

DELOKALISATIE

FEDERAAL PLANBUREAU

Delokalisatie Mondialisering

Een actualisatie-rapport over België

P. BERNARD, H. VAN SEBROECK,
H. SPINNEWYN, P. VANDENHOVE, B. VAN DEN CRUYCE

Woord vooraf

Voortdurend weerkerende persberichten over bedrijfssluitingen en over "delokalisaties" van bedrijven naar gastlanden die zich zowel binnen als buiten de EU bevinden - de ene sluiting of delokalisatie al wat omvangrijker en ingrijpender dan de andere - , blijven de aandacht voor het probleem levendig houden.

Het Europees Parlement als vertegenwoordiger van de burgers van de Europese landen, die allemaal geconfronteerd zijn met deze gang van zaken, heeft zich met de problematiek ingelaten en heeft hearings gehouden, waaraan trouwens ook het Federaal Planbureau heeft meegewerkt, heeft rapporten gemaakt en resoluties over Delokalisatie goedgekeurd.

Sinds de eerste studie die het Federaal Planbureau in 1994 over het onderwerp publiceerde, is in veel milieu's een maatschappelijk debat over oorzaken, motieven en gevolgen tot stand gekomen.

Een debat dat steeds weer botst op het onvermogen om de situatie precies in te schatten, enerzijds bij gebrek aan gegevens en anderzijds door de te talrijke economische raakvlakken van het fenomeen. De delokalisaties zijn immers maar één facet van de economische verschuivingen die zich de laatste jaren voordoen en die namen krijgen als "mondialisering van de economie", "globalisatiestrategie van de multinationale ondernemingen", "directe investeringen in het buitenland", "intra-firm trade", "outsourcing", "joint-ventures", "just in time delivery", "information technology", enz ... Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat het statistisch apparaat van de EU met name "Eurostat", heeft aangevoeld dat al deze recente ontwikkelingen ook een bijsturing van de statistieken noodzakelijk maakt. De vraag stelt zich bijvoorbeeld in welke mate een toenemende intra-firm-trade¹ met zijn systeem van transferprijzen de sectorale statistieken van buitenlandse handel en zelfs van toegevoegde waarde, en dus van het BNP, beïnvloedt. "Eurostat" heeft dan ook een "task-force" gecreëerd die moet nagaan hoe die globalisatie in de statistieken kan opgevangen worden.

Ook de Belgische Ministerraad van 21 februari 1997 heeft ondermeer beslist om "in samenwerking met de Ministers van KMO, Wetenschapsbeleid, Arbeid en Tewerkstelling en de Regio's, de resultaten te onderzoeken van de beschikbare studies, of van de studies die eerlang beschikbaar zullen zijn, over de delocalisering en over het niet-loongebonden concurrentievermogen van de ondernemingen, teneinde krachtlijnen voor te stellen voor een federaal beleid terzake en voor gepaste financieringswijzen voor noodzakelijk geachte acties".

Deze actualisatie-studie van het Federaal Planbureau die bijgevolg moet gezien worden als een beleidsvoorbereidend onderzoek over het onderwerp, werd gemaakt met alle mogelijke maar gebrekkige statistieken die in ons land terzake beschikbaar zijn. De bijeengebrachte en onderzochte informatie brengt inzicht in de omvang en gevolgen van de mondialisering (en de delokalisatie) op onze economie.

* *
*

Deze studie is het resultaat van gebundeld individueel werk. We vernoemen graag :

De auteurs : P. Bernard, H. Van Sebroeck, H. Spinnewijn, P. Vandenhove, B. Van den Cruyce

De medewerkers :

- X. Giltay, lic. HEC-Liège, die als stagiair aan het hoofdstuk Buitenlandse handel intensief heeft meegewerkt.
- K. Hendrickx, lid van de equipe "Tewerkstelling" van het Bureau die de data over de werkgelegenheid heeft bezorgd en de analyse daarover heeft bijgestuurd.
- B. Kahn, lid van de equipe "Korte termijn en conjunctuur" van het Bureau die de data van de Buitenlandse Handel bezorgde.
- S. Bombaert, voor de data-invoer van de enquête bij de vakbonden.

De vertalers : A. Arijs, E. Janssens en talrijke leden van het Bureau die daarbij hebben geholpen.

De informatici : G. Bryon, A. De Saeger

Het secretariaat : M. Froyen, A.M. Lacroix, R. Van den Bergh, M. Vrancken.

1. "En fait, près d'un tiers du commerce mondial se fait maintenant au sein des entreprises", FMI Bulletin 2/6/1997

De bibliotheek : A. Dereymaeker

De lay-out : H. Castelain

De tekstcoördinatie : R. Swings

En verder al diegenen die niet vernoemd werden en toch betrokken waren bij de realisatie van dit boek.

Tot slot danken we in het bijzonder het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de Belgische diplomatieke posten; de drie grote Vakbonden; de Nationale Bank van België en de FOREM, ORBEM en VDAB voor hun bereidwillige medewerking.

Inhoudstafel

Inleiding	9
1 Omtrent de definiëring van “delokalisatie”	13
2 Mondialisering en delokalisatie benaderd via de buitenlandse handel en de directe investeringen in het buitenland	19
A. Ontwikkeling van de buitenlandse handel van de BLEU	20
1. Onderzoeksterrein en beperkingen van de analyse	20
2. Globale evolutie van de industriële handel van de BLEU met de vier Delokalisatiezones	21
3. Identificatie van de productgroepen die het meest aan de concurrentie van de Delokalisatielanden zijn blootgesteld	30
4. Uitvoercapaciteit van de BLEU : de meest uitgevoerde productgroepen, de uitvoerprestaties van de door invoer bedreigde productgroepen	38
5. Zones van herkomst van de invoer van blootgestelde producten	51
6. Synthese en besluiten	54
B. De directe investeringen in België (DIB), het maakloon en directe investeringen van het buitenland in België	63
1. Inleiding	64
2. Definities	64
3. Overzicht van de saldi van de DIB van België	65
4. Gedetailleerde analyse van de DIB van België	68
5. Vergelijking van de in België binnenkomende en uitgaande investeringen	78
6. De DIB van de BLEU in vergelijking met andere landen	80
7. Het maakloon	84
8. Besluit	89
3 Filialen van Belgische ondernemingen in het buitenland en van buitenlandse ondernemingen in België	93
A. Bevraging van de Belgische diplomatieke posten naar filialen van belgische bedrijven in het buitenland	93
1. Werkwijze	94
2. Groepsstructuur van de Belgische bedrijven met vestigingen in het buitenland	94
3. Karakteristieken van de Belgische ondernemingen met vestigingen in het buitenland	95
4. De geografische en sectorale spreiding van de Belgische filialen in het buitenland	100
5. Indeling van de buitenlandse vestigingen volgens de definitie van delokalisatie van het Federaal Planbureau	110
6. Regio en landenanalyse	117
7. Besluit	125
B. De vestigingen van buitenlandse groepen in België	126
1. De werkgelegenheid	126
2. Investeringen	130

3. Omzet en toegevoegde waarde	132
4. Besluit	136
4 Oorzaken en gevolgen van Delokalisatie vanuit België	139
A. Motieven voor de aanwezigheid van Belgische ondernemingen in het buitenland	140
1. Inleiding	140
2. Resultaten	141
3. Besluit	150
B. Resultaten van een gedetailleerde enquête bij filialen van Belgische bedrijven in het buitenland	150
1. Inleiding en beschrijving van de enquête	150
2. De vestigingen in de enquête en hun moeders, enkele globale cijfers	152
3. Analyse per thema	155
4. Besluit	181
C. Resultaten van een nieuwe enquête bij de drie nationale vakbonden over de band tussen collectief ontslag en delokalisatie	182
1. Werkwijze	182
2. Karakteristieken van de bedrijven met aanvragen voor collectief ontslag	186
3. Redenen voor collectief ontslag	193
4. De gastlanden voor delokalisatie in enge zin leidend tot collectief ontslag in België	199
5. Delokalisatie van hightech producten	202
6. Besluit	202
5 Creatie en destructie van arbeidsplaatsen	205
A. Het begrip creatie en destructie van arbeidsplaatsen	206
B. Globaal overzicht	207
1. Onderscheid tussen Nijverheid en Diensten	207
2. Sectorale benadering	210
C. Productgroepen blootgesteld aan in- en uitvoer uit delokalisatielanden	219
1. Productgroepen met zeer sterke invoerdruk uit delokalisatielanden	220
2. Productgroepen met invoerdruk uit Delokalisatielanden	221
3. Productgroepen met een sterke uitvoer naar Delokalisatielanden	223
D. Is er tewerkstellingsverschuiving van productie naar handel ?	224
E. Netto jobcreatie en -destructie in hoogtechnologische sectoren	226
F. Conclusies	228
6 Synthese	233
A. Volgt ons land het spoor van globalisatie en mondialisering ?	234
1. De directe investeringen in het buitenland	234
2. De buitenlandse handel	237
B. Naar welke landen richten zich de Belgische ondernemers	239
1. Algemene vaststellingen	239
2. Directe investeringen in het buitenland (DIB)	240
3. Buitenlandse handel	241
4. Belgische filialen in het buitenland	243
5. Collectief ontslag verbonden met delokalisatie	244
C. Welke sectoren zijn in hoofdzaak betrokken ?	245
1. Belgische vestigingen in het buitenland	245
2. Buitenlandse handel	246
D. Wat zijn de motieven voor vestiging in het buitenland ?	253
1. Belangrijkheid van de diverse motieven	254
2. Motieven in geval van “enge delokalisatie”	256
3. De loonkost	257

E. In welke gevallen gaat het om “enge delokalisatie”, “expansie” of “diversificatie” ?	259
1. Indeling in categorieën	259
2. Indeling naar bedrijfstak	261
3. Indeling per regio	262
F. Wat zijn de gevolgen in het gastland en in België ?	263
1. Gevolgen in het gastland	264
2. Gevolgen voor de werkgelegenheid in België	266
G. De keerzijde : filialen in België van buitenlandse moedermaatschappijen	271
H. Wat weten wij van toelevering en maakloon?	272
1. Het maakloon in de betalingsbalans	272
2. Toelevering	274
 Besluit	 275
 Bijlage 1 : Buitenlandse handel van de BLEU	 283
 Bijlage 2 : Analyse van de DIB : Samenstelling van de geografische zones	 291
 Bijlage 3 : Opstelling van de databank BELMOFIen landenanalyse	 293
 Bijlage 4 : Opstelling van het databestand MULTIBEL	 345
 Bijlage 5 : Afkortingen	 349
 BIJLAGEN OP DISKETTE VAN HOOFDSTUK II : EVOLUTIE VAN DE BUITENLANDSE HANDEL VAN DE BLEU	
I. TABEL II.A.1 - (hoofdstuk II - Bijlage nr. 1)	
J. TABEL II.A.2 - (hoofdstuk II - Bijlage nr. 2)	
K. TABEL II.A.3 - (hoofdstuk II - Bijlage nr. 3)	

Inleiding

*Waarom deze publicatie ?
Wat zal men er in vinden ?
Welke thema's worden er
niet in behandeld ?*

Op vraag van de toenmalige Vice-Premier en Minister van Economische Zaken maakte het Federaal Planbureau, in 1993 een studie over “delokalisatie van bedrijven”. Die studie werd in 1994 gepubliceerd in boekvorm ¹.

De algemene conclusie daarvan was de volgende : *“Al deze bronnen bevestigen dat het verschijnsel van delokalisatie in de enge zin, tot in 1992-1993, slechts een beperkte omvang heeft, ook al vertoont het de neiging om sterker te worden, vooral in Oost-Europa”* en verder nog : *“Behalve Delokalisatie in de enge zin, zijn er vormen van delokalisatie die te maken hebben met expansie, aanwezigheid op de buitenlandse markten en diversifiëring van activiteiten. Het zijn twee categorieën van delokalisatie in de ruimste zin. Meestal gaan er hierdoor geen arbeidsplaatsen verloren, maar worden de Belgische bedrijven er integendeel door versterkt. Ze zijn talrijker (34%) dan deze van de eerste categorie.”*

In de jaren die volgden, verschenen meer en meer alarmerende berichten over bedrijfssluitingen en over delokalisaties, waardoor het onderwerp in de belangstelling bleef. Zo werden de auteurs van het boek herhaaldelijk gevraagd als spreker op te treden om het verschijnsel toe te lichten en te verklaren en werden verschillende licentiaatsverhandelingen aan het onderwerp besteed.

Ook internationale instellingen zijn zich meer en meer gaan buigen over de (de-) lokalisatieproblematiek, over deelaspecten ervan, of over de determinanten en de gevolgen.

Ter illustratie vermelden we dat het Europees Parlement zich met de delokalisatieproblematiek heeft ingelaten en hearings daarover heeft gehouden waarop ook het Federaal Planbureau als expert werd uitgenodigd ².

Andere instellingen analyseerden uitgebreid de gevolgen van delokalisatie en factoren die delokalisatie beïnvloeden. Om maar enkele voorbeelden te noemen : de OESO, de globalisatie ³, de UNCTAD, de directe investeringen in het buitenland

-
1. P. Bernard, H. Van Sebroeck, H. Spinnewyn, A.Gilot, P. Vandenhove : Delokalisatie, Planbureau, 1994, 346 pag. + diskette
 2. - Hearing of the joint Committee on Economic and Monetary Affairs and Industrial Policy and Social Affairs and Employment, Brussels, May 1996.
- European Parliament, Directorate General for Research, Working Paper 10 - Relocation within the E.U. (7-96, 126 pag.); Working Paper 11 : Relocation outside the E.U. (7-96, 129 pag).
 3. OECD : Globalisation of industry, overview and sector reports, 1996, 355 pag.

(DIB), de Noord-Zuid-handel en de rol van de MNO's⁴, de EG, de internationale handel en de DIB's⁵, de BIT, de effecten van mondialisering op werkgelegenheid⁶, Eurostat creëerde een "Globalisation reflexion group", enz...

De thans voorliggende studie is een actualisatie van de vroegere delocalisatiestudie. Ze omvat de gegevens van de jaren 1993 tot en met 1995 en waar mogelijk, ook die van '96.

De algemene vraag is of de conclusies van '94 overeind blijven. De studie beoogt bijgevolg een antwoord te vinden op volgende vragen :

- Is er een toename van activiteiten van Belgische ondernemingen in het buitenland ?
- Wordt er nog steeds meer door het buitenland in België geïnvesteerd, dan er Directe Investerings in het Buitenland gebeuren door Belgen ?
- Richtten we ons nog tot dezelfde gastlanden ?
- Zijn de motieven voor activiteiten in het buitenland nog dezelfde ?
- Zijn er wijzigingen opgetreden in de handel van de BLEU met de landen die bekend staan als Delocalisatiezones ?
- Zijn er in 1994 en 1995 merkbare gevolgen voor de werkgelegenheid in België ?

Om op die vragen te kunnen antwoorden heeft het Federaal Planbureau zijn gegevensbestanden geactualiseerd, verbeterd en vervolledigd :

1. Het bestand van de Belgische moederbedrijven met filialen in het buitenland werd uitgebreid tot 3.688 moeders met tezamen 9.204 filialen en kreeg de naam BELMOFI.
2. Het bestand van de Belgische dochterbedrijven van buitenlandse moederondernemingen werd eveneens aanzienlijk uitgebreid tot een bestand met 3.081 ondernemingen die tot een buitenlandse groep behoren. Het gegevensbestand kreeg de naam MULTIBEL.
3. De bevraging van onze diplomatieke posten omtrent de Belgische filialen in het buitenland werd uitgebreid :
 - 1) het aantal diplomatieke posten dat bevroegd werd, is van 70 tot 126 toegenomen.
 - 2) een uitgebreide enquête werd nu voor het eerst bijkomend door onze diplomatieke posten verdeeld onder de Belgische filialen. In totaal werden 214 vragenlijsten ingevuld teruggestuurd, de bekomen informatie was interessant genoeg om er commentaar aan te wijten in deze actualisatie.
4. De gegevens over Buitenlandse Handel en over Directe Investerings in het

4. UNCTAD : Trade and development report 1995, 212 pag.
UNCTAD : World investment report 1995, transnational corporations and competitiveness, 439 pag.

5. European Commission; European Economy, n°4, 1966; Chap 4 : Trade and FDI specialization effects of the single market programme, p. 67-113.

6. BIT : L'emploi dans le monde 1996/97 - Les politiques nationales à l'heure de la mondialisation, 1996, 214 pag.

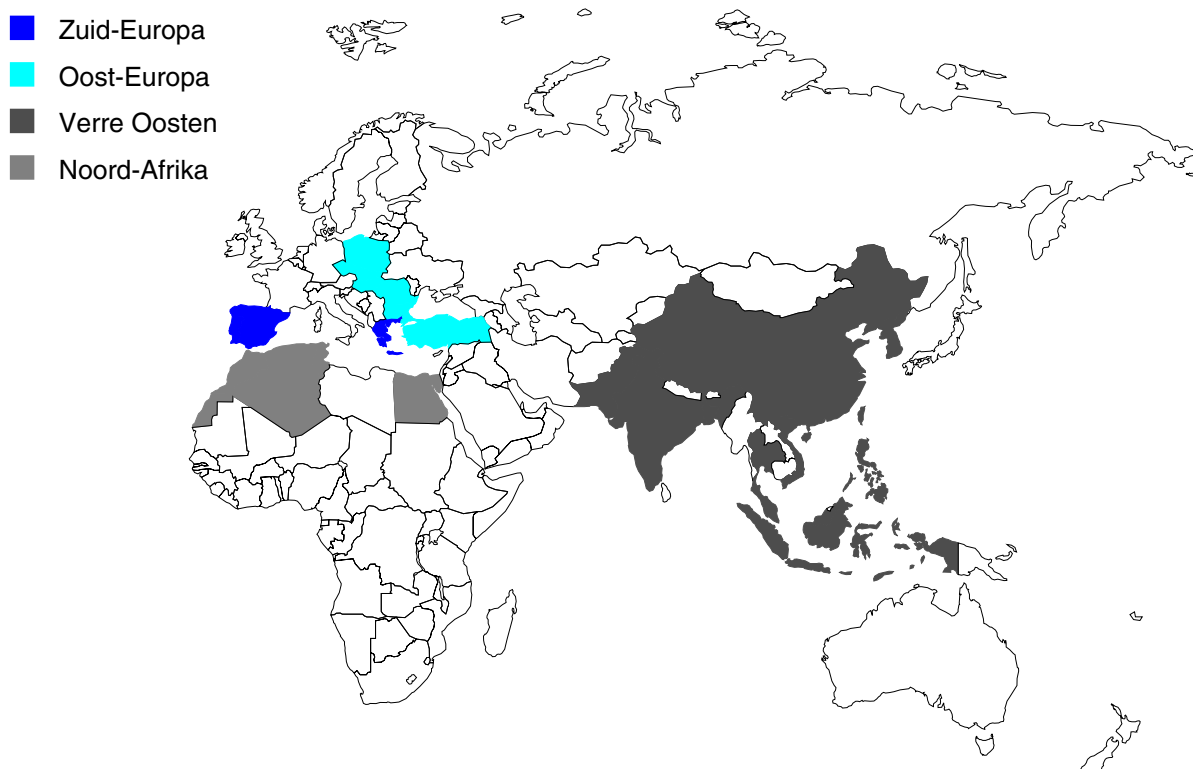
Buitenland (DIB) werden geactualiseerd.

5. De enquête bij de drie grote nationale vakbonden omtrent de gegevens over collectief ontslag werd herhaald, uitgebreid en vervolledigd met een vragenlijst waaruit bijkomend interessante informatie werd gehaald.
6. Er werd informatie gehaald uit het nieuwe LATG-bestand van de R.S.Z.⁷ over de bruto jobcreatie en -destructie.

Vertrekkende van al die gegevens zal men in deze studie de volgende onderwerpen behandeld vinden :

- *In hoofdstuk 1* wordt de delocalisatie-definitie van '94 niet alleen bondig hernomen, maar vooral toegelicht met enkele voorbeelden en schema's die alles iets duidelijker moeten maken.
- *In hoofdstuk 2* worden de vroegere gegevens inzake buitenlandse handel met vier delocalisatiezones, de directe investeringen in het buitenland, het maakloon en de investeringen van buitenlandse bedrijven in België geactualiseerd en de recente evolutie toegelicht.

Als delocalisatiezones werden dezelfde 4 groepen van landen genomen als deze die gebruikt werden voor de studie van 1994. Teneinde die 4 zones te visualiseren worden ze hieronder in kaart gebracht. (De lijst van landen staat in de bijlagen).

- *In hoofdstuk 3* wordt enerzijds ingegaan op de kenmerken en de evolutie van de Belgische filialen in het buitenland en anderzijds op die van de vestigingen in België van buitenlandse moedermaatschappijen.

7. Loon- en Arbeidstijdgegevensbank.

- *In hoofdstuk 4* worden de oorzaken en gevolgen van categorieën van delokalisatie besproken en wordt meer in detail ingegaan op loonkosten, afzetmarkten, investeringen, personeelskwalificatie en technologie van de vestigingen in het buitenland. Tevens worden de resultaten besproken van de enquête bij de drie vakbonden. Die enquête probeerde ondermeer een antwoord te vinden op de vraag welke collectieve ontslagen verbonden waren met een delokalisatie en wat de motieven daarvoor waren.
- *In hoofdstuk 5* wordt de evolutie van de netto en bruto jobcreatie besproken over de jaren 1993 tot 1995. Die analyse gebeurt over ongeveer 100 NACE-productgroepen. Er wordt ondermeer onderzocht of de evolutie van de buitenlandse handel invloed heeft op de jobcreatie.
- *In hoofdstuk 6* worden de analyses met elkaar in verband gebracht en worden algemene besluiten getrokken.

De lezer die speciaal geïnteresseerd is in een of meer van de onderwerpen die in de hoofdstukken worden behandeld, zal telkens deelconclusies en een algemeen besluit vinden in elk hoofdstuk.

Omdat deze actualisatie zich wil beperken tot een analyse van geactualiseerd cijfermateriaal, zal men volgende onderwerpen, niettegenstaande ze wél behandeld werden in het boek van 1994, niet terugvinden in deze studie :

1. gedetailleerde sectorstudies ⁸
2. de actualisatie van de determinanten
3. de evolutie inzake vrijmaking van het internationale handelsverkeer (WHO) en de ontwikkeling van het gedachtengoed omtrent de sociale clausule.

Tot slot kan hier nog vermeld worden dat, in het kader van het programma "Toekomstgericht sociaal-economisch onderzoek" van de Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden (DWTC), een onderzoeksproject van het Federaal Planbureau inzake delokalisatie werd aanvaard. Het project, met een looptijd van 4 jaar en in samenwerking met de KUL en de UCL, beoogt een meer diepgaande econometrische analyse van de verbanden tussen investeringen in het buitenland en in België en variabelen als werkgelegenheid, scholingsgraad, productiviteit, invoer, uitvoer, investeringen en innovatie. Met het oog daarop werd eind 1996, begin 1997 een enquête gerealiseerd bij een representatief staal van 3.000 Belgische Ondernemingen. De antwoorden worden thans bestudeerd. Een eerste resultaat daarvan zal eind 1997 worden gepubliceerd en de volledige studie, met theoretische analyses en econometrische verbanden op basis van de enquêteresultaten zal eind 1999 verschijnen.

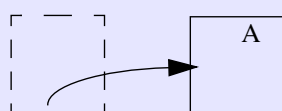
8. In de studie van '94 werden volgende sectoren besproken :
Diamant, Leder, Kleding, Textiel, Distributie, Glas, Fabrimetal, Automobiel, Elektrische en Elektronische industrie, Informatica en Voeding.

1

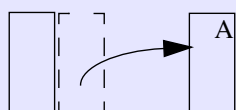
Omtrent de definiëring van “delokalisatie”

In het boek “delokalisatie” dat het Federaal Planbureau in 1994 publiceerde, werd het begrip “delokalisatie” gedefinieerd en geclassificeerd. Op het einde van dit hoofdstuk wordt de vroegere tabel, die nog steeds geldig blijft, opnieuw afgedrukt.

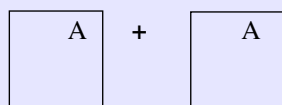
We hernemen die definitie hieronder op een meer schematische wijze.

1. Delokalisatie met *afbouw* (= Enge delokalisatie)

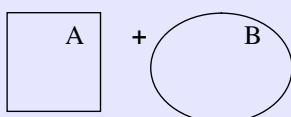
of

de overheveling naar een gastland van activiteit *met* overeenstemmende stopzetting of vermindering van activiteit en/of tewerkstelling in België.

2. Delokalisatie met *expansie*

het beginnen in - of uitbesteden aan - een gastland van een gelijkaardige activiteit *zonder* stopzetting of vermindering van activiteit en/of tewerkstelling in België

3. Delokalisatie met *diversificatie*

het beginnen in - of uitbesteden aan - een gastland van andere activiteit dan die in België

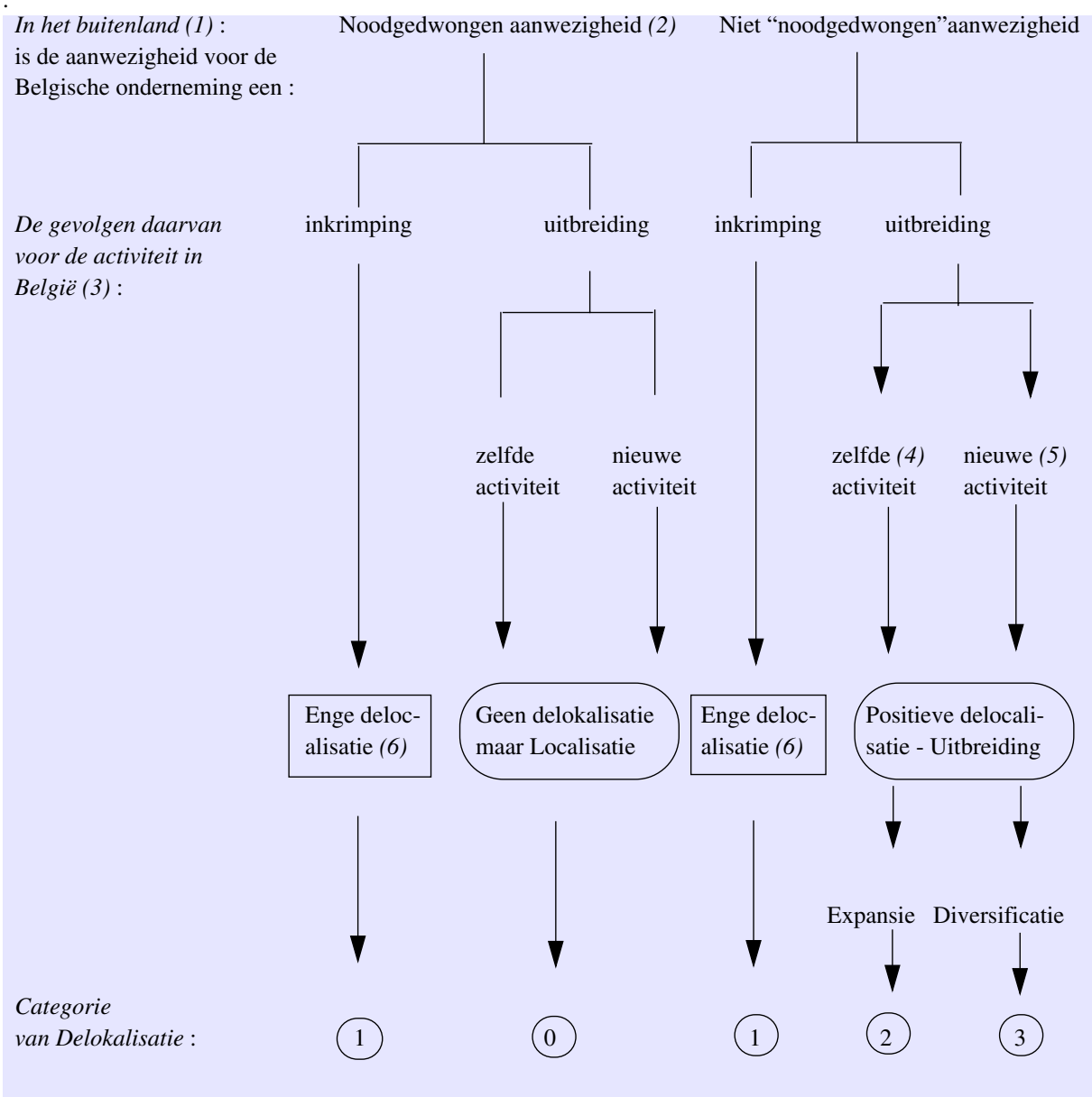
4. *Geen* delokalisatie

de lokalisatie in - of de toelevering vanuit - het buitenland is “noodgewongen” omwille van :

- nabijheid grondstoffen of energie
- vermijden hoge transportkost voor zware of volumineuze producten
- noodzakelijke marktaanwezigheid

Het is gebleken dat deze indeling in bepaalde gevallen vragen bleef oproepen. Veel ondernemers die onder impuls van de mondialisering van de economie of onder impuls van de globalisatiestrategie van hun onderneming of groep, activiteiten beginnen in het buitenland, zien dat meestal niet als een "delokalisatie" maar als de enige uitweg om hun onderneming in België leefbaar te houden. Ondernemers hebben vaak ook de neiging om "delokalisatie" uitsluitend in verband te brengen met productie van goederen en zien daarbij de delokalisatie van diensten over het hoofd. Anderen dan weer praten over "delokalisatie" als er ten gevolge van invoer uit lageloonlanden arbeidsplaatsen verdwijnen in ons land. Dit mogelijke, maar niet noodzakelijke, gevolg zegt niets over de delokalisatie zelf en kan bijgevolg niet als definitie gelden.

Het leek ons daarom noodzakelijk deze actualisatiestudie opnieuw te beginnen met een verduidelijking van het begrip "delokalisatie". De definiëring en de classificatie blijven dezelfde als die van 1994 omdat gebleken is dat ze wezenlijk voldoet om het verschijnsel te omvatten. Alleen de gebruikte terminologie werd wat aangepast en de classificatie werd - naar wij hopen - verduidelijkt door een andere voorstellingswijze te volgen

- (1) *De aanwezigheid in het buitenland* : kan verschillende vormen aannemen : vestiging, fusie, joint-venture, maar ook toelevering, maakloon, sub-contracting. De aanwezigheid in het buitenland kan strikt noodzakelijk zijn (“noodgewongen”) of niet (“niet noodgewongen activiteit”).
- (2) *Noodgewonden aanwezigheid* : de aanwezigheid in het buitenland is “*strikt noodzakelijk*”. Dit kan om verschillende redenen zijn :
 - omwille van de aanwezige grondstoffen of energie
 - om de transportkosten te vermijden van zware of volumineuze goederen over grote afstanden
 - omwille van lokale reglementeringen zoals verplichting tot joint-venture met lokale onderneming, lokale vestiging vereist om mee te doen aan openbare aanbesteding,

In deze 3 gevallen is lokalisatie in het buitenland onafwendbaar en daarom beschouwen we ze niet als delokalisatie.

We zijn er ons van bewust dat niettegenstaande de hier genoemde voorbeelden duidelijk zijn, deze classificatie toch afhangt van de perceptie van het begrip “strikt noodzakelijk”. In bepaalde gevallen zal de scheidingslijn moeilijk te trekken zijn en zal men dergelijke “noodzakelijke” lokaties als expansie kunnen beschouwen. Enige voorbeelden zullen dit verduidelijken:

- a. Als een Belgisch fabrikant een “verkoopkantoor” of een “vertegenwoordiging” opent in een ander land dan ligt het voor de hand dat zulks als “strikt noodzakelijk” moet worden beschouwd vermits er rechtstreeks contact met de klant nodig is. Een “verkoopkantoor” of “agentschap” (van banken, douane, Sabena, ...) of een “winkel” beschouwen we dus *niet* als een delokalisatie. Maar als bijvoorbeeld die “winkel” in het gastland een supermarkt is en de hoofdactiviteit van het moederbedrijf is ook een distributie-activiteit dan wordt dat expansie of delokalisatie nummer 2 (zie hierna).

In dezelfde geest beschouwen we een klein bankagentschap in een gastland als geen delokalisatie maar een heus bankfiliaal als expansie.

- b. Als een Belgische onderneming een filiaal opricht met eenzelfde activiteit als het moederbedrijf en als hoofdmotief voor die vestiging “marktaanwezigheid” opgeeft, dan is het niet altijd duidelijk of dit al dan niet “noodgedwongen” is. In sommige landen lijkt het noodzakelijk te zijn om lokaal te produceren teneinde op die markt te kunnen doordringen. Dit argument wordt bijvoorbeeld nogal aangewend voor vestigingen in Frankrijk.

In andere gevallen bestaat er een “local content”-verplichting die maakt dat de lokale vestiging “strikt noodzakelijk” is. In die gevallen is er geen sprake van Delokalisatie.

Anders is het gesteld met de grote meerderheid van vestigingen in het buitenland met dezelfde activiteit als de Belgische moeder, waar als reden van vestiging “marktaanwezigheid” wordt opgegeven. In de meeste gevallen dient dit als expansie (delokalisatie nummer 2) te worden gezien. Hieronder vallen bijvoorbeeld schoenproducenten die ook in het buitenland schoenen gaan of laten produceren. Voor de diensten moet er genuanceerd worden. Een engineeringbureau dat een tijdelijk kantoor opent in een gastland rangschikken we in de categorie “geen delokalisatie”, maar een distributeur die een supermarkt opent in het buitenland valt onder de categorie “expansie” in overeenstemming met punt 1 hierboven.

- (3) *Gevolgen voor de activiteit in België* : ten gevolge van de activiteit in het gastland kan dezelfde activiteit in België inkrimpen of uitbreiden. De vermindering van de activiteit kan al dan niet gepaard gaan met een vermindering van arbeidskrachten. Hoewel de vermindering van de arbeidskrachten in België belangrijk is, moet de activiteit hier als het voornaamste criterium gelden. Het is immers best mogelijk dat indien bijvoorbeeld een stikafdeling wordt overgebracht naar een laagloonland (dus een vermindering van die bepaalde activiteit in België) zulks in totaal toch geen aanleiding geeft tot een reductie van het personeelsbestand van dat bedrijf omdat men bijvoorbeeld ter compensatie in België meer andere, bijvoorbeeld, kwaliteitsproducten gaat maken. In dezelfde zin is het bijgevolg ook mogelijk dat het zakencijfer in België toeneemt, niettegenstaande men een bepaalde deelactiviteit heeft overgebracht naar een gastland.
- (4) *“Niet noodgedwongen” uitbreiding van “eenzelfde” activiteit in het buitenland*: Het gaat hier om de “niet strikt noodgedwongen” productie of toelevering van goederen of diensten in het buitenland van dezelfde producten of diensten die ook in België nog steeds worden gemaakt. We noemen dit “expansie”.

Om praktische reden wordt het begrip “zelfde producten of diensten” ruim geïnterpreteerd (zie ook hieronder).

- (5) *“Niet noodgedwongen” uitbreiding van een “nieuwe” activiteit in het buitenland* : We noemen dit “diversificatie” omdat men in het buitenland een ander product maakt (of dienst levert) dan in het Belgische moederhuis. Een Belgische schoenproducent die handtassen zou gaan maken in het buitenland zou hieronder vallen.

De Belgische goederenproducent die zich, in het buitenland, toelegt op dienstverlening en een “service center” of een “distributiecentrum” opricht zal bijgevolg ook onder de categorie “diversificatie” vallen. Omgekeerd zullen ook ondernemingen die in België een dienst- of handelsactiviteit hebben en in het buitenland gaan goederen produceren onder deze categorie van diversificatie vallen. Ook de oprichting van een “holding” in het buitenland wordt hier als diversificatie (categorie nummer 3) beschouwd.

- (6) *Enge delokalisatie* : komt bijgevolg neer op een vermindering van activiteit (al dan niet met vermindering van werkgelegenheid in België) door diezelfde activiteit uit te voeren of te laten uitvoeren in het buitenland. Toelevering uitbesteed aan of outsourcing naar het buitenland (voor zover het om een product of dienst gaat dat voordien in België werd gemaakt en nu niet meer) is bijgevolg steeds een enge delokalisatie.

*
* *

Met bovenstaande classificatie zijn de meeste gevallen van producten- of dienstactiviteiten in het buitenland te vatten. Toch zal er steeds een grijze zone blijven bestaan omdat :

- a. de term “strikt noodzakelijk” niet exact kan bepaald worden;
- b. de inkrimping van een deelactiviteit binnen een bedrijf meestal niet gekend is (tenzij door de bedrijfsleider zelf of in enkele gevallen via de antwoorden op de enquête);
- c. er wijzigingen in de tijd optreden. Een activiteit in het buitenland kan volgen uit het overgaan van uitvoer in een verkoopkantoor en tenslotte in lokale productie;
- d. precieze informatie over de Belgische vestiging in het buitenland of over de toelevering ontbreekt.

*
* *

Hierna hernemen we de tabel uit het delokalisatie-boek van 1994.

DEFINITIE DELOKALISATIE

Delokalisatie 1 : AFBOUW

De overheveling naar een gastland van

- de ganse productie of
- een schakel uit de productie- en dienstenketen

met

overeenstemmende stopzetting of vermindering van activiteit en/of tewerkstelling in België

Delokalisatie 2 : EXPANSIE

De vestiging in een gastland van

- de ganse productie of
- een schakel uit de productie- en dienstenketen

zonder

overeenstemmende stopzetting of vermindering van activiteit en/of tewerkstelling in België

om reden van

- expansie,

behalve ingeval van :

- *noodgedwongen marktaanwezigheid*
- *grondstoffen nabijheid*
- *transportkosten*

(die uitzonderingen worden niet als delokalisatie gerekend - zie delokalisatie 0)

- lage-lonen
- overheidstegemoetkomingen in het gastland (fiscale, subsidies)
- know-how en R & D in het gastland
- wisselkoers (lager of veranderlijk in gastland)
- ontwijking milieukost

Delokalisatie 3 : DIVERSIFICATIE

De inplanting in een gastland van productie :

- verwant met de productie in het moederland(ander gamma, ander product van de cluster)
- volledig nieuw van de bestaande productie in België die in een gastland wordt begonnen
- van dienstenactiviteit (financieringsmaatschappij, holding, ...)

Delokalisatie 4 : TOEKOMST

De overheveling of de creatie van productie in een gastland die :

- mogelijk in de toekomst negatieve gevolgen zou kunnen hebben voor de productie en de werkgelegenheid in België
- of
- reeds gepland is maar nog niet werd doorgevoerd.

Delokalisatie 0 : GEEN DELOKALISATIE

De overheveling of de creatie van productie in een gastland om tenminste één van de volgende redenen

- *noodgedwongen marktaanwezigheid*
 - *verkoopsagentschap*
 - *aanwezigheid vereist voor overheidsbestellingen*
 - *aanwezigheid vereist door overheidsreglementeringen*
(*invoerrestricties, hoge invoerrechten, ...*)
- *nabijheid grondstoffen en energie*
- *transportkosten*

2

Mondialisering en delokalisatie benaderd via de buitenlandse handel en de directe investeringen in het buitenland

In dit deel wordt de mondialisering van de Belgische economie - en waar mogelijk ook de delokalisatie van bedrijven - benaderd via de buitenlandse handel¹ en de directe investeringen in het buitenland waarvoor gedetailleerde statistische gegevens beschikbaar zijn. In beide gevallen wordt de nadruk gelegd op de ontwikkelingen die zich in de periode 1993 -1995 hebben voorgedaan.

Vermits dikwijls wordt gesteld (zie hiervoor “omtrent de definiëring van delokalisatie”) dat de invoer uit lageloonlanden verantwoordelijk zou zijn voor delokalisatie, wordt in de eerste plaats nagegaan of er inderdaad voor bepaalde productgroepen sprake is van toenemende invoerconcurrentie. Daarnaast wordt onderzocht of ook de BLEU uitvoer langs de andere kant niet profiteert van de handel met de lageloonlanden.

Tenslotte wordt in een tweede hoofdstuk via de analyse van de directe investeringen in het buitenland onderzocht hoe in België de binnenkomende en uitgaande kapitaalstromen evolueren en naar welke landen de voorkeur van de Belgische bedrijven gaat voor investeringen in het buitenland.

Met beide gegevens worden de grote kryptlijnen getekend waarbinnen in een volgend deel dan de filialen van Belgische bedrijven in het buitenland en de delokalisaties zowel in de enge zin als in de ruime zin worden benaderd en onderzocht.

1. Met dank aan de heer X. GILTAY, Licentiaat H.E.C.-Liège, die als stagiair aan dit hoofdstuk deel A, over de buitenlandse handel, heeft meegewerkt.

A. Ontwikkeling van de buitenlandse handel van de BLEU

Dit hoofdstuk omvat volgende secties :

1. Onderzoeksterrein en beperkingen van de analyse
2. Globale trends van de handel van producten van de verwerkende nijverheid met de delokalisatiezones
3. Opsporing van de productgroepen die aan de concurrentie van de zones zijn blootgesteld
4. Uitvoercapaciteit van de BLEU: de meest uitgevoerde productgroepen; het uitvoergedrag van de door de invoer bedreigde groepen
5. Zones van waaruit de blootgestelde producten worden ingevoerd
6. Synthese en besluit

1. ONDERZOEKSTERREIN EN BEPERKINGEN VAN DE ANALYSE

In deze afdeling willen wij de recente ontwikkeling van de buitenlandse handel in nijverheidsproducten tussen de BLEU en vier landengroepen, die als delokalisatiezones bekend staan, onderzoeken.

Die vier geografische zones werden bepaald zoals in de studie gepubliceerd in 1994; zij omvatten in het totaal 28 landen ².

- . *Zuid-Europa* : drie landen van de E.U : Spanje, Portugal en Griekenland;
- . *Oost-Europa* : vijf landen van Centraal Europa en Turkije;
- . *Verre-Oosten (zonder Japan)* : vijftien landen waaronder de dynamische economieën van Azië en China;
- . *Noord-Afrika* : drie Maghreblanden en Egypte.

Voor drie bijkomende jaren (van 1993 tot 1995) beschikken wij over land-product gekruiste statistieken voor 101 productgroepen uit de *be- en verwerkende nijverheid* (NACE-CLIO 3 cijfers; de groep diamant-juwelen wordt hier niet behandeld). Die groepen behoren tot 21 bedrijfstakken. Zoals voorheen werden de sectoren landbouw, mijnbouw, energie en bouwnijverheid niet in aanmerking genomen omdat zij weinig met Delokalisatie in de enge zin (categorie 1) te maken hebben. De lijst van sectoren en groepen en hun precieze benaming vindt U in bijlage 1.2.

Zijn er, tijdens de periode 1993-1995, veranderingen in de ontwikkeling van de invoer, de uitvoer en de saldi van de BLEU, globaal en op het vlak van de 100 industriële groepen, ten opzichte van de voorgaande periode 1980-1992, zoals die in detail in onze publicatie van 1994 onderzocht werd ?

2. De preciese samenstelling van die zones vindt U in de bijlage 1.1. op het einde van dit werk. De samenstelling werd niet gewijzigd om de huidige resultaten beter te kunnen vergelijken met die van de periode 1980-1992

Is de concurrentiedruk van de uit de vier zones ingevoerde producten op de Belgische productiesectoren al dan niet toegenomen? Ingeval van toename zouden zij dan meer aan Delokalisatie blootgesteld zijn?

Wij hadden aangetoond dat de analyse van de buitenlandse handel alleen niet volstaat om de werkelijke omvang van de Delokalisatie van ondernemingen te vatten. Zij kan echter wel helpen bij het opsporen van gevoelige of "bedreigde" sectoren.

Zijn de productgroepen, die door de concurrentie van de vier zones - waarvan enkele met relatief *lage lonen* - aan een zeker verlies van concurrentiekracht zijn "blootgesteld", nog dezelfde als vóór 1993 en is de dreiging toe- of afgenomen? Vertonen andere productgroepen een sterkere penetratiecapaciteit bij de uitvoer naar die 4 zones?

Voor deze actualisering hebben wij er de voorkeur aan gegeven gebruik te maken van de tamelijk doorgedreven uitsplitsing in productgroepen - waarover wij via de gekruiste statistiek (landen/productgroepen) van het NIS, en vanaf 1995 van de NBB, konden beschikken. Ook werd er de voorkeur aan gegeven de geografische dimensie te beperken tot de vier zogenaamde Delokalisatiezones, eerder dan voor elk land een gedetailleerde analyse te maken.

De toepassing op 1 januari 1993 van de nieuwe INTRASTAT-methode voor het verzamelen van statistieken over de goederenhandel tussen de landen van de Europese Unie vormt een delicaat probleem. Er ontstaat een forse breuk in de reeksen omtrent de handelsstromen tussen de landen van de E.U., breuk die moeilijk te verklaren lijkt. Dit heeft echter weinig invloed op onze huidige analyse omdat de opbouw van de handelsstatistieken met landen van buiten de E.U. (25 landen in ons geval) niet werd gewijzigd. De nieuwe methode treft alleen de handelsstromen met de drie landen van de zone Zuid-Europa. De door INTRASTAT veroorzaakte discontinuïteit maant ons echter aan tot voorzichtigheid bij het vergelijken van bepaalde gegevens van vóór en na 1 januari 1993. Daarom hebben wij ons niet zozeer gesteund op de verschillen tussen 1992 en 1993, maar hebben wij er de voorkeur aan gegeven de ontwikkeling in 1994 en 1995 ten opzichte van de voorgaande periode, voornamelijk van 1986 tot 1992, te benadrukken³

2. GLOBALE EVOLUTIE VAN DE INDUSTRIËLE HANDEL VAN DE BLEU MET DE VIER DELOKALISATIEZONES

De recente ontwikkelingen (1993-1995) worden in hun historisch perspectief (1980-1992) geplaatst.

a. De invoer

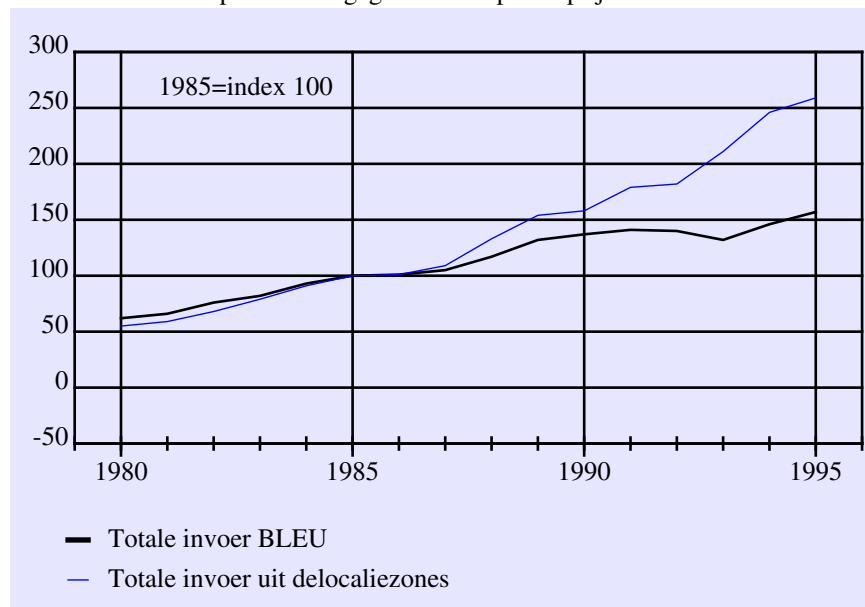
Figuur 1 toont dat de totale invoer van nijverheidsproducten uit de vier delokalisatiezones, tussen 1993 en 1995, sterker gestegen is dan de totale BLEU-invoer van industrieproducten (ontwikkeling in indexen, 1985=100).

3. Nog een ander probleem moet worden vermeld. In juni 1996 konden wij beschikken over de gekruiste cijfers. Eind 1996 heeft de NBB de globale cijfers voor 1994 en vooral voor 1995 gecorrigeerd (verhoging met ongeveer 120 miljard F van de globale uitvoer en invoer van de BLEU). Die correcties slaan vooral op de intra-E.U.-handel en hebben amper een invloed op de cijfers van de Delokalisatiezones. Zij zouden niettemin aanleiding kunnen geven tot een lichte overschatting van de voorgestelde invoer- en uitvoerpercentages. Wij konden ze echter niet opnieuw berekenen vermits wij niet tijdig beschikten over de gecorrigeerde matrixen van de bilaterale handelsstromen.

FIGUUR 1

Ontwikkeling in indexen van de BLEU-invoer van nijverheidsproducten uit de 4 delocalisatiezones

Indexen berekend op basis van gegevens in lopende prijzen

De in 1987-88 begonnen loskoppeling is vanaf 1993 gaan versnellen. De duidelijke vertraging in 1995 zou alleen maar tijdelijk kunnen zijn omdat wij in 1990 en 1992 ook reeds adempauzes konden optekenen. Het in 1995 bereikte verschil is niettemin erg groot geworden, vermits de index van de 4 zones oploopt tot 259 tegen 157 voor de totale invoer. De curve van de totale invoer ondergaat evenwel de invloed van de daling van de invoer in de intra-E.U.-handel in 1993 (min 270 miljard BF ofwel -10%). Die daling is toe te schrijven aan INTRASTAT. De in 1993 ontstane breuk is bijgevolg van aard om de schommeling 1992/1993 zoveel mogelijk uit de chronologische analyse weg te laten.

TABEL 1

Ontwikkeling van de BLEU-invoer per grote regio's en per zones van herkomst - verwerkende nijverheidsproducten (in miljard BF)

	Totale invoer	West-Europa	Vier Delocalisatiezones				Subtotaal	Japan	NAFTA
			Verre-Oosten	Zuid-Europa	Oost-Europa	Noord-Afrika			
1980	1409,1	1111,5	23,1	20,6	9,8	3,5	57,0	40,9	121,0
(in %)	100,0%	78,9%	1,6%	1,5%	0,7%	0,2%	4,0%	2,9%	8,6%
1986	2272,0	1878,5	39,5	40,6	16,0	8,8	104,9	83,8	125,0
(in %)	100,0%	82,7%	1,7%	1,8%	0,7%	0,4%	4,6%	3,7%	5,5%
1992	3156,3	2647,0	74,1	72,4	29,8	13,8	190,1	86,7	149,4
(in %)	100,0%	83,9%	2,3%	2,3%	0,9%	0,4%	6,0%	2,7%	4,7%
1993	2986,7	2377,0	105,1	72,7	28,6	13,9	220,3	108,0	200,8
(in %)	100,0%	79,6%	3,5%	2,4%	1,0%	0,5%	7,4%	3,6%	6,7%

	Totale invoer	West-Europa	Vier Delocalisatiezones				Subtotaal	Japan	NAFTA
			Verre-Oosten	Zuid-Europa	Oost-Europa	Noord-Afrika			
1994	3297,4	2638,2	116,3	81,6	42,9	16,1	257,0	109,3	200,2
(in %)	100,0%	80,0%	3,5%	2,5%	1,3%	0,5%	7,8%	3,3%	6,1%
1995	3549,1	2833,7	113,3	87,0	52,3	17,8	270,4	112,3	230,5
(in %)	100,0%	79,8%	3,2%	2,5%	1,5%	0,5%	7,6%	3,2%	6,5%
G.J.G.(gemiddelde jaarlijkse groei)									
1980/1986	8,3%	9,1%	9,4%	12,0%	8,4%	16,5%	10,7%	12,7%	0,5%
1986/1992	5,6%	5,9%	11,0%	10,1%	10,9%	7,8%	10,4%	0,6%	3,0%
(1992/1993)	-5,4%	-10,2%	41,9%	0,4%	-4,0%	0,4%	15,9%	24,6%	34,5%
1993/1994	10,4%	11,0%	10,7%	12,3%	49,8%	16,2%	16,7%	1,2%	-0,3%
1994/1995	7,6%	7,4%	-2,6%	6,6%	21,8%	10,3%	5,2%	2,7%	15,2%

N.B. : let op de breuk tussen 1992 en 1993 (in de INTRASTAT-reeksen).

Tabel 1 schetst de ontwikkeling sinds 1980, en vervolgens per jaar vanaf 1992, van de waarden in BF van de BLEU-invoer van nijverheidsproducten vanuit drie hoofdregio's en vanuit 4 delocalisatiezones. Men vindt er eveneens de ontwikkeling van de relatieve aandelen en de jaarlijkse of gemiddelde jaarlijkse groeivoeten (G.J.G.).

Voor de invoer uit het *geheel van de 4 delocalisatiezones* kunnen wij het volgende benadrukken :

- . voor de gehele periode 1980-1992 was de groei van de invoer uit de delocalisatiezones groter dan die van de totale invoer;
- . voor 1994 en 1995 samen (nl. het gemiddelde voor de 2 jaren), blijft de groei van de zones (10,8% per jaar) sterker dan die van de 3 overige regio's: West-Europa (9,2%), NAFTA (7,1%) en Japan (2,0%);
- . in 1994, noteert men een buitengewone stijging met 16,7% die hoger is dan die van West-Europa (11%) en vooral in totale tegenstelling is tot de quasi-stagnatie van de invoer uit de NAFTA en Japan;
- . in 1995, daalt de groei van de zones tot 5,2% maar blijft hoger dan die van Japan; hij is echter lager dan die van West-Europa en vooral van de NAFTA.

Maken wij in 1995 het begin van een ommekeer mee of gaat het gewoon om een adempauze ? Tijdens de jongste twee jaar waren er reeds sterkere rustperiodes. Als het geen adempauze is dan zou dit betekenen dat de BLEU zijn aankopen op die markten heeft afgeremd, of dat, voor onze invoer, de producten van de NAFTA bv. zouden concurreren met die uit de delocalisatiezones, en, met name, uit het Verre-Oosten.

De *voornaamste* vaststelling is dat, niettegenstaande *het aandeel* van de 4 zones in 14 jaar tijd bijna verdubbeld is, dat aandeel *toch gematigd* blijft vermits het maximum bereikt werd in 1994 met 7,8. De maximale waarde noteert men in 1995 met 270 miljard BF (aandeel van 7,6%). Maar de NAFTA en Japan samen hebben amper ongeveer 10% van de invoerbehoeften van de BLEU geleverd. West-Europa blijft met 80% veruit de voornaamste leverancier, ook al zien wij daar eveneens een lichte achteruitgang.

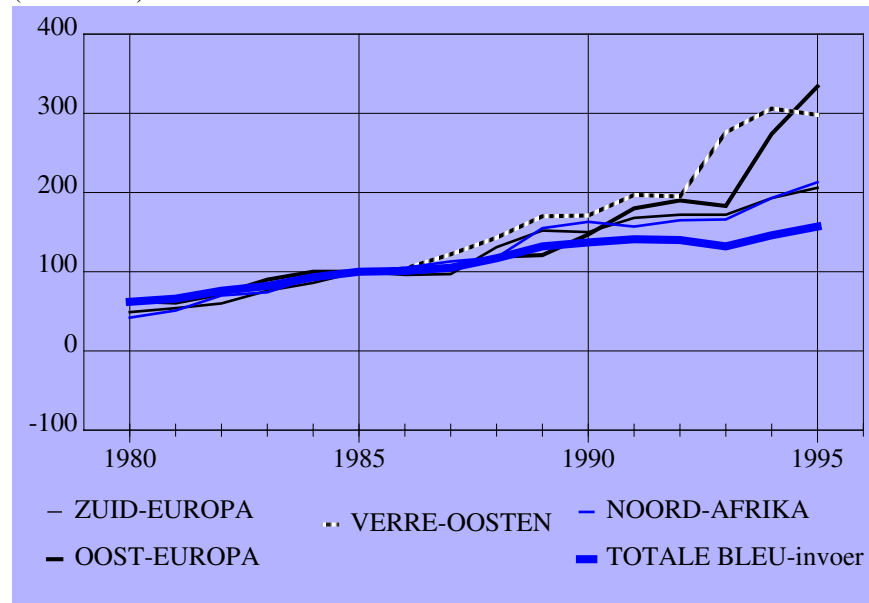
De globale toename van de BLEU-aankopen in de 4 zones blijft ontegensprekelijk belangrijk. Hoe ziet zij er voor de 4 zones afzonderlijk uit ? Wij schetsen de toestand met een paar cijfers:

TABEL 2 **Recente ontwikkeling van de BLEU-invoer van verwerkende nijverheidsproducten uit de 4 Delokalisatiezones**
(in miljard BEF en in % van de totale BLEU invoer)

		Verre-Oosten	Zuid-Europa	Oost-Europa	Noord-Afrika	Totaal
1992	Mld	74	72	30	14	190
	(en %)	(2,3)	(2,3)	(0,9)	(0,4)	(6,0)
1995	Mld	113	87	52	18	270
	(en %)	(3,2)	(2,5)	(1,5)	(0,5)	(7,6)

Figuur 2 toont de verschillende ontwikkeling van de 4 zones over een langere periode.

FIGUUR 2 **Ontwikkeling in indexen van de BLEU-invoer uit de 4 Delokalisatiezones (1985= 100)**

Vanaf 1993-1994 gaan twee zones veel sneller groeien: *Oost-Europa* en *het Verre Oosten* (behalve in 1995). De groei van beide overige zones benadert die van de totale BLEU-invoer, maar ligt iets hoger.

Dynamisme, maar toch bescheiden aandelen

- . de globale waarde van de invoer uit de 4 zones groeit sneller dan die uit de overige regio's; hun aandeel kent een regelmatige groei en benadert de 8%, waardoor de 4 zones op de tweede plaats terechtkomen, echter ver achter West-Europa (80%), onze belangrijkste leverancier;
- . het aandeel van elk van de 4 zones blijft beperkt, soms zelfs marginaal;
- . het Verre Oosten komt op de eerste plaats met 42% van de invoer uit de 4 zones; hiermee komt die zone op hetzelfde niveau als Japan (3,2%);
- . voor 1994 en 1995 nam de invoer uit Oost-Europa met 83% toe (+ 24 miljard BF);
- . Zuid-Europa behoudt zijn aandeel (2,5%) en Noord-Afrika blijft marginaal (0,5%).

In afdeling 2 zullen wij de productgroepen identificeren die verantwoordelijk zijn voor de groeiende verkoop van de 4 zones aan de BLEU.

b. De uitvoer

Hoewel zij sinds 1992 met 4% gekrompen is blijft West-Europa met 77% onze voornaamste uitvoermarkt voor de producten van de verwerkende nijverheid.

De 4 Delokalisatiezones komen op de tweede plaats met voor 490 miljard aankopen van producten uit de BLEU. Hun globaal aandeel blijft groeien : 7% in 1986, 9,3% in 1992, 11% in 1994 en 11,5% in 1995 (zie tabel 3). Dit aandeel ligt ver boven hun globaal aandeel in de BLEU-invoer (7,6%). In 1995 bedroeg het aandeel van de NAFTA en Japan samen amper 5%.

TABEL 3 **Ontwikkeling van de BLEU-uitvoer naar grote regio's en naar uitvoerzones - producten van de verwerkende nijverheid (in miljard BEF)**

	Totale uitvoer	West-Europa	Delokalisatiezones					Japan	NAFTA
			Verre-Oosten	Zuid-Europa	Oost-Europa	Noord-Afrika	Subtotaal		
1980	1539,0	1233,2	27,5	29,9	18,2	26,0	101,6	5,6	54,0
(in %)	100,0%	80,1%	1,8%	1,9%	1,2%	1,7%	6,6%	0,4%	3,5%
1986	2613,8	2102,5	58,4	64,6	30,6	29,7	183,2	14,4	130,5
(in %)	100,0%	80,4%	2,2%	2,5%	1,2%	1,1%	7,0%	0,6%	5,0%
1992	3400,4	2747,5	87,1	154,1	46,0	30,3	317,5	22,7	120,4
(in %)	100,0%	80,8%	2,6%	4,5%	1,4%	0,9%	9,3%	0,7%	3,5%
1993	3575,7	2785,9	123,3	169,8	61,1	31,9	386,1	27,7	159,5
(in %)	100,0%	77,9%	3,4%	4,7%	1,7%	0,9%	10,8%	0,8%	4,5%

	Totale uitvoer	West-Europa	Delocalisatiezones				Japan	NAFTA	
			Verre-Oosten	Zuid-Europa	Oost-Europa	Noord-Afrika			Subtotaal
1994	3955,4	3052,6	144,8	190,6	67,0	34,1	436,6	38,8	192,7
(in %)	100,0%	77,2%	3,7%	4,8%	1,7%	0,9%	11,0%	1,0%	4,9%
1995	4243,0	3263,1	162,7	194,5	95,0	37,8	490,0	50,3	159,3
(in %)	100,0%	76,9%	3,8%	4,6%	2,2%	0,9%	11,5%	1,2%	3,8%
G.J.G. (gemiddelde jaarlijkse groei)									
1980-1986	9,2%	9,3%	13,4%	13,7%	9,1%	2,2%	10,3%	17,0%	15,9%
1986-1992	4,5%	4,6%	6,9%	15,6%	7,0%	0,3%	9,6%	7,9%	-1,3%
1992-1993	5,2%	1,4%	41,6%	10,2%	32,7%	5,2%	21,6%	21,9%	32,5%
1993-1994	10,6%	9,6%	17,5%	12,2%	9,7%	7,1%	13,1%	40,1%	20,8%
1994-1995	7,3%	6,9%	12,4%	2,0%	41,7%	10,9%	12,2%	29,7%	-17,3%

N.B. Let op de breuk tussen 1992 en 1993 (Intrastat).

Van de 4 zones blijft Zuid-Europa onze eerste uitvoermarkt met een sedert 1992 tamelijk stabiel aandeel (4,6%). Het aandeel van Noord-Afrika blijft hangen op 0,9% maar was tussen 1980 en 1992 gedaald.

Het aandeel van het Verre Oosten is sinds 1992 met 1,2% gestegen om in 1995 3,8% te bereiken. Voor dat jaar bereikt de BLEU-uitvoer 163 miljard BF.

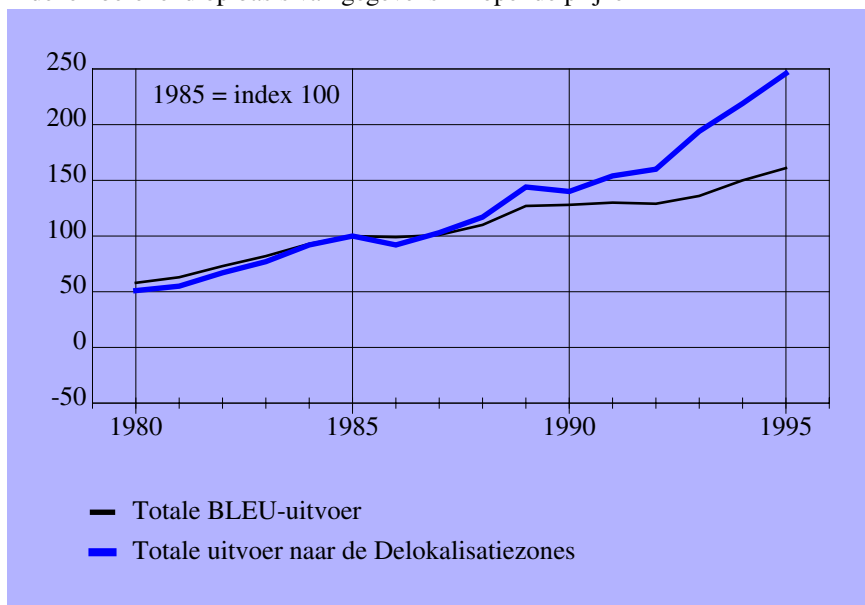
De sterkste groei noteren wij voor Oost-Europa: de uitvoer naar die zone was sedert 1992 immers *verdubbeld* om drie jaar later 95 miljard BF te bereiken. De groei in 1995 is opmerkelijk (+ 42%), hetgeen het aandeel van die zone op 2,2% brengt.

Figuur 3 toont dat, tussen 1993 en 1995, het verschil in groei tussen de uitvoer naar de 4 zones en de totale BLEU-uitvoer groter wordt.

FIGUUR 3

Ontwikkeling in indexen van de BLEU-uitvoer naar de 4 Delokalisatiezones

Indexen berekend op basis van gegevens in lopende prijzen

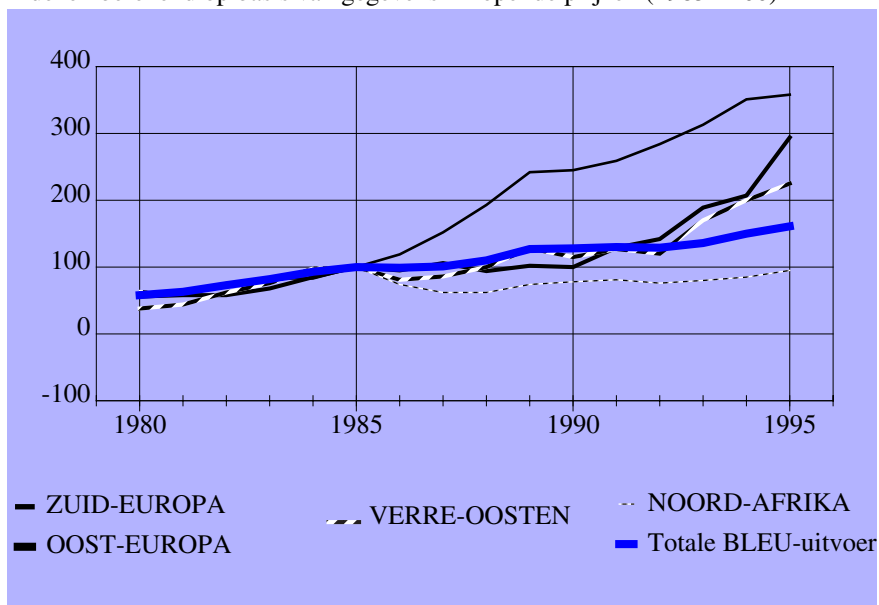

Rekening houdend met de schaalgrootte, lijken de verschillen veel groter als wij de 4 zones afzonderlijk beschouwen

FIGUUR 4

Ontwikkeling in indexen van de BLEU-uitvoer naar de 4 delokalisatiezones

Indexen berekend op basis van gegevens in lopende prijzen (1985= 100)

De aanzet van *Zuid-Europa* begint in 1986 - jaar waarin Spanje en Portugal tot de E.U. toetreden. Die zone blijft op kop maar lijkt in 1995 te stagneren. De uitvoer naar *Noord-Afrika* blijft sedert 1986 achter bij de gemiddelde groei van de BLEU.

Oost-Europa en het *Verre Oosten* onderscheiden zich door hun sterke groei sinds 1992 (ongeveer 25% per jaar). Die twee zones illustreren het feit dat de BLEU-uitvoer zich de jongste jaren op meer potentiële markten gaat richten, aangezien de gemiddelde jaarlijkse groei van de totale uitvoer van nijverheidsproducten voor deze drie jaren slechts 7,7% bereikt.

In dat verband kan men zich twee vragen stellen. Zelfs als beide voorbeelden getuigen van een echte dynamiek van onze buitenlandse handel, kunnen wij er dan zeker van zijn dat alle mogelijkheden, die deze sterk groeiende markten bieden, volledig geëxploiteerd worden? Zijn de bedragen absolute maxima (respectievelijk 95 en 163 miljard in 1995, ofwel voor beide samen 6% van de BLEU-uitvoer), waarbij alle geboden mogelijkheden worden aangegrepen?

Speelt de BLEU voldoende in op de potentialiteiten van andere voortdurend groeiende markten (Noord-Amerika, Latijns-Amerika,...)?

De groei van onze uitvoer naar *Japan* is van 1992 tot 1995 opmerkelijk geweest (+ 30% per jaar) maar, in waarde, vertegenwoordigt hij slechts 50 miljard BF in 1995, hetgeen amper iets meer is dan de BLEU-uitvoer naar Noord-Afrika!

De waarde van de uitvoer naar de drie landen van de NAFTA (USA, Canada, Mexico) blijft bescheiden: 159 miljard in 1995, of iets minder dan de uitvoer naar het Verre-Oosten. Er treden van jaar tot jaar forse schommelingen op (+21% in 1994; -17% in 1995). België heeft te lijden van zijn sterke frank maar lijkt eveneens blijk te geven van een gebrek aan commerciële agressiviteit en zelfs van een verlies aan technologische concurrentiekracht.

Door de zwakke economische groei in *West-Europa* kon de BLEU-uitvoer tussen 1992 en 1995 jaarlijks gemiddeld met amper 5,9% groeien, daar waar de totale uitvoer gemiddeld met 7,7% toenam.

Zonder uitzicht op een sterker herstel van de economische groei in West-Europa zal de BLEU -hoe dan ook- genoopt zijn haar expansie-inspanningen naar de meest groeiende- en nieuwe markten te richten.

c. De buitenlandse handelssaldi

Ons eerste oordeel omtrent de "gevaren" verbonden aan de penetratie in de BLEU van de invoer uit de Delokalisatiezones en omtrent de uitvoer-inspanningen inzake producten "Made in Belgium" kunnen bevestigd of ontkracht worden door informatie over de handelssaldi met de 3 regio's en de 4 zones.⁴

Het globale positieve saldo t.o.v. de 4 Delokalisatiezones groeit van 127 miljard BF in 1992 tot 220 miljard in 1995, hetgeen bijna een derde van het totale overschot van de BLEU voor de producten van de verwerkende nijverheid (694 miljard) is (zie tabel 4). Tijdens die vier jaar neemt het saldo t.o.v. de 4 zones regelmatig toe, zoals dat reeds sedert 1980 het geval was⁵.

4. En dit ondanks het optreden van een belangrijke discontinuïteit in de ontwikkeling van het totale saldo tussen 1992 en 1993, die voornamelijk te wijten is aan de invoering van Intrastat. Op één jaar tijd stijgt dit positieve industriële saldo met 345 miljard BF, waardoor het meer dan verdubbelt. Het saldo t.o.v. West-Europa groeit met 308 miljard, een *verviervoudiging*, zonder echter in 1994 en 1995 achteruit te gaan! De saldi t.o.v. de 4 Delokalisatiezones lijken amper door die discontinuïteit te worden beïnvloed.

5. In 1980 vertegenwoordigde het overschot t.o.v. de 4 zones 2,9% van de waarde van de BLEU-uitvoer. Het stijgt tot 3,8% in 1992 en bereikt 5,2% in 1995.

TABEL 4 Ontwikkeling van de buitenlandse saldi van de BLEU per grote geografische regio's en per zones - producten van de verwerkende nijverheid (in miljard BF)

	Totaal	West-Europa	Vier Delocalisatiezones				Subtotaal	Japan	NAFTA
			Verre-Oosten	Zuid-Europa	Oost-Europa	Noord-Afrika			
1980	129,9	121,7	4,4	9,3	8,3	22,5	44,5	-35,3	-67,1
1986	341,8	224,0	18,8	24,0	14,6	20,9	78,3	-69,4	5,5
1992	244,1	100,5	13,0	81,7	16,2	16,5	127,4	-64,0	-28,9
1993	589,0	408,9	18,2	97,1	32,5	18,0	165,7	-80,3	-41,3
1994	658,0	414,4	28,5	108,9	24,1	18,0	179,6	-70,6	-7,5
1995	694,0	429,4	49,4	107,5	42,7	20,0	219,6	-62,0	-71,2

N.B. let op de breuk tussen 1992 en 1993 (Intrastat).

Van de vier zones komt Zuid-Europa sinds 1986 op de eerste plaats (jaar waarin de 2 landen toetraden tot de E.U.). In 1995 vertegenwoordigt dit overschot (108 miljard) bijna de helft van het saldo van de 4 zones; in 1995 is het niet meer gestegen.

Het saldo van de handel met het Verre-Oosten bereikt in 1995 + 50 miljard; Het is sinds 1992 *verviervoudigd*. Dat t.o.v. Oost-Europa is bijna even snel gestegen: het is sedert 1992 *verdrievoudigd* en bedraagt 43 miljard. T.o.v. Noord-Afrika is er geen vooruitgang: het saldo, nl. 20 miljard in 1995 is zelfs iets lager dan dat in 1980.

T.o.v. de 4 zones zijn de *saldi* van de BLEU dus *positief*. T.o.v. drie van de 4 zones kennen zij een *sterke groei*, vooral sedert 1992; Noord-Afrika vormt de uitzondering met een stagnerend saldo.

Voor wat de *overige regio's* betreft komt *West-Europa* op de eerste plaats met een saldo van +429 miljard, maar zijn aandeel in het totale saldo gaat stelselmatig achteruit: 94% in 1980, 69% in 1993 en 62% in 1995.

De BLEU-handel met Japan en met de NAFTA⁶ wordt gekenmerkt door een *zwaar, bijna chronisch tekort*.

Na het hoogtepunt van 1993 (-80 miljard) is het tekort t.o.v. *Japan* gedaald tot -62 miljard in 1995, wat in absolute waarde hoger is dan het overschot van 50 miljard t.o.v. de delocalisatiezone *Verre-Oosten*. Hieruit menen wij te mogen besluiten dat, ondanks een gunstige ontwikkeling, de BLEU-handel met die 2 regio's -nl. met het Verre-Oosten als geheel- zou moeten kunnen groeien omdat de mogelijkheden van die markten niet volledig benut lijken.

T.o.v. de NAFTA is het saldo meestal negatief en bereikt een maximum van -71 miljard BF in 1995. Dit betekent voor de NAFTA + Japan een BLEU-saldo van -133 miljard BF, dat nog steeds toeneemt. Dit is een tekort dat men als "abnormaal hoog" zou kunnen bestempelen naar dat de BLEU niet blijkt te kunnen ombuigen.

6. De NAFTA wordt eveneens gekenmerkt door grote schommelingen van het saldo.

Dit grote tekort t.o.v. de twee economisch en technologisch verst gevorderde Régio's wordt *ruimschoots goedgemaakt door het BLEU-overschot t.o.v. de Delokalisatiezones* (220 miljard). De BLEU-handel met de "rest van de wereld" levert eveneens een steeds grotere positieve netto-bijdrage (ongeveer + 180 miljard), zij het een iets lagere - en minder snel stijgende - dan die van de 4 Delokalisatiezones.

Hoewel de BLEU-handel met West-Europa een hoger positief saldo vertoont (429 miljard), dat echter slechts zeer zwakjes groeit, toont de ontwikkeling van de jongste jaren dat het handelsoverschot van de BLEU grotendeels te danken is *aan de handel in nijverheidsproducten met de Delokalisatiezones en de rest van de wereld*. Deze recente ontwikkeling bewijst dat het mogelijk is zich eveneens op die markten toe te spitsen. Onze analyse van de cijfers wijst erop dat de aanwezige potentialiteiten *van die twee Regio's* door ons land nog niet volledig werden benut.

Gelet op hun toekomstige groeimogelijkheden, zouden die Regio's, en meer bepaald zekere Delokalisatiezones, *geprivilegieerde doelwitten* voor de internationale expansie van België moeten worden, zeker als men rekening houdt met de - vaak betwiste - structuur van het thans voor de uitvoer aangeboden productengamma.

Japan en de NAFTA mogen niet uit het oog worden verloren, want ook daar moet de BLEU nog *voortgang boeken*, maar dit moet dan gepaard gaan met een *snellere ontwikkeling* dan vandaag het geval is, van het aangeboden productenaanbod, met name op het vlak van de spijstechnologie en van bepaalde dienstenactiviteiten.

Een dergelijke structurele ontwikkeling is trouwens steeds meer noodzakelijk voor de uitvoer naar heel wat landen, waaronder de nieuwe industrielanden.

De positieve en stijgende saldi t.o.v. de Delokalisatiezones, tenslotte, wijzen erop dat, globaal en per zone, de snellere toename van de invoer een bedreiging is die ruimschoots gecompenseerd wordt door de snellere stijging van de BLEU-uitvoer.

In de volgende sectie zullen wij trachten *de bedrijfstakken en de productgroepen* van de BLEU op te sporen, die "bedreigd" lijken door de concurrentie van de invoer uit de 4 zones, of het nu gaat om producties, die in aanmerking kwamen voor delokalisaties, of niet. Omgekeerd, welke productgroepen boeken een goede uitvoerprestatie en kunnen de verliezen van de niet beschermde producten goedmaken, of overtreffen ?

In welke mate zijn elk van de 4 zones betrokken bij de "blootgestelde" productgroepen ?

3. IDENTIFICATIE VAN DE PRODUCTGROEPEN DIE HET MEEST AAN DE CONCURRENTIE VAN DE DELOKALISATIELANDEN ZIJN BLOOTGESTELD

Welke bedrijfstakken en productgroepen van de Belgische be- en verwerkende nijverheid zijn het meest "blootgesteld" door de concurrentie van de BLEU-invoer uit de 4 Delokalisatiezones ? Wij zijn van mening dat die productgroepen aan *twee criteria* moeten beantwoorden (het eerste is zelfs een dubbel criterium):

- . *het invoerpercentage TIPD*⁷ moet hoger zijn dan het gemiddelde percentage voor alle verwerkende nijverheidsproducten uit de 4 zones **en** dit invoerpercentage moet stijgen;
- . *het saldo van de buitenlandse handel (X-M)PD* voor die productgroep moet achteruitgaan (zowel bij een positief als bij een negatief saldo).

7. TIPD : voor de productgroep = het aandeel van de invoer uit de 4 Delokalisatiezones in de totale BLEU-invoer voor die groep.

Als aan die criteria beantwoord wordt, kunnen wij zeggen dat er vanwege de BLEU voor die bepaalde productgroepen een relatief verlies aan concurrentiekracht optreedt, zonder daarom de oorzaak ervan te kennen. Uit die vaststelling alleen mogen wij niet afleiden dat de ontwikkeling van de invoer het gevolg zou zijn van Delokalisaties ten nadele van de BLEU. Dat is slechts één van de mogelijke oorzaken. Het kan gewoon een gevolg zijn van een intensifiëring van de gewone internationale handel.

In tabel 5 hierna geven wij de voor vier jaar berekende criteria evenals het bedrag van de invoer in 1995 (per bedrijfstak en per productgroep) voor de geïdentificeerde blootgestelde of bedreigde groepen, per bedrijfstak. In de kolommen links van de tabel hebben wij het jaar of de jaren, waarin een groep blootgesteld leek, met een asterisk aangeduid. De volledige benaming van de blootgestelde groepen vindt U in tabel 8⁸.

Deze cijfermatige criteria moeten met enige soepelheid worden bekeken. Kleine verschillen van het ene jaar tot het andere voor één van de criteria kunnen onbelangrijk zijn. Alleen een chronologisch onderzoek kan aantonen dat, ondanks een lichte verbetering, of omgekeerd, een lichte achteruitgang, de dreiging die op een of andere groep rust niet wezenlijk veranderd is (vooral wanneer de TIPD te groot blijft of het saldo uiterst negatief blijft).

Dergelijke uitzonderlijke gevallen worden in de tabel aangeduid met een asterisk tussen haakjes voor het jaar waarvan sprake. Laten wij niet uit het oog verliezen dat 1994 gekenmerkt werd door een forse toename van de invoer uit de 4 delokalisatiezones en bijgevolg door hoge TIPD, wat in schril contrast staat met de percentages die voortvloeien uit de meer gematigde toename van de invoer in 1995⁹.

TABEL 5 Bedrijfstakken en productgroepen van de BLEU blootgesteld aan concurrentie van delokalisatiezones (de bedrijfstakken zijn gedrukt in vette letters)

Categorieën van R & D intensiteit					MPD (in mld. BF)	TIPD (in %)				(X-M)PD (in mld. BF)			
Jaar van blootstelling van de productgroep						86	92	94	95	86	92	94	95
86	92	94	95		95	86	92	94	95	86	92	94	95
HOGE R&D INTENSITEIT					21,6	4,52	5,69	7,30	6,39	11,1	9,9	31,8	38,7
				Elektronische en telecommunicatieapparatuur	14,1	4,76	8,88	10,94	10,10	9,0	4,7	16,2	17,3
	*			telecommunicatie- en signaalapparaten, meetapparaatuur,...	2,9	1,91	7,33	6,47	5,55	8,3	3,9	15,7	13,2
		*		elektronische apparaten, radio, TV, ...	11,2	6,35	9,84	13,13	12,88	0,6	0,8	0,5	4,2
GEMIDDELDE - HOGE R&D INTENSITEIT					84,2	2,54	4,27	5,69	5,80	48,6	84,0	112,4	111,3
				Instrumenten	3,8	4,46	4,46	6,35	5,96	-0,3	-0,1	0,5	1,5
			*	(*) optische instrumenten, fotoapparatuur	1,6	2,39	3,15	9,01	7,58	0,0	-0,1	-0,7	-0,4
	*	*	*	klokken, horloges	1,1	23,78	19,96	22,65	24,52	-0,9	-0,9	-0,9	-0,9
				Chemie	29,3	2,63	4,08	5,24	5,08	41,5	54,8	75,8	85,5
			*	andere chemische basisproducten	6,0	5,31	5,75	8,06	8,86	4,5	7,0	10,5	9,3

8. De lijst met de volledige benaming van de 101 productgroepen staat in bijlage 1.2. van het boek.

9. In tegenstelling tot de voorgaande jaren is de gemiddelde TIPD voor nijverheidsproducten in 1995 lichtjes gedaald (7,62 t.o.v. 7,79 in 1994, ofwel - 2,2%). Wij gaan er van uit dat elke productgroep, waarvan het TIPD met minder dan 2,2% gedaald is, strikt aan het tweede gedeelte van het eerste criterium beantwoordt. Het kan eventueel een twijfelgeval zijn als ook andere criteria niet vervuld worden.

Categorieën van R & D intensiteit				MPD (in mld. BF)	TIPD (in %)				(X-M)PD (in mld. BF)				
Jaar van blootstelling van de productgroep					95	86	92	94	95	86	92	94	95
86	92	94	95										
	*	*		kunstmatige en synthetische vezels	3,4	2,25	6,11	10,75	11,61	0,6	-0,3	-0,8	-0,6
				Elektrisch materiaal	17,7	3,13	6,74	11,58	12,11	2,0	1,9	-2,4	-0,4
*	*	*	(*)	draad en elektriciteitskabels	7,0	6,09	19,24	46,43	41,93	0,0	-1,6	-6,2	-5,4
	*	*	*	huishoudelijke elektrische apparaten	2,1	3,13	6,53	7,45	8,07	-0,3	-1,3	-1,5	-1,7
	*	*	*	lampen, verlichtingsartikelen	2,6	3,96	13,22	19,66	22,47	-0,1	-0,4	-0,5	-0,6
GEMIDDELDE- LAGE R&D INTENSITEIT					45,2	3,42	5,40	7,31	6,72	27,6	32,3	43,8	63,1
				Andere vervoermiddelen	1,5	2,73	7,59	15,98	10,37	0,1	-0,2	-2,6	0,8
	*			locomotieven, trams,...soortgelijk materiaal	0,3	1,52	1,09	23,57	12,68	0,0	0,0	-1,7	1,6
	*	*	(*)	rijwielen, motorrijwielen, invalidenwagens	1,0	2,90	10,46	10,83	9,25	0,1	-0,2	-0,8	-0,6
*	*	*	*	kinderwagens, ziekenwagens, karren, rijiugten	0,2	4,62	7,52	10,96	15,28	0,0	-0,1	-0,1	-0,2
				Scheepsbouw	0,3	34,82	6,82	4,65	22,91	-1,2	0,0	0,0	-0,2
*		*		schepen, binnenvaartuigen, ... drijvende installaties	0,3	34,82	6,82	4,65	22,91	-1,2	0,0	0,0	-0,2
				Niet-metaalhoudende mineralen	7,2	4,87	9,21	11,15	10,29	1,1	-0,9	-0,5	1,5
*	*	(*)	(*)	natuursteen, overige niet-metaalhoudende mineralen	1,3	9,30	15,95	19,01	17,09	-0,2	-0,7	-0,3	-0,5
	*	*	*	slijpstenen en andere toegepaste slijpmiddelen	0,4	3,78	10,79	12,82	13,49	0,1	-0,1	-0,2	-0,2
(*)	*	*	(*)	keramische producten	2,7	5,69	11,05	15,06	14,24	0,1	-1,3	-2,1	-1,3
				Rubber en plastic	11,3	2,97	7,10	7,76	8,27	4,1	4,1	7,0	8,4
	*	(*)	*	rubberartikelen	5,5	5,49	12,78	12,59	14,13	0,2	-1,9	-1,3	-2,2
				Diversen (spellen, sportartikelen)	7,6	20,42	21,64	33,54	27,75	-1,0	-4,4	-8,1	-6,1
(*)	*	*	*	muziekinstrumenten	0,2	3,65	5,83	10,66	11,42	0,0	-0,1	-0,1	-0,1
*	*	*	(*)	spellen, speelgoed, sportartikelen	6,1	22,96	22,50	35,57	29,40	-2,3	-3,6	-7,0	-5,2
	*	*	(*)	vulpennen, ballpoints, stempels, overige producten n.e.g.	1,3	20,51	28,28	34,22	27,61	1,4	-0,8	-1,0	-0,8
LAGE R&D INTENSITEIT					119,4	7,95	8,70	10,96	10,98	-9,0	1,1	-8,5	6,5
				Ijzer en staal	5,8	5,67	4,47	3,46	4,38	14,0	14,8	19,5	25,7
*				stalen buizen	0,8	5,47	4,85	4,69	5,60	0,0	0,9	0,0	0,3
				Metaalproducten	9,2	3,01	5,26	7,20	7,43	1,7	2,9	1,5	2,1
		*		producten verkregen door verdere bewerking van metalen	1,0	2,60	4,78	6,12	8,51	0,0	0,2	0,1	-0,3
	*	*	*	gereedschap en andere eindproducten van metaal	6,9	4,19	5,99	9,45	9,30	0,2	0,0	-2,1	-2,1
				Voedingswaren en dranken	17,4	4,97	4,35	5,24	5,32	2,5	13,3	13,5	17,9
	*	*	*	plantaardige en dierlijke oliën en vetten	4,6	7,88	6,21	14,46	17,54	0,1	0,8	-1,6	-3,0
*	*	*	*	groenten- en vruchtenconserven, groenten- en vruchten-sappen	4,2	12,41	14,45	16,07	14,22	-2,2	-2,3	-2,6	-2,3
*	*	*	*	visconserven, andere visproducten...	1,6	10,95	12,06	13,07	14,57	-0,8	-1,1	-1,2	-1,3
*				meel, grutten, griesmeel, graanvlokken	0,3	6,10	5,01	7,07	6,72	-0,3	-0,1	0,0	0,0
*				suiker	0,4	9,90	1,52	2,95	2,35	1,1	1,3	0,3	3,5
*	*	*	*	champagne, mousserende wijnen, aperitieven	1,9	37,04	30,30	31,10	25,62	-1,8	-2,0	-2,0	-1,9
		*		cider en andere vruchtenwijnen	0,0	6,90	10,09	12,54	9,94	0,0	0,0	0,0	0,0
*				mout, bier, brouwgist	0,2	5,29	4,51	3,15	7,83	0,1	1,1	0,9	1,1
				Textiel en kleding	72,6	15,39	19,03	26,09	27,44	-22,4	-25,0	-37,7	-35,5
*	*	*	*	bewerkte textielvezels, garens, handbreigarens	9,8	24,52	32,22	38,24	37,56	-6,2	-5,6	-7,0	-7,0
		*		weefsels, velours	8,7	13,77	13,12	29,21	26,66	0,3	5,2	1,9	4,8
*	*	*	*	producten van breiwerk en van kousenindustrie	13,5	10,45	13,15	22,18	26,08	-3,4	-5,6	-9,8	-11,1
*	*	*	*	kleding en kledingtoebehoren	24,6	15,33	22,82	28,04	31,31	-7,7	-15,3	-19,7	-20,5

Categorieën van R & D intensiteit					MPD (in mld. BF)	TIPD (in %)				(X-M)PD (in mld. BF)			
Jaar van blootstelling van de productgroep						95	86	92	94	95	86	92	94
*	*	*	*	huishoudtextiel, gestikte dekens en spreien, woningtextiel	3,7	29,63	26,37	32,53	32,34	-2,0	-2,5	-2,8	-3,2
*	*	(*)	*	bontwerk	0,3	28,18	52,24	45,30	51,65	-0,3	-0,3	-0,1	0,0
*				leder, huiden, pelterijproducten	0,2	7,60	2,61	3,30	5,66	-0,2	0,2	0,4	0,3
*	*	*	*	lederwaren	3,5	28,83	33,00	41,88	40,66	-1,7	-2,5	-3,0	-2,9
*	*	*	*	schoeisel, pantoffels, geheel of gedeeltelijk van leder	6,2	12,03	19,25	23,24	25,06	-2,7	-4,8	-5,5	-5,9
Houtwaren en meubelen					10,7	11,92	11,01	14,20	14,04	-5,1	-8,0	-8,9	-8,3
*	(*)	*		gezaagd, geschaafd, gedroogd, gestoomd hout	2,4	18,97	16,60	16,81	13,60	-2,7	-2,6	-3,0	-2,0
*	(*)		*	fineer, triplex, houtvezel- en spaanderplaten, ...	2,2	21,69	20,29	16,33	19,60	-1,4	-1,7	-1,0	-1,2
	*	*	(*)	houten bouwelementen, constructies van hout, ...	0,7	3,73	7,52	13,63	11,78	-0,1	-0,4	-0,7	-0,6
	*	*	(*)	houtproducten (andere dan meubelen), houtmeel	1,3	4,66	12,44	21,82	16,99	-0,1	-0,8	-1,3	-1,1
(*)	*	*	*	kurkwaren, stro en rietwaren (geen meubelen)	0,9	28,12	32,89	31,76	34,06	-0,4	-0,7	-0,6	-0,7
	(*)	*	*	houten en rieten meubelen, matrassen	3,3	3,67	5,84	9,20	10,59	-0,5	-1,8	-2,3	-2,6
25	29	35	34										
Subtotaal nijverheidsproducten (101 groepen)					270,4	4,62	6,02	7,79	7,62	78,3	127,4	179,6	219,6
Algemeen totaal (met inbegrip van grondstoffen en diamant)					355,1	5,04	6,76	8,40	8,25	79,0	138,5	201,9	262,1

MPD = invoer uit de Delocalisatiezones

TIPD = invoerpercentage uit de delocalisatiezones

(X-M)PD = buitenlands saldo t.o.v. de delocalisatiezones

Een gelijkaardige tabel, maar dan *volledig*, dus met de *101 productgroepen*, de *21 sectoren en de 4 categorieën van R&D intensiteit*, en ook nog gegevens en criteria voor bijkomende jaren vindt U in de *bijlagen op diskette* (tabel II.A.1).

Wij wijzen op het *belang van de indeling in vier categorieën* naargelang van de min of meer geavanceerde aard van de productietechnologieën (het begrip hoge R&D intensiteit wordt benaderd *via de intensiteit van de uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling*; rangschikking opgesteld door de OESO)¹⁰. Zelfs een vluchtig onderzoek van de resultaten toont het belang daarvan aan.

In de twee volgende tabellen voegen wij daar nog een bijkomende rangschikking van de productgroepen aan toe, met name de mate waarin aan de criteria wordt beantwoord. Wij onderscheiden *drie intensiteitsgraden* van blootstelling of bedreiging:

- . *zeer sterk blootgesteld* : hoog TIPD en ongunstige ontwikkeling van het saldo; het gaat vaak om groepen die reeds een aantal jaren blootgesteld waren;
- . *sterk blootgesteld* : de criteria zijn nog zeer betekenisvol;
- . *minder blootgesteld of lichte verbetering in 1995* : de criteria benaderen hun drempelwaarde of er werd tijdens het jongste jaar een lichte verbetering waargenomen.

De tabel in de bijlage maakt het mogelijk het relatieve gedrag van de 101 groepen van de NACE-CLIO, drie cijfers, te vergelijken. De in tabel 6 en 7 voorgestelde

10. OESO, "Industrieel beleid in de landen van de OESO", blz. 135-136, 1992.

rangschikking volgens graad van blootstelling¹¹ werd opgemaakt in functie van de criteriumwaarden voor 1994 en 1995. De beoordeling steunt op de resultaten voor die twee opeenvolgende jaren als geheel, waarbij ze bovendien vergeleken worden met de niveaus en de ontwikkelingen tijdens de voorgaande periode 1986-1992.

In tabel 6 worden de 36 productgroepen van de BLEU uitgesplitst naargelang van de intensiteit van de bedreiging die de invoer uit de delocalisatiezones vormt en worden zij bovendien naar R&D-intensiteit gerangschikt.

TABEL 6 Aantal blootgestelde productgroepen op basis van de criteria voor de periode 1994-1995

Categorieën	Graad van blootstelling aan de concurrentie van de Delocalisatiezones			Totaal	Aantal blootgestelde groepen t.o.v. het aantal groepen van de categorie In %
	Zeer sterk blootgesteld	Sterk blootgesteld	Minder blootgesteld of lichte verbetering in 1995		
1. Hoge R&D-intensiteit	0	0	0 (+ 1 in '94) (1)	0 op 5	(0)
2. Gemiddelde-hoge R&D-intensiteit	2	3	2	7 op 19	(36)
3. Gemiddelde-lage R&D-intensiteit	4	3	3	10 op 28	(36)
4. Lage R&D -intensiteit	11	6	2 (+ 1 in '94) (2)	19 op 48	(40)
Aantal blootgestelde groepen	17	12	7	36 op 100	

(1) De groep "elektronische apparaten, radio, TV" beantwoordt slechts voor één jaar, nl. 1994, aan de criteria, en niet voor de 4 andere observatiejaren ('80, '86, '92 en '95).

(2) Cfr. (1) voor de groep "weefsels, fluweel"

Wij stellen vast dat:

- geen enkele van de 5 groepen uit categorie 1, hoge R&D-intensiteit, in 1995 blootgesteld werd; bij één gebeurt dat in 1994 voor het eerst maar zij lijkt zich in 1995 te herstellen;
- hoe lager de R&D intensiteit is, hoe hoger het aantal blootgestelde groepen;

11. In tabellen 6 en 7 worden alleen de blootgestelde groepen opgenomen. Er werden evenwel een paar niet-beschermde producten uitgesloten. Bijvoorbeeld, wanneer het bedrag van de BLEU-invoer uit de 4 Delocalisatiezones uiterst laag is (lager dan 50 miljard BF in 1995: groep "cider en andere vruchtenwijnen").

De groep "locomotieven, treinstellen, trams" is niet opgenomen omwille van de extreme jaarlijkse variatie in de criteria, van de vrije val van de invoer in 1995 en het opnieuw bereiken van een zeer positief saldo.

- in de categorieën 2 (gemiddeld-hoge intensiteit) en 3 (gemiddeld-lage intensiteit) benadert het aantal blootgestelde groepen het gemiddelde : respectievelijk 7 en 10 gevallen, hetgeen 36% van het totaal aantal groepen in elk van deze categorieën vertegenwoordigt;
- in categorie 4 met lage R&D-intensiteit telt men 19 groepen, hetzij 40% van alle groepen in die categorie. Van die 19 zijn er 17 groepen sterk blootgesteld. Slechts 3 groepen waren dat vóór 1994-1995 niet.

Het bestuderen van de aantallen alleen volstaat niet om het werkelijke belang, het gewicht van de aan de concurrentie van de Delokalisatiezones blootgestelde groepen te vatten.

Daarom hebben wij in tabel 7, die dezelfde structuur heeft als tabel 6, voor elke groep het bedrag van de invoer uit de 4 Delokalisatiezones in 1995 gegeven (in miljard F), evenals het percentage dat elke categorie vertegenwoordigt in de totale invoer van producten van de verwerkende nijverheid uit de 4 zones, nl. 270,4 miljard F. Vergeten wij niet dat dit bedrag in 1995 amper 7,6% van de totale BLEU-invoer van nijverheidsproducten vertegenwoordigt.

TABEL 7 Kwetsbare productgroepen in 1994-1995 : waarde (en %) van de BLEU-invoer uit de 4 zones in 1995

Categorieën en invoer (G) in 1995 in miljard BF	Zeër kwetsbaar		Duidelijk kwetsbaar		Minder kwetsbaar (of lichte verbetering in 1995)		BLEU-invoer 1995	
		invoer in 95 miljard BF		invoer in 95 miljard BF		invoer in 95 miljard BF	in miljard BF	in % van de totale invoer 4 zones
1. HOGE R&D INTENSITEIT invoer : 21,6 miljard F					(kwetsbaar in '94 : elektronische apparaten, radio- en televisie , ...)	11,2	11,2	41
2. GEMIDDELDE-HOGE R&D INTENSITEIT invoer : 84,2 miljard F	-elektro-huishoudelijke apparaten	2,1	- klokken, horloges	1.1	- optische instrumenten,...	1,6	23,8	88
	- lampen, verlichtingsartikelen	2,6	- kunstmatige en synthetische vezels	3.4	- andere chemische basisproducten	6,0		
		4,7	- draad en elektriciteitskabels	7.0		7,6		
3. GEMIDDELDE-LAGE R&D INTENSITEIT invoer : 45,2 miljard F	- kindewagens, ziekenwagens	0,2	- schepen	0.3	- rijwielen, motorrijwielen	1,0		
	- rubberartikelen	5,5	- slijpstenen en andere toegepaste slijpmiddelen	0.4	- natuursteen, niet-metaalhoudende producten	1,3		
	- spellen, speelgoed, sportartikelen	6,1	- muziekinstrumenten	0.2	- keramische producten	2,7		
	- vulpennen, ballpoints	1,3						

Categorieën en invoer (G) in 1995 in miljard BF	Zeer kwetsbaar	Duidelijk kwetsbaar		Minder kwetsbaar (of lichte verbetering in 1995)		BLEU-invoer 1995	
		invoer in 95 miljard BF	invoer in 95 miljard BF	invoer in 95 miljard BF	invoer in 95 miljard BF	in miljard BF	in % van de totale invoer 4 zones
		13,1		0,9		5,0	19,0 7,0
4. LAGE R&D INTENSITEIT	- plantaardige en dierlijke oliën en vetten	4,6	- metaalproducten door verdere bewerking	1,0	- groenten- en vruchtenconserven, vruchten en groentensappen	4,2	
invoer : 119,4 miljard F	- visconserven	1,6		- gereedschap, eindproducten		6,9	- gezaagd, geschaafd hout
	- champagne, mousserende wijnen	1,9	- bontwerk	0,3	- (1 enkele keer, in '94 : weefsels, fluweel)	8,7	
	- garen, bewerkte text. vezels	9,8	- houten bouwelementen, constructies, ...	0,7			
	- breiwerk	13,5	- houtproducten	1,3			
	- kleding en kledingstoebehooren.	24,6	- kurkwaren, stro- en rietwaren	0,9			
	- huishoudtextiel	3,7					
	- lederwaren	3,5					
	- schoeisel, pantoffels	6,2					
	- fineer	2,2					
	- houten meubelen	3,3					
		74,9		11,1		15,3	101,3 37,5
BLEU-invoer van de 4 zones in 1995							
- van de kwetsbare groepen		92,7		23,5		39,1	155,3 57,4
- in % van de invoer van verwerkende nijverheidsproducten van de 4 zones (of 270,4 mld)		34,3%		8,7%		14,5%	57,4%
- in % van de totale BLEU-invoer van verwerkende nijverheidsproducten (of 3.549 mld)		2,6%		0,7%		1,1%	4,4%

Aan de hand van de waarden kunnen we beter de ernst van de bedreiging en de concentratie op de meest betrokken groepen onderstrepen.

Voor *Categorie 1, hoge R&D intensiteit*, is het bedrag in principe nul in 1995. Aangezien de groep "elektronische, radio en televisie-apparaten" bedreigd was in '94 en de criteria niet garanderen dat dit niet meer het geval is in '95, hebben we de ingevoerde waarde voor deze groep in 1995 vermeld (11,2 mld BF).

Helemaal anders is de situatie van *categorie 4, lage R&D intensiteit* : 101 mld invoer in 1995 voor negentien productgroepen of 85% van de ingevoerde totale waarde in deze categorie.

De sector *textiel, kleding, leder, schoeisel* is veruit het meest bedreigd aangezien de invoer 70 mld bedraagt (inclusief de groep weefsels) of 97% van de invoer van deze sector en 26% van de totale invoer van verwerkende nijverheidsproducten uit de 4 zones. De bedragen van de drie overige betrokken sectoren van deze categorie 4 zijn veel lager : *voeding-dranken (12,3 mld), hout en meubelen (10,8 mld) en metaalproducten (7,9 miljard)*.

In *categorie 2, gemiddelde-hoge R&D intensiteit*, bedraagt de invoer van de 7 kwetsbare groepen slechts 24 mld of 28% van de invoer van categorie 2. Daarin is eveneens begrepen de groep *andere chemische basisproducten* die slechts in 1995 weinig kwetsbaar was (6 mld); gezien de gunstige trendmatige ontwikkeling van deze groep, is het mogelijk dat het slechts gaat om een tijdelijke terugval en niet om het begin van een ommekeer.

De invoer van de 10 kwetsbare groepen van *categorie 3, gemiddelde-lage R&D intensiteit*, bedraagt slechts 19 mld (of toch nog 42% van de invoer van deze categorie)

Wat de 3 betrokken categorieën betreft (2,3 en 4), hebben de 29 *reëel bedreigde groepen* samen in 1995 voor 116 mld F ingevoerd of 43% van de totale invoer uit de 4 zones en 3,3% van de BLEU-invoer van producten uit de verwerkende nijverheid.

De belangrijkste *bedrijfstukken* die betrokken zijn bij die kern van 29 *echt kwetsbare* groepen zijn, behalve de sector textiel-kleding-leder :

- . elektrisch materiaal (3 groepen) : 11,6 mld in 1995
- . hout en meubelen (5 groepen) : 8,4 mld in 1995.
- . voeding-dranken (3 groepen) : 8,1 mld in 1995
- . diversen (spellen, speelgoed, sportartikelen) (3 groepen) : 7,6 mld in 1995

Naast deze sectoren zijn er ook nog de volgende "bedreigde" *groepen* (met meer dan 1 mld invoer) :

- . kunstmatige en synthetische vezels (enkel in '94 en '95) : 3,4 mld in 1995
- . gereedschap en andere eindproducten van metaal (enkel in '94 en '95) : 6,9 mld
- . producten verkregen door verdere bewerking van metalen (enkel in '95) : 1,0 mld
- . keramische producten : 2,7 mld
- . klokken, horloges : 1,1 mld

Besluiten van punt 3

- Voor de jaren 1994-1995 werden, op basis van criteria, 36 productgroepen, behorend tot 12 bedrijfstakken, aangeduid, en die kwetsbaar zijn ten aanzien van de concurrentie van de BLEU-invoer uit de 4 Delokalisatiezones (zie tabel 6).
- Van die 36 groepen zijn er 29 die in 1994-95 beschouwd kunnen worden als *sterk blootgesteld of "bedreigd"*.
- Er wordt een toename vastgesteld aangezien we slechts 29 groepen telden in 1992 en 25 in 1986 tegen 36 in 1994-1995.
- De invoer waarvan sprake bedroeg, in 1995, 155 mld Bf of 57% van de invoer van de verwerkende nijverheidsproducten uit deze zones en 4,4% van de totale BLEU-invoer van de verwerkende nijverheidsproducten.
- Enkele sectoren zijn bijzonder sterk bedreigd, vooral de bedrijfstak *textiel-kleding-leder-schoeisel* die voor 70 mld heeft ingevoerd; binnen deze branche vertegenwoordigen 8 groepen (op 11) 97% van deze invoer. Vijf andere bedrijfstakken spelen eveneens een rol, zij het in veel mindere mate (van twee bedrijfstakken bedraagt de invoer iets meer dan 10 mld).
- *Bedrijfstakken* die op het einde van de periode een rol spelen, omvatten vrijwel geen enkele kwetsbare groep in 1992 of daarvoor. Voorbeelden : *een bedrijfstak met hoge R&D intensiteit (met de groep : elektronische apparaten, radio, ...), de chemie, de metaalproducten*
- Over de gehele periode 1986-1995 waren er heel wat *bedrijfstakken* die *geen enkele kwetsbare groep* omvatten : *vliegtuigen, computers, farmaceutische producten, machines, non-ferro metalen, papierwarendrukwerk.*
- Voor enkele groepen zou de kwetsbaarheid in 1995 ietwat kunnen *afnemen* zonder echter te kunnen spreken van het begin van een ommekeer : *elektronische apparaten, groenten- en vruchtenconserven en vruchten- en groentensappen, gezaagd hout,* Er zijn echter twee groepen die in 1995 voor het eerst worden *blootgesteld* : overige chemische basisproducten en producten verkregen door verdere bewerking van metalen; men mag daaruit echter niet van een ommekeer spreken.
- De toepassing van geavanceerde technologieën vormt ontegensprekelijk een bescherming tegen de concurrentie van de Delokalisatiezones. De sectoren met hoge R&D intensiteit worden weinig getroffen terwijl *twee derden* van de invoer die een bedreiging kan vormen, zich situeert in vier sectoren van de categorie met lage R&D intensiteit.

4. UITVOERCAPACITEIT VAN DE BLEU : DE MEEST UITGEVOERDE PRODUCTGROEPEN, DE UITVOERPRESTATIES VAN DE DOOR INVOER BEDREIGDE PRODUCTGROEPEN

We hebben gezien welke productgroepen blootgesteld zijn aan de concurrentie van de vier delokalisatiezones en dit op basis van twee criteria waarvan het tweede, namelijk het handelssaldo, reeds een idee geeft van het netto resultaat van de invoer en de uitvoer.

Het is interessant de dynamiek van de BLEU-uitvoer meer in detail te onderzoeken. Enerzijds om de snel groeiende productgroepen te identificeren die door hun groter saldo de snelle verbetering van onze handel met de 4 zones verklaren. Anderzijds om na te gaan of sommige van de 36 kwetsbare groepen niettemin toch hun uitvoer positief zien evolueren. De andere blootgestelde groepen zouden in principe middelmatig of ronduit slecht scoren.

Het is bij deze laatste dat men meer gevallen kan vinden die bij delocalisatie betrokken zijn.

a. De producten die het meest naar de 4 zones worden uitgevoerd

Om de productgroepen te kennen die het best presteren in de BLEU-uitvoer naar de Delocalisatiezones, hebben we *twee dubbele criteria* gebruikt die analoog zijn aan de criteria die werden gehanteerd voor de niet beschermde groepen en berekend voor dezelfde jaren :

- *TXPD* : uitvoerpercentage hoger dan het gemiddelde percentage van de uitvoer van producten uit de verwerkende nijverheid **en** met een stijgend verloop;
- *(X-M)PD* : positief **en** toenemend handelssaldo (zelfs negatief maar duidelijk verbeterend).

Er werden eveneens twee gemiddelde jaarlijkse groeivoeten (GJG) gehanteerd, respectievelijk voor de periodes 1986-1992 en 1993-1995.

Tabel 2 van bijlage II.A (op diskette) geeft alle gegevens voor de 21 bedrijfstakken, de 101 productgroepen en de vier categorieën van R&D intensiteit; de criteria worden gegeven voor 5 jaren vanaf 1980.

Om te worden beschouwd als zijnde dynamisch voor de uitvoer, moeten de groepen strikt aan de twee criteria voldoen, prioritair in 1994 en 1995 en tenminste voor een van deze twee jaren ¹².

In de synthesesetabel (tabel 8; rechter kolom) worden zij voorgesteld zonder cijfers maar enkel met asterisken voor de jaren tijdens dewelke aan de criteria werd beantwoord

12. Een groep wordt niet als dynamisch voor de uitvoer erkend indien niet in 1994 en/of 1995 maar enkel in 1986 of in 1992 aan de criteria werd voldaan.

TABEL 8 Evolutie van de productgroepen van de be- en verwerkende nijverheid van de BLEU

CATEGORIE R&D INTENSITEIT	Blootgesteld aan de concurrentie van de inover van de delocalisatiezones				Het meest uitgevoerd naar de delocalisatiezones			
	1986	1992	1994	1995	1986	1992	1994	1995
* <i>Bedrijfstakken</i> - Productgroepen	1986	1992	1994	1995	1986	1992	1994	1995
HOGE R & D INTENSITEIT								
*Vliegtuigen								
vliegtuigen, helicopters, hoovercraft, raketten, ruimtevaartuigen en overige luchtvaartuigen					*			
* Computers								
bureaumachines en machines voor informatieverwerking							*	*
* Elektronische en telecommunicatie-apparaten								
telecommunicatie- en signaalapparaten, meet- en regelapparatuur, elektro-medische apparaten		*			*		*	
elektronische, radio-, televisie-, elektro-akoestische apparaten, grammofoonplaten, magnetofoonbanden				*	*	*		*
* Farmaceutische producten								
Farmaceutische producten						*	*	*
GEMIDDELDE-HOGE R&D INTENSITEIT								
* Instrumenten								
precizie-instrumenten, meet- en regelapparaten						*	*	*
chirurgische en orthopedische apparaten								
optische instrumenten, foto-apparatuur				*				(*)
klokken, horloges	*		*	*				
* Motorrijtuigen								
motorrijtuigen en motoren						*		
carrosserieën, opleggers en aanhangwagens								
toebehoren en onderdelen voor motorrijtuigen								
* Chemie								
petro- en carbochemie					*	*	*	*
andere chemische basisproducten				*		*	*	
lakken, verf, vernis en drukinkten						*	*	*
andere chemische producten met voornamelijk industriële en agrarische toepassing					*	*	*	*
zeep, was- en reinigingsmiddelen, cosmetische artikelen								

CATEGORIE R&D INTENSITEIT	Blootgesteld aan de concurrentie van de inover van de delocalisatiezones				Het meest uitgevoerd naar de delocalisatiezones			
	1986	1992	1994	1995	1986	1992	1994	1995
<i>* Bedrijfstakken - Productgroepen</i>								
overige chemische producten voornamelijk bestemd voor huishoudelijk gebruik en voor kantoren					*	*	*	
kunstmatige en synthetische vezels			*	*	*			*
* Elektrische installaties								
draad en elektriciteitskabels	*	*	*	(*)				
Elektromotoren, generatoren en transformatoren, schakel- en installatiemateriaal						*	*	*
elektrische apparaten, batterijen en accumulators					*			
huishoudelijke elektrische apparaten		*	*	*				
lampen, verlichtingsartikelen		*	*	*				
GEMIDDELDE-LAGE R&D INTENSITEIT								
* Machines								
landbouwmachines en tractoren							*	
metaalbewerkingsmachines, machinegereedschap en gereedschapswerktuigen							*	*
textielmachines, onderdelen hiervoor, naaimachines						*	*	*
machines en apparaten voor de voedingsmiddelen- en de chemische industrie, plastic, rubber, verpakking							*	*
machines voor de mijnbouw, metallurgische industrie, bouwmaterialen en bouw, hijs- en hefwerktuigen					*			
tandwielen en andere overbrengingsmechanismen, kogellagers					*	*	*	
machines voor bewerking van hout, papier, leder, schoeisel, voor chemische en witwasserijen						*	*	*
overige machines en installaties					*	*	*	*
*Transportmiddelen, andere dan automobielen								
locomotieven, treinstellen, motorwagens, trams, aanhangwagens en gelijksoortig materiaal			*					*
rijwielen, motorrijwielen, invalidenwagens		*	*	(*)				
kinderwagens, ziekenwagens, karren, rijtuigen	*	*	*	*				
* Scheepsbouw								
schepen, binnenvaartuigen, oorlogsschepen, sleepboten, drijvende installaties, sloop van schepen	*			*				
* Mineralen en producten van niet-metaalhoudende mineralen								
bakstenen en dakpannen								
cement, kalk, gips								

CATEGORIE R&D INTENSITEIT	Blootgesteld aan de concurrentie van de inover van de delocalisatiezones				Het meest uitgevoerd naar de delocalisatiezones			
	1986	1992	1994	1995	1986	1992	1994	1995
* Bedrijfstakken - Productgroepen								
bouwmaterialen uit beton, kalk en gips								
asbest (met uitzondering van asbsetcement)								*
natuursteen, overige niet-metaalhoudende mineralen	*	*	(*)	(*)				
slijpstenen en andere toegepaste slijpmiddelen		*	*	*				
glas (vlak, hol, technisch glaswerk, glasvezels)								
aardewerkproducten, vuurvaste producten	(*)	*	*	(*)				*
* Rubber en plasticartikelen								
rubberartikelen		*	(*)	*				
loopvlakvernieuwing					*			
artikelen van plastic								
* Non ferro								
non ferro-metalen						*		
* Diversen (spellen, sportartikelen en overige)								
muziekinstrumenten		(*)	*	*				
producten van kopieerinrichtingen van films en foto's								
spellen, speelgoed, sportartikelen	*	*	*	(*)				
vulpenen, ballpoints, stempels, overige producten n.e.g.		*	*	(*)	*			
LAGE R&D INTENSITEIT								
* Ijzer en staal								
ruwijzer, ruw staal, warm- en koudgewalst plaatijzer, bekleed plaatstaal (EGKS-producten)					*			
stalen buizen	*					*		
draadproducten, walsproducten van bandstaal, koudgewalste profielen					*		*	
* Metaalproducten								
gietwerk								
producten uit metaal, gesmeed, gestampt, geperst, gestanst, getrokken							*	*
producten verkregen door verdere bewerking van metalen				*		*		
producten voor metaalconstructies								
stoomketels, reservoirs						*		*

CATEGORIE R&D INTENSITEIT	Blootgesteld aan de concurrentie van de inover van de delocalisatiezones				Het meest uitgevoerd naar de delocalisatiezones			
	1986	1992	1994	1995	1986	1992	1994	1995
* <i>Bedrijfstakken</i> - Productgroepen								
gereedschap en andere eindproducten van metaal (behalve elektrisch materiaal)			*	*				
* Voedingswaren en dranken								
vlees, vleeswaren en conserven, overige slachtproducten								
melk en melkproducten								*
plantaardige en dierlijke oliën en vetten			*	*				
groenten- en fruitconserven, vruchten- en groentensappen	*	*	*					
visconserven, andere visproducten voor menselijke voeding	*	*	*	*				
meel, grutten, griesmeel, graanvlokken	*							
deegwaren								
zetmeelproducten								
brood, beschuit, biscuit, gebak								
suiker	*							*
cacaoproducten, suikerwerk, consumptie-ijs								
veevoeder					*	*	*	*
overige voedingsmiddelen								
gist, spiritus, gedistilleerde dranken door fermentatie van landbouwproducten						*		
champagne, mousserende wijnen, aperitieven op basis van wijn	*	*	*	*				
cider en andere vruchtenwijnen			*					
mout, bier	*					*		
mineraalwater, limonades								
tabaksproducten								
* Papierwaren								
houtslijp, cellulose, papier, karton								
papierwaren, kartonnage								
kranten, drukwerk								
* Textiel en kleding								
bewerkte textielvezels, spinnerijproducten, garens, handbreigarens	*	*	*	*				
weefsels			*		*	*		*

CATEGORIE R&D INTENSITEIT	Blootgesteld aan de concurrentie van de inover van de delocalisatiezones				Het meest uitgevoerd naar de delocalisatiezones			
	1986	1992	1994	1995	1986	1992	1994	1995
<i>* Bedrijfstakken - Productgroepen</i>								
producten van breiwerk- en kousenindustrie	*	*	*	*				
tapijten, vilt, vloerzeil, wasdoek								
overige textielproducten								
kleding en kledingtoebehoren	*	*	*	*				
huishoudtextiel, gestikte dekens en spreien, woningtextiel, tenten, dekzeilen, vlaggen, zakken	*	*	*	*				
bontwerk	*	*	(*)	*			*	*
leder, huiden, pelterijproducten	*					*	*	
lederwaren	*	*	*	*				
schoeisels, pantoffels, geheel of gedeeltelijk van leder	*	*	*	*				
* Houtwaren en meubelen								
gezaagd, geschaafd, gedroogd, gestoomd hout	*	(*)	*					
fineer, triplex, houtvezel- en spaanderplaten, veredeld hout, behandeld hout	*	(*)		*				
houten bouwelementen, constructies van hout, parket, verpakkingen in hout, ...		*	*	*				
houtproducten (andere dan meubelen), houtmeel, houtwol en lompen		*	*	(*)				
kurkwaren, stro- en rietwaren (geen meubelen), borstels, bezems, kwasten	(*)	*	*	*				
houten en rieten meubels, matrassen		(*)	*	*				
Aantal betrokken groepen	25	29	35	34	17	23	23	24

Men onderscheidt gemakkelijk de 31 BLEU-groepen met goede uitvoerprestaties gedurende de gehele periode 1986-1995 of een deel ervan.

Elf van deze groepen komen slechts voor in 1994 en/of 1995¹³.

De twintig overige groepen hadden reeds in het verleden goede prestaties geleverd. Zeven van die groepen worden echter niet meer vermeld als performant voor het jaar 1995.

Men mag zich echter niet beperken tot de strenge toepassing van de gehanteerde criteria. Een vrij groot aantal andere groepen onderscheiden zich door zeer goede of vrij goede uitvoerprestaties door de BLEU zonder strikt aan een of ander crite-

13. Vijf groepen presteren goed gedurende de twee jaren 1994 en 1995. Vijf presteren enkel goed in 1995. Een groep voldoet aan de criteria in 1994, voor de eerste keer, maar niet in 1995 (machines en landbouwtractoren).

rium te voldoen (het uitvoerpercentage bijvoorbeeld bereikt niet helemaal het gemiddelde).

Bij nader onderzoek kozen we 23 bijkomende groepen waarvan het niveau en de ontwikkeling van de uitvoer goed waren.

De onderstaande tabel 9 geeft op synthetische wijze deze dynamische 54 groepen. Aan de hand van enkele sleutelcijfers kan over hun belang worden geoordeeld.

De linker kant toont slechts de *bedrijfstakken* waartoe de 31 meest dynamische groepen behoren; de rechter kant geeft de 23 bijkomende groepen met goede uitvoerprestaties die echter niet aan alle criteria voldoen. Zij worden bovendien gerangschikt volgens de 4 R&D categorieën.

De categorie *hoge R&D intensiteit*, met haar 4 gekozen groepen op 5, onderscheidt zich vooral door het feit dat deze 4 groepen 99% van de uitvoer van deze categorie realiseren voor een waarde van 60 mld BF.

Het is echter de categorie *gemiddeld-hoge R&D intensiteit* die aan de top staat wat betreft de waarde van de uitvoer van de 13 groepen (op 19) die als performant worden beschouwd : 186 mld Bf of 95% van de uitvoer van deze categorie naar de 4 zones.

De *bedrijfstak chemie* slaat alle records want met 7 groepen op 7 staat zijn totale uitvoer (115 mld in 1995) als dynamisch geklasseerd. Zijn saldo (+ 85,5 mld) en de evolutie daarvan zijn bovendien opmerkelijk. De score van de groep *autovoertuigen* is uitstekend : 53 mld uitvoer en + 33 mld saldo. Men noteert echter een achteruitgang in 1995, vooral van het saldo.

De categorie *gemiddeld-lage R&D intensiteit* telt 15 gerangschikte groepen (op 28) maar de uitvoer bedraagt 102 mld of 94,5% van de uitvoer van deze categorie naar de 4 zones.

Voorafvallend is de *bedrijfstak machines* die met 8 groepen op 8 geklasseerde - waarvan geen enkele ooit bedreigd is gebleken - voor 58 mld F uitvoert en aldus een handelssaldo heeft van 50 mld in 1995.

Ook de groepen *non ferro-metalen* (17,5 mld uitvoer), *artikelen van plastic* (16,4 mld) en *glas* (5,9 mld) behalen eveneens goede resultaten.

TABEL 9 **Bedrijfstakken en meest geëxporteerde productgroepen van de verwerkende nijverheid - Waarde van de uitvoer naar de zones in 1995**

A. Beantwoorde criteria : <i>zeer goede</i> uitvoersectoren			B. NIET beantwoorde criteria, toch " <i>goede</i> " uitvoergroepen		
Bedrijfstakken	Aantal groepen	Mld BF	Productgroepen	Aantal groepen	Mld BF
<i>HOGЕ R&D INTENSITEIT (4 op 5) 60 mld = 99 %</i>					
- <i>Computers</i>	(1/1)	8,1			-
- <i>Elektronische en telecommunicatie-apparaten</i>	(2/2)	31,4			
- <i>Farmaceutische producten</i>	(1/1)	20,2			
<i>GEMIDDELD-HOGЕ R&D INTENSITEIT (13 op 19) 60 mld = 95 %</i>					
- <i>Instrumenten</i>	(1/4)	1,7	. chirurgische en orthopedische apparaten	(1/4)	2,1
- <i>Autos</i>	(0/3)	-	. Motorrijtuigen en motoren	} (2/3)	53,9
			. carrosseriën, opleggers en aanhangwagens		
- <i>Chemie</i>	6/7	112,2	. zeep, was- en reinigingsmiddelen	1/7	2,6
- <i>Elektrisch materiaal</i>	1/5	7,9	. elektrische apparaten, batterijen en accumulatoren	1/5	5,3
<i>GEMIDDELD-LAGЕ R&D INTENSITEIT (15 op 28) 102 mld = 94,5 %</i>					
- <i>Machines</i>	7/8	49,8	. machines voor de mijnbouw, metallurgische industrie, chemie, ...	1/8	8,6
- <i>Andere vervoermiddelen</i>	1/3	1,9			-
- <i>Niet metaalhoudende mineralen</i>	2/8	1,5	. bouwmaterialen uit beton	} 2/8	6,2
			. glas		
- <i>Rubber, plastic</i>		-	. artikelen van plastic	1/3	16,4
- <i>Non ferro</i>		-	. non ferro-metalen	1/1	17,5
<i>LAGЕ R&D INTENSITEIT (22 op 49) 101 mld = 80,2 %</i>					
- <i>Ijzer en staal</i>	1/3	5,4	. ruwijzer, ruw staal, warm- en koudgewalst plaatijzer (EKSG-producten)	1/3	25,0
- <i>Metaalproducten</i>	2/6	2,7	. gietwerk	} 2/6	3,0
			. producten van metaalconstructies		

A. Beantwoorde criteria : <i>zeer goede</i> uitvoersectoren			B. NIET beantwoorde criteria, toch “ <i>goede</i> ” uitvoergroepen						
Bedrijfstakken	Aantal groepen	Mld BF	Productgroepen	Aantal groepen	Mld BF				
- <i>Voeding, dranken</i>	3/19	15,6	. vlees, vleeswaren en conserven . zetmeelproducten . brood, beschuit, biscuit, gebak . cacaoproducten . andere voedingswaren	} 5/19	13,2				
- <i>Papier, drukwerk, uitgeverijen</i>	0/3	-	. houtslip, cellulose, papier, karton . papierwaren, kartonnage . kranten en drukwerk			} 3/3	8,3		
- <i>Textiel en kleding</i>	3/11	14,2	. tapijten, vilt, vloerzeil, wasdoek . andere textielproducten					} 2/11	13,5
Aantal onder A. gerangschikte groepen			Aantal onder B gerangschikte groepen						
						23			
					176,0				
Totalen : Aantal : 54 groepen op 101 Waarde : 449 mld BF of 91,6% van de totale uitvoer naar de 4 zones (490 mld)									

De categorie *lage R&D intensiteit* telt slechts 22 goed geklasseerde groepen op 49; hun uitvoer bedraagt 101 mld of 80% van de waarde van de uitvoer van deze categorie (126 mld).

Twee groepen van de *ijzer- en staalnijverheid* - waaronder vooral ruwijzer, ruw staal, warm- en koudgewalst plaatijzer (EKSG-producten) haalden goede resultaten (uitvoer van 30 mld en saldo van 25 mld).

De bedrijfstak *voeding-dranken* telt 8 groepen op 19 die voor 29 mld uitvoeren op 35 mld voor de gehele sector (saldo : + 18 mld). De 3 groepen van de sector *papier, papierwaren, drukwerk* doen het goed, net als 4 groepen op 6 van de sector *metaalproducten*.

De bedrijfstak *textiel-kleding* tenslotte, waarvan de uitvoer zwaar wordt bedreigd en dit in de meeste van zijn 11 groepen, behaalt goede resultaten voor 3 groepen : *weefsel-fluweel, tapijten-vilt-vloerzeil-wasdoek ... en overige textielproducten*.

In totaal bedroeg de uitvoer van de 54 geselecteerde productgroepen (op 101) - gaande van zeer dynamische tot redelijk goede wat de uitvoer betreft - in 1995 449 mld of 91,6% van de BLEU-uitvoer van nijverheidsproducten naar de 4 delokalisatiezones (490 mld BF). De snelle toename van de uitvoer weerspiegelt de ontwikkeling van de meest performante groepen.

De dynamiek is duidelijk minder groot in de categorie *lage R&D intensiteit*; dit werd reeds aangetoond door het aantal dynamische groepen in de 4 categorieën, door het bedrag van de uitvoer en door het uitvoerpercentage van deze groepen in elke categorie;

De toepassing van *geavanceerde technologie* lijkt een essentiële factor voor het verschil in de resultaten. Tabel 8 geeft daar een beeld van.

De recente ontwikkeling van het *handelssaldo* per categorie toont nog beter de determinerende rol van de technologie (tabel 10).

TABEL 10 X-M saldi van de BLEU, met de delokalisatiezones per technologische categorie (in mld BF)

4 categorieën R & D intensiteit	1992	1994	1995	1995/1992 Variatie in %
1. Hoge R&D intensiteit	10	32	39	+291
(in %)	(8)	(18)	(18)	
2. Gemiddeld-hoge R&D intensiteit	84	112	111	+33
(in %)	(66)	(63)	(51)	
3. Gemiddeld-lage R&D intensiteit	32	44	63	+95
(in %)	(25)	(24)	(28)	
4. Lage R&D intensiteit	1	-8	7	- ^a
(in %)	(1)	(-5)	(3)	
Totaal saldo	+127	+180	+220	+72

a. niet van betekenis aangezien de saldi quasi nul zijn.

Wat de dynamiek van het saldo sinds 1992 betreft, staat de categorie *hoge technologie* veruit op kop. Het gaat echter om een recente ontwikkeling en het uitvoerpeil van 1995 is onvoldoende.

Categorie 2, *gemiddeld-hoge technologie*, daarentegen vertoont het grootste overschot maar het aandeel van deze categorie daalt snel : van 66% in 1992 naar 51% in 1995. Deze ontwikkeling toont tegelijk de sterkte en de zwakheid van de productgroepen binnen deze categorie. De uitvoer van deze categorie staat op een zeer hoog peil maar de groei lijkt af te nemen.

Het is verbazend vast te stellen dat het saldo van de categorie *gemiddeld-lage technologie* fors toeneemt en een hoog niveau bereikt (28%). Deze resultaten zijn het gevolg van de dynamiek van de *sector machines* (8 groepen) en enkele productgroepen : non ferro-metalen, artikelen in plastic en glas.

Het bijna nulsaldo van de categorie *lage technologie* toont aan dat het niet bijdraagt tot de expansie van het handelsboni. Uiteraard passen sommige groepen ook geavanceerde technologieën toe in min of meer klassieke producties. Deze groepen of bedrijven - zelfs in de sector textiel-kleding - behalen goede uitvoerresultaten. We vermelden EKSG-producten, producten voor metaalconstructies, melkproducten, vlees en vleeswaren, houtslip-cellulose-papier-karton en, in de textielsector, tapijten-vilt-vloerzeil-wasdoek en de overige textielproducten. Hun boni dienen echter slechts om het deficit te compenseren dat is ontstaan als gevolg van de hoge invoer van de groepen die zeer kwetsbaar zijn of niet performant zijn wat de uitvoer betreft (55% van de groepen van deze categorie).

De rol van de geavanceerde technologieën zal de komende jaren toenemen, ook zoals we net gezien hebben in de handel met de Delokalisatiezones (waarvan

sommige lage loonlanden zijn), met de ontwikkelingslanden en a fortiori met de meest geïndustrialiseerde regio's van de wereld.

Buigues en Jacquemin hebben in 1994¹⁴ gepoogd om via econometrische analyse de sectoren van EU-landen te bepalen die het meest zijn blootgesteld aan de concurrentiedruk van de lage loonlanden en die welke het best weerstand bieden of zelfs profiteren van de markten van die landen. In het geval van Duitsland, Groot-Brittannië en Frankrijk hebben zij aangetoond dat hoe groter de *kapitaalintensiviteit* van een sector, hoe kleiner de penetratie van invoer uit de lage loonlanden. Het kapitaal is niet de enige determinerende factor die een rol speelt in de intersectoriële handel. Het is in de sectoren met hoog gekwalificeerde arbeidskrachten en met belangrijke schaal-economieën, dat de penetratie in de EU van producten uit de lageloonlanden het laagst is.

In het geval van de BLEU hebben we vastgesteld dat het aantal productgroepen dat op zeer positieve wijze bijdraagt tot de groei van de uitvoer, vermindert wanneer men van de categorie met hoge technologie naar die met lage technologie gaat.

Wat de uitvoer naar de 4 Delokalisatiezones betreft, heeft de BLEU "zeer" goede resultaten behaald aangezien zij in 1995 een saldo van 220 liet noteren op een totaal van 490 mld uitvoer van verwerkende nijverheidsproducten en ook omdat zij in twee jaar tijd een gemiddelde groei van 12% heeft gerealiseerd^a. Een dertigtal productgroepen heeft een snellere vooruitgang gekend, en meer dan de helft van de groepen (54 op 101) een goed exportgedrag. Samen zijn zij verantwoordelijk voor 90% van de export naar de zones.

a. De beoordeling "zeer goed" steunt enkel op het onderzoek van de cijfers voor de BLEU. Om te worden bevestigd moet die beoordeling worden getoetst aan de resultaten van de geïndustrialiseerde landen, vooral de grote buurlanden.

b. Uitvoerresultaten van de BLEU-groepen die het meest blootgesteld zijn aan de invoer

Hoe evolueert de uitvoer naar de 4 zones van de 36 aan de invoer *blootgestelde* BLEU-productgroepen ?

Zien alle groepen hun uitvoer dalen - wat zou bevestigen dat zij bedreigd zijn - of behalen sommige toch min of meer goede uitvoerresultaten ?

Gezien de grote verscheidenheid van de situaties, maken we hier slechts een synthetische analyse.

We verwijzen de lezer naar de voorgaande tabel 8 waar de linker kant (groepen blootgesteld aan de concurrentie van de zones) kan worden vergeleken met de rechter kant (groepen die het meest uitvoeren) en, wat de cijfers betreft, naar tabel II.A.2 van de bijlage op diskette. De vergelijking heeft voor elke groep in de eerste plaats betrekking op de ontwikkeling op het einde van de periode, d.w.z. in 1994 en 1995.

De uitvoer van een vijftiental kwetsbare groepen gaat achteruit en bovendien zijn hun saldi negatief. *Geen enkele groep* van de categorie *hoge technologie* komt hier voor. *Veertien* groepen behoren tot de categorie *lage technologie*. Tien op de vijftien exporteren slechts kleine bedragen (lager dan 0,5 mld). De uitvoer van de groep *groenten- en fruitconserven, vruchten- en groentensappen* neemt toe maar zijn saldo blijft geblokkeerd op -2,3 mld. De groep *kleding en kledingtoebehoren*

14. P.-A. BUIGUES en A. JACQUEMIN, "Les pays à bas salaires et les échanges commerciaux avec l'Union Européenne", DOCII/2877/94 1994, blz. 19-21.

ziet eveneens zijn uitvoer lichtjes stijgen (8% met 2,7 mld) maar heeft een uitzonderlijk negatief saldo (-20,5 mld) dat constant blijft dalen.

In een andere verzameling van ongeveer vijftien blootgestelde groepen kan men een meer gematigd gedrag observeren : een matige - soms sterke - groei van de uitvoer maar saldi die, voor bijna elke groep, negatief zijn of dalen.

Vier van die groepen exporteren voor minder dan 0,5 mld en de uitvoer van vijf groepen schommelt tussen 2 en 5 mld. De uitvoer van twee zeer kwetsbare groepen van *gemiddeld-hoge technologie, lampen en verlichtingsartikelen* (2 mld) en *draad en elektriciteitskabels* (1,5 mld), evolueert zeer gunstig maar hun saldi zijn negatief en verslechteren, vooral wat de tweede geciteerde groep betreft (-6 mld). In de groep *gemiddeld-lage technologie* gaat de groep *rubberartikelen* vooruit maar het saldo wordt meer en meer negatief (-2,2 mld). Het *breiwerk* vertoont een gelijkaardige ontwikkeling maar met een saldo dat veel meer achteruit gaat (-11 mld in 1995). De groep die enkel in 1986 was blootgesteld, *mout-bier-gist*, heeft goed gepresteerd en vertoont een saldo van +1 mld. Acht groepen van die tweede verzameling behoren tot de categorie *lage technologie*. *Geen enkele groep behoort tot de categorie hoge technologie*.

Acht blootgestelde groepen behalen zeer goede uitvoerresultaten.

In de categorie hoge technologie gaan de *elektronische apparaten, radio, televisie, ...* (15,3 mld uitvoer) fors vooruit, ook wat hun saldo betreft in 1995 (4,2 mld). De groep *telecommunicatiemateriaal* die enkel in 1992 als kwetsbaar werd beschouwd, haalt uitstekende scores zowel wat betreft het uitvoerpeil (16 mld), het uitvoerpercentage (36%) als het saldo (13,2 tegenover 15,7 in 1994).

In de categorie gemiddeld-hoge technologie noteert de groep *andere chemische basisproducten* (voor de eerste keer blootgesteld in 1995) een gunstige ontwikkeling van zijn uitvoer (15,3 mld) en zijn saldo (10 mld).

De uitvoer van de groepen *kunstmatige en synthetische vezels* en *keramische producten* evolueert gunstig maar hun saldo blijft lichtjes negatief.

In de categorie lage technologie gaat de groep *weefsels* (13,4 mld uitvoer) fors vooruit en noteert een zeer positief maar variabel saldo (4,8 mld in 1995).

Twee *zeer bedreigde* groepen die weinig uitvoeren, *leder, huiden, pelterijproducten en bontwerk* verhogen hun uitvoer; hun saldo is lichtjes positief of nul maar stijgt.

Omdat de resultaten van de kwetsbare groepen sterk variëren, is het moeilijk duidelijke conclusies te trekken. Er kunnen echter twee krachtlijnen worden onderscheiden :

- niet alle blootgestelde of zelfs bedreigde groepen behalen slechte uitvoerresultaten, verre van zelfs. Vaak neemt hun uitvoer toe en slechts enkele groepen noteren een toenemend (zeer) positief saldo of een negatief saldo dat opnieuw in evenwicht is.
- Zelfs binnen de blootgestelde groepen bestaat er een positieve correlatie tussen de goede uitvoerprestaties en het feit te behoren tot de twee categorieën hoge en gemiddeld-hoge R&D intensiteit. Dit onderstreept het belang van de hoog technologische inhoud van de door de BLEU uitgevoerde producten.

c. Besluiten van punt 4

We hebben gezien dat de BLEU in het algemeen zeer goed scoorde in de handel met de Delokalisatiezones. We weten nu dat meer dan de helft van de honderd productgroepen bijdragen tot dit goede resultaat. Zelfs enkele kwetsbare groepen behalen goede scores.

De jongste jaren is het duidelijk dat de uitvoer^a van de meeste groepen en bedrijfstakken *versneld toeneemt*, wat bewijst dat de marktpenetratie van de 4 zones zich nog kan intensifiëren. Men stelt vast dat het aantal groepen dat strikt voldoet aan de normen inzake uitvoerresultaten, toeneemt : elf groepen worden "performant" vanaf 1994 en/of 1995^b.

Is de groei die door de BLEU werd gerealiseerd echt de grootst mogelijke groei, rekening houdend met de expansiemogelijkheden van die markten, ook al verschillen die mogelijkheden naargelang van het land of de zone ? Waarschijnlijk niet. Zekere sterk geïndustrialiseerde landen blijken beter te penetreren op de markten van sommige landen die tot die zones behoren.

Is de samenstelling naar performante bedrijfstakken en groepen optimaal om de door die markten geboden mogelijkheden maximaal te benutten ? Ongetwijfeld niet ! Voor de recente periode hebben we grote groeiverschillen vastgesteld waardoor verschuivingen ontstonden in de relatieve aandelen (van de saldi, zie tabel 10), bijvoorbeeld van de categorie gemiddeld-hoge technologie naar de categorie hoge technologie. Als er sinds 2 of 3 jaar dergelijke grote verschuivingen hebben plaatsgevonden, mag men dan verwachten dat zulks nog zal gebeuren, tenminste op korte of middellange termijn ?

Het aantal sectoren en groepen die *sterk* worden *bedreigd* door de invoer uit de zones, is vrij beperkt.

De helft van de 36 kwetsbare productgroepen behalen geen slechte uitvoerresultaten. Toch bereikt de uitvoer van die 36 groepen slechts beperkte bedragen^c.

Bij de "blootgestelde" groepen die *goede* uitvoerresultaten leveren, is het deel van de intra-bedrijfstak of intra-groephandel waarschijnlijk groter dan bij de handel tussen bedrijfstakken of groepen. Dit feit zou de concurrentie-schok kunnen verminderen ingeval van handel *met lageloonlanden*; de intra-branche handel zou dan in feite de "aanpassingskost" kleiner maken.

Van de 15 blootgestelde groepen die de meest slechte uitvoerscores behalen, zijn er 14 die behoren tot de categorie met *zwakke R&D-intensiteit*.

- Waarde van de uitvoer, uitvoerpercentage en vaak buitenlands handelssaldo.
- Zelfs indien men een lichte terugval vaststelt van sommige performante groepen in 1995 (7 groepen worden niet meer vermeld) verhoogt de totale uitvoer naar de zones met 53 Mld in '95 (+ 12%) ten opzichte van '94 tegenover + 50 Mld (+ 13%) het jaar daarvoor.
- Vaak enkele mldn BF. De 4 beste bereiken elk een uitvoerbedrag tussen 13 en 16 mld. Op de 15 met de slechtste uitvoerresultaten zijn er 10 die slechts voor minder dan 0,5 mld BF uitvoeren; binnen die 15 is het de groep kleding en kledingtoebehoren die het beste scoort (2,7 mld) !

5. ZONES VAN HERKOMST VAN DE INVOER VAN BLOOTGESTELDE PRODUCTEN

Uit welke zones komt de BLEU-invoer van de *kwetsbare groepen van nijverheidsproducten* ? Hoe evolueerde het aandeel van elk van die vier groepen om te beantwoorden aan de vraag afkomstig van de BLEU ?

a. Globale invoer per zone

Het *Verre Oosten* stond reeds in 1980 ruim op kop en blijft dat in 1994 en 1995. In 1995 heeft het aan de BLEU voor 113 mld BF geleverd of 42% van de totale invoer van de 4 zones (zie tabel 11). Deze zone kent een algemene stijging : 12% per jaar van 1980 tot 1994. Ondanks een onderbreking in 1995 (3 mld invoer minder), gaat het *Verre Oosten* nog steeds *Zuid-Europa* vooraf waarvan het aandeel met 6 punten is gedaald sinds 1992. Deze grote achteruitgang kwam ten goede

aan *Oost-Europa* waarvan het aandeel bijna 20% bedraagt. De invoer van deze zone is met 24 mld gestegen in twee jaar en vertegenwoordigt bijna de helft van de totale toename van de invoer van de 4 zones (50 mld).

Slechts 6,6% van de BLEU-invoer komt uit *Noord-Afrika*. Dit aandeel is sinds 1980 relatief stabiel gebleven.

TABEL 11 BLEU-invoer uit de delocalisatiezones

Zones	MPD (in mld BF)			Zone/MPD (en %)				
	92	94	95	80	86	92	94	95
Zuid-Europa	72,4	81,6	87,0	36,2	38,7	38,1	31,8	32,2
Oost-Europa	29,8	42,9	52,3	17,2	15,2	15,7	16,7	19,3
Verre Oosten	74,1	116,3	113,3	40,4	37,7	39,0	45,3	41,9
Noord-Afrika	13,8	16,1	17,8	6,2	8,4	7,3	6,3	6,6
Totaal	190,1	257,0	270,4	100	100	100	100	100

MPD= invoer uit de delocalisatiezones

b. De meest ingevoerde productgroepen van de 4 zones

Het zou interessant zijn, voor elke zone van herkomst, de evolutie te volgen van de BLEU-invoer van de producten van de 13 bedrijfstakken en de 36 groepen die we als kwetsbaar of zelfs bedreigd hebben beschouwd.

Deze productgroepen met de door ons land meest gekochte producten in de vier zones zijn concurrentieel met onze eigen productie en gaan mogelijk gepaard met Delocalisaties. Dit is echter onmogelijk te meten door alleen te steunen op de gegevens van de buitenlandse handel.

We schetsen slechts in het kort dit ruilverkeer per zone.

Gezien het belang voor het onderwerp van onze studie - de delocalisatie van activiteiten - kan de lezer de gedetailleerde gegevens terugvinden in tabel II.A.3 van de bijlage op diskette ¹⁵.

i. Wat de 13 blootgestelde bedrijfstakken betreft (op 21)

Het *Verre Oosten* komt in 11 sectoren van de 13 op de eerste plaats van de 4 zones. In 8 bedrijfstakken levert deze zone aan de BLEU tenminste 50% van de totale invoer uit de 4 zones. Het percentage is bijzonder hoog in de bedrijfstakken *elektronische en telecommunicatie* (76%), *spellen, speelgoed en sportartikelen* en *overige* (92%), *hout en meubelen* (61%).

In 4 bedrijfstakken stijgt het aandeel van het *Verre Oosten* in 1994 en/of 1995 : *elektrisch materiaal, rubber-plastiek, voeding-dranken en textiel-kleding* (weinig

15. Deze tabel geeft voor de 36 kwetsbare productgroepen de ingevoerde waarden in 1994 en 1995 en maakt het mogelijk de evolutie van de aandelen te vergelijken, inclusief voor de vorige periode (1980, 1986 en 1992). De lijst van de kwetsbare productgroepen voor dewelke elk van de 4 zones respectievelijk de eerste plaats inneemt, staat in bijlage 1.3. van het boek.

uitgesproken stijging in deze laatste gevallen maar het gaat om een groot bedrag, 36 mld BF in 1995).

In de sector *chemie* staat *Zuid-Europa* opnieuw op de eerste plaats in 1995. De zone behoudt de eerste plaats sinds 1986 voor de *niet metaalhoudende mineralen* (53% in 1994 en 1995).

ii. Wat de 36 blootgestelde *productgroepen* betreft

Het overwicht van het *Verre Oosten* als eerst zone van herkomst van de BLEU-invoer is duidelijk : 29 groepen op 36. Die eerste plaats wordt bereikt dank zij meestal hoge percentages van meer dan 70% voor 12 productgroepen en 90% of meer voor 6 groepen (in 1994 en/of 1995). Dit sluit echter niet uit dat sommige van die scores een (lichte) daling vertonen.

Zuid-Europa staat op kop voor 4 groepen. Voor de groep *draad en elektriciteitskabels* echter gaat het aandeel van deze zone fors achteruit sinds 1994 waardoor het op dezelfde plaats komt te staan als het *Verre Oosten*. In 1995 wint het de eerste plaats voor de *kunstmatige en synthetische vezels* en steekt Oost-Europa en het *Verre Oosten* voorbij. Sinds 1980 bekleedt de zone de eerste plaats (80%) voor *natuursteen en niet metaalhoudende producten*, en sinds 1986, voor de keramische producten. Het behaalt het record (quasi 100%) voor de BLEU-invoer van *champagne, mousserende wijnen en aperitieven op basis van wijn*.

Noord-Afrika staat op de eerste plaats voor slechts twee groepen : *andere chemische basisproducten* (sinds 1994) en, sinds 1986, *kleding en kledingtoebehoren* (aandeel van 36% in 1995 maar gedaald ten opzichte van de periode 1980-92). De zone komt op de tweede plaats voor de *bewerkte textielvezels, spinnerijproducten, garens en handbreigarens*, maar blijft ver achter het *Verre Oosten*.

Oost-Europa staat op de eerst plaats voor slechts 2 groepen, met name *groenten- en fruitconserven, vruchten- en groentensappen* (bijna 2 mld F), waarmee zij sinds 1994 *Zuid-Europa* heeft voorbijgestoken, en *locomotieven...*¹⁶, sinds 1994. Voor een derde groep, namelijk *kunstmatige en synthetische vezels*, heeft de zone in 1995 de eerste plaats verloren ten gunste van *Zuid-Europa*.

Oost-Europa maakt *echter vooruitgang* - zij het soms schuchter - in een twaalftal belangrijke groepen. Zij zijn gerangschikt in afnemende orde van technologische intensiteit van de sectoren : *elektronische apparaten, radio, televisie, ...* (1,6 mld BF), *draad en elektriciteitskabels, lampen en verlichtingsartikelen, rubberartikelen* (1 mld), *gereedschap en andere eindproducten van metaal* (1,9 mld), *producten van breiwerk* (3,0 mld), *kleding en kledingtoebehoren* (6,4 mld), *huishoudtextiel, schoeisels-pantoffels, gezaagd-geschaafd hout, fineer, houtwaren, houten meubelen* (1,3 mld). Voor deze groepen bedraagt het aandeel van Oost-Europa in de 4 zones vaak tussen 20 en 40%. Het aandeel van de *schepen* dat in 1994 steeg tot 76%, valt weer terug tot zijn vroegere peil (26%).

16. Die tweede groep met locomotieven, tram- en overig spoor materiaal sinds '94. Maar de invoerwaarde is klein en de evolutie ervan verloopt schoksgewijs.

iii. Besluiten van sectie 5

Het grote overwicht van het Verre Oosten staat buiten kijf : zowel wat betreft de ingevoerde waarden als het aantal sectoren en groepen die de eerste plaats innemen. Ook wat het aantal groepen met geavanceerde technologie betreft, staat het Verre Oosten zeer goed geklasseerd.

Het aandeel van Zuid-Europa dat in 1986 nog op de eerste plaats stond van de 4 Delocalisatiezones, gaat fors achteruit vanaf 1993. Slechts voor een beperkt aantal productgroepen speelt deze zone nog een rol.

Oost-Europa maakt een snelle vooruitgang in 1994 en 1995. Maar toch is deze zone slechts leider voor amper 2 productgroepen die in de BLEU worden ingevoerd. In 1995 heeft Oost-Europa een eerste plaats verloren voor een 3de groep. Op het einde van de periode boekt de zone interessante vooruitgang voor een twaalfstal producten.

Het aandeel van Noord-Afrika is gering maar stabiel. Het staat op de eerste plaats voor slechts twee groepen, *kleding* en, sinds 1994, *andere chemische basisproducten*.

6. SYNTHESE EN BESLUITEN

In de studie van 1994 werden de douanestatistieken met betrekking tot 4 bekende delocalisatiezones grondig geanalyseerd. Het gaat om Zuid-Europa (3 landen), Oost-Europa (6 landen), het Verre Oosten (15 landen, zonder Japan) en Noord-Afrika (4 landen). Deze gebieden zijn algemeen gekend als klassieke delocalisatiezones, maar zijn niet de enige relevante delocalisatiezones.

West-Europa is inderdaad de eerste delocalisatiezone voor Belgische bedrijven. Er werd echter geen diepgaande analyse gemaakt van de handelsstromen tussen de BLEU en deze landen gezien de *complexiteit* van het bilaterale handelsverkeer. Deze bilaterale handelsstromen hebben namelijk betrekking op vrijwel het volledige productengamma en omvatten “delocalisatieproducten” die *doorgevoerd worden via buurlanden* van de BLEU. Het is trouwens zo goed als onmogelijk deze doorvoerstromen daarvan los te koppelen.

a. Globale resultaten : invoer, uitvoer en saldi

Uit de 4 zones heeft de BLEU in 1995 voor 270 mld BF afgewerkte producten *ingevoerd*, wat 7,6% van de totale invoer of *een matig aandeel* vertegenwoordigt¹⁷. In waarde echter *neemt* de invoer *snel toe* (190 mld in 1992) en het stijgingspercentage was en blijft in 1994-95 (gemiddeld + 10,8% voor die twee jaren)¹⁸ *groter* dan de totale invoerpercentages van afgewerkte producten van de BLEU (9,0%) en die van de 3 overige regio's, West-Europa (9,2%), NAFTA (7,1%) en Japan (2,0%).

Het is van belang de evolutie van de invoer te volgen omdat een deel ervan bestaat uit producten die gefabriceerd hadden kunnen worden in gedelocaliseerde vestigingen van Belgische bedrijven in deze 4 zones. Aan de hand van de statistieken is het onmogelijk te achterhalen om welk deel het gaat. Wil men de productgroepen kennen waar sprake zou kunnen zijn van invoer ten gevolge van Delocalisa-

17. De NAFTA en Japan beantwoorden samen aan slechts 10% van de invoerbehoefte van de BLEU.

18. Er zij vermeld dat de invoer uit de 4 zones in 1995 globaal gezien minder is toegenomen met enkel een onderbreking voor het Verre Oosten. Deze onderbrekingen werden reeds 3 keer vastgesteld tussen 1986 en 1992. Het is dus voorbarig daaruit af te leiden dat dit het begin zou zijn van een ommekeer.

tie, dan is dit enkel mogelijk via aandachtig onderzoek van de BLEU-productgroepen die kwetsbaar lijken als gevolg van de concurrentie van die invoer en via de confrontatie met de evolutie van andere variabelen en andere informatiebronnen.

De zone *Verre Oosten* (met een aandeel van 3,2%) heeft sinds 1993 de eerste plaats overgenomen van *Zuid-Europa* (2,5%). *Oost-Europa* (1,5%) maakt zeer snel vooruitgang en heeft zijn invoer naar de BLEU bijna verdubbeld, terwijl het aandeel van Noord-Afrika (0,5%) niet meer toeneemt sinds 1993.

Hoe evolueert de BLEU-uitvoer naar de 4 zones ?

Deze zones staan op de 2de plaats met 490 mld aankopen van afgewerkte producten bij de BLEU. Het bedrag en het aandeel nemen snel en continu toe sinds de jaren '80 : 7% in 1986, 9,3% in 1992 en 11,5% in 1995 (tegenover een aandeel van 7,6% voor de invoer).

In 1995 bedroeg het gecumuleerd aandeel van onze invoer naar de NAFTA en Japan slechts 5% ! West-Europa is onze belangrijkste afnemer (77%), maar zijn aandeel is sinds 1992 met 4 punten gedaald.

Van de 4 zones blijft *Zuid-Europa* onze belangrijkste markt (4,6%), maar dit aandeel stijgt niet meer sinds 1993. Het aandeel van *Noord-Afrika* blijft geblokkeerd op 0,9%.

De verkoop aan het *Verre Oosten* daarentegen is toegenomen met gemiddeld 15% per jaar in 1994 en 95 (163 mld; aandeel van 3,8% met de helft gestegen sinds 1992) en die aan *Oost-Europa* is verdubbeld sinds 1992 (+ 42% alleen al voor 1995 waarin de waarde oploopt tot 95 mld).

De groeiverschillen van de uitvoer naar de 4 zones ten opzichte van de totale BLEU-uitvoer en meer nog ten opzichte van de leveringen aan West-Europa en de NAFTA (waarvan het aandeel quasi stagneert) komen sterk tot uiting van 1993 tot 1995 .

De uitvoer naar Japan neemt snel toe maar bedraagt in 1995 slechts 50 mld, wat nauwelijks meer is dan de uitgevoerde waarde naar Noord-Afrika.

Wat het *globaal saldo* van de BLEU-handel met de 4 zones betreft, noteert men een opvallend groeiverschil tussen uitvoer en invoer : dit saldo stijgt van + 127 mld in 1992 naar + 220 mld in 1995, wat bijna een derde is van het totale *handelsoverschot van de verwerkende nijverheid* van de BLEU (+ 694 mld).

Na een gedetailleerd onderzoek van de cijfers kunnen de volgende *conclusies* worden getrokken¹⁹:

- De positieve en groeiende saldi met de 4 delokalisatiezones tonen aan dat globaal en per zone de snelle toename van de invoer voor de handel een bedrei-

19. Er zij aan herinnerd dat de globale invoer- en uitvoercijfers van de BLEU eind 1996 werden bijgestuurd door de NBB (ongeveer + 120 mld voor de invoer en de uitvoer van 1995). We hebben met deze correctie geen rekening kunnen houden aangezien de matrix van de kruisstromen (landen-producten) toen niet beschikbaar was. De correctie die hoofdzakelijk betrekking lijkt te hebben op het intercommunautair handelsverkeer (Intrastat), heeft nauwelijks invloed op de resultaten van onze analyse van de handel met de 4 zones.

ging vormt die in ruime mate wordt gecompenseerd door de *snellere toename* van de BLEU-uitvoer.

- Zuid-Europa bekleedt sinds 1986 de eerste plaats en zijn overschot bedraagt bijna de helft van het saldo van de 4 zones, maar zijn groei vertraagt en lijkt zelfs opgehouden in 1995.

Het *positieve saldo met het Verre Oosten* daarentegen is sinds 1992 *verviervoudigd* en bedraagt 50 mld; het saldo *met Oost-Europa* is bijna *verdrievoudigd* en bedraagt 43 mld; dit met Noord-Afrika stijgt niet (+ 20 mld).

- Wat betreft BLEU-saldi van de verwerkende nijverheid *met de grote regio's van de wereld*, stelt men vast dat het grote deficit met de NAFTA en Japan (samen - 133 mld in 1995), d.w.z. met de twee economisch en technologisch meest geavanceerde regio's ter wereld, *in ruime mate wordt gecompenseerd door de BLEU-boni met de 4 delokalisatiezones* (+ 220 mld). Het BLEU-handelsverkeer met de "*Rest van de wereld*" levert eveneens een positieve netto bijdrage (+ 178 mld) die echter lager is - en iets minder snel toeneemt - dan die van de 4 delokalisatiezones. Voor die twee "regio's" bedraagt het surplus dus ongeveer 400 mld in 1995.

Het positieve saldo van de BLEU-handel met West-Europa is ietwat groter (429 mld) maar de stijging wordt sterk afgeremd en misschien zelfs gestopt in 1994 en 1995.

- Van 1993 tot 1995 is het saldo van het handelsverkeer met Europa inderdaad slechts gestegen met 20,5 mld terwijl het globale saldo van de verwerkende nijverheid van de BLEU met 105 mld is toegenomen. Dit ondanks het grotere deficit met de NAFTA en Japan (- 12 mld).

De toename van het BLEU-handelsoverschot van de verwerkende nijverheid gedurende twee jaar is dus vooral het gevolg van de handelstransacties met de 4 zones (+ 54 mld) en de "Rest van de wereld" (+ 42 mld) wat voor beide een stijging betekent met + 96 mld of meer dan 80% van de stijging van het globaal saldo.

Deze recente ontwikkeling bewijst dat het mogelijk en noodzakelijk is de BLEU-handel gedurende de komende jaren gedeeltelijk af te stemmen op de nieuwe industrielanden, op de pas ontstane economieën en op de handel met de ontwikkelingslanden. Bovendien lijkt onze analyse aan te tonen dat de huidige marktpotentialiteiten van de 4 Delokalisatiezones door België niet tenvolle worden benut.

Na deze korte uitbreiding van ons onderzoeksveld, werd via gedetailleerd onderzoek van de recente ontwikkeling van de handel met de 4 zones gezocht naar het antwoord op drie vragen. De analyse had betrekking op honderd productgroepen van de verwerkende nijverheid. Dit zijn de vragen :

- welke BLEU-productgroepen lijken het meest "*blootgesteld*" aan de concurrentie van de invoer afkomstig uit de 4 zones ? Hoe ze op te sporen ? Welke productgroepen ondergaan een verplaatsing van productie-activiteiten ten koste van België ?
- aan welke groepen heeft de BLEU haar zeer goede resultaten wat betreft uitvoer en saldi te danken ?
- bij welke kwetsbare productgroepen is elk van de 4 zones vooral betrokken ?

b. Welke productgroepen zijn het meest blootgesteld aan de concurrentie van de invoer uit de 4 zones ?

Om dit te achterhalen werden twee criteria gehanteerd²⁰ om te peilen naar de intensiteit van de invoer of de bedreiging die de in België gefabriceerde producten ondervinden door de invoer uit de 4 zones. Deze criteria of indicatoren werden berekend voor de periode 1980-1995 maar de analyse heeft hoofdzakelijk betrekking op de ontwikkeling sinds 1992.

Aangezien het gaat om een zeer gedetailleerde analyse, is het onmogelijk in deze besluiten de volledige werkwijze samen te vatten en worden enkel de belangrijkste resultaten vermeld.

De 101 productgroepen omvatten 21 bedrijfstakken en zijn geklasseerd in 4 categorieën²¹ afhankelijk van hun technologische inhoud (geraamd via de intensiteit van de R&D-uitgaven). Bovendien werden voor de twee recentst onderzochte jaren, 1994 en 1995 samen genomen, drie categorieën naargelang de graad van bedreiging onderscheiden.

36 productgroepen (op 101) blijken blootgesteld te zijn, waarvan er 29 zelfs als sterk blootgesteld of bedreigd worden beschouwd.

In 1995 heeft de BLEU producten van die 36 groepen ingevoerd voor een bedrag van 155 mld BF of 57% van haar totale invoer uit de 4 zones (270 mld). De 29 meest kwetsbare groepen vertegenwoordigen 43% van het totaal van de zones en 3,3% van de totale BLEU-invoer van afgewerkte producten. In waarde is het belang van de bedreigde groepen dus groter dan hun aantal aangeeft; toch gaat het slechts om een klein percentage van de invoer door de BLEU.

De belangrijkste bedrijfstakken waartoe de 29 meest kwetsbare groepen behoren, zijn :

- *textiel-kleding-leder* : 70 mld in totaal of 45% van de invoer van de blootgestelde groepen (en 26% van de invoer van de 4 zones); (8 groepen op 11); kleding en producten van breiwerk en kousenindustrie vertegenwoordigen meer dan de helft van die 70 mld.

Voor de vier volgende bedrijfstakken zijn de waarden veel minder groot (slechts in één enkele bedrijfstak bedraagt de invoer iets meer dan 10 mld) :

- *electrotechnische installaties* (3 groepen op 5)
- *houtwaren en meubelen* (5 groepen op 7)
- *voedingswaren en dranken* (3 groepen op 19)
- *spellen, sportartikelen, ...*(3 groepen op 4)

20. Een invoerpercentage dat hoger is dan de gemiddelde invoer van de verwerkende nijverheid en nog stijgt, een dalend handelssaldo (zie hoofdstuk II en tabellen van de tekst en de bijlagen op diskette voor meer gedetailleerde tabellen).

21. Categorie 1 : hoge R&D-intensiteit.
Categorie 2 : gemiddelde-hoge R&D-intensiteit.
Categorie 3 : gemiddelde-lage R&D-intensiteit.
Categorie 4 : lage R&D-intensiteit.

Naast die bedrijfstakken citeren we nog een aantal *bedreigde groepen* (met meer dan één miljard invoer door de BLEU) :

- *kunstmatige en synthetische vezels* (enkel in '94 en '95) : 3,4 mld
- *rubberartikelen* (sinds 1992) : 5,5 miljard
- *gereedschap en andere eindproducten van metaal* (enkel in '94 en '95) : 6,9 mld
- *producten verkregen door verdere bewerking van metalen* (enkel in '95) : 1 mld
- *elektronische apparaten, radio, televisie, ...* (enkel in '94) : 11,2 mld
- *klokken, horloges* : 1,1 mld

Er moeten vijf belangrijke vaststellingen worden gedaan :

1. Van een aantal van de hierboven genoemde BLEU-groepen is al *sinds geruime tijd* geweten dat zij te kampen hebben met de vernietigende concurrentie van de "delokalisatie"-landen. Dit is het geval voor kleding, textiel, leder - een bijzonder sterk getroffen sector - houtwaren en meubelen, spellen en sportartikelen, draad en elektriciteitskabels, huishoudelijke elektrische apparaten, lampen en verlichtingsartikelen, rubberartikelen, conserven, enz

Toch is het aantal kwetsbare groepen *fors toegenomen* : 25 in 1986, 29 in 1992 en 36 voor 1994 en 1995 samen.

2. Het is een bekend feit dat de invoer van *de meeste* van de hierboven geciteerde groepen *delokalisaties van activiteiten ten koste* van België inhoudt. Het is evenwel onmogelijk voor elke groep het percentage van die invoer, geproduceerd in de gedelocaliseerde vestigingen, te ramen. Het gaat ontegensprekelijk om een hoog percentage in de sector kleding-textiel-leder en waarschijnlijk in de groep spellen, speelgoed, sportartikelen, enz. ...
3. De klassering volgens *de categorieën van R&D-intensiteit* spreekt boekdelen :
 - Cat.1 - hoge R&D-intensiteit : 1 groep op 5, enkel blootgesteld in 1994;
 - Cat.2 - gemiddelde-hoge R&D-intensiteit : 7 groepen op 19 (voor 24 mld op 84 mld invoer van deze categorie);
 - Cat.3 - gemiddelde-lage R&D-intensiteit : 10 groepen op 28 (voor 19 mld op 45);
 - Cat.4 - lage R&D-intensiteit : 19 groepen op 48 (voor 101 mld op 119 of 85%).

De categorie *lage R&D-intensiteit* polariseert de kwetsbare groepen, in aantal en vooral in waarde, aangezien zij *2/3 vertegenwoordigt van de blootgestelde invoer* en 38% van de totale invoer afkomstig uit de 4 zones.

Een hoog of gemiddeld hoog technologisch karakter *beschermt* Belgische producten *tegen de concurrentiedruk* van de delokalisatie- (en vaak "lage loon") zones, en tegen *het risico van delokalisatie* van activiteiten naar die landen.

4. De productie op basis van geavanceerde technologieën bood in het verleden ontegensprekelijk *een bescherming* voor de Belgische producten, maar zal dit in de toekomst nog het geval zijn ? *Het is allesbehalve zeker !* De ontwikkeling van de jongste jaren toont hoe dan ook dat de categorieën 1, 2 en 3 niet meer beschermd zijn tegen het risico van concurrentie als gevolg van de invoer uit de zones. Van 1986 tot 1995 is in de categorie 4, lage R&D-intensiteit, het aantal bedreigde groepen stabiel gebleven (+ 17). Terwijl voor de categorieën 1, 2 en 3 samen het aantal *meer dan verdubbeld* is : 7 groepen in 1986, 13 in 1992, 17 in 1994-1995

Op de 9 groepen (van betekenis) die voor het eerst waren bedreigd in 1994 en/of 1995, zijn er vijf die behoren tot de categorieën 1, 2 en 3 ! Het gaat in de categorieën 1 en 2 om elektronische apparaten, radio, televisie, ... optische instrumenten, foto-apparatuur ..., andere chemische basisproducten, kunstmatige en synthetische vezels en in categorie 3 om locomotieven en gelijksoortig materiaal. We zouden nog 2 nieuwe groepen kunnen vermelden in categorie 4 omdat ze van dichtbij betrokken zijn bij de Belgische industrie : gereedschap en andere eindproducten van metaal, producten verkregen door verdere bewerking van metalen^a.

De technologische inhoud van de groepen (producten en/of procédés) heeft in het verleden een beschermende rol gespeeld maar vormt geen garantie meer tegen de verdere bedreiging voor die groepen (de evolutie van 1994-95 is er het bewijs van). Dit zal pas opnieuw het geval zijn wanneer de verschuiving naar hoogtechnologische productie in België sneller verloopt dan voorheen - zelfs in het recent verleden - het geval is geweest.

5. Een hoopgevende vaststelling om af te ronden.

Over de gehele periode 1986-1995 waren er zeven bedrijfstakken zonder enige kwetsbare groep : vliegtuigen, computers, farmaceutische producten, motorrijtuigen en motoren, machines, non ferro-metalen, papierwaren-drukwerk.

a. Voor de hier geciteerde 7 (5 + 2) nieuwe groepen bedraagt de invoer in 1995 reeds 40 mld of 1/4 van de invoer van kwetsbare producten.

c. Aan welke productgroepen is het zeer goede globale resultaat van de uitvoer van de BLEU naar de 4 zones toe te schrijven ?

Wat waren de meest uitgevoerde groepen ? Welke groepen zijn in hoofdzaak verantwoordelijk voor het aanzienlijke saldo van 220 mld als gevolg van de handel met de zones ?

De exportgerichte groepen werden geïdentificeerd op basis van 2 kwantitatieve criteria; deze criteria maken het mogelijk de groepen te klasseren volgens hun exportdynamiek sedert 1980. Ook hier wordt echter vooral aandacht besteed aan de evolutie van de twee jongste jaren, 1994 en 1995.

Na strikte toepassing van de criteria verkrijgen we 31 groepen met goede uitvoerprestaties gedurende de gehele periode 1986-1995 of een deel ervan. Elf van die groepen beginnen deze prestaties pas te leveren in 1994 en/of 1995. Men heeft echter nog 21 groepen kunnen identificeren die vrij goed gepresteerd hebben. Dit brengt het aantal goede en zeer goede groepen, wat de evolutie van hun uitvoer betreft, op 54.

Deze 54 groepen vertegenwoordigen in 1995 een uitvoer van 449 mld of 92% van de totale BLEU-uitvoer naar de 4 zones.

16 groepen²² kunnen beschouwd worden als *zeer goed of uitstekend* wat hun positief saldo betreft - tussen 6 en 52 mld - zodat ze samen een saldo vertonen van + 244 mld, wat 9% meer is dan het globale netto saldo.

Wanneer de groepen *volgens hun R&D-intensiteit* opgedeeld worden in 4 categorieën, wordt de *fundamentele rol van de technologische inhoud* van de producties bevestigd door verschillende kwantitatieve indicatoren.

Tussen categorie 1, hoge R&D-intensiteit, en categorie 4, lage R&D-intensiteit, neemt het aandeel van de groepen met goede prestatie systematisch af, wat ook het geval is voor het aandeel van die groepen in de uitvoer van elke categorie.

De 13 aangestipte groepen (op 19) van categorie 2, *gemiddelde-hoge R&D-intensiteit*, staan op de eerste plaats met 38% (186 mld) van de BLEU-uitvoer naar de 4 zones in 1995.

Categorie 3, *gemiddelde-lage R&D-intensiteit* (15 groepen op 26), en categorie 4, lage R&D-intensiteit (22 groepen op 49), exporteren elk voor ongeveer 100 mld BF (of bijna 21%).

De categorie *hoge intensiteit, met 4 groepen op 5*, exporteert voor 60 mld (of 12%). Dit resultaat kan als onvoldoende worden beschouwd.

De evolutie van de bijdrage van elke categorie tot het globaal saldo tussen 1992 en 1995 is duidelijk (zie tabel 10).

Alhoewel de groepen *met gemiddelde-hoge R&D-intensiteit* in 1995 de helft van het saldo van 220 mld vertegenwoordigen, is dit aandeel toch fors gedaald (66% in 1992). De categorie *gemiddelde-zwakke intensiteit* neemt in waarde toe maar haar aandeel (28%) stijgt slechts met 3 punt.

Met *een saldo van ongeveer 0*, levert de categorie lage intensiteit *geen enkele bijdrage* tot het globaal saldo.

22. Deze 16 groepen, geklasseerd in dalende volgorde van positief saldo in 1995, met vermelding van hun categorie van R&D-intensiteit, zijn :

- petro- en carbochemie (categorie 2); saldo in 1995, 51,9 mld BF
- motorrijtuigen en motoren (cat.2) ; 33,1 mld
- ruwijzer, ruw staal, warm- en koudgewalst plaatijzer, bekleed plaatstaal (EGKS-producten) (cat.4); 21,1 mld
- overige machines en installaties (cat.3); 20,4 mld
- farmaceutische producten (cat.1); 18,3 mld
- telecommunicatie-apparaten, meetapparatuur, electro-medische apparaten ... (cat.1); 13,2 mld
- overige chemische producten met voornamelijk industriële en agrarische bestemming (cat.2); 13,2 mld
- artikelen van plastic (cat.3); 10,6 mld
- andere chemische basisproducten (cat.2); 9,3 mld
- non ferro-metalen (cat.3); 8,9 mld
- textielmachines en onderdelen hiervoor (cat.3); 8,4 mld
- tapijten, vilt, ... (cat.4); 8,1 mld
- melk en melkproducten (cat.4); 7,5 mld
- overige chemische producten voornamelijk bestemd voor huishoudelijk gebruik en voor kantoren (cat.2); 7,0 mld
- machines voor de mijnbouw, metallurgische industrie, burgerlijke bouwkunde (cat.3); 6,3 mld
- machines en apparaten voor de voedingsmiddelen- en de chemische industrie, en de rubber- en kunststofverwerkende industrie, ... (cat.3); 6,8 mld

Het is kenmerkend dat 60% van het saldo van + 244 mld het resultaat is van de 7 groepen van categorieën 1 en 2 (hoge en gemiddelde-hoge R&D-intensiteit); voegt men daar de goede resultaten van de 4 groepen "machines" (cat.3) aan toe, dan bedraagt dit saldo 85%, wat op zich reeds opmerkelijk is.

De bijdrage tot het saldo van de categorie *hoge intensiteit* (5 groepen) wordt tussen 1992 en 1995 *vier keer groter* (van + 10 mld tot 39 mld). Deze categorie staat dus aan de top wat de recente dynamiek van het saldo betreft.

Deze vaststellingen tonen aan dat, primo, het aandeel van deze categorie veel te gering was en, secundo, *dat het mogelijk was dit aandeel aanzienlijk te vergroten in slechts 3 jaar tijd*.

Dit bevestigt de conclusies van de studies die reeds sedert meer dan tien jaar worden uitgevoerd en waarin de samenstelling van het goederenpakket van de BLEU-export aan de kaak gesteld wordt. We zijn van oordeel dat deze conclusie ook geldt voor ons handelsverkeer met de delokalisatielanden en a fortiori met de sterk ontwikkelde landen. *De evolutie sinds 1992 bewijst vooral dat de BLEU in staat moet zijn de komende jaren met volwaardige technologische producten aandelen te veroveren op de markten met sterke groeimogelijkheden, zoals bijvoorbeeld de 4 zones*, maar ook andere ontwikkelingslanden.

Aangezien het onontbeerlijk is marktaandelen te veroveren - of niet meer te verliezen - in de industrielanden, is het absoluut nodig de uitvoerstructuur van de BLEU nog sneller te laten evolueren in de richting van hoogtechnologise producten.

We vestigen de aandacht op de uitstekende resultaten van *enkele sectoren*.

De *chemie* slaat alle records : met 7 geklasseerde groepen op 7 bedraagt de uitvoer 115 mld in 1995; het saldo is opmerkelijk (+86 mld). De sector autovoertuigen scoort eveneens zeer goed (58 mld uitvoer).

De 8 groepen van *de sector machines*, nochtans geklasseerd bij de gemiddelde-lage intensiteit, leveren eveneens een zeer goede prestatie. De uitvoer bedraagt 58 mld (50 mld saldo).

Scoren eveneens zeer goed : *de groepen non ferro-metalen, artikelen van plastic, glas, ruw ijzer, ruw staal, warm- en koudgewalst plaatijzer* en 8 groepen (op 19) van de sector voedingswaren en dranken. De 3 groepen van de *papierwaren-drukwerk* presteren goed, evenals de 4 groepen (op 6) van *de bedrijfstak metaalproducten*.

Bij minder dan de helft van *de 36 blootgestelde* of door de invoer bedreigde groepen gaat de uitvoer achteruit en is hun saldo negatief.

Hierbij behoren 14 groepen tot de categorie lage R&D-intensiteit. Er komt verder *geen enkele hoogtechnologische groep* voor.

Acht blootgestelde groepen tenslotte leveren (zeer) *goede uitvoerprestaties*. In de sector kleding-textiel-leder, die sterk wordt bedreigd, citeren we slechts 2 groepen, namelijk weefsels en, heel wat verrassender, de groep kleding die, met een recorddeficit van 20 mld, toch voor 2,7 mld uitvoert !

De relatief "goede" uitvoerprestaties van een deel van de blootgestelde groepen moeten ongetwijfeld worden toegeschreven aan de ontwikkeling van de intersectoriële handel, vooral met de lageloonlanden.

d. Uit welke zones zijn de door de BLEU ingevoerde producten vooral afkomstig ?

Het Verre Oosten, dat sinds 1980 op de eerste plaats staat, heeft de afgelopen 3 jaar zijn voorsprong nog vergroot (113 mld BF of 42% in '95). Het aandeel van

Zuid-Europa is met 6 procentpunt gedaald tot 32%. Deze achteruitgang gebeurde ten gunste van Oost-Europa, waarvan het aandeel stijgt tot 20%. Het aandeel van Noord-Afrika stagneert tussen 6 en 7%.

Voor welke productgroepen staat elk van de 4 zones op de eerste plaats ?

Voor de 36 BLEU-productgroepen die bedreigd worden door de concurrentie van de invoer uit de 4 zones :

- *Het Verre Oosten* breekt alle records met 29 productgroepen op 36. Het invoerpercentage uit deze zone is vaak zeer hoog : meer dan 90% voor 6 groepen, meer dan 70% voor 12 groepen. Het gaat om bijna het volledige productengamma inclusief de hoogtechnologische producten (zie lijst in bijlage van het boek; gedetailleerde cijfers : zie bijlage II.A.3. op diskette).
- *Zuid-Europa* plaatst 4 groepen op kop : stenen en niet metaalhoudende mineralen, aardewerkproducten, champagne-wijnen (bijna 100%) en, sinds 1995, kunstmatige en synthetische vezels. Deze zone blijkt haar eerste plaats voor draad en electriciteitskabels te zullen verliezen vermits het Verre-Oosten onweerstaanbaar lijkt op te rukken.
- *Noord-Afrika* staat slechts op de eerste plaats voor 2 groepen : kleding, sinds 1986, maar het aandeel is fors gedaald en, sinds 1994, overige chemische basisproducten.
- ondanks zijn grote vooruitgang staat *Centraal Europa* op de eerste plaats voor slechts 2 groepen : groenten- en fruitconserven, vruchten- en groentensappen en, sinds 1994, locomotieven - gelijksoortig materiaal, ... Deze zone maakt *daarentegen vooruitgang voor een twaalfstal belangrijke groepen* die behoren tot verschillende domeinen : elektronica, elektrische apparaten, gereedschap en andere eindproducten van metaal maar ook kleding, producten van breiwerk- en kousenindustrie, schoeisels en voor verschillende groepen van de bedrijfstak houtwaren en meubelen ... Deze zone verliest wel de eerste plaats voor kunstmatige en synthetische vezels.

Het is duidelijk dat het Verre Oosten nog steeds een fors overwicht heeft en Oost-Europa gekenmerkt wordt door een recente snelle opmars voor een vijftiental groepen.

e. Besluit

- De prestaties van het handelsverkeer met de 4 zones zijn bijzonder bevredigend : de BLEU-uitvoer naar de zones stijgt sneller dan de invoer. Het saldo dat daaruit voortvloeit is positief voor elk van de 4 zones en neemt fors toe. Met 220 mld in 1995 vormt het bijna een derde van de boni van de BLEU-handel van de verwerkende nijverheid terwijl de invoer uit de zones slechts 7,6% van de BLEU-invoer vertegenwoordigde.
- Deze resultaten relativeren de risico's die de BLEU kan lopen als gevolg van haar handel met de 4 zones. Toch bestaan er risico's voor een beperkt aantal (36 of 1/3) productgroepen die kwetsbaar zijn of bedreigd worden door de concurrentie van de invoer uit die zones.
- Deze risico's zijn echter geconcentreerd in enkele goed gekende bedrijfstakken : kleding-textiel-leder (70 mld invoer), houtwaren en meubelen en een beperkt aantal groepen van producten die meestal gestandaardiseerd zijn en met een hoge arbeidskrachtcoëfficiënt.

- 15 kwetsbare BLEU-productgroepen halen slechte uitvoerresultaten. Het is in eerste instantie bij deze groepen dat de invoer in de BLEU gedeeltelijk zou kunnen worden toegeschreven aan de Delocalisaties die een negatief effect hebben op de activiteit en/of werkgelegenheid in België.
De Delocalisatierisico's blijven echter niet meer beperkt tot de hierboven vermelde groepen en zouden kunnen overslaan naar andere groepen waarvan sommige tot de meest geavanceerde technologieën behoren.
- Het feit dat de BLEU-uitvoer van technologische producten naar de 4 zones sinds 1992 snel is toegenomen, bewijst dat dit soort van grotere penetratie tot de mogelijkheden behoort - zij lijkt zelfs laattijdig - *en zou moeten verder blijven duren.* Voorwaarden hiervoor zijn dat alle inspanningen in die richting worden gebundeld en vooral dat het door de BLEU aangeboden productengamma sneller wordt uitgebreid dan in het verleden.

Aangezien deze conclusie geldt voor het handelsverkeer met de zones, is het a fortiori evident dat een nog snellere evolutie van de uitvoerstructuur noodzakelijk is voor de handel met de meest geïndustrialiseerde landen - ALENA en Japan, die getekend zijn door de zware deficiten van de BLEU - en ook met de landen die zich in een overgangsfase bevinden en de nieuwe industrielanden. Deze conclusie dringt zich zeer waarschijnlijk ook op in ons handelsverkeer met de ontwikkelingslanden, waar de BLEU op korte termijn grote marktsegmenten kan veroveren.

B. De directe investeringen in België (DIB), het maakloon en directe investeringen van het buitenland in België

Dit deel omvat de volgende secties :

1. Inleiding : een korte terugblik naar de resultaten van vorige publicatie.
2. Definities
3. Overzicht van de saldi van de DIB : waar situeert zich de kapitaaluitvoer ?
4. Gedetailleerde analyse van de DIB (bruto-investeringen) van België.
 - 4.1 Participaties, creatie en uitbreiding van ondernemingen
 - 4.2 Participaties, creatie en uitbreiding : gedetailleerde analyse van de Belgische vermogensstromen naar het buitenland per economisch blok.
 - 4.3 De vier potentiële delocalisatie-zones : een vergelijking met de buitenlandse handel.
5. Vergelijking van de in België binnenkomende en uitgaande investeringen
6. De DIB van de BLEU in vergelijking met andere landen
 - a. DIB uitgaand
 - b. DIB binnenkomend
7. Het maakloon : geografische en sectorale analyse
8. Besluit

1. INLEIDING

In de eerste studie van het Planbureau over Delokalisatie²³ werden reeds gegevens geanalyseerd over de directe investeringen in het buitenland en over het maakloon voor de periode 87 tot 92. Die investeringen werden opgesplitst in vier onderdelen waarbij de aandacht vooral ging naar de bruto investeringen in participaties, creatie en uitbreiding van ondernemingen.

We kwamen daar tot de bevinding dat, van 1987 tot 1992, gemiddeld 85% van onze investeringen binnen de OESO-landen bleef en meer bepaald gemiddeld 65% binnen de toenmalige EG die toen nog uit twaalf landen bestond. Frankrijk was toen ons belangrijkste land om te investeren en meer dan de helft van onze investeringen ging naar onze vier buurlanden. Enkele landen binnen Europa hadden een bijzondere aantrekkingskracht zoals Ierland, Italië, Spanje en Portugal. Buiten Europa was vooral de NAFTA belangrijk en in mindere mate de toenmalige EFTA die intussen drie leden verloren heeft aan de EU.

In 1992 ging 5% van onze investeringen naar landen buiten de OESO. In de eerste plaats waren dat het Verre Oosten en vervolgens Oost-Europa. In het Verre Oosten wonnen na de vier "tijgers" ook Thailand en Indonesië aan belang. Vooral Hongkong maar ook China traden op de voorgrond. In Oost-Europa waren bijna uitsluitend Tsjechoslowakije (Tsjechië) en Hongarije van enig belang.

De in België binnenstromende investeringen bleven toenemen tot in 1992 en bereikten in dat jaar een recordbedrag van 303 miljard. Dat was 228 miljard meer dan de uitgaande investeringen. Frankrijk was de grootste investeerder.

Wat het maakloon betreft, bleek dat de vier buurlanden een aandeel hadden van gemiddeld 77%. Daarbuiten was er 1 land dat in het oog sprong, namelijk Tunesië, met gemiddeld 5,5% van het totale maakloon. De sector die het zwaarst vertegenwoordigd was in het maakloon, was schoeisel en kleding.

In dit hoofdstuk zullen we nagaan hoe de situatie in de periode 1993 tot 1995 is geëvolueerd.

Tenslotte zullen de DIB van de BLEU vergeleken worden met de mondiale investeringsstromen. Deze cijfers zijn uitgedrukt in Amerikaanse dollar en afkomstig van de OESO en de UNCTAD.

2. DEFINITIES

Ter verduidelijking worden nog enkele definities en begrippen herhaald. De directe investeringen in het buitenland (DIB) omvatten de transacties die een onderneming verricht teneinde met een onderneming in een ander land een duurzame relatie op te bouwen, waarbij een significante invloed kan uitgeoefend worden op het beheer ervan (een directe of indirecte deelneming van minimaal 10% van de aandelen of stemrechten). Nadien omvatten zij ook alle overige financiële transacties tussen die ondernemingen.

De investeringsgegevens van de betalingsbalans worden onderverdeeld in vier categorieën:

1. participatienemingen in het kapitaal door nieuwe aandeelhouders.

23. P. Bernard, H. Van Sebroeck, H. Spinnewyn, A. Gilot, P. Vandenhove, 1994 "Delokalisatie", Planbureau, Brussel, pp 98 - 137.

2. creatie (nieuw filiaal) en uitbreiding (kapitaalverhoging) van ondernemingen door reeds bestaande aandeelhouders.
3. financiële leningen aan verwante bedrijven, kortetermijnleningen inbegrepen.
4. overige financiële verrichtingen met niet verwante bedrijven, bijgevolg vooral door banken.

De gegevens die afkomstig zijn van de Nationale Bank betreffen enkel betalingen via Belgische banken en compensaties. Het gaat hier om jaarlijkse financiële stromen en dus niet om stocks. Momenteel zijn er enkel cijfers beschikbaar per land en niet per sector. Dit laatste kan worden verwacht vanaf 1996.

In de gedetailleerde analyse worden enkel de bruto-investeringen besproken en dus niet de desinvesteringen (verkochte participaties) en de daaruit voortvloeiende saldi.

De tweede grote component van de DIB, namelijk de financiële leningen aan buitenlandse verbonden ondernemingen en overige, worden niet behandeld omdat die financiële stromen voor België vertekend worden door het buitensporige aandeel daarin van de coördinatiecentra. Vermits deze component niet kan geanalyseerd worden, ontstaat een vertekend beeld van de globale directe investeringen vermits participatienemingen niet alleen op directe wijze door de koper gefinancierd kunnen worden, maar ook indirect, via het toestaan van leningen aan buitenlandse dochtermaatschappijen.

Het maakloon aan de uitgavenzijde wordt gedefinieerd als de betalingen via banken betreffende de veredeling van goederen die voor rekening van ingezetenen tijdelijk worden uitgevoerd en vervolgens weer worden ingevoerd en waarvan de eigendom niet overgedragen werd tussen ingezetenen en niet-ingezetenen. Onderaanneming of passief veredelingsverkeer zijn in deze definitie niet begrepen.

Bij de behandeling van het maakloon is er voor 1995 nieuwe informatie beschikbaar. Naast de geografische opdeling en de opdeling per sector voor het totaal bestaat nu ook de mogelijkheid om elke sector afzonderlijk geografisch op te delen. Er moet nog worden aangestipt dat deze cijfers enkel de toegevoegde waarde weergeven en niet de volledige waarde van het uitgevoerde product.

3. OVERZICHT VAN DE SALDI VAN DE DIB VAN BELGIË

a. Algemeen

In onderstaande tabel werden de directe investeringen in het buitenland (van België) onderverdeeld in vier stromen. De overwegend positieve trend in de som van de participaties, creaties en uitbreidingen zoals die zich aftekende vanaf '87 wordt zeer duidelijk verder gezet tot in '93 maar zwakt daarna sterk af. Dit betekent dat er nog steeds meer investeringen in vermogen België binnenstromen dan er buiten gaan.

De leningen daarentegen kennen een zeer wisselvallig verloop. De overwegende trend van kapitaaluitvoer van voor '93 wordt niet volledig verder gezet. In '94 resulteert dat zelfs in een kapitaalimport van 19 miljard (46-27).

Het saldo van de 4 componenten van de directe investeringen wordt zoals voorheen gedomineerd door de creaties en uitbreidingen waardoor er sinds 1988 een constante kapitaalimport in België bestaat met in '93 een hoogtepunt van 186 miljard

TABEL 12 Saldi van de DIB²⁴

Miljarden BEF	87	88	89	90	91	92	93	94	95
Participaties	-24	4	-27	26	13	15	53	-1	-10
Creaties en uitbreidingen	22	62	27	33	106	201	149	123	88
Financiële leningen aan verwante bedrijven	-18	-26	35	-32	-52	-187	-7	46	-74
Overige financiële leningen	6	-3	7	-9	-10	-3	-10	-27	23
Directe investeringen in het buitenland (België)	-15	37	43	18	57	27	186	141	27

Bron : N.B.B., berekeningen Federaal Planbureau.

We overlopen vervolgens de evolutie van de 4 componenten.

b. De participaties

Investeringsstromen in participaties geven aan dat er wordt geïnvesteerd in kapitaal van een onderneming waarin men voorheen geen deelneming bezat. De trend om netto kapitaal in te voeren die in de voorgaande jaren te zien was als gevolg van de grote investeringsstroom van buitenlanders naar België is zoals blijkt uit onderstaande tabel, omgebogen naar een netto kapitaaluitvoer omwille van de hoge investeringen van Belgen in het buitenland. De stroom van buitenlandse investeringen in België neemt dus duidelijk af met als gevolg dat we nu meer zelf moeten zorgen voor productiemiddelen en dus werkgelegenheid. De tegenovergestelde investeringsstromen naar het buitenland tonen aan dat het voor de Belgische investeerders noodzakelijk is geworden om als maar meer in het buitenland te investeren.

Merkwaardig is wel dat er in 1995 een recordbedrag (62 miljard) aan Belgische desinvesteringen in het buitenland te noteren valt. Hierdoor hebben de Belgische investeerders heel wat kapitaal vrij om eventueel te herinvesteren in het buitenland.

24. Saldo ingezetenen + saldo niet-ingezetenen; negatief saldo is kapitaaluitvoer.

TABEL 13 Participaties

Miljarden BEF	87	88	89	90	91	92	93	94	95
<i>In het buitenland door Belgische ingezetenen</i>									
Bruto-investeringen	60	41	82	71	43	23	19	49	86
Desinvesteringen	16	23	23	57	15	14	18	26	62
Netto-investeringen	-44	-18	-59	-13	-28	-9	-1	-23	-24
<i>Door niet-ingezetenen in België</i>									
Bruto-investeringen	37	107	50	49	46	34	67	25	23
Desinvesteringen	17	86	18	10	4	10	14	3	9
Netto-investeringen	20	22	32	40	42	24	54	22	14
Saldo	-24	4	-27	26	13	15	53	-1	-10

Bron : N.B.B., berekeningen Federaal Planbureau.
Negatief saldo is kapitaaluitvoer.

c. Creaties en uitbreidingen

Eenzelfde trend is waar te nemen in onderstaande tabel. Bij de creatie van nieuwe filialen in het buitenland en het investeren in een kapitaalsverhoging van reeds verwante ondernemingen wordt ook aangetoond dat de Belgische investeringen in het buitenland op een vrij hoog peil blijven de laatste drie jaar terwijl de buitenlandse investeringen in België een duidelijke neerwaartse trend te zien geven naar 1995, net zoals bij de participaties. Het gaat hier wel om grotere bedragen bij de binnenkomende investeringen waardoor er een constante netto-kapitaalimport te zien is die toch ook afneemt sinds 1992.

TABEL 14 Creaties en uitbreidingen

Miljarden BEF	87	88	89	90	91	92	93	94	95
<i>In het buitenland door Belgische ingezetenen</i>									
Bruto-investeringen	24	42	84	94	64	53	71	59	70
Desinvesteringen	4	3	13	10	22	22	36	23	38
Netto-investeringen	-20	-39	-71	-84	-42	-31	-35	-37	-32
<i>Door niet-ingezetenen in België</i>									
Bruto-investeringen	48	109	109	123	159	269	200	184	130
Desinvesteringen	7	8	11	6	12	37	16	24	10
Netto-investeringen	42	101	98	117	148	232	184	159	121
Saldo	22	62	27	33	106	201	149	123	88

Bron : N.B.B., berekeningen Federaal Planbureau.

d. Financiële leningen aan verwante bedrijven en overige financiële leningen

Uit onderstaande tabel kunnen moeilijk besluiten getrokken worden omwille van de vertekening die ontstaat door de massale financiële transacties van de coördinatiecentra en dit zowel bij de buitengaande als bij de binnenkomende leningen. Merkwaardig is wel dat er in 1994 een nettokapitaalinvloer te zien is die voornamelijk veroorzaakt is door Belgische leningen aan het buitenland.

TABEL 15 Financiële leningen aan verwante bedrijven en overige financiële leningen

Miljarden	87	88	89	90	91	92	93	94	95
<i>Aan het buitenland door Belgische ingezetenen</i>									
Toegestane lening	386	577	775	2356	4024	9681	9547	6496	9563
Terugbetaalde lening	358	513	696	2212	3879	9449	9492	6519	9388
Saldo	-29	-64	-79	-144	-145	-232	-56	22	-175
<i>Door niet-ingezetenen aan België</i>									
Toegestane lening	137	171	301	444	555	1125	1349	1673	1487
Terugbetaalde lening	121	136	180	342	472	1084	1310	1677	1363
Saldo	16	35	121	102	83	42	39	-4	124
Saldo	-12	-29	42	-42	-62	-190	-16	19	-51

Bron : N.B.B., berekeningen Federaal Planbureau.

4. GEDETAILLEERDE ANALYSE VAN DE DIB VAN BELGIË

De relatie tussen de directe investeringen in het buitenland en delocalisatie is niet altijd eenduidig. Delocalisatie betekent niet altijd de inplanting van een productie-eenheid in het buitenland en niet elke investering in het buitenland wijst op delocalisatie. Zo blijkt dat in 1995 minder dan 5% van de stock aan directe investeringen in het buitenland van Frankrijk aanzien wordt als enge delocalisatie in de zin van een sluiting van de productie-eenheid in Frankrijk en de oprichting ervan in het buitenland²⁵.

Wanneer er geïnvesteerd wordt, is dat niet altijd voor 100% in het kapitaal van een onderneming maar dikwijls met een buitenlandse partner of in het kader van een joint venture. De investeerder kan reeds vertrouwd zijn met de buitenlandse markt of totaal nieuw. Maar in beide gevallen gaat het om investeringen in vermogen met de bedoeling om duurzaam te zijn. In wat volgt kijken we eerst naar de grote landengroepen om ze daarna meer in detail te bekijken. De indeling in landengroepen voor de hierna volgende tabellen wordt weergegeven in de bijlage.

a. Participaties, creatie en uitbreiding van ondernemingen

Wat meteen opvalt in onderstaande tabel, is dat de Europese Unie het grootste deel van onze investeringen in vermogen ontvangt. Gemiddeld 77% blijft binnen

25. B. Madeuf: "Investissement direct, commerce et emploi, les délocalisations", Paris, OCDE, 1995, p 51.

de EU en sinds 1992 zien we zelfs een voortdurende stijging van onze investeringen in de EU waarbij de groei groter is voor de jaren 1993 en 1994 dan de totale groei van onze investeringen. Enkel in 1995 is de groei lager maar dit komt door de uitzonderlijke stijging van de investeringen in de NAFTA.

Tussen 1991 en 1994 haalt de NAFTA gemiddeld 8% van onze investeringen binnen maar is buiten de uitzonderlijke stijging in 1995 in dalende lijn gegaan.

Sinds 1993 is Centraal en Oost-Europa de derde belangrijkste geografische zone voor onze buitenlandse investeringen. In 1993 gaat zelfs 4,3% van de investeringen naar dat gebied.

Verder constateren we dat het Verre Oosten weinig pieken vertoont en schommelt rond 1 miljard per jaar. De rubriek "Rest" is in de laatste vier jaar heel wat kleiner geworden ten opzichte van de vorige jaren omdat de investeringen met onbepaalde bestemming bijna niet meer voorkomen.

TABEL 16 Participaties, creatie en uitbreiding : brutostromen

In miljoenen BEF	87	88	89	90	91	92	93	94	95	% van het totaal in 95
Europese Unie	66748	35900	107010	109048	68596	58485	72123	94655	104945	67,2
NAFTA	6857	20963	25708	21607	8604	8859	7557	5694	40367	25,9
OESO (rest) ^a	7350	2075	7269	9506	7966	3265	2620	2447	3130	2,0
Oost-Europa ^b	2	359	39	237	4009	1579	3838	3681	5184	3,3
Verre Oosten ^c	1965	382	760	1347	912	1164	975	847	1205	0,8
Rest	1396	22843	24830	22913	17014	2273	3080	839	1232	0,8
Totaal	84318	82522	165616	164658	107101	75625	90193	108163	156063	100,0

a. Australië, Nieuw-Zeeland, Japan, IJsland, Noorwegen, Zwitserland, Turkije.

b. Centraal en Oost-Europa.

c. Zonder Japan.

Bron: NBB, berekeningen Federaal Planbureau.

b. Participaties, creatie en uitbreiding: gedetailleerde analyse van de Belgische vermogensstromen naar het buitenland per economisch blok

Het Belgische bedrijfsleven opereert steeds internationaler. Hierbij is niet alleen sprake van intensivering van de economische betrekkingen binnen Europa, maar ook met emerging markets in Azië en Oost-Europa. Die mondialisering kan worden gemeten aan de hand van cijfers over de directe investeringen. De laatste jaren nemen de directe investeringen sneller toe dan het bruto binnenlands product. Omdat de groei van de internationale handel geconcentreerd is binnen regio's van landen stellen sommige auteurs²⁶ dat er in feite helemaal geen sprake is van globalisering maar van regionalisering. Ook de Belgische cijfers over de directe investeringen in het buitenland geven een dergelijke trend te zien vermits

26. A.M.C. van der Zwet: "Globalisering en de Nederlandse economie, Economisch Statistische Berichten, nr 4045", Nederlands Economisch Instituut, 14 februari 1996.

onze investeringen voornamelijk naar de EU gaan. In dit deel worden de participaties, creaties en uitbreidingen samen bestudeerd, maar gedetailleerd per grote geografische zones.

i. De Europese Unie

In 1995 ontvangen onze 5 buurlanden samen 95% van onze investeringen binnen de EU. Dit bevestigt de trend van 1992 en ook de eerder genoemde bewering dat er eerder sprake is van regionalisering, namelijk met de Europese Unie als regio. Opmerkelijk is nog dat Nederland in 1995 Frankrijk van de eerste plaats verdringt met een recordbedrag van 58 miljard. De gegevens in onderstaande tabel geven voor het eerst ook een cijfer voor Luxemburg in 1995. Gezien zijn geringe omvang behaalt het toch nog de vijfde plaats na onze andere 4 buurlanden maar vóór de overige grote landen van de EU.

TABEL 17 Participatie, creatie en uitbreiding van ondernemingen in de E.U. : investeringen door ingezetenen

In miljarden BEF	87	88	89	90	91	92	93	94	95	% van het aandeel in EU in 95
Frankrijk	13,4	14,7	32,8	32,3	20,1	21,5	18,2	43,9	26,4	25,1
Nederland	7,1	12,5	23,6	29,0	21,8	10,4	17,6	19,3	58,1	55,3
Verenigd Koninkrijk	43,1	4,4	28,3	23,1	10,3	9,3	9,1	9,6	5,6	5,3
Duitsland ^a	1,0	0,6	8,2	12,0	5,5	3,9	20,5	8,5	8,0	7,6
Oostenrijk	0,1	0	0	0,1	0,3	0	0	4,2	0,4	0,4
Denemarken	0	0,2	0	0	0,2	0,3	0,1	4,1	0,1	0,1
Finland	0	0	0	0	0,3	0	0	1,6	0	0,0
Ierland	0	1,1	4,7	8,1	5,1	3,1	1,6	1,3	0,2	0,2
Spanje	1,0	0,6	2,5	1,0	1,5	6,9	1,1	1,1	1,8	1,7
Italië	0,8	0,8	3,5	1,6	3,0	1,6	3,0	0,6	1,8	1,7
Zweden	0	0,2	1,6	0,2	0,5	0,9	0,1	0,3	0,1	0,1
Portugal	0,1	0,3	1,6	1,5	0,2	0,1	0,4	0,4	0,2	0,2
Griekenland	0,1	0,4	0,1	0,2	0	0,5	0,3	0	0,4	0,4
Luxemburg	-	-	-	-	-	-	-	-	1,9	1,8
EU ^b	66,7	35,8	106,9	109,1	68,8	58,5	72,0	94,9	105,0	100,0
<i>In % van totale investeringen</i>	<i>79,2%</i>	<i>43,5%</i>	<i>64,6%</i>	<i>66,2%</i>	<i>64,1%</i>	<i>77,3%</i>	<i>80,0%</i>	<i>87,5%</i>	<i>67,2%</i>	

a. + DDR vanaf 1991.

b. Zonder Luxemburg tot 1994.

Bron : N.B.B., berekeningen Federaal Planbureau.

De toetreding tot de EU op 1 januari 1995 van Zweden, Finland en Oostenrijk heeft ook een gevolg gehad. Oostenrijk en Finland vertonen in 1994 een hoge investeringspiek en zelfs Denemarken lijkt daarvan mee te profiteren. De investeringen zijn de toetreding dus voorafgegaan en de handel volgt. Onze uitvoer naar Finland steeg in 1995 met 48,5% en de invoer uit dat land steeg met 37,5%²⁷. Zweden echter vertoont geen echte opstoot maar een grotere spreiding van de investeringen. Ook in dat land was er een stijging van onze invoer in 1995 met 25,9%.

Ten slotte zijn er de 4 zuidelijke landen en Ierland die in 1992 aan aantrekkingskracht wonnen mede door hun lagere lonen. Deze trend zet zich niet door tenzij in mindere mate voor Italië. De uitvoer van goederen en diensten naar Italië klom in 1995 met 14,9% maar de invoer uit Italië nam slechts met 5,6% toe, dit ondanks de onstabiliteit van de lire en van de politieke situatie. Spanje trekt in sommige jaren nog belangrijke investeringsbedragen aan maar Ierland en vooral Portugal hebben volgens bovenstaande tabel alle aantrekkingskracht verloren. Griekenland blijkt nooit echt interessant geweest te zijn voor de Belgische investeringen.

ii. de NAFTA en overige nog niet genoemde lidstaten van de OESO

De Belgische investeringen die naar de landen van de NAFTA gaan, komen nog steeds, zij het in dalende lijn, voornamelijk terecht in de Verenigde Staten behalve in 1995, zoals blijkt uit onderstaande tabel. Voor de Verenigde Staten zien we in dat jaar een investeringsbedrag van 20,8 miljard wat sinds de hoogconjunctuur van 1989 niet meer is voorgekomen. In 1995 schommelde de dollar gemiddeld rond de 30 fr. en door de koppeling van de Belgische frank aan de Duitse mark was het een sterke munt ten opzichte van de dollar. Mede hierdoor zijn de investeringen in de Verenigde Staten aantrekkelijk geworden voor Belgische investeerders.

TABEL 18 Participatie, creatie en uitbreiding : investeringen door Belgische ingezetenen in de NAFTA

in miljoenen BEF	87	88	89	90	91	92	93	94	95
USA	6729	20927	24547	19202	8315	8532	6223	5246	20794
Canada	128	36	1156	2387	289	327	868	440	19191
Mexico	0	0	5	18	0	0	466	8	382
NAFTA	6857	20963	25708	21607	8604	8859	7557	5694	40367
<i>in % van totale investeringen</i>	8,1%	25,4%	15,5%	13,1%	8,0%	11,7%	8,4%	5,3%	25,9%

Bron : N.B.B., berekeningen Federaal Planbureau.

In 1995 zien we ook een record bedrag van 19 miljard voor Canada wat zeer uitzonderlijk is en dat er voor zorgt samen met het zeer hoge bedrag van de Verenigde Staten dat de NAFTA in 1995 bijna 26% van de totale Belgische investeringen aantrekt. Het uitzonderlijk hoge bedrag voor Canada is mede toe te schrijven aan de overname van een zeer grote brouwerij in juli 1995 door het Belgische Interbrew. Ook Mexico heeft de laatste drie jaar meer interesse gewekt bij de Belgische investeerders dan alle vorige jaren samen. De oprichting van de NAFTA heeft hier een gunstige invloed gehad maar het blijven nog steeds zeer kleine investerings-

27. "Handelsoverschot BLEU bereikt recordpeil van 416 miljard frank" : De Financieel Economische Tijd, 3 mei 1996, p 1.

bedragen. De integratie binnen dit handelsblok is veel minder doorgedreven dan binnen de Europese Unie.

Wat de overige landen van de OESO betreft, namelijk die landen die niet tot de Europese Unie of tot de NAFTA behoren, zijn er maar twee van belang.

Zwitserland dat bijna twee derde van de Belgische investeringen naar deze landen aantrekt is sinds 1992 terug gevallen op gemiddeld 2 miljard per jaar.

Japan kent een zeer wisselvallig verloop maar kent in 1995 een record bedrag van bijna 1 miljard. Ook Turkije is zeer wisselvallig maar is weinig aantrekkelijk ondanks zijn gunstige ligging ten opzichte van België en de economische akkoorden met de Europese Unie.

Indien men het geheel van de OESO bekijkt, blijkt dat de Belgische investeringen in 1994 en 1995 voor 95% naar de geïndustrialiseerde landen gaan. De overige 5% gaat naar de ontwikkelingslanden en dit in tegenstelling tot de wereldwijde tendens om een steeds groter gedeelte van de directe investeringen, 37% in 1994²⁸, in ontwikkelingslanden te verrichten.

iii. Centraal en Oost-Europa

De Belgische investeringen in Centraal en Oost-Europa zijn sinds 1993 fel gestegen, met een uitzonderlijke piek in 1991 en vertegenwoordigen de laatste drie jaar gemiddeld 3,5% van onze totale investeringen in het buitenland. Dat wil zeggen dat 70% van onze investeringen die niet naar de geïndustrialiseerde landen gaan, naar Centraal en Oost-Europa gaan. De trend die zich in 1992 aftekende wordt hier duidelijk bevestigd en zelfs belangrijker.

28. "Nationale Bank van België, verslag 1995", p 76.

TABEL 19 Participatie, creatie en uitbreiding : investeringen door Belgische ingezetenen in Oost-Europa

in miljoenen BEF	87	88	89	90	91	92	93	94	95
Tsjechoslowakije	0	0	0	6	2185	1099	461	0	0
Tsjechië	-	-	-	-	-	-	84	1334	89
Slovakije	-	-	-	-	-	-	94	42	1
Hongarije	2	358	6	135	1770	289	141	707	4316
USSR ^a	0	0	18	11	18	137	117	60	128
Polen	0	0	9	10	30	50	2160	163	261
Joegoslavië	0	0	1	72	3	0	0	0	2
Kroatië	-	-	-	-	-	-	0	832	12
Bulgarije	0	0	4	0	1	0	776	183	229
Roemenië	0	1	1	2	2	3	4	357	145
Rest ^b	0	0	0	1	0	1	1	2	1
Oost-Europa	2	359	39	237	4009	1579	3838	3681	5184
<i>in % van totale investeringen</i>	<i>0%</i>	<i>0,4%</i>	<i>0%</i>	<i>0,1%</i>	<i>3,7%</i>	<i>2,1%</i>	<i>4,3%</i>	<i>3,4%</i>	<i>3,3%</i>

a. Vanaf 1992 : Rusland + Oekraïne + Turkmenistan.

b. = DDR tot 1990 + Letland + Litouwen + Slovenië.

Bron : N.B.B., berekeningen Federaal Planbureau.

Nog steeds ondervinden de Belgische investeerders heel wat moeilijkheden in deze landen, maar er bestaan wel grote verschillen tussen de landen onderling. In sommige van die landen is er nog een logge bureaucratie, er is geen of weinig coördinatie van de wetgeving, er zijn problemen met licenties en met de visumpolitiek, telecommunicatie en transport zijn dikwijls verre van optimaal en niet aangepast aan de westerse noden. Ook de politieke toestand is dikwijls nog instabiel.

Men kan deze geografische zone echter opdelen in twee groepen van landen. De Visegrád-landen enerzijds en anderzijds de overige landen.

De Visegrád landen zijn Tsjechië, Polen en Hongarije en hebben elk een piekjaar wat de Belgische investeringen betreft. Polen haalt 2,1 miljard in 1993, Tsjechië haalt 1,3 miljard in 1994 en Hongarije haalt een recordbedrag binnen van 4,3 miljard in 1995 voornamelijk door een investering van Electrabel in een elektriciteitscentrale. Samen halen deze 3 landen 90% binnen van alle Belgische investeringen in 1995 in de landen van Centraal en Oost-Europa. Deze landen zijn het verst gevorderd met de invoering van het marktsysteem en met de privatiseringen die vooral in Hongarije open staan voor buitenlands kapitaal. Het zijn ook deze landen die grenzen aan de Europese Unie en die het verst gevorderd zijn met de harmonisatie van hun wetgeving in verband met concurrentie en milieu, staatssteun en andere ondernemingsgerichte wetgeving.

De totale investeringen in deze landen gaan voornamelijk naar de automobielin-dustrie en de telecommunicatie²⁹. Indien deze investeringen rendabel zijn openen zij interessante markten voor andere investeringen waardoor er nog meer vertrouwen ontstaat in de economie en dit wordt een vicieuze cirkel. In ieder geval is het bedrag aan Belgische investeringen nog altijd relatief klein en dienen zij vooral om aanwezig te zijn op deze ontluikende markten.

Bij de overige landen zien we dat vooral Rusland en Bulgarije vanaf 1993 en in mindere mate Roemenië nog kleine bedragen aan Belgische investeringen aantrekken. Rusland is aantrekkelijk omwille van zijn enorme voorraden aan aardolie en minerale ertsen en omwille van de mogelijkheden tot modernisering van de infrastructuur.

iv. Het Verre Oosten

Omwille van de sterke marktexpansie en relatieve openheid voor buitenlandse investeerders bleken eerst de vier tijgers (Hongkong, Singapore, Taiwan, Zuid-Korea), later ook Thailand en Maleisië en nu vooral China een aantrekkelijke vestigingsplaats voor buitenlandse directe investeringen. De helft van de buitenlandse directe investeringen in Azië is afkomstig uit de regio³⁰ zelf en wordt gefinancierd door Japanse multinationale ondernemingen en het netwerk van overzeese Chinese zakenlieden. Taiwanese en Koreaanse groepen bleken in 1995 bijzonder actieve investeerders in Zuidoost-Azië. Investeringen in Japan zelf worden hier niet meegerekend vermits de Japanse markt duidelijk verschillend is van de andere Zuidoostaziatische markten.

De Belgische investeringen in het Verre Oosten schommelden de laatste vier jaar rond 1 miljard zoals blijkt uit onderstaande tabel maar zijn in relatieve belangrij-heid ten opzichte van de totale Belgische investeringen gedaald van 1,5% in 1992 naar 0,8% in 1995 wat zeer zwak is.

29. "World investment report, Transnational corporations and competitiveness", United Nations, 1995, p 114.

30. Ibidem, p 51 - 64.

TABEL 20 Participatie, creatie en uitbreiding : investeringen door Belgische ingezetenen in het Verre Oosten

in miljoenen BEF	87	88	89	90	91	92	93	94	95	Aan-deel in 1995 in %
Hongkong	1219	181	356	214	18	608	673	129	624	50,1
Zuid-Korea	1	2	109	5	127	40	63	234	415	33,3
Singapore	279	9	11	21	16	25	33	32	77	6,2
China	167	136	0	27	0	19	118	348	45	3,6
Indië	14	17	0	21	9	9	6	30	40	3,2
Maleisië	0	0	15	1	13	1	58	1	21	1,7
Thaïland	257	17	260	675	610	312	10	70	19	1,5
Taiwan	0	31	0	203	6	7	19	1	3	0,2
Vietnam	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0,1
Pakistan	0	0	9	6	0	0	0	11	0	0,0
Bangladesh	0	1	0	0	0	0	0	2	0	0,0
Indonesië	38	0	5	198	122	152	0	5	0	0,0
Noord-Korea	0	4	0	0	0	0	0	4	0	0,0
Philippijnen	4	2	4	3	0	0	1	22	0	0,0
Verre Oosten	1979	400	759	1374	921	1173	982	890	1245	100,0
<i>in % van totale investeringen</i>	<i>2,3%</i>	<i>0,5%</i>	<i>0,5%</i>	<i>0,8%</i>	<i>0,8%</i>	<i>1,5%</i>	<i>1,1%</i>	<i>0,8%</i>	<i>0,8%</i>	

Bron : N.B.B., berekeningen Federaal Planbureau.

Eén van de oorzaken hiervan is het grote aandeel van kmo's in het Belgisch industrieel weefsel, terwijl het daarentegen vooral grote ondernemingen zijn die een grotere neiging hebben om te investeren in het buitenland. Wat de grote buitenlandse groepen in ons land betreft, is het zo dat de vestigingsbeslissing niet noodzakelijk in België wordt genomen.

De Belgische investeringen in Azië zijn hoofdzakelijk geconcentreerd in Japan, maar ook Hongkong en Singapore waren en zijn nog steeds interessante investeringsgebieden gebleven. Zuid-Korea, China en in veel mindere mate Indië en Maleisië zijn de laatste jaren aantrekkelijk geworden. Daarentegen zijn in de laatste jaren de investeringen in Thailand en Indonesië niet echt van de grond gekomen voor de Belgische investeerders. Viëtnam is tot in 1995 nog niet ontdekt door de Belgische investeerders alhoewel het een interessante openbloeiende markt heeft en een massa aan goedkope arbeidskrachten.

Singapore is het kruispunt voor de handelsactiviteiten met China als voornaamste bestemming, terwijl Hongkong een grote aantrekkingskracht uitoefent voor de Belgische financiële instellingen³¹.

Op 1 januari 1993 hebben de 6 ASEAN³² landen een akkoord ondertekend dat voorziet in een vrijhandelszone voor deze landen die volledig operationeel zal zijn tegen 2008. Het is de bedoeling een markt te creëren van 330 miljoen verbruikers en geleidelijk de onderlinge doeanetarieven af te bouwen. Het akkoord heeft eveneens tot doel de investeringsvoorwaarden te verbeteren en meer buitenlandse investeringen aan te trekken en dit vooral in de sectoren elektronica, chemie en de diensten. Dit kan in de toekomst de Belgische investeringen naar die landen gevoelig aanzwengelen. Het is eveneens zo dat de Belgische overheid reeds met verschillende van die Landen verdragen heeft gesloten die een minimale garantie en rechtszekerheid bieden voor de investeerders.

c. De vier potentiële delocalisatie-zones: een vergelijking met de buitenlandse handel

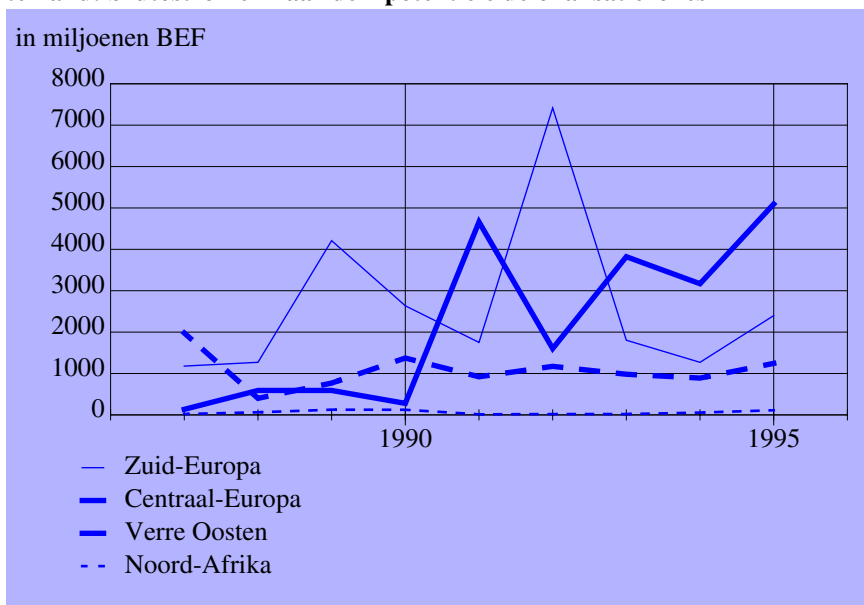
De vier potentiële Delocalisatiezones zoals zij gedefinieerd zijn in het hoofdstuk over de buitenlandse handel zijn hier overgenomen voor de investeringen in participaties, creaties en uitbreidingen om de vergelijking mogelijk te maken.

31. België en Azië: uitdagingen en perspectieven, Beleidsnota van de Minister van Buitenlandse Zaken, de Minister van Financiën en Buitenlandse Handel en de Staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking, februari 1996.

32. ASEAN is een samenwerking van: Brunei, Filipijnen, Indonesië, Maleisië, Singapore, Thailand (recent ook Vietnam).

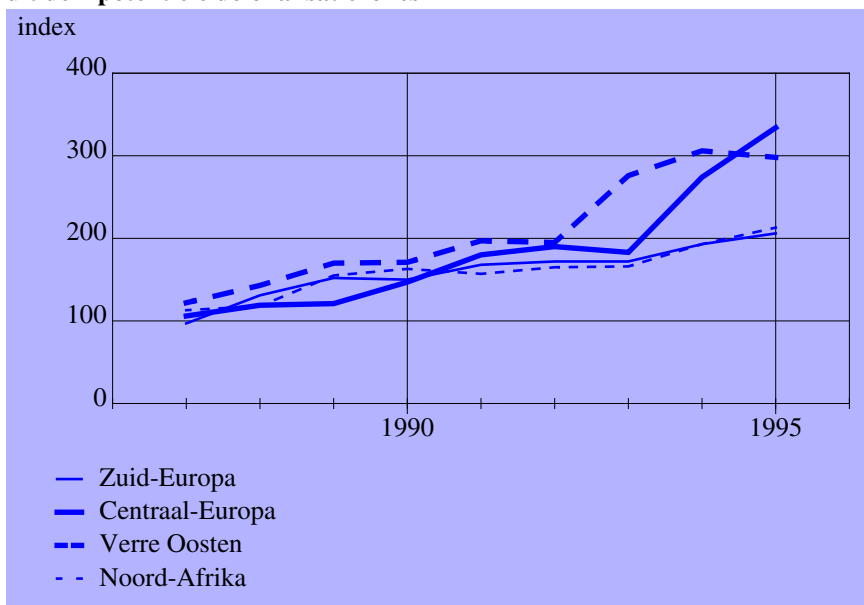
FIGUUR 5

Participatie, creatie en uitbreiding van Belgische ondernemingen in het buitenland: brutostromen naar de 4 potentiële delocalisatiezones

FIGUUR 6

Index van de invoer in de BLEU van de be- en verwerkende nijverheid vanuit de 4 potentiële delocalisatiezones

Om de investeringen en de invoer te vergelijken moet men voorzichtig zijn maar toch kunnen enkele trends uit deze twee grafieken worden afgeleid.

De eerste trend is die van Centraal-Europa. Zowel bij de invoer als bij de investeringen is een duidelijke versnelde stijging te zien, maar bij de investeringen begint die reeds in 1991 na de val van de Berlijnse muur, terwijl de invoer uit die landen pas sterk begint te stijgen vanaf 1994.

Anders is het gesteld met het Verre Oosten. Hier zien we een sterke stijging in 1993 en in mindere mate in 1994 voor de invoer terwijl het niveau van de investeringen vrij stabiel blijft over de hele periode. In 1995 schijnt de invoer te gaan stagneren.

De investeringen in Zuid-Europa vertonen een zeer afwisselend verloop. De twee pieken in 1989 en 1992 zijn uitsluitend te wijten aan uitzonderlijke overnames van Spaanse bedrijven maar de trend gaat niet in stijgende lijn. De invoer uit die landen vertoont stijgingen in 1991, 1994 en 1995 en het niveau van de invoer is veel groter dan in 1985 en overstijgt toch wel 200% in 1995.

Tenslotte is er nog Noord-Afrika dat bij de investeringen gedurende de hele periode op een zeer laag niveau blijft maar bij de invoer zien we een opvallende stijging in 1994 en 1995 t.o.v. 1985 die in dat laatste jaar zelfs groter is dan die van Zuid-Europa.

5. VERGELIJKING VAN DE IN BELGIË BINNENKOMENDE EN UITGAANDE INVESTERINGEN

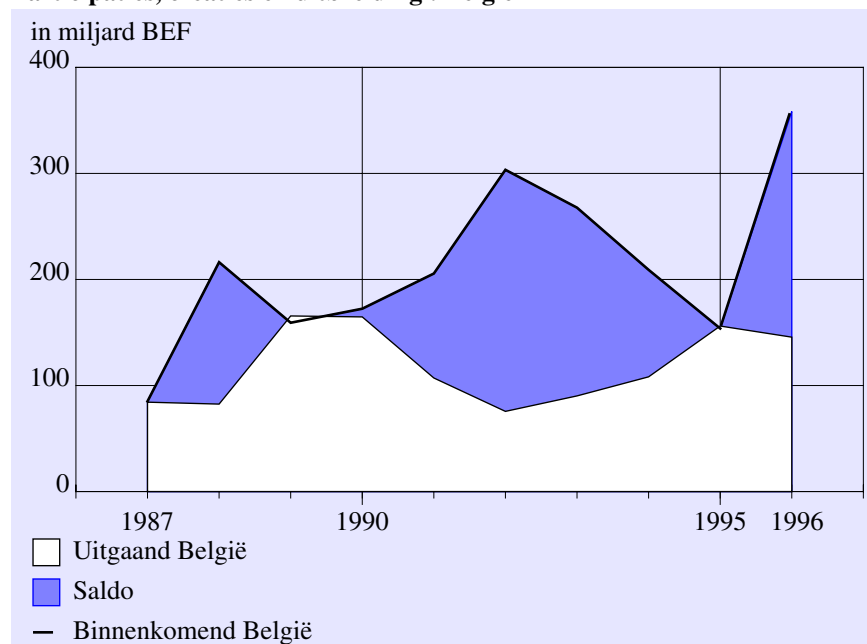
Hier wordt het totaal bedrag voor participaties, creaties en uitbreidingen van bedrijven behandeld dat in ons land binnenkomt en buitengaat. Uit onderstaande grafiek is onmiddellijk op te maken dat in ons land per saldo van 1990 tot 1994 er meer investeringskapitaal binnenstroomde dan er uitging voor directe investeringen. Sinds het hoogtepunt van 1992 is het alsmaar gedaald om uiteindelijk in 1995 per saldo te resulteren in een kleine kapitaaluitvoer. Dit is zowel het gevolg van de *stijgende uitgaande investeringen* als van de *dalende binnenkomende investeringen* zoals duidelijk blijkt uit onderstaande grafiek. De stijging naar, en het hoogtepunt in 1992 heeft zeker te maken met het één maken van de Europese markt. De daling nadien heeft meerdere oorzaken, maar men kan wel stellen dat de meeste bedrijven voor 1992 op de Belgische markt aanwezig wilden zijn, wat mede een verklaring is voor de daling nadien.

De binnenkomende investeringen, die in dalende lijn gaan tot 1995, vertonen een kentering in 1996³³. De recordstijging van 1996 overtreft het toppunt van 1992. Deze stijging is mede het gevolg van de privatisering van Belgacom en investeringen in enkele bedrijven van de dienstensector. Er moet opgemerkt worden dat het hier enkel bruto-investeringen betreft. Er is in 1996 ook een recordbedrag aan desinvesteringen (102 miljard) genoteerd. Het saldo (= investeringen - desinvesteringen) bedraagt dan 255,9 miljard. Van dit saldo is iets meer dan één vierde toe te schrijven aan de investering in Belgacom. In vergelijking met het saldo van 1995 (135 miljard) is de stijging dan minder spectaculair.

33. De gegevens voor 1996 waren nog niet beschikbaar voor de publicatie van dit boek. Hier worden echter alleen de totalen vermeld. De details die in de rest van dit deel vermeld worden, gaan over 1995.

FIGUUR 7

Participaties, creaties en uitbreiding : België

TABEL 21 Participaties, creaties en uitbreidingen

Miljarden BEF	Uitgaand België	Binnenkomend België	Saldo België
1987	84,3	85,1	0,8
1988	82,5	216,3	133,8
1989	165,6	159,2	-6,4
1990	164,7	172,4	7,7
1991	107,1	205,6	98,5
1992	75,6	303,4	227,8
1993	90,2	267,7	177,5
1994	108,2	209,1	100,9
1995	156,1	153,8	-2,3
1996	145,6	358,4	212,8

Bron: N.B.B., berekeningen Federaal Planbureau.

De volgende tabel brengt de spreiding van de bovenvermelde kapitalen die voor participaties, creaties en uitbreidingen in België binnenstromen. Als we de cijfers van onze 4 buurlanden (met Luxemburg 5 voor 1995) beschouwen zien we een geleidelijke afname van het verschil tussen de binnenkomende en uitgaande stromen. In 1993 investeren ze nog bijna drie maal meer in ons land dan wij investeren bij hen. In 1995 zijn de investeringsbedragen ongeveer gelijk (100 miljard verlaat België en 105 miljard komt binnen). In procentages is het verschil vanaf 1993 zelfs verwaarloosbaar klein. Nederland heeft de laatste twee jaar massaal geïnvesteerd (132 miljard in twee jaar) in België met Frankrijk op de tweede plaats gevolgd door het Verenigd Koninkrijk. In 1993 stond Duitsland nog op de eerste plaats. De Verenigde Staten zijn nog steeds de belangrijkste investeerders

in België van buiten de Europese Unie met 20 miljard in 1995 waarmee ze in dat jaar op de derde plaats komen.

**TABEL 22 Spreiding over de landen van de participaties, creaties en uitbreidingen
In België binnenkomende kapitalen door niet-ingezetenen (brutostromen)**

In miljarden BEF	1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995	%
Frankrijk	60,5	29	98,6	32	29,6	11	49,7	24	22,6	15
Duitsland	50,3	24	58,8	19	78,4	29	7,9	4	11,5	7
Nederland	54,8	27	59,4	20	42,1	16	82,0	39	50,5	33
Verenigd Koninkrijk	10,3	5	34,4	11	37,9	14	22,4	11	14,2	9
Luxemburg	-	-	-	-	-	-	-	-	6,3	4
<i>Subtotaal</i>	175,9	86	251,2	83	188,0	70	162,0	77	105,1	68
VSA	12,2	6	16,6	5	42,7	16	16,5	8	20,0	13
Canada	0,4		0,2		9,6	4	1,3		2,9	2
Japan	5,0	2	3,4		2,0		3,3		3,4	2
Singapore	0		1,3		0,8		4,0	2	0,2	
Bermuda + Panama	0,1		5,9	2	3,4		0		0,6	
4 landen ^a	7,3	4	11,3	4	14,6	5	11	5	14,3	9
Spanje	0,5		0,3		0,2		0,9		3,3	2
<i>Rest</i>	4,2	2	13,2	4	6,4	2	10,1	5	4,0	3
<i>Algemeen Totaal</i>	205,6	100	303,4	100	267,7	100	209,1	100	153,8	100

a. Denemarken, Finland, Zwitserland en Oostenrijk.

Bron : N.B.B., berekeningen Federaal Planbureau.

6. DE DIB VAN DE BLEU IN VERGELIJKING MET ANDERE LANDEN

Hier worden de directe investeringsstromen in het buitenland van en naar de BLEU behandeld. Deze zijn niet te vergelijken met de investeringscijfers die we reeds eerder besproken hebben. Het gaat hier om investeringen in België en Luxemburg samen. Enkel en *alleen de saldi* worden hier weergegeven namelijk, de investeringen minus de desinvesteringen. Verder omvatten deze DIB zowel de investeringen in vermogen zoals participatie, creatie en uitbreiding van bedrijven als leningen aan al dan niet verwante bedrijven. Voor de leningen in België speelt ook hier de reeds eerder genoemde vertekening mee door de coördinatiecentra. Geherinveesterde winsten worden ook aanzien als directe investeringen maar worden hier buiten beschouwing gelaten. De gegevens zijn afkomstig van de UNCTAD en zijn uitgedrukt in miljoenen US dollar.

Uit onderstaande tabel blijkt dat België als onderdeel van de BLEU een netto kapitaalvoer genereert gedurende de laatste zes jaar, uitgezonderd in 1992, met gemiddeld meer dan 5 miljard dollar over de jaren 93 tot 95. België en Luxemburg zijn dus zeer aantrekkelijk voor buitenlands kapitaal.

TABEL 23 DIB van BLEU : totaal saldi

Miljoenen USD	90	91	92	93	94	95
Uitgaande	6314	6271	11407	4904	588	5633
Inkomende	8047	9363	11286	10750	7464	9107
Saldi	1733	3092	-121	5846	6876	3474

Bron : World Investment Report, UNCTAD 1996.

a. DIB uitgaand

De tabel hieronder geeft aan van waar de wereldwijde investeringen afkomstig zijn. Opmerkelijk is toch dat het totaal van de investeringen op wereldvlak in 1995 gestegen is met 38% t.o.v. vorig jaar. Deze groei komt voor 90% uit de OESO-landen en voor 10% uit Zuidoost-Azië. De drie belangrijkste landen die deze groei veroorzaken zijn in volgorde van belangrijkheid, de Verenigde Staten, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk.

Voor wat de totale DIB betreft zijn zij ook hier in de eerste plaats afkomstig van de OESO-landen (88%). In 1995 daalden zij echter naar 85% ten opzichte van de vier voorgaande jaren. De reden hiervoor is dat Hongkong dat reeds eerder een belangrijke positie innam, nog in belangrijkheid is toegenomen.

TABEL 24 Uitgaande DIB : saldi

In miljoenen USD	93	94	95	In % van het totaal	
				91 tot 94	95
België (BLEU)	4904	588	5633	2,7	1,8
Nederland	10934	11510	12431	5,8	3,9
Frankrijk	20403	22802	17554	11,3	5,5
Verenigd Koninkrijk	25671	25334	37839	9,9	11,9
Duitsland	13176	14653	35302	8,2	11,1
Italië	7409	5106	3210	2,9	1,0
Europese Unie	91488	101070	132285	46,9	41,6
Verenigde Staten van Amerika	68978	45640	95509	21,5	30,0
Japan	15471	18521	21286	11,3	6,7
Canada	5825	4781	4782	2,3	1,5
Zwitserland	8763	10548	8627	3,7	2,7
Australië	1611	5842	5372	1,2	1,7
OESO	191676	191168	270824	88,1	85,2
Afrika + Latijns-Amerika	2946	3421	3772	1,1	1,2
Hongkong	17713	21437	25000	5,8	7,9

In miljoenen USD	93	94	95	In % van het totaal	
				91 tot 94	95
China	4400	2000	3467	1,3	1,1
Zuid-Korea	1361	2524	3000	0,8	0,9
Maleisië	1325	1817	2575	0,5	0,8
Singapore	1784	2177	2799	0,7	0,9
Taiwan	2451	2460	3822	1,0	1,2
Zuidoost-Azië	29263	33003	41527	10,2	13,1
Overig Azië	1456	1872	1416	0,6	0,4
Centraal en Oost-Europa	199	550	308	0,1	0,1
Rest	5	1	3	0,0	0,0
Totaal	225545	230015	317850	100,0	100,0

Bron : World Investment Report, UNCTAD 1996.

De Europese Unie die tussen 91 en 94 nog bijna de helft van de investeringen genereerde valt terug in 1995 naar 41,6% maar dat is voornamelijk te wijten aan een forse stijging van de investeringen uit de Verenigde Staten die in 1995 een meer dan verdubbeling te zien geven van hun investeringen ten opzichte van 1994. Hiermee komen zij op de eerste plaats. De investeringen vanuit Hongkong moeten echter ook niet als investeringen uit ontwikkelingslanden gezien worden vermits Hongkong dikwijls als doorvoerhaven gebruikt wordt naar China. Het komt daarmee op de vierde plaats te staan in 1995. De BLEU staat op de tiende plaats en komt ver na onze vier buurlanden. De landen voor ons zijn echter wel groter en dus doet De BLEU het relatief gezien nog niet zo slecht.

b. DIB binnenkomend

De tabel hieronder geeft aan waar de wereldwijde investeringen naartoe gaan. Hier zien we bij het totaal van de wereldwijde DIB in 1995 een nog grotere groei (ongeveer 40%) dan bij de uitgaande DIB. Die groei gaat voor bijna 78% naar de OESO-landen wat beduidend minder is dan bij de uitgaande investeringen. Bijna 13% van de groei situeert zich in Zuidoost-Azië en 7% in Centraal en Oost-Europa.

Verder valt op dat, wat de totale DIB betreft, er een grotere spreiding is, vooral dan naar de ontwikkelingslanden. De OESO-landen krijgen gemiddeld maar twee derde van de globale investeringen binnen in de periode '91 tot '94. In de eerste plaats hebben we hier de Europese Unie die nog bijna 40% binnen kreeg maar in '95 daalde naar 35,5%. De BLEU stond hier op de zesde plaats maar viel in '95 terug op de negende plaats. Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk doen het beter maar Nederland blijft in onze buurt. Duitsland speelt pas in '95 een belangrijke rol.

TABEL 25 **Inkomende DIB : saldi**

In miljoenen USD	93	94	95	In % van het totaal	
				91 tot 94	95
België (BLEU)	10750	7464	9107	5,1	2,9
Nederland	6521	4369	9850	3,3	3,1
Frankrijk	20752	17136	20124	9,9	6,4
Verenigd Koninkrijk	14475	10085	29910	7,3	9,5
Duitsland	277	-2993	8996	0,5	2,9
Spanje	8144	9359	8250	5,7	2,6
Europese Unie	74468	64018	111919	39,0	35,5
Verenigde Staten van Amerika	41128	49760	60236	17,2	19,1
Canada	4997	6043	11182	2,4	3,6
Mexico	4389	7978	6984	2,8	2,2
Australië	2687	4423	13094	2,2	4,2
Japan	234	908	39	0,8	0,0
OESO	133649	140841	210593	67,5	66,9
Noord-Afrika	1496	2102	1762	0,8	0,6
Overig Afrika	1796	2988	2899	1,1	0,9
Chili	841	2518	3021	0,6	1,0
Argentinië	6305	1200	3900	1,9	1,2
Brazilië	1292	3072	4859	1,0	1,5
Colombia	960	1667	1200	0,5	0,4
Zuid-Amerika	10808	12421	14993	5,1	4,8
Overig Latijns-Amerika	4259	4903	4582	2,3	1,5
China	27515	33787	37500	10,1	11,9
Honkong	1667	2000	2100	0,8	0,7
Indonesië	2004	2109	4500	1,0	1,4
Maleisië	5006	4348	5800	2,4	1,8
Singapore	5016	5588	5302	2,3	1,7
Taiwan	917	1375	1470	0,6	0,5
Thailand	1726	640	2300	0,9	0,7
Zuidoost-Azië	46481	53619	65033	19,5	20,6
Overig Azië	3442	2459	2481	1,2	0,8

In miljoenen USD	93	94	95	In % van het totaal	
				91 tot 94	95
Tsjechoslowakije	767	1065	2750	0,5	0,9
Hongarije	2350	1144	3500	0,8	1,1
Polen	1715	1875	2510	0,6	0,8
Centraal en Oost-Europa	5781	6149	12391	2,4	3,9
Rest	226	178	198	0,2	0,1
Totaal	207938	225660	314932	100,0	100,0

Bron : World Investment Report, UNCTAD 1996.

De overige investeringen in de OESO-landen zijn in de eerste plaats naar de Verenigde Staten gericht waarmee zij globaal gezien ook op de eerste plaats komen. In 1995 winnen zij zelfs nog aan belang. Ook Canada, Mexico en Australië bevinden zich nog in de toptien. Voor het overige gaat één derde naar de ontwikkelingslanden. Dat is duidelijk meer dan voor België waar maar 5% naar de ontwikkelingslanden ging.

In de eerste plaats gaan de investeringen naar Zuidoost-Azië dat tussen '90 en '95 een constante stijging te zien geeft en waarbij dat werelddeel gemiddeld 20% van de globale investeringen aantrekt. In vijf jaar tijd is het bedrag aan binnenkomende investeringen naar deze snel groeiende markten verdrievoudigd tussen '91 en '95. In het laatste jaar krijgt China het grootste deel van de investeringen en dan volgen op een afstand Singapore en Maleisië. Ook Thailand en Indonesië halen behoorlijke cijfers. De Belgische investeringen zijn in deze regio duidelijk onder het niveau op wereldvlak.

Op de tweede plaats maar minder belangrijk komt Zuid-Amerika dat echter nog geen snelle groeipool blijkt te zijn. Slechts in 1991 zien we een forse stijging en daarna stabiliseert het zich. De belangrijkste uitschieter hier is Argentinië dat in 1993 bijna evenveel investeringen aantrok als Nederland. Ook Brazilië heeft een groeiende aantrekkingskracht. Merken we nog op dat België zoals reeds eerder gezegd niet erg actief is op deze markten.

Tenslotte is er Centraal en Oost-Europa dat sinds 1991 een duidelijke groeipool geworden is. Hier is het totaal ontvangen bedrag aan investeringen het laatste jaar meer dan verdubbeld ten opzichte van 1994 maar in 1995 ontvangen zij samen bijna evenveel als Zweden wat wijst op de geringe belangrijkheid in het totaal. De drie belangrijkste landen zijn hier Hongarije, Tsjechië en Polen. Zoals reeds eerder gezegd is België hier wel meer actief.

7. HET MAAKLOON

Het maakloon is een mogelijke aanduiding voor Delokalisatie. Het is een onderdeel van het goederenverkeer (lopend verkeer) op de betalingsbalans. Het duidt op een uitbesteding van een deel van het productieproces aan het buitenland. Vanaf 1989 is er, zoals blijkt uit onderstaande tabel, een voortdurende stijging van het maakloon betaald aan Belgische ingezetenen met een hoogtepunt in 1994 en dan een terugval van 14% in 1995. België is dus aantrekkelijk voor intermediaire productie. De stroom in de andere richting, die gemiddeld 5 maal kleiner is, geeft een ander beeld te zien. Wat de Belgische bedrijven aan maakloon betalen in het

buitenland schommelt over de hele periode rond de 16 miljard. Er is dus voor deze definitie van maakloon geen bijkomende afstoot van productie naar het buitenland. Het maakloon zorgt zelfs voor een belangrijke en relatief stabiele netto kapitaalvoer in België sinds 1987.

TABEL 26 **Het maakloon**

Miljarden	87	88	89	90	91	92	93	94	95
<i>Betaald door :</i>									
Niet-ingezetenen aan België	77,5	70,3	81,9	85,9	86,6	86,0	93,5	96,3	83,1
Belgische ingezetenen aan het buitenland	14,1	17,1	18,7	18,8	13,6	15,2	18,0	16,7	16,9
<i>Saldo</i>	63,4	53,2	63,2	67,1	73,0	70,8	75,5	79,6	66,2

Bron : N.B.B., Federaal Planbureau.

a. Analyse per sector

De gegevens van het maakloon kunnen niet meer als doorlopende reeksen weergegeven worden. Dit is te wijten aan de verandering van het NACE-codesysteem door de Nationale Bank waarbij de definitie van vele sectoren veranderd is. Vanaf '87 tot '93 wordt het oude systeem gebruikt en voor '94 en '95 is het nieuwe systeem in gebruik. Voor de periode '87 tot '93 bleek een bijna verdubbeling in 1993 van het maakloon betaald in de sector schoeisel en kleding naar 4,8 miljard en een meer dan vertienvoudiging voor de sector automobielen en motoren naar 1,8 miljard. Op de derde plaats kwam in dat jaar de sector diensten van de groothandel met 1,6 miljard. De sector papier, papierwaren en drukwerk maakte een gevoelige daling mee van 1,3 miljard in '92 naar 900 miljoen in '93. Ook de sector textielproducten zakte met 260 miljoen.

De onderstaande tabel geeft de laatste 2 jaren weer met de nieuwe sectorindeling. De sectoren die hier in de top 10 voorkomen zijn grotendeels dezelfde als de vorige jaren. Voor 1995 kunnen we bijkomende gegevens bekijken. Er kan per sector nagegaan worden naar welk land het maakloon is gegaan.

TABEL 27 **Het maakloon : uitgaven**

In miljoenen BEF	94	95	% van het totaal '95
Vervaardiging van kleding en bontnijverheid	5332	4727	28,0
Vervaardiging en assemblage van auto's, aanhangwagens en opleggers	1121	2473	14,7
Chemische nijverheid	1570	1548	9,2
Metallurgie	1016	1251	7,4
Groothandel en handelsbemiddeling, excl. handel in auto's en motorrijwielen	1499	1237	7,3
Speur- en ontwikkelingswerk ^a	1100	1224	7,3
Uitgeverijen, drukkerijen en reproductie van opgenomen media	117	910	5,4
Vervaardiging van audio-, video- en telecommunicatie-apparatuur	538	671	4,0
Vervaardiging van textiel	456	457	2,7
Overige zakelijke dienstverlening ^b	350	350	2,1
Totaal	16680	16876	100,0

a. I.v.m. sociale en geesteswetenschappen en natuurwetenschappelijk speur- en ontwikkelingswerk.

b. Advies en bijstand aan de bedrijfs wereld, technisch advies, architecten en ingenieurs, technische testen en analyses, reclamewezen, selectie en terbeschikkingstelling van personeel, opsporings- en beveiligingsdiensten, industriële reiniging.

Bron : N.B.B., berekeningen Federaal Planbureau.

De grootste sector met bijna 5 miljard aan maakloon in '95 is de vervaardiging van kleding en bontnijverheid. In vergelijking met vorige sectorindeling is in deze sector geen schoeisel meer begrepen. Dit laatste is in een aparte sector ondergebracht, namelijk, ledernijverheid en vervaardiging van schoeisel die in 1995 terugviel van 18 naar 3,7 miljoen.

Iets meer dan 1/4 van het maakloon in de sector van kleding en bontnijverheid is naar Frankrijk gegaan. Op de tweede plaats komt Tunesië zodat de vroeger geconstateerde trend hier wordt bevestigd. Verder volgen na Duitsland nog een aantal landen in het mediterrane gebied. Toch blijft 2/3 van het maakloon in deze sector binnen de Europese Unie.

De tweede grootste sector die in 1995 toch nog bijna 15% van het totale maakloon vertegenwoordigt, is de vervaardiging en assemblage van auto's, aanhangwagens en opleggers. Uit onderstaande tabel blijkt dat dit voor 98% naar Duitsland gaat.

TABEL 28 Het maakloon : 5 belangrijkste sectoren

Vervaardiging van kleding en bontnijverheid (in %)	1995	Vervaardiging en assemblage van auto's, aanhangwagens en opleggers (in %)	1995	Chemische nijverheid (in %)	1995	Metallurgie (in %)	1995	Groothandel en handelsbemiddeling, excl. handel in motors en motorrijwiel (in %)	1995
Frankrijk	26	Duitsland	98	Nederland	53	Duitsland	82	Nederland	28
Tunesië	20	Rest	2	Frankrijk	37	Frankrijk	8	Duitsland	17
Duitsland	18			Rest	10	Nederland	6	Tunesië	15
Italië	12					Rest	4	Verenigd Koninkrijk	11
Portugal	7							Frankrijk	11
Malta	6							Polen	4
Rest	11							Rest	14

Bron : N.B.B., berekeningen Federaal Planbureau.

In de sector van de chemische nijverheid blijkt dat Nederland meer dan de helft en Frankrijk meer dan 1/3 van het maakloon krijgt. In de sector van de metallurgie daarentegen gaat het leeuwendeel naar Duitsland maar blijft de rest grotendeels in onze buurlanden.

In de sector van de groothandel en handelsbemiddeling zien we dat meer dan 2/3 van het maakloon naar onze 4 buurlanden gaat. Ook hier blijkt Tunesië weer aantrekkelijk te zijn met 15% van het maakloon in 1995.

Tenslotte gaat 80% van het maakloon in de sector speur- en ontwikkelingswerk naar Frankrijk.

Deze 6 sectoren vertegenwoordigen samen meer dan 2/3 van het totale maakloon door Belgen in 1995 betaald in het buitenland.

b. Analyse per land

De geografische verdeling van het totale maakloon wordt in onderstaande tabel weergegeven. Hieruit blijkt, zoals we reeds hadden vastgesteld in 1992, dat onze drie buurlanden in 1995 nog steeds de lijst aanvoeren. Tunesië staat nog steeds op de vierde plaats waarvan 86% naar twee sectoren gaat, namelijk kleding en bontnijverheid enerzijds en groothandel anderzijds, zoals blijkt uit voorgaande tabellen. Opmerkelijk is nog dat Duitsland in 1995 bijna 2 miljard meer ontvangt dan in 1994.

TABEL 29 Het maakloon : uitgaven

In miljoenen BEF	87	88	89	90	91	92	93	94	95	% van het totaal '95
Duitsland	2199	2986	2963	3067	2912	2432	3604	3280	5149	30,5
Frankrijk	6216	7564	7215	6745	3523	3557	4329	4058	4032	23,9
Nederland	1657	2974	4460	3775	3543	4272	4619	3085	2750	16,3
Tunesië	511	585	1027	1247	924	1093	1439	1824	1315	7,8
Italië	460	351	284	162	124	891	458	806	661	3,9
Verenigd Koninkrijk	585	555	535	487	392	400	287	455	512	3,0
Portugal	336	352	268	131	112	168	378	506	389	2,3
Verenigde Staten van Amerika	199	468	306	778	389	301	266	352	280	1,7
Malta	2	14	11	63	21	65	146	258	268	1,6
Taiwan	16	49	86	108	163	120	208	249	221	1,3
Zuid-Korea	2	1	0	1	51	70	138	215	210	1,2
Zwitserland	1089	91	242	367	312	571	420	170	178	1,1
Marokko	39	73	124	154	166	195	205	234	149	0,9
Spanje	6	10	10	19	21	103	406	188	104	0,6
Polen	24	29	26	59	83	170	205	238	102	0,6
Hong Kong	11	62	70	105	57	29	12	26	85	0,5

Bron : N.B.B., berekeningen Federaal Planbureau.

Voor de volledigheid hebben we de cijfers nog eens gegroepeerd per economische zone. Daaruit blijkt dat toch 81% binnen de Europese Unie blijft in 1995. Op de tweede plaats komt Noord-Afrika, voornamelijk toe te schrijven aan Tunesië. Dit blijft opvallend omdat dit land bij de directe investeringen een verwaarloosbaar aandeel bezit.

TABEL 30 Het maakloon : uitgaven

In miljoenen BEF	87	88	89	90	91	92	93	94	95	% van het totaal '95
Europese Unie	11541	14883	15804	14607	10798	11983	14175	12479	13729	81,4
Noord-Afrika ^a	558	661	1154	1402	1090	1293	1659	2058	1463	8,7
Centraal en Oost-Europa	491	741	282	332	323	385	603	602	259	1,5
Verre Oosten ^b	34	126	210	229	297	222	381	563	562	3,3

a. Marokko + Tunesië + Algerije + Egypte.

b. Zonder Japan.

Vervolgens bekijken nog even het Verre Oosten dat vooral sinds 1994 een aandeel van betekenis haalt. In 1995 haalt het een aandeel van 3,3% van het totaal aan maakloon daar waar de directe investeringen een aandeel van 0,8% halen. Voor Centraal en Oost-Europa is de trend net omgekeerd. Het maakloon bereikt maar 1,5% van het totaal daar waar dit voor de directe investeringen 3,3% bedraagt. Dit heeft te maken met het reeds aanwezig zijn van investeringen in het Verre Oosten, terwijl die middelen in Centraal en Oost-Europa, dat geografisch dichterbij ligt, nog niet voldoende aanwezig zijn. Directe investeringen worden daar dikwijls aangewend om verouderde bedrijven op te kopen en ze dan volledig te moderniseren.

8. BESLUIT

a. De DIB op wereldvlak (saldi)

In 1995 kenden de directe investeringen in het buitenland globaal gezien een spectaculaire groei. Er was een wereldwijde stijging met bijna 40% wat voordien nooit was voorgekomen. De mondialisering van de economie zet zich dus duidelijk door. Deze groei is des te groter als we vergelijken met de groei van de uitvoer van goederen en diensten (18%), de groei van de wereldproductie (2,4%) en de groei van de bruto binnenlandse kapitaalvorming (5,3%)³⁴.

Indien we dealdi van de globale DIB bekijken in 1995, blijkt het grootste deel (85%) afkomstig te zijn van de OESO-landen. De rest is bijna uitsluitend afkomstig van Zuidoost-Azië (13%) en vooral dan van Hongkong. Tussen '91 en '94 komen de Verenigde Staten op de eerste plaats en de BLEU op de tiende plaats. Nederland komt op de zesde plaats en is dus nog meer gericht op het buitenland dan de BLEU.

De inkomende investeringen zijn anders verdeeld. Hier gaat maar 67% naar de OESO-landen en gaat bijna 20% naar Zuidoost-Azië met voornamelijk dan China en in mindere mate Maleisië en Singapore. Vervolgens komt Zuid-Amerika met gemiddeld 5% en daarna Centraal en Oost-Europa met bijna 4% in 1995. Dit laatste kende een verdubbeling van de ontvangen investeringen t.o.v. vorig jaar. De belangrijkste landen zijn daar Hongarije, Tsjechië en Polen.

b. De directe bruto-investeringen van België in het buitenland

De investeringen in vermogen die België uitgaan vertonen een opwaartse trend sinds het dieptepunt van 1992. In 1995 zien we zelfs een stijging met 44% t.o.v. vorig jaar. Er is in België dus een noodzaak om niet achter te blijven op de investeringsboom in de rest van de wereld. De binnenkomende investeringen vertonen echter het omgekeerde verloop. België verliest aan aantrekkingskracht voor de buitenlandse investeerders sinds 1992.

Het grootste deel van de Belgische investeringen gaat voor de jaren '94-'95 nog steeds naar de OESO-landen (gemiddeld 95%) en meer bepaald binnen de EU (gemiddeld 77%). Dit was reeds voordien zo maar volgt niet de trend in de rest van de wereld. Frankrijk (44 miljard in '94) en Nederland (58 miljard in '95) zijn onze belangrijkste investeringslanden. De laatste twee jaren gaat gemiddeld iets meer dan de helft van de bruto-investeringen van de Belgische ingezetenen naar die twee landen. De stijgende interesse van de Belgische investeerders voor de zuidelijke Europese landen die tot 1992 te zien was is duidelijk niet toegenomen.

34. "World Investment Report", UNCTAD 1996.

Spanje en vooral Italië wekken nog een zekere interesse maar dit eerder met enkele piekmomenten. In de landen van de NAFTA wordt de laatste twee jaar veel geïnvesteerd (gemiddeld 17%) en vooral in de Verenigde Staten. Canada heeft in 1995 ook een grote investering aangetrokken.

Over de laatste twee jaren gaat gemiddeld 5% niet naar de OESO-landen. Hiermee volgt België duidelijk niet de globale trend want voor alle landen samen bereikt men 35%.

Van die 5% van de Belgische investeringen die niet naar de OESO-landen gaan, gaat meer dan de helft (3,4%) naar Centraal en Oost-Europa. Deze landen kennen een spectaculaire groei vanaf 1991 met een recordbedrag in 1995 van 5,2 miljard wat bijna evenveel is als naar het Verenigd Koninkrijk. Naast de reeds gekende landen, Hongarije en Tsjechië, zijn ook Polen en Bulgarije aantrekkelijke investeringslanden geworden.

De laatste belangrijke zone voor de Belgische investeerders is het Verre Oosten zonder Japan. Het gaat hier echter gemiddeld om slechts 1% van de totale Belgische investeringen over de laatste vier jaar. Het is een vrij stabiel aandeel en vertoont in tegenstelling tot Centraal en Oost-Europa weinig of geen groei. De belangrijkste investeringslanden zijn Hongkong, Zuid-Korea en China. Thailand en Indonesië die aanvankelijk veelbelovend waren hebben duidelijk aan aantrekkingskracht ingeboet. Verder hebben Maleisië en de Filipijnen enkele belangrijke bedragen ontvangen maar dit blijft vooral beperkt tot een enkel jaar. Landen zoals Vietnam, India en Pakistan krijgen nog zeer weinig Belgische investeringen. Andere landen zijn op die markten reeds met aanzienlijkere bedragen aanwezig (20%).

Voor de meeste landen blijkt ook Zuid-Amerika een belangrijk investeringsgebied te zijn. De Belgische investeringen naar die landen zijn echter verwaarloosbaar klein. De belangrijke investeringsbedragen die op het einde van de jaren tachtig naar Midden-Amerika en de fiscale paradijzen in de Caraïben gingen komen de laatste jaren niet meer voor bij de participaties, creatie en uitbreidingen. Ook Afrika en Oceanië stellen bijna niets voor.

c. Het maakloon van België

Wat het maakloon betreft dat België besteedt in het buitenland, is het moeilijk om, voor wat de indeling naar sectoren betreft, 1995 te vergelijken met 1992 omdat er voor de laatste twee jaren een ander classificatiesysteem werd gebruikt voor de indeling van sectoren maar toch zijn een aantal sectoren, zij het gedeeltelijk, vergelijkbaar. De totaalcijfers vertonen echter weinig schommelingen sinds 1988.

In 1992 was de sector schoeisel en kleding de belangrijkste sector en in 1995 is het de vervaardiging van kleding en bontnijverheid, zonder schoeisel, die als belangrijkste sector voorkomt. De sector automobielen en motoren die in 1993 plots op de tweede plaats kwam te staan heeft gedeeltelijk dezelfde inhoud als de vervaardiging en assemblage van auto's, aanhangwagens en opleggers die in 1995 nog steeds op de tweede plaats staat. De chemische producten die in 1992 op de derde plaats stonden blijven die in 1995 behouden onder de sector chemische nijverheid. De sector papier, papierwaren en drukwerk die in 1992 nog op de vierde plaats stond is op die plaats vervangen door de sector metallurgie.

De geografische verdeling geeft aan dat onze vier buurlanden nog steeds het grootste aandeel voor zich nemen in 1995 met ongeveer 74% wat minder is dan het gemiddelde van '87 tot '92 (77%). De Europese Unie neemt in het laatste jaar 81% van het maakloon voor zijn rekening waardoor het van de economische

blokken veruit op de eerste plaats komt. Italië en in mindere mate Portugal blijven belangrijk terwijl Spanje een verwaarloosbare plaats bekleedt.

Noord-Afrika met Tunesië dat nog steeds op de vierde plaats van de landen komt en Marokko, blijft belangrijk (8,7%). Het feit dat Tunesië vooral belangrijk is in de kleding en bontnijverheid wordt hier bevestigd en het blijkt dat dit land ook een belangrijk aandeel heeft in de groothandel en handelsbemiddeling.

Het verre oosten komt op de derde plaats in 1995 met slechts 3,3% en heeft een sterke groei gekend in 1994. In vergelijking met de investeringen is het zelfs een goed resultaat.

Centraal en Oost-Europa heeft in 1993 een sterke groei gekend maar is in 1995 teruggevallen tot 1,5% wat overeenkomt met het cijfer van Malta. Polen is hier het belangrijkste land.

Samengevat

België vertoont weinig verandering in haar investeringsgedrag in het buitenland sinds 1992. Frankrijk en Nederland zijn onze belangrijkste landen om in te investeren. Enkel onze investeringen naar de Zuid-Europese landen zijn in belang afgenomen. We hebben een stevige groei van de uitgaande investeringen in 1995 wat eveneens te zien is bij de globale investeringen. We zijn veel minder aanwezig in de ontwikkelingslanden dan de andere landen. In de ontluikende markten van Zuidoost-Azië en Zuid-Amerika zijn we relatief weinig aanwezig. In Centraal en Oost-Europa volgen we wel de snel stijgende globale trend maar toch in mindere mate. De Belgische investeringen in Oost-Europa trekken de aandacht door hun spectaculaire groei en moeten opgevolgd worden. De buitenlandse investeringen in België kennen sinds het hoogtepunt in 1992 een voortdurende daling en evenaren in 1995 zelfs de uitgaande investeringen.

Filialen van Belgische ondernemingen in het buitenland en van buitenlandse ondernemingen in België

De voorgaande analyse van de directe buitenlandse investeringen geeft ons een macro-economisch beeld van de internationalisering van het Belgische bedrijfsleven. In dit hoofdstuk brengen we een micro-economische benadering van het fenomeen.

De volgende onderwerpen worden behandeld :

A. De vestigingen van Belgische ondernemingen in het buitenland

1. De manier waarop de enquête van 1993 bij onze diplomatieke posten werd geactualiseerd.
2. De groepsstructuur van de bedrijven met filialen in het buitenland.
3. De karakteristieken van die bedrijven wat omzet, werkgelegenheid en toegevoegde waarde in België betreft.
4. De geografische en sectorale spreiding van de Belgische filialen in het buitenland.
5. Indeling van de buitenlandse vestigingen volgens de categorieën van delokalisatie.
6. Regio en landenanalyse
7. Besluit

B. De vestigingen van buitenlandse ondernemingen in België

1. Werkgelegenheid
2. Investeringen
3. Omzet en toegevoegde waarde
4. Besluit

* *
*

A. Bevraging van de Belgische diplomatieke posten naar filialen van Belgische bedrijven in het buitenland

We hebben informatie verzameld over de filialen in het buitenland van Belgische bedrijven en deze opgeslagen in een databank BELMOFI (in België gevestigde Multinationale Ondernemingen en hun Filialen in het buitenland).

Momenteel beschikken we over de aanwezigheid van 9204 filialen in 135 landen van 3688 Belgische bedrijven waarvan op zijn minst 870 Belgische bedrijven behoren tot een buitenlandse groep.

1. WERKWIJZE

De registratie van de aanwezigheid van het Belgisch bedrijfsleven in het buitenland en de verzameling van informatie over deze filialen gebeurde door verschillende bronnen te raadplegen. In de eerste plaats beschikten we over de resultaten uit onze vorige publicatie :

- de gegevens uit de balanscentrale over de periode 1987-1992 met 7236 filialen in het buitenland van 3584 Belgische bedrijven in 123 landen;
- de gegevens uit de toenmalige enquête bij de diplomatieke posten met 1577 filialen van 491 Belgische bedrijven in 70 landen.

Deze informatie werd geïntegreerd in één databank en aangevuld met de beschikbare informatie uit de balanscentrale, editie januari 1997, de jaarverslagen van de ondernemingen en een nieuwe enquête bij de diplomatieke posten in 126 landen. In bijlage 3 wordt de organisatie van de gegevensverzameling en de respons van de ambassades gegeven. Vervolgens werden de berichten uit de pers en de informatie uit gespecialiseerde tijdschriften toegevoegd aan het bestand BELMOFI.

2. GROEPSSTRUCTUUR VAN DE BELGISCHE BEDRIJVEN MET VESTIGINGEN IN HET BUITENLAND

In België zijn er 3117 multinationale groepen met een participatie van 10% of meer in een buitenlandse vestiging. De meeste groepen met een dergelijke participatie in het buitenland zijn Belgisch, waarmee bedoeld wordt dat de maatschappelijke zetel en het bestuur van de onderneming die de groep controleert in België gevestigd is. Toch zijn er 609 buitenlandse groepen die vanuit België een filiaal oprichten in het buitenland, bijvoorbeeld een Amerikaanse groep waarbij de Belgische vestiging vertegenwoordigingskantoren opent in de buurlanden.

Bij de Belgische groepen doet dit scenario zich ook voor, bijvoorbeeld een overname van een Frans bedrijf gebeurt via een bestaand Belgisch filiaal in Frankrijk of de oprichting van filialen gebeurt via een Nederlands of Luxemburgs filiaal. Deze werkwijze waarbij het nemen van een participatie via een buitenlands filiaal gebeurt, geldt voor 546 filialen¹. In de volgende figuur staan deze gevallen in cursief.

Er werden 9204 filialen in het buitenland opgericht via 9631 participaties door 3688 ondernemingen die behoren tot 3117 multinationale groepen. Er zijn 8618 filialen met één Belgische moeder en 586 filialen met meerdere moeders en dus meerdere participaties of deelnemingen per vestiging in het buitenland. Het aantal participaties is bijgevolg hoger dan het aantal filialen.

1. Waarschijnlijk ligt dit aantal hoger omdat deze informatie voornamelijk werd verkregen via de ambassades en via de jaarverslagen van ondernemingen. Niet alle jaarverslagen vermelden evenwel de groepsstructuur van de onderneming.

FIGUUR 8 Groepsstructuur van de Belgische ondernemingen met vestigingen in het buitenland

	Multinationale groepen ^a in België	Multinationale ondernemingen ^b in België	Deelnemingen in het buitenland	Filialen in het buitenland
Belgische onderneming, behorende tot een Belgische groep:	2282	2579	5781	5460
<i>Indirecte participaties via Belgische filialen in het buitenland :</i>	165		546	546
Belgische onderneming behorend tot een buitenlandse groep:	609	870	2880	2786
Geen informatie over het land van de groep:	226	239	424	412
Totaal	3117	3688	9631	9204

- a Een multinationale groep is een geheel van met elkaar verbonden ondernemingen gevestigd in verschillende landen
- b Een multinationale onderneming is een onderneming met minstens één filiaal in het buitenland

3. KARAKTERISTIEKEN VAN DE BELGISCHE ONDERNEMINGEN MET VESTIGINGEN IN HET BUITENLAND

Investeren in het buitenland is vooral een aangelegenheid van grote bedrijven. Volgens de studie van de Belgische Vereniging van Banken² vertegenwoordigt het internationaal netwerk van vestigingen van onze Belgische banken de helft of meer van het resultaat van sommige groepen. In de volgende drie tabellen vergelijken we de ondernemingen met vestigingen in het buitenland met de totale groep van naamloze vennootschappen in België op basis van drie criteria : de omzet, de werkgelegenheid en de toegevoegde waarde in 1995³. Al deze cijfers hebben betrekking op de Belgische moeder. De totale groep van naamloze vennootschappen bestaat uit 83698 bedrijven waarvan 3008 bedrijven met een vestiging in het buitenland of 4%.

Bijna één op drie bedrijven met een omzet groter dan 500 miljoen BEF bezit een buitenlandse vestiging. Bij de kleinere bedrijven is dit veel minder het geval maar binnen de groep bedrijven met vestigingen in het buitenland is het aandeel van de zeer kleine bedrijven groot. Gezien het groot aantal bedrijven waarvoor de omzet niet bekend is (56%), kunnen de cijfers vertekend zijn.

- 2. Belgische Vereniging van Banken, het Kantorennet van de Belgische banken in het buitenland, aspecten en documenten nr. 188, 1996, 164 p.
- 3. We beperken ons tot de naamloze vennootschappen omdat bij de andere rechtsvormen zoals BVBA en coöperatieve vennootschap bijna geen buitenlandse participaties worden genomen.

TABEL 31 Spreiding van de naamloze vennootschappen met vestigingen in het buitenland volgens de grootte van het omzetcijfer in België in 1995, in miljoenen BEF

Omzet	Naamloze vennootschappen		Naamloze vennootschappen met vestigingen in het buitenland	
	Aantal	%	Aantal	%
Kleiner dan 50 mln BEF	23220	62,9	472	22,1
Tussen 50 en 99 mln BEF	3533	9,6	143	6,8
Tussen 100 en 249 mln BEF	4301	11,6	304	14,2
Tussen 250 en 499 mln BEF	2617	7,1	330	15,5
Groter dan 500 mln BEF	3233	8,8	882	41,4
Totaal met informatie	36904	100,0	2131	100,0
Geen informatie over omzet in België	46794		877	
Totaal	83698		3008	

Bron : Balanscentrale, editie januari 1997.

Het criterium aantal werknemers per onderneming⁴ geeft een duidelijker beeld van het belang van de kleine en middelgrote ondernemingen.

TABEL 32 Spreiding van de naamloze vennootschappen met vestigingen in het buitenland volgens het aantal werknemers in België in 1995

Werknemers	Naamloze vennootschappen		Naamloze vennootschappen met vestigingen in het buitenland	
	Aantal	%	Aantal	%
Geen werknemers	1617	2,9	20	0,8
Minder dan 5 werknemers	27050	48,9	466	19,7
5 tot en met 9 werknemers	9763	17,6	284	12,0
10 tot 19 werknemers	7320	13,2	265	11,2
20 tot 249 werknemers	8949	16,2	1024	43,2
250 tot 999 werknemers	535	1,0	234	9,9
1000 en meer werknemers	115	0,2	76	3,2
Totaal met informatie	55349	100,0	2369	100,0
Geen informatie over aantal werknemers in België	28349		639	
Totaal	83698		3008	

4. Het aantal werknemers in de jaarrekening komt niet overeen met de klassieke werkgelegenheidsstatistieken omdat de jaarrekening het gemiddeld aantal tewerkgestelde personen over een boekjaar vermeldt terwijl de andere statistieken informatie verschaffen op één bepaald moment en rekening houden met het aantal gepresteerde uren. Het gemiddeld aantal werknemers in de jaarrekening wordt bekomen door het totaal gedurende het jaar gepresteerde arbeidsdagen en daarmee gelijkgestelde dagen te delen door het aantal arbeidsdagen in de onderneming.

Bron : Balanscentrale, editie januari 1997.

Opvallend is het groot aantal zeer kleine bedrijven met een vestiging in het buitenland. Er zijn 486 ondernemingen met minder dan 5 werknemers in België die investeren in het buitenland. Samen met de groep ondernemingen die tot 250 werknemers in België tewerkstellen, zijn er dus 2059 Belgische kleine en middelgrote ondernemingen met een vestiging in het buitenland. De groep van de grote ondernemingen met 250 en meer werknemers in België en met filialen in het buitenland bestaat uit 310 ondernemingen (13%). Een gelijkaardige verdeling volgens grootteklasse werd reeds vastgesteld in de publicatie van 1994.

Binnen de groep bedrijven met vestigingen in het buitenland zijn er evenveel bedrijven met afbouw als creatie van werkgelegenheid. De afbouw van werkgelegenheid is wel groter dan de creatie zodat er per saldo 10602 werknemers afvloeien tijdens de periode 1993-1995.

Een laatste criterium om Belgische bedrijven met vestigingen in het buitenland te beschrijven is de toegevoegde waarde per bedrijf. Dit gegeven is het best ingevuld in de jaarrekening⁵. Alhoewel de toegevoegde waarde een macro-economisch begrip is, wordt het ook toegepast in de jaarrekening van de onderneming⁶. De gemiddelde toegevoegde waarde in 1995 van de ondernemingen bedraagt 43 miljoen BEF, deze van de ondernemingen die in het buitenland investeren 466 miljoen BEF. Het zijn dus vooral de bedrijven met een hoge toegevoegde waarde die in het buitenland aanwezig zijn.

De volgende tabel geeft de toegevoegde waarde per bedrijfstak voor het boekjaar 1995.

-
5. Van de 83698 naamloze vennootschappen zijn er slechts 7186 bedrijven waarvan de toegevoegde waarde niet bekend is, hebben 6350 bedrijven een negatieve toegevoegde waarde en hebben 24 bedrijven een toegevoegde waarde gelijk aan nul. Deze bedrijven werden niet in de analyse opgenomen.
 6. De toegevoegde waarde zonder BTW van een onderneming wordt berekend in de resultaatrekening en is gelijk aan het verschil tussen de bedrijfsopbrengsten en bedrijfskosten m.n. de aankopen van handelsgoederen, grond- en hulpstoffen, diensten en diverse goederen.

TABEL 33 Relatief belang in België van de naamloze vennootschappen met vestigingen in het buitenland volgens de bedrijfstak op basis van de Belgische toegevoegde waarde uit de Belgische jaarrekeningen 1995⁷

Bedrijfstak in België	Totaal naamloze vennootschappen		Naamloze vennootschappen met buitenlandse vestiging		(4)/(2) % aandeel toegevoegde waarde
	(1) Aantal	(2) Toegevoegde waarde in miljarden BEF	(3) Aantal	(4) Toegevoegde waarde in miljarden BEF	
Landbouw, jacht, en visserij	940	9,0	16	0,8	8,9
Winning van delfstoffen	135	14,8	12	7,3	49,3
Vervaardiging van voedings- en genotsmiddelen	1286	184,3	112	100,4	54,5
Vervaardiging van textiel en kleding	924	75,7	94	30,3	40,0
Ledernijverheid en vervaardiging van schoeisel	58	3,9	8	2,4	61,5
Houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout	401	16,3	22	3,5	21,5
Papier- en kartonnijverheid, uitgeverijen en drukkerijen	1330	104,3	69	37,6	36,0
Vervaardiging van cokes, geraffineerde aardolieproducten, splijt- en kweekstoffen	24	29,0	2	13,6	46,9
Chemische nijverheid	459	304,4	81	167,3	55,0
Rubber- en kunststofnijverheid	358	43,6	47	20,2	46,3
Vervaardiging van overige niet-metaalhoudende minerale producten	599	81,0	40	41,7	51,5
Metallurgie en vervaardiging van producten van metaal	1523	208,5	108	137,1	65,8
Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen	622	81,3	93	55,3	68,0
Vervaardiging van elektrische en elektronische apparaten en instrumenten	516	109,6	63	74,0	67,5

7. Opmerkingen :

- De jaarrekeningen die in de Balanscentrale worden opgenomen zijn niet geconsolideerd.
- Enkel de naamloze vennootschappen met een positieve toegevoegde waarde .
- De toegevoegde waarde uit de jaarrekening omvat de indirecte belastingen andere dan de BTW en is exclusief de exploitatiesubsidies, dit in tegenstelling met de definitie uit de nationale rekeningen.
- Banken, verzekeringen, openbaar bestuur, onderwijs, diensten van volksgezondheid, diergeneeskunde en welzijn zijn niet opgenomen in de Balanscentrale.

Bedrijfstak in België	Totaal naamloze vennootschappen		Naamloze vennootschappen met buitenlandse vestiging		(4)/(2) % aandeel toegevoegde waarde
	(1) Aantal	(2) Toegevoegde waarde in miljarden BEF	(3) Aantal	(4) Toegevoegde waarde in miljarden BEF	
Vervaardiging van transportmiddelen	253	103,1	27	27,2	26,4
Overige industrie	790	36,3	33	7,3	20,1
Subtotaal industrie	9278	1396,0	811	725,0	51,9
Productie en distributie van elektriciteit, gas en water	19	103,5	4	102,8	99,3
Bouwnijverheid	4611	167,5	106	36,1	21,6
Groot- en kleinhandel, reparatie van auto's en huishoudelijke artikelen	21007	631,3	623	150,2	23,8
Hotels en restaurants	2017	37,1	18	5,0	13,5
Vervoer, opslag en communicatie	2880	177,2	140	51,9	29,3
Financiële instellingen	2969	59,8	202	18,2	30,4
Onroerende goederen, verhuur en diensten aan bedrijven	24395	384,5	524	58,3	15,2
Overige diensten	2022	46,6	35	6,5	13,9
Subtotaal diensten	55290	1336,5	1542	290,1	21,7
Totaal met informatie	70138	3012,6	2479	1154,7	38,3
Geen informatie over bedrijfstak in België	13560		529		
Totaal	83698		3008		

Bron : Balanscentrale, editie januari 1997.

Ondernemingen die in het buitenland aanwezig zijn realiseren een grote toegevoegde in België. Bijna 40% van de geregistreerde toegevoegde waarde wordt gevormd door bedrijven met buitenlandse participaties. Per sector zijn de cijfergegevens nog sprekender. Sectoren met een grote internationalisatiegraad zijn de sectoren van Fabrimetal, de ledernijverheid en de schoenindustrie. In de industrie wordt iets meer dan de helft van de toegevoegde waarde gerealiseerd door ondernemingen met buitenlandse vestigingen. In de dienstensectoren is dit veel minder het geval.

Het grotere belang van de industrie qua toegevoegde waarde in de groep ondernemingen met een buitenlandse participatie is een verklaring voor de kleinere jobcreatie binnen die groep ondernemingen. In hoofdstuk V blijkt dat de nettojobcreatie voor het geheel van de Belgische ondernemingen volledig toe te schrijven is aan de dienstensector.

Uit tabel 33 blijkt verder dat één op tien bedrijven in de sector van de textiel en de kleding in het buitenland aanwezig is. Eenzelfde vaststelling geldt voor de voedingssector en de transportnijverheid. De totale groep uit de industrie met buitenlandse vestigingen bestaat slechts uit 811 ondernemingen (8,7% van het totaal aantal industriële naamloze vennootschappen) maar zij realiseren 52% van de toegevoegde waarde. Opvallend is dat ook de dienstensector aanwezig is in het buitenland met 1542 vennootschappen (2,8% van het totaal aantal dienstverlenende naamloze vennootschappen) waarbij de groot- en kleinhandel het grootste aandeel nemen, gevolgd door de groep ondernemingen met activiteiten zoals holding, immobiëlen, dataverwerking en andere diensten aan ondernemingen. In termen van toegevoegde waarde realiseren de ondernemingen met buitenlandse vestigingen uit de dienstensector één vijfde van de totale toegevoegde waarde van deze sector in België. Voor de bouwsector geldt dezelfde vaststelling.

Tenslotte geven we de vestigingsplaats in België van de bedrijven met investeringen in het buitenland. De Belgische ondernemingen met filialen in het buitenland zijn vooral in Vlaanderen gevestigd. Deze die afhangen van een buitenlandse groep zijn relatief meer in Brussel gevestigd (30%). De volgende tabel geeft een overzicht.

TABEL 34 Vestigingsplaats in België van de Belgische ondernemingen met vestigingen in het buitenland

Regio	Totaal		Belgische groep		Buitenlandse groep		Geen informatie over nationaliteit
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	
Brussel	979	27,7	607	24,7	291	33,8	81
Vlaanderen	1945	54,8	1406	57,1	425	49,4	114
Wallonië	624	17,6	448	18,2	141	16,4	35
Totaal met informatie	3548	100,0	2461	100,0	857	100,0	230
Geen informatie over regio in België	140		118		13		9
Totaal	3688		2579		870		239

4. DE GEOGRAFISCHE EN SECTORALE SPREIDING VAN DE BELGISCHE FILIALEN IN HET BUITENLAND

De buitenlandse vestigingen van Belgische bedrijven zijn opgenomen in het bestand BELMOFI dat 9204 vestigingen in 135 landen omvat.

De volgende tabel geeft een overzicht van de Belgische aanwezigheid in het buitenland. De landen zijn gegroepeerd volgens de belangrijkste handelsblokken : EU, NAFTA, CEFTA, EFTA, EAEC en MERCOSUR⁸. Om de evolutie te kennen van het aantal vestigingen tussen de publicatie van 1994 en de huidige registratie in BELMOFI wordt een onderscheid gemaakt tussen de vestigingen

8. EU : Europese Unie; NAFTA : North American Free Trade Association; CEFTA : Central European Free Trade Association; EFTA : European Free Trade Association; EAEC : East Asia Economic Caucus; MERCOSUR : Mercado Commun del sur.

opgericht vóór 1993 en die van na 1/1/1993. Bij 14% of 1263 buitenlandse vestigingen kennen we het jaar van oprichting nog niet.

Zoals we reeds vaststelden in de vorige publicatie, gebeurt het nemen van participaties in buitenlandse ondernemingen vooral binnen de Europese Unie en bij onze buurlanden. Frankrijk is de uitverkoren partner met 2027 filialen onder Belgische invloed of 22% van het totaal aantal geregistreerde vestigingen in het buitenland. Nederland volgt op de tweede plaats met 12%, gevolgd door Duitsland en Luxemburg, elk met 7% en het Verenigd Koninkrijk met 5% van het totaal. De zuidse landen alsook de nieuwe EU-landen Oostenrijk, Zweden en Finland zijn relatief minder attractief voor de Belgische investeerders. Binnen de Europese Unie registreren we 5979 Belgische filialen, dit is 65% van het totaal. Bijna éénderde van de filialen in de Europese Unie werd na 31/12/1992 opgericht.

Binnen de OESO-groep is 82% van de Belgische filialen gevestigd. Buiten de Europese Unie zijn de Verenigde Staten (575 filialen), Polen (218 filialen), Tsjechië (204 filialen) en Zwitserland (166 filialen) de landen met de meeste Belgische filialen. Buiten de OESO-landen is de Belgische aanwezigheid vooral merkbaar in Afrika, met name in Tunesië en in Congo (ex-Zaire).

Meer dan de helft van de Belgische filialen in het buitenland is reeds vóór 1993 opgericht. De recente expansie in de nieuwe handelsblokken is gesitueerd binnen de CEFTA-landen, Rusland, Roemenië en Bulgarije. In de Oost-Aziatische landen wordt er ná 1992 vooral in China en Vietnam geïnvesteerd, twee Aziatische landen die zich recent openstelden voor het aantrekken van buitenlands kapitaal. In de Mercosurlanden, waar Brazilië de koploper is van de Belgische investeerders, gebeurt de expansie vooral in Argentinië.

Toch blijven onze buurlanden de belangrijkste investeringsgebieden : de vijf buurlanden nemen meer dan de helft van de nieuwe vestigingen sinds 1993 voor hun rekening.

In bijlage 3 staat de lijst van de 135 landen met vestigingen van Belgische bedrijven. De belangrijkheid van Belgische investeerders in het buitenland met 9204 vestigingen is verdeeld over 15 landen met meer dan 100 vestigingen, 49 landen met 10 tot en met 99 vestigingen en 71 landen met minder dan 10 vestigingen.

TABEL 35 Buitenlandse vestigingen van Belgische ondernemingen volgens de belangrijkste handelsblokken (* betekent lid van de OESO) en vestigingsjaar

	Aantal	%	Vóór 1993	Vanaf 1993	Geen informatie over vestigingsjaar
* Frankrijk	2027	22,0	1147	635	245
* Nederland	1135	12,3	631	388	116
* Duitsland	672	7,3	332	229	111
* Luxemburg	661	7,2	446	187	28
* Verenigd Koninkrijk	435	4,7	238	139	58
* Spanje	299	3,2	188	81	30
* Italië	270	2,9	173	76	21
* Portugal	126	1,4	76	37	13
* Ierland	97	1,1	52	29	16
* Oostenrijk	74	0,8	44	25	5
* Griekenland	69	0,7	49	17	3
* Zweden	54	0,6	36	15	3
* Denemarken	43	0,5	31	9	3
* Finland	17	0,2	8	6	3
Subtotaal EU	5979	65,0	3451	1873	655
* Verenigde Staten	575	6,2	320	189	66
* Canada	114	1,2	41	21	52
* Mexico	37	0,4	25	8	4
Subtotaal NAFTA	726	7,9	386	218	122
* Polen	218	2,4	38	101	79
* Tsjechië	204	2,2	32	68	104
Hongarije	136	1,5	75	38	23
Slovakije	78	0,8	11	41	26
Slovenië	4	0,0	2	1	1
Subtotaal CEFTA	640	7,0	158	249	233
Rusland	78	0,8	27	36	15
Roemenië	30	0,3	5	24	1
Bulgarije	23	0,2	3	10	10
Overige Centraal en Oost-Europa	50	0,5	17	27	6
* Zwitserland	166	1,8	114	44	8

	Aantal	%	Vóór 1993	Vanaf 1993	Geen informatie over vestigings- jaar
* Noorwegen	36	0,4	27	4	5
* IJsland	1	0,0	0	1	0
Liechtenstein	1	0,0	1	0	0
Subtotaal EFTA	204	2,2	142	49	13
Overige Europa	36	0,4	18	16	5
* Turkije	31	0,3	18	9	4
Midden-Oosten	31	0,3	16	8	7
Tunesië	156	1,7	96	40	20
Congo (ex-Zaire)	93	1,0	82	10	1
Marokko	41	0,4	14	17	10
Zuid-Afrika	31	0,3	19	6	6
Overige Afrika	191	2,1	120	52	19
China	88	1,0	10	59	19
Thailand	72	0,8	28	17	27
Hongkong	61	0,7	33	21	7
* Japan	58	0,6	37	19	2
Singapore	48	0,5	30	14	4
Indonesië	43	0,5	19	20	4
Vietnam	35	0,4	2	22	11
Maleisië	31	0,3	12	13	6
* Zuid-Korea	22	0,2	18	4	0
Taiwan	12	0,1	5	3	4
Filippijnen	5	0,1	2	5	0
Subtotaal EAEC	475	5,2	196	195	84
India	63	0,7	21	36	6
Overige Verre Oosten	20	0,2	14	3	3
Brazilië	65	0,7	45	14	6
Argentinië	32	0,3	17	12	3

	Aantal	%	Vóór 1993	Vanaf 1993	Geen informatie over vestigingsjaar
Uruguay	4	0,0	4	0	0
Subtotaal MERCOSUR	101	1,1	66	26	9
Chili	33	0,4	14	7	12
Overige Zuid-Amerika	48	0,5	30	8	10
Centraal Amerika	68	0,7	45	17	6
* Australië	46	0,5	28	12	6
Overige Oceanië	10	0,1	7	3	0
* Totaal OESO	7487	81,3	4149	2353	985
Totaal niet-OESO	1717	18,7	842	597	278
Totaal	9204	100,0	4991	2950	1263

De informatie uit de voorgaande tabel komt overeen met gegevens van de directe investeringen in het buitenland (hoofdstuk 2B) : de investeringen gebeuren vooral in de buurlanden, de interesse voor de Zuid-Europese landen neemt lichtjes af en in de ontluikende markten richten de Belgische investeerders zich vooral naar Centraal- en Oost-Europa en in mindere mate naar het Verre Oosten en Zuid-Amerika.

Minstens één op drie vestigingen in het buitenland is na 31 december 1992 opgericht. Van de recent opgerichte bedrijven in het buitenland zijn er 1620 Belgische bedrijven die voor de eerste keer in het buitenland investeren. Er is wel een groot verloop binnen de Belgische ondernemingen die naar het buitenland trekken. Er zijn 1516 Belgische bedrijven die tijdens de periode 1987-1992 een buitenlandse vestiging hadden maar nu geen deelnemingen in het buitenland bezitten. De volgende tabel geeft een overzicht.

TABEL 36 Aantal Belgische ondernemingen met vestigingen in het buitenland tijdens de periode 1987-1992 en nu

	Aantal ondernemingen
Belgische ondernemingen in het buitenland vóór 1993 ^a	3584
- nu nog aanwezig in het buitenland	2068
- verkoop of stopzetting van activiteit in het buitenland sinds 1 januari 1993	1516
Belgische ondernemingen in het buitenland in het gegevensbestand BELMOFI	3688
- aanwezig in het buitenland vóór 1993	2068
- aanwezig in het buitenland sinds 1 januari 1993	1620

a. Gegevens uit de balanscentrale : de stock van Belgische bedrijven met deelnemingen in het buitenland over de periode 1987 - 1992.

De Belgische ondernemingen die een participatie nemen in een buitenlandse vestiging streven ernaar om de volledige controle van de vestiging te verwerven. Meer dan de helft van de participaties zijn praktisch volledig in Belgische eigendom. In 93% van de participaties hebben de Belgische ondernemingen een blokkeringsmeerderheid van 25% of meer. Bij 82% van de buitenlandse vestigingen is een Belgisch bedrijf hoofdaandeelhouder met 50% of meer. Globaal kan men stellen dat de Belgische moeders een grote mate van controle uitoefenen op de hier geregistreerde buitenlandse vestigingen. Dit rechtvaardigt het veralgemeende gebruik van de term “filiaal”.

Het aangaan van samenwerkingsverbanden of joint-ventures in het buitenland komt minder voor. In slechts 8% van de gevallen werd vermeld dat de buitenlandse aanwezigheid in de vorm van een joint-venture gebeurde.

TABEL 37 Participatiegraad in de buitenlandse vestigingen

Aandeel	Aantal ondernemingen	%
10 tot 24,99%	560	7,1
25 tot 49,99%	904	11,3
50 tot 74,99%	1181	14,9
75 tot 98,99%	822	10,4
99 tot 99,99%	874	11,0
100%	3539	45,3
Totaal met informatie	7939	100,0
Geen informatie over de participatiegraad in het buitenland	1265	
Totaal	9204	

De informatie over hoe de participatie werd verworven is minder goed gekend. In 1258 gevallen werd een nieuw bedrijf opgericht, in 405 gevallen werd een bestaand bedrijf geheel of gedeeltelijk overgenomen.

Bij 6777 vestigingen in het buitenland beschikken we over informatie over het soort activiteit dat er verricht wordt⁹. Er zijn 4428 bedrijven die enkel een dienstverlenende activiteit uitoefenen. De belangrijkste activiteit is de verkoop van producten met 1236 verkoopskantoren. De tweede belangrijkste activiteit bestaat uit de groep : “overige zakelijke dienstverlening” met 689 vestigingen. Hiervan bestaat de belangrijkste subgroep uit managementactiviteiten van holdings met 213 buitenlandse vestigingen. De derde belangrijkste groep wordt gevormd door de financiële instellingen met 648 vestigingen. Andere dienstverlenende bedrijven die door Belgische bedrijven in het buitenland worden opgericht zijn informatiediensten, vervoersondersteuning en immobiëlen.

De industriële activiteiten van de Belgische investeerders in het buitenland worden sterk bepaald door onze grootste bedrijven in :

- de chemie met Solvay, UCB, Janssen Pharmaceutica en Recticel;

9. Bij 5643 buitenlandse vestigingen hebben we een NACE-BEL code (2 cijfers) toegekend.

- de sector van de niet-metaalhoudende minerale producten met Etex, Glaverbel, CBR, Koramic;
- de voedingsindustrie met Interbrew, Vandemoortele en Amylum;
- de metallurgie met Bekaert, Cockerill Sambre en Union Minière;
- de textielindustrie met Beaulieu.

De volgende tabel geeft een overzicht van de sectoren waarin de Belgische bedrijven het meest actief zijn in het buitenland. Er wordt ook een indeling gemaakt volgens het vestigingsjaar. Deze informatie over vestigingsjaar en sector is beschikbaar bij 5681 vestigingen, of 62% van het totaal.

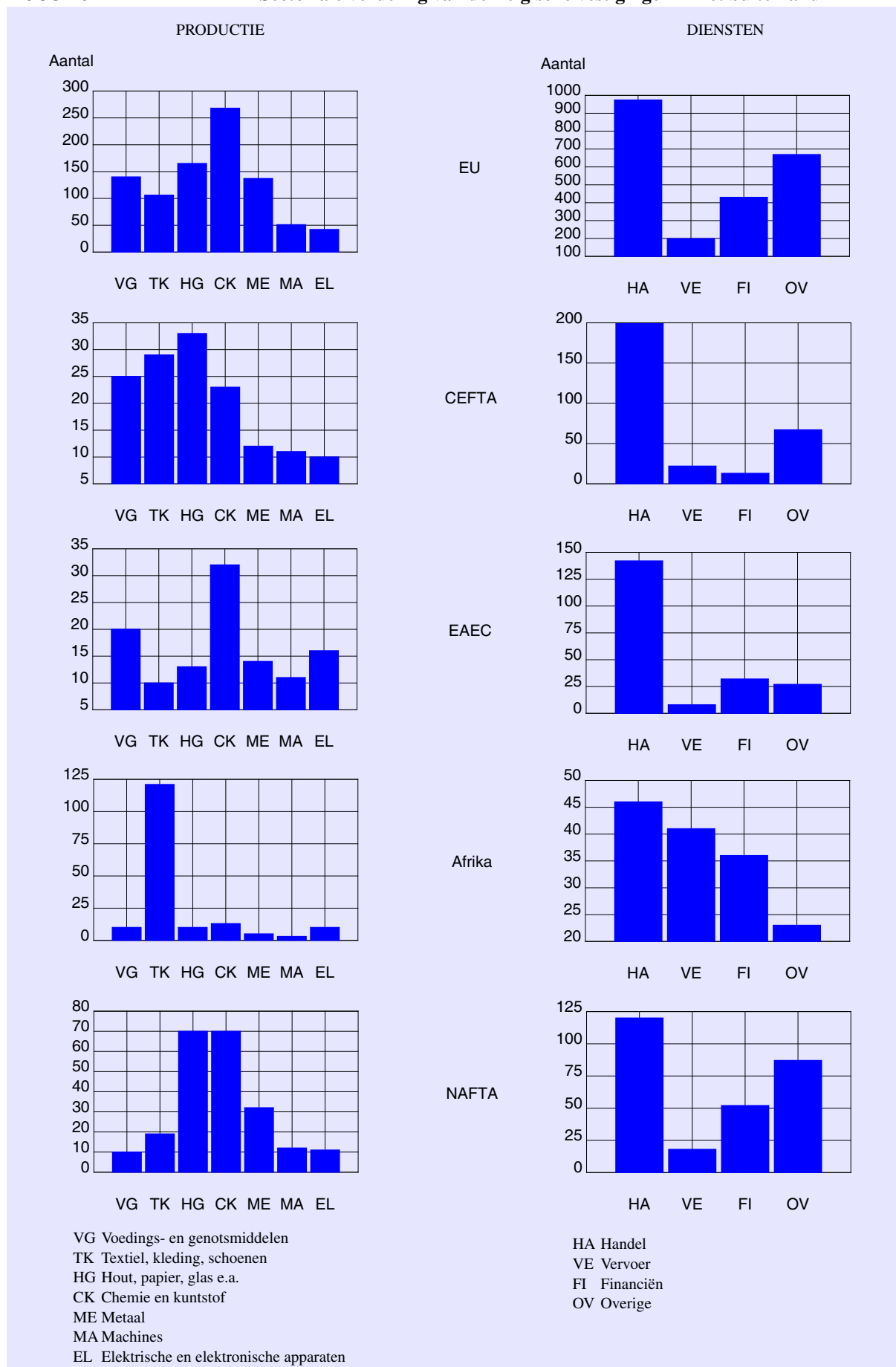
TABEL 38 Verdeling van de buitenlandse vestigingen volgens bedrijfstak en vestigingsjaar in het gastland

	Aantal	%	Vóór 1993	Vanaf 1993	Geen informatie
Diensten waarvan, onder meer :	4428	65,34	2392	1526	510
- groothandel en handelsbemiddeling	1145	16,9	668	315	162
- overige zakelijke dienstverlening	689	10,1	349	265	75
- financiële instellingen	648	9,6	394	197	57
- vervoer, opslag en communicatie	363	5,4	222	107	34
- verhuur en handel in onroerende goederen	141	2,1	67	64	10
- informatica en aanverwante activiteiten	103	1,5	44	45	14
- kleinhandel	91	1,3	40	33	18
Productie waarvan, onder meer :	1977	29,17	988	453	536
- chemische nijverheid	333	4,9	187	76	70
- niet-metaalhoudende minerale producten	257	3,8	84	43	108
- voeding en dranken	208	3,1	106	57	45
- metallurgie	162	2,4	86	35	40
- kleding	157	2,3	79	43	35
- textiel	123	1,8	66	32	25
- rubber en kunststof	118	1,7	69	24	25
- machines, apparaten en werktuigen	102	1,5	56	21	25

	Aantal	%	Vóór 1993	Vanaf 1993	Geen informatie
Bouw	199	2,94	106	64	29
Landbouw	66	0,97	49	11	6
Ontginning	61	0,90	38	10	13
Energie en water	46	0,68	23	21	2
Totaal met informatie	6777	100,00	3596	2085	1096
Geen informatie over de bedrijfstak in het buitenland	2427		1399	867	161
Totaal	9204		4995	2952	1257

De volgende figuur geeft de sectorverdeling voor de belangrijkste handelsblokken. De sectoren werden gegroepeerd. In de dienstensector komen de handelsactiviteiten in alle regio's op de eerste plaats. Het gaat vaak om kleine vertegenwoordigingen en verkoopskantoren, maar ook om groothandel en detailhandel in winkels. In Afrika valt het relatief belang op van de Belgische financiële sector en de vervoersactiviteiten. Deze laatste zijn nog weinig aanwezig in de CEFTA- en EAEC-landen. De sectoren van de industrie zijn verschillend verdeeld volgens regio. De Belgische chemische en kunststofnijverheid is het meest ontwikkeld in de Europese Unie en de EAEC-landen. De Belgische glasindustrie is de belangrijkste sector in de CEFTA-landen. In Afrika zijn de meeste confectiebedrijven en schoenbedrijven. In de NAFTA-landen zijn zowel de niet-metaalhoudende minerale producten als de chemie belangrijk. De Belgische voedingsindustrie is vooral aanwezig in de Europese Unie. In alle regio's is het aandeel van de Belgische vestigingen uit de machinebouw en uit de vervaardiging van elektrische en elektronische apparaten beperkt. De Belgische vestigingen uit de sectoren metallurgie en de vervaardiging van producten van metaal zijn het meest vertegenwoordigd in de Europese Unie en in de NAFTA-landen.

FIGUUR 9 Sectoriale verdeling van de Belgische vestigingen in het buitenland

De informatie over het aantal werknemers in de buitenlandse vestigingen is gekend voor 1404 filialen met een totaal van 430721 werknemers. De cijfers zijn onvolledig en in een aantal gevallen kennen we enkel de totale werkgelegenheid van een bedrijf in een land maar niet de verdeling over de verschillende vestigingen in dat land.

De volgende tabel geeft de verdeling van het aantal werknemers volgens de bedrijfstak van het moederbedrijf in België en volgens de activiteiten die in het buitenland worden verricht met name diensten, productie en overige zoals bouwnijverheid, energie, landbouw en ontginning van grondstoffen.

TABEL 39 Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in de buitenlandse vestigingen¹⁰ : rangschikking volgens bedrijfstak van het moederbedrijf

Sector moederbedrijf in België	Aantal werknemers in het buitenland	Sector filiaal in gastland:		
		diensten	productie	overige ^a
Kleinhandel	85296	85176	120	0
Chemie	56308	5825	50376	85
Metallurgie	46525	1261	45241	0
Groothandel	33601	7265	16059	10064
Niet-metaalhoudende minerale producten	30399	651	29412	336
Financiële instellingen	29104	7436	11038	10627
Overige zakelijke dienstverlening	23884	3409	1193	19221
Textiel	20369	104	20265	0
Vervoer, opslag en communicatie	19547	19547	0	0
Voeding	14458	499	13958	0
Elektriciteit, gas, water	12774	1387	0	11387
Audio-, video en telecommunicatieapparatuur	8073	1018	7055	0
Producten van metaal	6860	662	5962	236
Kleding	6084	55	6029	0
Machines, apparaten en werktuigen	6029	482	5536	0
Overige	31410	3075	21144	7191
Totaal	430721	137852	233388	59481

a. overige omvat bouw, landbouw, ontginning en energie.

De gegevens moeten met de nodige voorzichtigheid worden bekeken : in de connectie verzamelden wij informatie over 6000 werkplaatsen in het buitenland terwijl persberichten 40000 werkplaatsen melden. De gegevens over de buitenlandse werkgelegenheid van onze energieproducten, telecommunicatie en niet-metaalhoudenden minerale producten zijn eveneens onderschat.

10. 1404 filialen waarvan 1364 filialen met werknemers en 40 filialen zonder werknemers, dit is 15% van het totaal aantal geregistreerde filialen in BELMOFI.

De kleinhandel staat op de eerste plaats, dit omwille van de supermarkten van Delhaize De Leeuw in de Verenigde Staten. De chemische industrie en de metallurgie zijn vervolgens de belangrijkste werkgevers in het buitenland. De groothandel komt op de vierde plaats. In deze sector is er een diversificatie tussen de activiteit in België en deze in het buitenland. Bijvoorbeeld een confectiehandelaar opent een fabriek in het buitenland, of een handelsbemiddelaar in België bezit plantages in het buitenland. Dezelfde diversificatie doet zich voor bij de financiële instellingen (holdings en beursvennootschappen) en de sector van de overige zakelijke dienstverlening met als NACE-bel code in België managementactiviteiten van holdings.

Het bestand BELMOFI omvat een reeks van 1868 vestigingen in het buitenland waarbij het moederbedrijf in België een financiële instelling is. We onderscheiden twee groepen : de banken en de overige financiële instellingen in België.

1. We tellen 301 buitenlandse filialen van 21 Belgische banken. Hun activiteiten zijn als volgt verdeeld : 15% vertegenwoordigingskantoren, 56% bankfilialen en 29% overige financieringsmaatschappijen. De expansie van de banken situeert zich vooral binnen de Europese Unie met 171 filialen , in Afrika zijn er 33 filialen en in Azië registreren we 32 filialen.
2. De grootste groep van buitenlandse filialen wordt gevormd door de Belgische financiële instellingen (holdings en portefeuillemaatschappijen) met 1567 filialen. De voornaamste investeringslanden zijn in volgorde : Frankrijk (325), Nederland (216), Luxemburg (195), de Verenigde Staten (91), Duitsland (86), het Verenigd Koninkrijk (70) en Spanje (65).

5. INDELING VAN DE BUITENLANDSE VESTIGINGEN VOLGENS DE DEFINITIE VAN DELOKALISATIE VAN HET FEDERAAL PLANBUREAU

a. Algemeen beeld

De rangschikking van de buitenlandse vestigingen volgens de definitie van delokalisatie (zie hoofdstuk I) is sterk bemoeilijkt door het gebrek aan informatie over zowel het moederbedrijf als het filiaal en door de grijze zone die er bestaat tussen de verschillende categorieën van delokalisatie. Van de 9204 buitenlandse vestigingen hebben we voor 5260 vestigingen, dit is voor 57%, een delokalisatiecategorie bepaald.

Het resultaat werd mede bepaald door :

- de evaluatie van de ambassades bij 2663 vestigingen;
- de enquête over het collectief ontslag in België bij de vakbonden met de bepaling van enge delokalisatie voor 213 vestigingen in het buitenland;
- de categorieën van delokalisatie die in de publicatie van 1994 voor 1355 vestigingen werden bepaald;
- de regio naar waar men delocaliseerde (zie tabel 41 en tabel 42), de periode van oprichting in het buitenland (zie tabel 43), het soort activiteit in het gastland (zie tabel 44) en de sector van het moederbedrijf in België (zie tabel 45) waren richtlijnen om de categorie van delokalisatie te bepalen;
- de motieven van investeringen in het buitenland (zie hoofdstuk IV.A) bij 1396 vestigingen.

Er werden 498 buitenlandse vestigingen gedefinieerd als delokalisatiegevallen met afbouw van werkgelegenheid of activiteit in België. De grootse groep van overhevelingen wordt gevormd door de delokalisaties omwille van expansie met

2059 buitenlandse vestigingen. De categorie delokalisatie met diversificatie van activiteiten in het buitenland telt 868 filialen. Tenslotte werden 2017 vestigingen in het buitenland bestempeld als geen delokalisatie. In deze vierde categorie is men aanwezig in het buitenland omwille van de grondstoffen, om transportkosten te vermijden of omdat marktaanwezigheid in het gastland noodzakelijk is. Voor 3944 filialen werd nog geen categorie van delokalisatie bepaald. In deze groep zal men weinig gevallen van enge delokalisatie aantreffen. Het was niet mogelijk om de andere categorieën te bepalen bij gebrek aan informatie. De cijfergegevens zijn opgenomen in tabel 40 waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen de resultaten uit de publicatie van 1994 en de huidige resultaten uit het gegevensbestand BELMOFI.

De vergelijking tussen de gegevens van 1994 en deze die vanaf die datum tot nu werden opgebouwd, moet met de nodige voorzichtigheid worden benaderd.

De redenen daarvoor zijn de volgende :

We nemen ter illustratie het voorbeeld van de “enge” delokalisatie. In 1994 werd het enge delokalisatiepercentage als volgt berekend :

Het percentage gevallen van enge delokalisatie = aantal gevallen van enge delokalisatie gedeeld door de populatie van het aantal filialen bekomen via de balanscentrale, ambassades, jaarverslagen en pers, exclusief de filialen waarvoor geen categorie van delokalisatie werd bepaald.

In 1997 werden zowel in de noemer als in de teller zoveel gegevensverbeteringen aangebracht zodat de nieuwe percentages sterk verschillen van die van 1994.

Eenzijds hadden we in 1994 voor 222 filialen of 14% geen categorie van delokalisatie bepaald, in 1997 is het aantal onbekenden gestegen naar 3944 filialen of 43%. Anderzijds zijn er in 1997 meer gevallen waarvoor een categorie van delokalisatie bepaald werd. Er zijn vooral veel gevallen van “expansie” en “diversificatie” bijgekomen, minder van enge delokalisatie. Dat is logisch want in 1994 hadden we reeds een goed beeld van de gevallen van enge delokalisatie. De cijfers geven geen reële evolutie van het fenomeen van enge delokalisatie.

In de publicatie van 1994 werden 251 vestigingen in het buitenland geclassificeerd als delokalisatie van het enge type. Nu hebben we 498 vestigingen als gevallen van enge delokalisatie gedefinieerd. Vanzelfsprekend mag hieruit niet worden afgeleid dat het fenomeen van enge delokalisatie is verdubbeld gezien de verruiming van het observatieveld. Daarenboven is in 40% van de gevallen het jaar van vestiging in het buitenland niet bekend. Dit kan de resultaten sterk vertekenen.

Een bijkomend probleem, met een effect in tegenovergestelde richting, is een mogelijke tendens tot minimalisering van de gevallen van enge delokalisatie door de zaakvoerder van buitenlandse filialen die antwoorden op de enquête via de ambassades ¹¹.

11. Op dit probleem wordt meer uitvoerig ingegaan in de gedetailleerde enquête van de ambassades (hoofdstuk IV, deel B) waar wij, voor 214 filialen, over andere gegevens beschikken om de categorie van Delokalisatie te bepalen.

TABEL 40 Buitenlandse vestigingen volgens de categorieën van delokalisatie : vergelijking tussen de gegevens van 1994 en de gegevens uit BELMOFI

	Aantal vestigingen		Procentueel aandeel			
	publicatie 1994	BELMOFI 1997	Publicatie 1994	BEL- MOFI 1997	Publicatie 1994	BEL- MOFI 1997
Delokalisatie met afbouw in België	251	498	18,5%	9,5%	15,9%	5,4%
Delokalisatie met expansie	373	2059	27,5%	39,1%	23,7%	22,4%
Delokalisatie met diversificatie	90	686	6,7%	13,0%	5,7%	7,5%
Geen delokalisatie	641	2017	47,3%	38,4%	40,6%	21,9%
Totaal met categorie	1355	5260	100,0%	100,0%	85,9%	57,2%
Categorie van delokalisatie nog niet bepaald	222	3944			14,1%	42,9%
Totaal	1577	9204			100,0%	100,0%

b. Delokalisatie en regio

Tabel 41 geeft de indeling van de Delokalisatiecategorieën volgens regio. In de klassieke Delokalisatiezones van Zuid-Europa, Noord-Afrika, het Verre Oosten en Centraal Europa zijn er 1966 buitenlandse vestigingen van Belgische bedrijven. Hiervan behoren 208 vestigingen tot de categorie van de enge Delokalisatie. De grootste groep van Delokalisaties met afbouw is echter binnen de Europese Unie gesitueerd met 256 filialen inclusief de 30 Delokalisaties naar Portugal, Spanje en Griekenland.

TABEL 41 Buitenlandse vestigingen volgens de categorieën van delokalisatie en volgens regio

	Delokalisatiezones ^a					Geen delokalisatiezone		Totaal
	Centraal Europa	Verre Oosten	Zuid-Europa	Noord-Afrika	Subtotaal	Rest EU	Rest wereld	Aantal
Delokalisatie met afbouw								
aantal	63	50	30	65	208	226	64	498
%	12,9%	11,0%	10,8%	51,2%	15,5%	8,4%	5,2%	9,5%
Delokalisatie met expansie								
aantal	178	176	133	17	504	1039	516	2059
%	36,6%	38,9%	47,8%	13,4%	37,5%	38,7%	42,0%	39,1%
Delokalisatie met diversificatie								
aantal	9	14	19	1	43	487	156	686
%	1,8%	3,1%	6,8%	0,8%	3,2%	18,2%	12,7%	13,0%
Geen delokalisatie								
aantal	237	213	96	44	590	933	494	2017
%	48,7%	47,0%	34,6%	34,6%	43,8%	34,7%	40,1%	38,3%
Totaal met categorie								
aantal	487	453	278	127	1345	2685	1230	5260
%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%			100,0%
Categorie van delokalisatie nog niet bepaald								
aantal	233	89	216	83	621	2800	523	3944
Totaal aantal	720	542	494	210	1966	5485	1753	9204

a. De indeling van de delokalisatiezones is opgenomen in bijlage 1.

De volgende tabel duidt de regio's aan naarwaar de activiteiten vanuit België verhuisden. De sterke concentratie binnen de Europese Unie geldt zowel voor de oude delokalisaties als voor deze uit het recente verleden. Er is een stijging van het aantal delokalisaties in Centraal Europa (van 18 naar 28 gevallen)¹². In Afrika en Azië daalt het aantal delokalisaties met afbouw van werkgelegenheid in België vanaf 1993.

12. Voor 36 gevallen kennen we nog niet het jaar van transfer naar het buitenland.

TABEL 42 Delokalisaties van het enge type volgens regio en vestigingsjaar in het buitenland

	Aantal	%	Vóór 1993	Vanaf 1993	Geen informatie over vestigingsjaar
Europese Unie	256	52	100	36	120
Rest Europa en Turkije	82	17	18	28	36
Afrika	77	15	41	25	11
Azië	62	12	26	13	23
Amerika	19	4	6	3	10
Midden-Oosten	2	0	2	0	0
Totaal	498	100	193	105	200

In bijlage worden de Delokalisatiecategoríeën per land vermeld. Delokalisatielanden met meer dan 10 gevallen voor België zijn o.a. :

- binnen de Europese Unie : Duitsland (34 gevallen), Frankrijk (74 gevallen), Ierland (18 gevallen), Italië (12 gevallen), Nederland (37 gevallen), Portugal (16 gevallen), Spanje (12 gevallen) en het Verenigd Koninkrijk (39 gevallen);
- binnen Centraal-Europa : Polen (18 gevallen) Tsjechië (14 gevallen), Hongarije (12 gevallen);
- binnen Afrika : Tunesië (56 gevallen);
- binnen Amerika : Verenigde Staten (13 gevallen);
- binnen Azië : Sri Lanka en Thailand, elk 13 gevallen.

c. Delokalisatie en vestigingsjaar

Met de mondialisering van de economie is het aantal vestigingen van Belgische bedrijven in het buitenland sterk gestegen. Er zijn op zijn minst één derde van de filialen bijgekomen sinds 1993. Het aandeel van de delokalisaties van het enge type met afbouw van werkgelegenheid of activiteit in België blijft constant op 7% voor de twee periodes m.n. de vestigingen opgericht vóór 1993 en deze vanaf 1993¹³. Eveneens worden er weinig verschillen vastgesteld in de aandelen van de andere categorieën van delokalisatie. Tabel 43 geeft een overzicht.

13. Voor 200 of 40% van de 498 filialen met afbouw kennen we het vestigingsjaar nog niet zodat er een vertekening kan optreden.

TABEL 43 Buitenlandse vestigingen volgens de categorieën van delokalisatie en volgens vestigingsjaar in het buitenland

	Vóór 1993	Vanaf 1993	Geen informatie over vestigingsjaar	Totaal
Delokalisatie met afbouw				
aantal	193	105	200	498
%	6,8%	7,4%		9,5%
Delokalisatie met expansie				
aantal	1104	593	362	2059
%	38,9%	41,8%		39,1%
Delokalisatie met diversificatie				
aantal	421	183	82	686
%	14,8%	12,9%		13,0%
Geen Delokalisatie				
aantal	1122	537	358	2017
%	39,5%	37,9%		38,3%
Totaal met categorie				
aantal	2840	1418	1002	5260
%	100,0%	100,0%		100,0%
Categorie van delokalisatie nog niet bepaald				
aantal	2155	1534	255	3944
Totaal aantal				
	4995	2952	1257	9204

d. Delokalisatie en bedrijfstak

Tabel 44 geeft de categorieën van delokalisatie volgens de activiteit van het filiaal in het buitenland. De groep buitenlandse vestigingen die als geen delokalisatie werden geclassificeerd bestaat voornamelijk uit dienstverlenende bedrijven zoals verkoopsagentschappen. In de groep delokalisatie met diversificatie zijn er meer dan 90% ondernemingen uit de dienstensector. Het betreft voornamelijk dienstverlenende dochterondernemingen van de grote Belgische bedrijven in het buitenland ¹⁴.

De groep delokalisatie met expansie omvat meer filialen met een industriële activiteit in het buitenland (1023 vestigingen) dan filialen met een dienstenactiviteit (813 vestigingen).

14. De zogenaamde captive of herverzekeringsdochtermaatschappijen in het buitenland kregen de categorie diversificatie toegewezen. BELMOFI classificeert een 30-tal dergelijke filialen. Volgens de pers zouden er naar schatting 100 captives in het buitenland zijn.

De groep enge delokalisatie bestaat vooral uit productiebedrijven in het buitenland. Eén op vier fabrieken in het buitenland leidde tot een vermindering van economische activiteiten in België. Bij 136 van de 434 vestigingen is het aantal werknemers in het buitenland gekend met een totaal van 30174 werknemers. Volgens de enquête bij de vakbonden over de relatie tussen collectief ontslag en delokalisatie is er een afvloeï van 14798 arbeidsplaatsen in de verwerkende nijverheid omwille van delokalisatie tijdens de periode 1990-1995 (zie hoofdstuk IV C) . De dienstensector ontsnapt evenwel niet aan de transfer naar het buitenland met 50 filialen in het buitenland. Uit de enquête bij de vakbonden blijkt dat er tijdens de periode 1990-1995 2378 arbeidsplaatsen uit de dienstensector in België verdwenen zijn omwille van delokalisatie.

TABEL 44 Buitenlandse vestigingen volgens de categorieën van delokalisatie en volgens activiteit van het filiaal in het buitenland

	Activiteit van het filiaal in het gastland			Geen informatie over activiteit	Totaal
	Diensten	Productie	Overige ^a		
Delokalisatie met afbouw					
aantal	50	434	0	14	498
%	1,6%	25,2%	0,0%		9,5%
Delokalisatie met expansie					
aantal	813	1023	144	79	2059
%	26,6%	59,4%	47,2%		39,1%
Delokalisatie met diversificatie					
aantal	641	41	2	2	686
%	21,0%	2,4%	0,7%		13,0%
Geen Delokalisatie					
aantal	1549	225	159	84	2017
%	50,8%	13,0%	52,1%		38,3%
Totaal met categorie					
aantal	3053	1723	305	2427	5260
%	100,0%	100,0%	100,0%		100,0%
Categorie van Delokalisatie nog niet bepaald					
aantal	1375	254	67	2248	3944
Totaal aantal	4428	1977	372	2427	9204

a. Overige omvat bouw, landbouw, ontginning en energie.

In tabel 45 wordt het aantal filialen ingedeeld volgens de bedrijfstak van het moederbedrijf in België. Er zijn praktisch evenveel buitenlandse filialen van industriële als van dienstverlenende bedrijven. We constateren dat er meer geval-

len van enge Delocalisatie bij de industriële bedrijven voorkomen¹⁵. Toch werden er 122 gevallen uit de dienstensector van het moederbedrijf in België als enge Delocalisatie beschouwd. Het betreft voornamelijk groothandelaars met een productieafdeling in het buitenland en vervoersmaatschappijen.

TABEL 45 Buitenlandse vestigingen volgens de categorieën van Delocalisatie en volgens activiteit van het moederbedrijf in België

	Activiteit van het moederbedrijf in België			Geen informatie over activiteit	Totaal
	Diensten	Productie	Overige ^a		
Delocalisatie met afbouw					
aantal	122	341	2	33	498
%	6,4%	12,8%	0,4%		9,5%
Delocalisatie met expansie					
aantal	677	1135	192	55	2059
%	35,4%	42,5%	41,2%		39,1%
Delocalisatie met diversificatie					
aantal	318	275	81	12	686
%	16,6%	10,3%	17,3%		13,0%
Geen Delocalisatie					
aantal	795	917	193	112	2017
%	41,6%	34,4%	41,2%		38,3%
Totaal met categorie					
aantal	1912	2668	468	433	5260
%	100,0%	100,0%	100,0%		100,0%
Categorie van Delocalisatie nog niet bepaald					
aantal	2074	1418	231	221	3944
Totaal aantal	3986	4086	699	433	9204

a. Overige omvat bouw, landbouw, ontginning en energie.

6. REGIO EN LANDENANALYSE

In bijlage wordt een samenvattende statistiek gegeven van de buitenlandse vestigingen van Belgische ondernemingen in de belangrijkste handelsblokken en landen. Er wordt informatie gegeven over het aantal vestigingen, de voornaamste regio's, de evolutie, de activiteit van de vestiging, de werkgelegenheid, de investe-

15. De vakbonden hebben meer gevallen van enge Delocalisatie in de industrie dan in de diensten gemeld.

ringen van de Belgische bedrijven in 1995¹⁶, de voornaamste Belgische investeerders, de reden van vestiging en de categorieën van Delokalisatie.

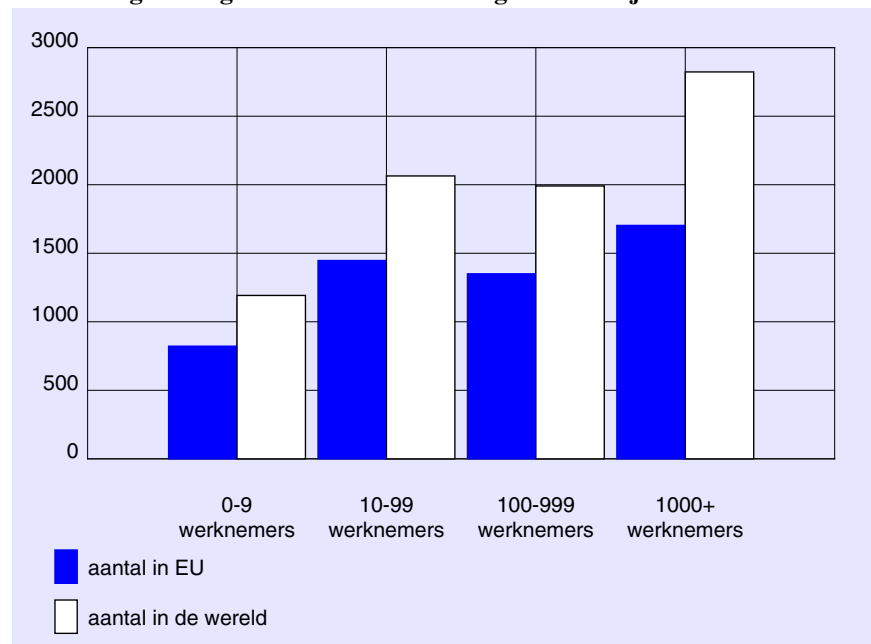
In de volgende paragrafen bespreken we de belangrijkste investeringen van Belgische ondernemers in het buitenland en vermelden we de grote projecten sinds 1/1/1995.

a. Europese Unie

Met 5979 vestigingen (65%) en een bruto-investeringsstroom van 105 miljard BEF naar de verschillende EU-landen in 1995 (67%), is het Belgisch bedrijfsleven sterk aanwezig in de Europese Unie. Bij de bedrijven tot 1000 werknemers in België is gemiddeld twee op drie buitenlandse vestigingen in de Europese Unie gelegen. Enkel de grotere groepen zijn relatief minder actief in de Europese Unie. Toch is er geen homogeniteit : bijvoorbeeld Asahi Glass, Bekaert, Alcatel en Heidelberger Zement zijn vooral buiten de Europese Unie actief, de filialen van Cockerill Sambre en Koceam/Wienerberger zijn voor meer dan 90% in de Europese Unie gelegen.

FIGUUR 10

Verdeling van het aantal vestigingen in de Europese Gemeenschap en in de wereld volgens de grootteklasse van de Belgische bedrijven

In de Europese Unie zijn er 1012 industriële vestigingen van Belgische bedrijven of iets meer dan de helft (51%) van alle industriële vestigingen in het buitenland. De bedrijfstakken met meer dan 100 vestigingen in de Europese Unie zijn in dalende orde van belangrijkheid : de chemie, de vervaardiging van overige niet-metaalhoudende minerale producten, de voeding, de metallurgie, de confectie, de textiel, de kunststofnijverheid en de machinebouw.

Bij de dienstenondernemingen wordt de eerste plaats ingenomen door de handel, gevolgd door de dienstverlenende dochterondernemingen en de financiële instellingen.

16. De investeringen zijn exclusief de leningen aan bedrijven. De bruto-investeringsstromen worden besproken in hoofdstuk II.B., in dit deel worden ook de netto-investeringen = bruto-investeringen minus de desinvesteringen vermeld.

In Frankrijk zijn de Belgische vestigingen geconcentreerd rond de hoofdstad en Lille, in Nederland rond Amsterdam en Rotterdam, in Spanje rond Madrid en Barcelona en in het Verenigd Koninkrijk rond Londen. In Duitsland zijn de Belgische vestigingen meer verspreid.

De recente evolutie van de Belgische investeringen in de Europese Unie wordt per land besproken.

b. Frankrijk

In Frankrijk zijn de meeste Belgische bedrijven gevestigd : 2027 filialen of bijna één op vijf is gevestigd in Frankrijk. In 1995 gaat eveneens éénvijfde van de Belgische netto-investeringen naar Frankrijk (12,2 miljard BEF). De bruto-investeringstroom bedraagt 26,4 miljard BEF.

In 1996 is België de tweede grootste investeerder na de Verenigde Staten¹⁷. Via overnames, oprichtingen en uitbreidingen van bestaande filialen verzekeren de Belgische werkgevers 2512 werkplaatsen in de industrie binnen het kader van 42 projecten. In 1995 en 1994 komen respectievelijk 2174 en 1657 werkplaatsen in de industrie onder Belgische controle. Het belang van de Belgische industriële bedrijven in Frankrijk stijgt dus.

Het bestand BELMOFI telt 400 industriële vestigingen, 439 bouwbedrijven en 720 dienstondernemingen. Er zijn ook nog enkele activiteiten in de landbouw en in de ontginning van groeven. Voor 787 vestigingen is de activiteit nog niet bekend.

Cijfers over de werkgelegenheid in de vestigingen zijn zeer onvolledig maar uit onze cijfers en deze van DATAR blijkt dat de Belgische ondernemingen in Frankrijk over het algemeen kleinschalig zijn.

Er zijn 1084 Belgische groepen met vestigingen in Frankrijk. De 20 grootste groepen hebben 504 vestigingen in Frankrijk.

De regio Ile de France heeft de meeste vestigingen met veel hoofdzetels en verkoopbureaus, maar de meeste investeringen gebeuren in de grensstreek van de Nord en de Pas-de-Calais. Andere attractiepolen zijn de industriegebieden rond Lyon, Metz en Marseille.

Recente belangrijke investeringen van Belgische bedrijven zijn o.a. deze van CMB, Cockerill Sambre, Solvay, Stow.

c. Nederland

Met 1135 filialen, 11,2 miljard BEF investeringen in het kapitaal van Nederlandse bedrijven en een bruto-investeringstroom van 58,1 miljard BEF in 1995, is Nederland het tweede belangrijkste investeringsland. De mondialiseringsstrategie van Belgische bedrijven impliceert een uitbreiding van hun activiteiten naar Nederland¹⁸. Vervolgens heeft Nederland een uitgebreid netwerk van bilaterale belastingverdragen zodat financiële transacties en repatriëring van winsten soepelder en met minder fiscale lasten kunnen worden uitgevoerd. In het bestand

17. DATAR Belgique, Les investissements belges en France, 1997.

18. Nederland scoort het hoogst voor de reden van vestiging : uitbreiding, expansie en diversificatie. Meer hierover in de analyse van de gedetailleerde vragenlijst van de ambassades (hoofdstuk IV, deel B).

BELMOFI zitten, om financiële redenen, een 100-tal dergelijke opgerichte filialen.

Er zijn 715 Belgische groepen met vestigingen in Nederland. De voornaamste industriële activiteiten bestaan uit de sector van de niet-metaalhoudende minerale producten (39 vestigingen), de chemische nijverheid (18 vestigingen) en de voedingsmiddelen en dranken (17 vestigingen). Meer dan de helft van de vestigingen behoren tot de dienstensector : handelsactiviteiten (153 vestigingen), overige zakelijke dienstverlening (146 vestigingen), financiële instellingen (80 vestigingen) en vervoersbedrijven (29 vestigingen).

Recent werden enkele Nederlandse brouwerijen door Belgische brouwers overgenomen. Ook enkele steenbakkerijen werden overgenomen.

d. Duitsland

Duitsland is het derde belangrijkste investeringsland met 672 Belgische filialen en een netto-investering van 6,5 miljard BEF. Bijna 40% van de Belgische vestigingen in Duitsland zijn gevestigd in de industriegebieden van de deelstaat Nordrhein-Westfalen. Minder dan 10% is gelegen in de vroegere DDR. De recente overnames gebeurden in de nieuwe deelstaten via de Treuhandanstalt. De grootste investeringen gebeurden in 1994-1995 in de staalindustrie. Cockerill Sambre bouwde een nieuwe staalwalserij en nam Ekostahl over. Zij is de grootste Belgische werkgever met 10700 werknemers. Arbed nam een participatie van 50% in een staalbedrijf van 4450 werknemers.

In de chemische sector is Solvay het grootste bedrijf met 34 vestigingen met een totale werkgelegenheid van 10600 werknemers. Recticel is de tweede belangrijkste Belgische vestiging in de chemie met 2500 werknemers. UCB komt op de derde plaats.

De andere belangrijke Belgische groepen in Duitsland zijn : Etex met 14 vestigingen en 2800 werknemers, Beaulieu met 21 vestigingen en Bekaert met 13 vestigingen.

e. Luxemburg

In Luxemburg zijn 500 Belgische bedrijven vertegenwoordigd met 661 vestigingen, een investering van 850 miljoen BEF in Luxemburgse bedrijven en een bruto-investeringsstroom van 1,9 miljard BEF in 1995. Tractebel is het best vertegenwoordigd met 19 vestigingen. De financiële sector is met 140 vestigingen de belangrijkste sector. Samen met managementactiviteiten van holdings heeft één op drie vestigingen een financieel karakter. Gezien we voor één derde van de vestigingen de activiteit van de vestiging niet kennen zal het aandeel van dienstverlenende dochtermaatschappijen hoger liggen.

f. Verenigd Koninkrijk en Ierland

De bruto-investeringen in het Verenigd Koninkrijk en in Ierland bedragen respectievelijk 5,3 miljard BEF en 0,2 miljard BEF. In 1995 desinvesteren de Belgische bedrijven zowel in het Verenigd Koninkrijk (-644 miljoen BEF) als in Ierland (-1,3 miljard BEF).

In het Verenigd Koninkrijk zijn er 435 vestigingen van 295 Belgische bedrijven. De belangrijkste groepen zijn Solvay, UCB, Bekaert, Tractebel, Petrofina, Etex en Cockerill Sambre. De dienstensector telt 81 verkoopskantoren, 31 dienstverlenende dochtermaatschappijen en 29 banken en verzekeringsmaatschappijen.

Sinds 1995 zijn er 57 nieuwe Belgische vestigingen o.a. van UCB en een overname van Saint Roch.

Alhoewel de loonkost een belangrijke factor is om in Ierland te investeren zijn er slechts een twintigtal industriële bedrijven van Belgische herkomst. Uit de beschikbare informatie blijkt dat zij kleinschalig zijn.

De meeste Belgische filialen in Ierland zijn van financiële aard : 23 filialen van Belgische banken, 16 filialen van financiële holdings en portefeuillemaatschappijen.

g. Zuid-Europese landen : Spanje, Italië, Portugal en Griekenland

Belgische bedrijven zijn in deze vier Zuid-Europese landen van de Europese Unie vertegenwoordigd met 764 vestigingen. In 1995 wordt er voor 3,6 miljard BEF geïnvesteerd. Spanje spant de kroon met 1,8 miljard BEF in 1995, ondermeer door de investeringen van onze grootste Belgische distributiegroepen GIB en Louis Delhaize en in de chemie, de groepen Solvay en UCB.

Italië komt op de tweede plaats zowel wat het aantal Belgische filialen betreft als het aantal investeringen in 1995. Zoals in Spanje is de Belgische chemische nijverheid goed vertegenwoordigd in Italië. In de vestigingen van Solvay in Spanje zijn er 2700 werknemers, in Italië 2630 werknemers. Andere belangrijke Belgische chemische fabrieken in Italië zijn Agfa Gevaert (500 werknemers) en Janssen Pharmaceutica (400 werknemers), in Spanje zijn dit Agfa Gevaert (670 werknemers) en UCB (770 werknemers).

In Portugal is reeds lang de Belgische chemische sector actief : Sapec, een groothandelaar in chemische producten met 1000 en Solvay met 750 werknemers in de verschillende vestigingen. Andere grote Belgische bedrijven zijn een wapenfabriek van Browning Herstal en een confectieatelier van Wittock, drie doe-het-zelf winkels van GIB en Eternit. Al deze vestigingen zijn van vóór 1993.

In Griekenland zijn de Belgische bedrijven vooral aanwezig via verkoopskantoren. Er zijn slechts zes grote productiefilialen : Agfa Gevaert, Amylum, Atlas Copco, Diamant Boart, Janssen Pharmaceutica en UCB. Het chemisch bedrijf Trimetal Nobel heeft een samenwerkingsakkoord van 51% in een verffabriek. De grootste Belgische werkgever in Griekenland is Delhaize De Leeuw via een joint-venture van 51% in 16 supermarkten.

h. CEFTA-landen en vroegere Oostbloklanden

De groei van de Belgische filialen in het buitenland is het grootst in de vroegere Oostbloklanden en de USSR : één op vier filialen is opgericht na 31 december 1992. Ook de investeringen zijn aanzienlijk. In de CEFTA-landen werd er in 1995 voor 5,1 miljard BEF geïnvesteerd : Hongarije 4,3 miljard BEF, o.a. door de verwerving van de meerderheidscontrole in een electriciteitscentrale door Tractebel, Polen 247 miljoen BEF en Tsjechië 87 miljoen BEF. Andere belangrijke investeringslanden zijn Bulgarije (229 miljoen BEF), Roemenië (145 miljoen BEF o.a. Recticel) en Rusland (126 miljoen BEF). In 1995 gebeurden er geen desinvesteringen in deze regio.

De voornaamste investeringen gebeurden echter in 1996 en 1997 door :

- Solvay met de participatie van 60% in de grootste sodafabriek van de wereld in Bulgarije;
- Tractebel met een meerderheidscontrole van 54% in een electriciteitscentrale in Kazachstan;

- Interbrew met de overname van de meerderheidsaandelen in brouwerijen in Bulgarije en Oekraïne.

De meeste filialen van Belgische bedrijven in de CEFTA-landen zijn dienstondernemingen : handel met 185 vestigingen en overige zakelijke dienstverlening met 36 vestigingen. Bouwbedrijven zijn vertegenwoordigd via 29 vestigingen. Banken zijn ondervertegenwoordigd.

Omwille van investeringen van vóór 1995 is Glaverbel de grootste werkgever in Tsjechië, CBR in Polen en Interbrew in Hongarije en Roemenië. In Rusland is Alcatel Bell de grootste Belgische investeerder en beperken de andere Belgische initiatieven zich tot de oprichting van verkoopskantoren.

i. Verre Oosten

De bruto-investeringsstromen in 1995 zijn het hoogst in Japan met 969 miljoen BEF, gevolgd door Hongkong met 624 miljoen BEF en Zuid-Korea met 415 miljoen BEF. De andere landen van het Verre Oosten ontvangen minder dan 50 miljoen BEF in 1995. Globaal desinvesteren de Belgische bedrijven in het Verre Oosten met 199 miljoen BEF in 1995. De grootste desinvestering gebeurt in Japan (-1,1 miljard BEF) maar ook in China wordt Belgisch kapitaal teruggetrokken (-108 miljoen BEF). De grootste Belgische netto-investeringen in 1995 gebeuren in Hongkong (528 miljoen BEF)¹⁹ en in Zuid-Korea (409 miljoen BEF).

De recente investeringen in China van onze grootste bedrijven zijn o.a. de oprichting van een nieuwe glasfabriek door Glaverbel, de uitbouw van een kantorennet in 12 provincies voor de verkoop van de producten van Solvay, de oprichting van een joint-venture voor de productie van kobaltpoeder waarbij Union Minière 75% bezit. Tenslotte is er de uitbreiding van de marktpositie van Alcatel door de oprichting van een nieuwe telecomfabriek in Shanghai waarbij Alcatel 31,65% van de aandelen bezit.

De aanwezigheid van Belgische bedrijven in India gebeurt meestal onder de vorm van samenwerkingsakkoorden voor lokale productie of via lokale agenten die de Belgische producten op de Indische markt brengen. De voornaamste Belgische bedrijven die zich recent in India vestigden zijn Barco, Bekaert, CMB en Tractebel met een joint-venture van 50% in een energiecentrale.

De voornaamste reden om in Japan te investeren is marktaanwezigheid en toegang tot een gesloten economie. Vandaar het grote aantal Belgische verkoopsagentschappen. De nieuwe investeringen zijn ondermeer een draadafrasteringsfabriek van Bekaert en een nikkelfhydroxidefabriek van Union Minière.

De meeste investeringsprojecten van Belgen in Zuid-Korea dateren van het einde van de jaren tachtig. Volgens de Belgische ambassade worden eventuele kapitaalverhogingen in deze bedrijven gefinancierd met de winsten die ter plaatse werden gerealiseerd. Andere kenmerken zijn een daling van het aantal Belgische managers in de joint-ventures. Een recent investeringsproject is een joint-venture voor de bouw van hiftoestellen van PVS electronics uit Hasselt.

In Thailand gebeurde de grootste investering op het einde van de jaren tachtig door Solvay : twee joint-ventures met een totale werkgelegenheid van 500 arbeidsplaatsen. Recent heeft Tractebel een joint-venture (27%) met British Gas afgesloten en is de firma Victor Buyck gestart met de bouw van staalconstructies

19. Hongkong is een transitland voor investeringen in China.

voor de lokale markt. Over de Belgische diamantslijperijen in Bangkok konden we geen informatie verwerven.

Voor de andere Aziatische landen vermelden we de belangrijkste projecten sinds 1995 :

Singapore : een chocoladefabriek van Callebaut

Maleisië : een verffabriek van UCB

Indonesië : een staalkoortfabriek van Bekaert.

j. NAFTA-landen

In 1995 gebeurde de grootste Belgische investering in Canada met de overname van Labatt Brewing Company door Interbrew. Andere belangrijke investeringen waren de overname van een industrieel afvalbedrijf en de verwerving van 50% controle in een energiecentrale door Tractebel en de overname van een transformatorfabriek door Pauwels. In totaal werd er voor 18,9 miljard geïnvesteerd in het kapitaal van Canadese bedrijven. De bruto-investeringsstroom bedraagt 19,2 miljard BEF in 1995.

In de Verenigde Staten is de bruto-investeringsstroom gelijk aan 20,8 miljard BEF maar wordt er 22 miljard BEF teruggetrokken zodat de Belgische bedrijven desinvesteren met 1,2 miljard BEF in 1995. Nochtans zijn er een dertigtal nieuwe projecten van Belgen in 1995. De recente investeringen gebeuren vooral in de chemische sector met Solvay, UCB, Tessenderlo Chemie en Plastiflex Europe. Andere belangrijke Belgische investeerders zijn Tractebel die de volledige controle verwierf over de 15 energiecentrales en Delhaize De Leeuw met bijna 1300 verkooppunten waarvan 156 nieuwe winkels sinds 1997.

Met de 575 vestigingen in de Verenigde Staten is de Belgische bedrijfswereid goed vertegenwoordigd. De handel komt op de eerste plaats met een honderdtal vestigingen²⁰. De tweede belangrijkste sector is de chemische nijverheid en de kunststofnijverheid met 57 fabrieken. De derde belangrijkste sector is de vervaardiging van overige niet-metaalhoudende minerale producten met 43 vestigingen. Met een honderdtal financiële instellingen zijn de banksector en de financiële dochtermaatschappijen van Belgische industriële groepen goed vertegenwoordigd in de Verenigde Staten.

De ambassade in Mexico meldt dat de Belgische investeringen in belangrijke mate bepaald worden door lokale omstandigheden zoals reglementering of het bekomen van overheidsopdrachten, de nabijheid van grondstoffen en de transportkost tussen België en Mexico. Met de toetreding van Mexico tot de NAFTA kunnen toekomstige investeringen in Mexico verwacht worden. Sinds 1995 zijn er twee nieuwe bedrijven : Bossal en UCB. De belangrijkste Belgische bedrijven zijn Union Minière, Alcatel (joint-venture 25,14%), Etext, Magotteaux en Bekaert.

20. Supermarkten van Food Lion werden als één vestiging beschouwd.

k. *MERCOSUR-landen*

Sinds 1995 zijn er 9 nieuwe projecten van Belgische bedrijven in de MERCOSUR-landen. De voornaamste zijn :

- een nieuwe staalkoortfabriek van Bekaert in Brazilië;
- twee overnames en een nieuwe fabriek van Solvay in Argentinië en Brazilië;
- een investering van UCB in Argentinië;
- een baggerbedrijf van Jan De Nul in Argentinië.

De Belgische vestigingen in de MERCOSUR-landen zijn grootschalig met een gemiddelde van 175 werknemers. De chemische sector komt op de eerste plaats met 12 fabrieken, gevolgd door de metallurgie met 10 fabrieken.

In 1996 hebben Chili en Boliviaë een associatie met de MERCOSUR-landen afgesloten. De meeste Belgische investeringen in deze twee landen dateren van vóór 1993. Recent heeft Tractebel de controle genomen in drie Chileense elektriciteitscentrales en heeft Bekaert een nieuwe staalkoortfabriek in Boliviaë.

l. *Afrika : Congo (ex-Zaire), Tunesië en de andere Afrikaanse landen.*

Uit de gegevens van de Belgische Ambassade in Kinshasa blijkt dat de economische betrekkingen van België met Congo (ex-Zaire) aanzienlijk zijn. De meeste van de 49 Belgische bedrijven zijn reeds tientallen jaren werkzaam in Congo (ex-Zaire). Recente investeringen zijn sinds 1991 zeldzaam gebleven. De grootste projecten zijn in de landbouw (bijna 20.000 werknemers) en in de mijnbouw (10.000 werknemers) gesitueerd en gericht op de uitvoer van grondstoffen. De dienstensector is weinig ontwikkeld wegens gebrek aan infrastructuur en telecommunicatiefaciliteiten. De verwerkende nijverheid werkt vooral voor de lokale markt.

Europese investeerders in Tunesië hebben in het verleden vooral geteerd op de lage loonkost en op de belastingvoordelen die ondernemingen genieten die enkel voor de export produceren. België is in 1995 de vierde in de rij voor het aantal opgerichte bedrijven in Tunesië. Sinds 1993 zijn er een veertigtal nieuwe bedrijven.

TABEL 46 **Belangrijkste herkomstlanden van de bedrijven in Tunesië, 1995**

	in volledige eigendom		joint-ventures	Totaal
	aantal bedrijven	aantal werknemers	aantal bedrijven	aantal bedrijven
Frankrijk	135	11184	198	333
Duitsland	103	15049	64	167
Italië	52	2941	82	134
België	74	7153	51	125

Bron : Belgische Ambassade in Tunesië, Agence de Promotion de l'Investissement Extérieur.

De meeste Belgische investeringen zijn gevestigd in de kuststreek. De confectie-ateliers nemen het leeuwenaandeel : 97 bedrijven met 13291 werknemers. De

tweede belangrijkste sector is de leerijverheid : 8 bedrijven met 817 werknemers. Tenslotte is er nog een belangrijke diamantslijperij.

In 1995 bedragen de netto-investeringen van Belgische bedrijven in Afrikaanse bedrijven 247 miljoen BEF of 0,4% van de totale netto-investeringen. De grootste investeringen gebeurden in Marokko (106 miljoen BEF) waar twee nieuwe confectione-ateliers werden opgericht en een joint-venture voor de zuivering van fosforzuur tot stand kwam.

In de andere landen van het Afrikaanse continent is de Belgische aanwezigheid beperkt. De Belgische financiële sector is wel aanwezig in 19 Afrikaanse landen. Naast de handelsactiviteiten zijn de Belgische bedrijven vooral betrokken bij de uitbouw van de infrastructuur en bouwprojecten.

7. BESLUIT

De informatie over de Belgische vestigingen in het buitenland werd voornamelijk verzameld via twee grote enquêtes bij onze diplomatieke posten, twee enquêtes over het collectief ontslag bij de vakbonden en de ondernemingsgegevens uit de balanscentrale en de jaarverslagen. Alle informatie werd opgeslagen in een databestand dat de naam BELMOFI kreeg. Het bestand is nog onvolledig zodat de conclusies niet noodzakelijk voor de hele populatie gelden.

Het fenomeen van enge Delokalisatie met afbouw van activiteiten in België bestaat maar de omvang ervan is niet groot. Van de 9204 filialen van Belgische bedrijven in het buitenland werden er 498 gevallen als enge Delokalisatie gedefinieerd. De belangrijkste groep van filialen vloeit voort uit de expansiepolitiek van de Belgische bedrijven in het buitenland. De groep diversificatie van activiteiten in het buitenland bestaat vooral uit dienstverlenende dochterondernemingen van Belgische industriële groepen. De groep filialen "geen Delokalisatie" bestaat vooral uit kleine verkoopskantoren. Bij 3944 filialen (43%) konden we nog geen Delokalisatiecategorie bepalen. De meeste van deze groep onbepaalden bestaat evenwel uit Delokalisaties omwille van expansie en noodgedwongen aanwezigheid in het buitenland.

De trend dat de Belgische bedrijven zich vooral in de buurlanden vestigen, wordt in deze publicatie nogmaals bevestigd : de nieuwe filialen zijn vooral in Frankrijk, Nederland, Duitsland, Luxemburg en het Verenigd Koninkrijk gesitueerd. Vanaf 1/1/1993 werden er in deze vijf EU-landen 1578 filialen opgericht, dit is meer dan de helft van de recente vestigingen (53,5%). De oprichting van nieuwe vestigingen in de klassieke Delokalisatiezones van Zuid-Europa, Noord-Afrika, Centraal-Europa en het hele Verre Oosten is niet spectaculair met 720 nieuwe vestigingen (24,4%).

Het zijn vooral onze grootste bedrijven die hun expansie in het buitenland realiseren : Almabo, Beaulieu, Bekaert, Cockerill Sambre, Etex, Glaverbel, Interbrew, Petrofina, Solvay, Tractebel, UCB en Union Minière.

De KMO's zijn ook in het buitenland aanwezig, meestal via de oprichting van verkoopskantoren.

B. De vestigingen van buitenlandse groepen in België

In de publicatie van 1994 werd een eerste poging ondernomen om een beeld te krijgen van de Belgische bedrijven die afhangen van buitenlandse groepen. Op basis van de lijsten van de GOM's en IWERF beschikten we over 542 filialen met meer dan 100 werknemers en een totale werkgelegenheid van 295000 eenheden. Dit gegevensbestand werd uitgebreid tot 3081 filialen waarvan 804 vestigingen met meer dan 100 werknemers.

De gegevens over de Belgische vestigingen van buitenlandse groepen werden opgeslagen in het gegevensbestand MULTIBEL, dit zijn de MULTInationale ondernemingen van buitenlandse groepen in BELgië. Momenteel registreren we in het gegevensbestand MULTIBEL voor België 3081 ondernemingen die tot een buitenlandse groep behoren. Dit aantal hebben we kunnen achterhalen maar omvat niet de totale populatie. Al deze vestigingen hangen voor tenminste 50% af van een buitenlandse groep. Voor de samenstelling van dit bestand verwijzen we naar bijlage 4.

De buitenlandse ondernemingen met filialen in België komen uit minstens 51 verschillende landen. De tabel van de herkomstlanden is opgenomen in bijlage 4. Van de 3081 bedrijven zijn er 118 bedrijven waarbij de vestigingsplaats van de moedermaatschappijen in twee of meer landen gesitueerd is. In deze gevallen werd het land van de hoofdaandeelhouder geselecteerd. Ook voor de ondernemingen waarvan de moeder afhangt van een buitenlandse groep werd de nationaliteit van deze laatste genomen²¹.

De volgende analyse beschrijft de werkgelegenheid, de investeringen, de omzet en de toegevoegde waarde van deze buitenlandse ondernemingen.

1. DE WERKGELEGENHEID

De totale werkgelegenheid van de 3081 bedrijven onder buitenlandse controle is gekend via de balanscentrale en Trends voor 2080 bedrijven en bedraagt 460.503 werkplaatsen²².

De verwevenheid tussen de Belgische en Franse economie komt sterk tot uiting in de werkgelegenheidscijfers van Belgische ondernemingen onder Franse invloed. Franse groepen zorgen voor de grootste tewerkstelling met 126.607 werkplaatsen. De Verenigde Staten komen qua werkgelegenheid op de tweede plaats. Opvallend is de opkomst van de Nederlanders : op drie jaar tijd kregen zij bijkomend 5374 werkplaatsen onder hun controle. Ook Zweden en Zwitserland verhogen hun werkgelegenheid in België. Bij de andere landen daalt de werkgelegenheid tussen 1993 en 1995. In de ondernemingen van onze grote buurlanden Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk is de daling gelijk aan 11458 werkplaatsen.

-
21. Bijvoorbeeld, Tractebel en haar filialen hangen af van een Frans moederbedrijf, Ford Genk hangt af van een Duits bedrijf dat op haar beurt afhangt van Ford in de Verenigde Staten.
 22. Voor 1001 bedrijven hebben we geen informatie over het aantal werknemers. Het aantal werknemers werd gehaald uit de Balanscentrale en uit Trends voor de banken en de verzekeringsmaatschappijen. Bij de ondernemingen die een jaarrekening neerleggen bij de balanscentrale is het aantal werknemers in 90% van de gevallen bekend. Bij de ondernemingen die het aantal werknemers niet invulden, gaat het meestal om een bedrijf zonder werknemers. Bedrijven met een gelijkaardige naam of hetzelfde adres hebben soms meerdere BTW-nummers d.w.z. meerdere juridische entiteiten waarvan slechts één entiteit werknemers tewerk stelt. Bijgevolg kunnen we veronderstellen dat geen antwoord meestal weinig of geen tewerkstelling impliceert. De ondernemingen die geen jaarrekening bij de balanscentrale indienen zijn meestal bijkantoren van grote multinationals die eveneens weinig personeel hebben.

Globaal daalt de werkgelegenheid in de bedrijven onder buitenlandse controle : de daling van het aantal werknemers in de bestaande bedrijven wordt niet gecompenseerd door de creatie van werkgelegenheid in nieuwe bedrijven.

De volgende tabel geeft de spreiding volgens land van oorsprong van het filiaal in België met de werkgelegenheid geregistreerd in de balanscentrale en in Trends.

TABEL 47 Land van herkomst van de Belgische vestigingen van buitenlandse groepen en werkgelegenheid in België

	Aantal bedrijven	Aantal bedrijven met werkgelegenheid	Aantal werknemers (meest recent cijfer balanscentrale en trends) ^a	%	Evolutie van de werkgelegenheid :		
					In bestaande bedrijven 1993-1995	In nieuwe bedrijven vanaf 1994	Totaal vanaf 1993
Frankrijk	537	446	126607	27,5	-5922	+70	-5852
Verenigde Staten	528	386	86068	18,7	-2535	+1229	-1306
Nederland	477	335	82785	18,0	+4380	+994	+5374
Duitsland	286	216	56734	12,3	-3927	+329	-3598
Verenigd Koninkrijk	236	187	27185	5,9	-2060	+52	-2008
Zweden	85	73	15891	3,5	+1022	+86	+1108
Zwitserland	82	69	13966	3,0	+715	+9	+724
Japan	112	93	11943	2,6	-318	+55	-263
Italië	60	53	9785	2,1	-205	+828	+623
Luxemburg	49	37	9541	2,1	-146	+30	-116
Canada	22	18	3069	0,7	-622	+22	-600
Denemarken	8	8	2605	0,6	-187	0	-187
Finland	22	19	2598	0,6	-358	+30	-328
Overige en land van herkomst niet bekend	577	140	11726	2,4	-85	+192	+1017
Totaal	3081	2080	460503	100,0	-10248	+3926	-6322

a. Het begrip meest recent cijfer betreft de werkgelegenheidscijfers van het jaar 1995 met uitzondering van 107 bedrijven, waaronder enkele belangrijke multinationals waarvan het aantal werknemers enkel bekend is voor 1994 maar nog niet voor 1995.

Bron : Multibel, balanscentrale, editie januari 1997 en Trends Top 30000 1997.

Volgens omvang van tewerkstelling zijn de Belgische ondernemingen die deel uit maken van een buitenlandse groep als volgt gespreid : 61% stelt tot 100 personen tewerk, 21% tot 250 personen en 18% van bedrijven behoort tot de grote bedrijven met meer dan 250 werknemers. Volgens de KMO-definitie van EUROSTAT valt 82% van de buitenlandse bedrijven onder de categorie kleine en middelgrote ondernemingen met minder dan 250 werknemers. De OESO-definitie van KMO-bedrijven is ruimer en neemt de bedrijven tot 500 werknemers op. Als die definitie wordt gevolgd, behoren 92% van de Belgische ondernemingen die deel uit maken van een buitenlandse groep tot de KMO-bedrijven.

De expansiewetten van de jaren 1960 en 1970 hebben veel buitenlandse bedrijven naar België gelokt. Deze multinationale ondernemingen waren actief in de auto-assemblage, de chemische nijverheid en de consumentenelektronica. Het waren nieuwe vestigingen die werkgelegenheid creëerden. Momenteel is de situatie sterk gewijzigd. Terwijl vroeger nieuwe bedrijven werden ingeplant in België, evolueert de situatie nu naar overnames van Belgische ondernemingen door buitenlandse groepen die omwille van herstructureringen leiden tot een afbouw van werkgelegenheid in België. Vervolgens is er de internationalisatie van de dienstensector. Ook in België komen dienstverlenende bedrijven onder buitenlandse invloed te staan.

De procentuele spreiding van de werkgelegenheid over de sectoren is als volgt : 54% industrie, 39% diensten, 4% energie en 3% bouw. Het detail staat in volgende tabel.

TABEL 48 Bedrijfstak in België van de Belgische vestigingen van buitenlandse groepen gerangschikt volgens aantal werknemers in België

NACE-BEL omschrijving	Aantal bedrijven in België	Aantal werknemers	Percentage werknemers
Chemische nijverheid	129	48602	10,6
Vervaardiging en assemblage van auto's, aanhangwagens en opleggers	21	28209	6,1
Vervaardiging van voedingsmiddelen en dranken	83	24239	5,3
Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen	75	22911	5,0
Metallurgie	26	19275	4,2
Vervaardiging van audio-, video- en telecommunicatie	16	17823	3,9
Vervaardiging van overige niet-metaalhoudende minerale producten	49	13727	3,0
Vervaardiging van elektrische machines en apparaten	36	13337	2,9
Vervaardiging van producten van metaal	59	11084	2,4
Rubber- en kunststofnijverheid	43	9110	2,0
Papier- en kartonnijverheid	31	7863	1,7
Vervaardiging van textiel	31	6504	1,4
Vervaardiging van overige transportmiddelen	8	6099	1,3
Vervaardiging van medische apparatuur, van precisie- en optische instrumenten en van uurwerken	17	4036	0,8
Uitgeverijen, drukkerijen en reproductie van opgenomen media	27	3422	0,7
Overige industrie	46	11722	2,5
Subtotaal industrie	697	247963	53,8
Overige zakelijke dienstverlening	368	53645	11,6
Groothandel en handelsbemiddeling, exclusief auto's e.a.	560	40630	8,8

NACE-BEL omschrijving	Aantal bedrijven in België	Aantal werknemers	Percentage werknemers
Financiële instellingen	129	21535	4,7
Hotels en restaurants	23	12825	2,8
Kleinhandel, exclusief auto's e.a.; reparatie van consumentenartikelen	54	10715	2,3
Verzekeringswezen	24	10207	2,2
Verkoop en reparatie van auto's e.a.; kleinhandel in motorbrandstoffen	80	7530	1,6
Post en telecommunicatie	7	6686	1,5
Vervoerondersteunende activiteiten	52	4617	1,0
Vervoer te land	31	2671	0,6
Overige diensten	169	8869	1,9
Subtotaal diensten	1497	180030	39,1
Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en warm water	4	17547	3,8
Bouwnijverheid	78	12503	2,7
Overige en bedrijfstak niet bekend ^a	805	2460	0,5
Totaal	3081	460503	100,0

a. De bedrijfstak is bekend bij 2288 ondernemingen, het aantal werknemers bij 2080 ondernemingen. Bij de onbekenden zijn er een groot aantal bijhuizen van buitenlandse ondernemingen

Bron : Balanscentrale, editie januari 1997 en Trends Top 30000 1997.

Globaal kan men stellen dat de buitenlandse investeerders in een groot aantal sectoren van de Belgische economie aanwezig zijn.

Opmerkelijk is dat de subsector "Overige zakelijke dienstverlening" op de eerste plaats komt vóór de chemische nijverheid. De subsector diensten aan ondernemingen staat onder buitenlandse invloed via onder meer de interimkantoren en selectiebureaus (22600 werknemers), de schoonmaakbedrijven (9300 werknemers), de coördinatiecentra (6300 werknemers) en de bewakingsfirma's (5900 werknemers).

De buitenlandse multinationale ondernemingen in de chemische nijverheid zijn geconcentreerd in de basischemie (22100 werknemers), de farmaceutische nijverheid (9000 werknemers) en de fotochemische nijverheid (7300 werknemers).

Op de derde plaats komt de groothandel. Slechts drie bedrijven in de groothandel stellen meer dan 1000 werknemers tewerk. De groothandel in computers is de grootste subsector (7500 werknemers), gevolgd door de groothandel in farmaceutische producten (5400 werknemers).

De vierde plaats wordt ingenomen door de automobiellindustrie (28209 werknemers). De vijf aanwezige autoconstructeurs in België stelden in 1995 nog 22155 werknemers tewerk.

Andere sectoren in de industrie met een sterke buitenlandse invloed zijn de voedingsindustrie (24239 werknemers), de machinebouw, apparaten en werktuigen (22911 werknemers), de metallurgie (19275 werknemers) en de vervaardiging van producten uit metaal (11084 werknemers) en de elektrische en elektronische industrie (drie NACE-Bel-afdelingen : 35186 werknemers). Bij de dienstensector valt de aanwezigheid van de buitenlandse financiële sector op (21535 werknemers).

Wanneer we de bedrijven met een minderheidsparticipatie van buitenlands kapitaal opnemen in de analyse, wijzigt de sectorale verdeling voornamelijk in de dienstensector.

Tenslotte geven we de regionale spreiding van de buitenlandse bedrijven in België. Vlaanderen telt de meeste buitenlandse vestigingen. De werkgelegenheid van de buitenlandse bedrijven is vooral in het Brusselse gewest en in Vlaanderen geconcentreerd. Wallonië is minder attractief voor buitenlandse investeerders.

TABEL 49 Vestigingsplaats in België van de Belgische vestigingen van buitenlandse groepen

	Aantal bedrijven	%	Aantal werknemers	%
Brussel	1083	35	202680	44
Vlaanderen	1333	43	195590	42
Wallonië	427	14	57830	13
Vestigingsplaats in België niet bekend ^a	228	8	4403	1
Totaal	3081	100	460503	100

a. Bij de meeste buitenlandse vennootschappen met een bijkantoor of een centrum van werkzaamheden in België wordt in de balanscentrale de plaats van de hoofdzetel in het buitenland gegeven.

2. INVESTERINGEN

Uit de boekhoudkundige gegevens van de balanscentrale blijkt dat de Belgische vestigingen van buitenlandse groepen tijdens de periode 1993-1995 jaarlijks rond de 500 miljard BEF investeren in België of in het buitenland. In dit bedrag zijn de investeringen van banken en verzekeringsvennootschappen en de investeringen van de filialen van buitenlandse moeders die geen jaarrekening neerleggen bij de balanscentrale niet opgenomen. Tabel 50 geeft een overzicht van de samenstelling van de investeringen²³ van de filialen van de buitenlandse groepen aanwezig in België. De uitgaven voor overnames en de aankoop van aandelen in bedrijven vormen de meerderheid van de investeringen. Deze uitgaven voor de verwerving van financiële vaste activa stijgen van 264 miljard BEF in 1993 naar 287 miljard BEF in 1995.

23. Financiële vaste activa omvat de uitgaven voor de verwerving van deelnemingen in verbonden ondernemingen en in ondernemingen waarmee een deelnemingsverhouding bestaat. Materiële vaste activa omvat de uitgaven voor de verwerving van terreinen, gebouwen, installaties, machines, meubilair en rollend materieel, leasing e.a. Immateriële vaste activa omvat de uitgaven voor de verwerving van licenties, octrooien, patenten e.a., de uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling en de uitgaven voor informatica.

TABEL 50 Samenstelling van de investeringen van de Belgische vestigingen van buitenlandse groepen, 1993-1995 in miljarden BEF

	1993		1994		1995	
	Aantal bedrijven	Bedrag	Aantal bedrijven	Bedrag	Aantal bedrijven	Bedrag
Aanschaffing van immateriële vaste activa	360	33,8	400	39,5	404	48,7
Aanschaffing van materiële vaste activa	1637	183,7	1830	200,6	1804	191,2
Aanschaffing van financiële vaste activa	506	263,9	528	270,2	488	287,3
Totaal	1712	481,4	1917	510,3	1872	527,2

Bron : Balanscentrale, editie januari 1997.

De volgende tabel geeft de investeringen volgens herkomstland.

De Franse ondernemers zijn onze belangrijkste investeerders maar de investeringen van hun filialen gevestigd in België dalen tussen 1993 en 1995 naar 123 miljard BEF. De Verenigde Staten komen op de tweede plaats en Duitsland op de derde plaats. De investeringen van hun vestigingen schommelen weinig over de periode 1993-1995. De vierde plaats wordt ingenomen door bedrijven die gecontroleerd worden door Nederlanders. Samen met de Zwitserse ondernemingen verhogen zij sterk de investeringen van hun filialen in België in 1995.

TABEL 51 Investerings door de Belgische vestigingen van buitenlandse groepen volgens land van herkomst, 1993-1995 in miljarden BEF

	Aantal bedrijven 1993-1995	Totaal 1993-1995	1993	1994	1995
Frankrijk	460	440,0	159,3	157,7	123,0
Verenigde Staten	370	250,3	90,5	78,2	81,6
Duitsland	242	202,5	66,3	73,4	62,8
Nederland	349	182,4	51,7	52,7	78,0
Verenigd Koninkrijk	184	111,8	18,2	48,8	44,8
Luxemburg	41	89,3	35,7	20,7	32,9
Zwitserland	64	83,0	18,6	19,4	45,0
Japan	91	40,4	13,3	11,5	15,6

	Aantal bedrijven 1993-1995	Totaal 1993-1995	1993	1994	1995
Zweden	75	38,5	4,8	14,9	18,8
Italië	51	18,2	6,8	7,8	3,6
Finland	19	15,8	1,8	8,9	5,1
Canada	18	8,8	3,8	3,7	1,3
Ierland	6	2,0	0,3	1,4	0,3
Spanje	5	1,8	0,1	0,5	1,2
Overige	133	34,1	10,2	10,7	13,2
Totaal investeringen	2108	1518,9	481,4	510,3	527,2
Geen informatie over investeringen	973				
Totaal	3081				

Bron : Balanscentrale, editie januari 1997

3. OMZET EN TOEGEVOEGDE WAARDE

Een ander criterium om het belang van de buitenlandse ondernemingen in België te meten is de omzet. We beperken ons gegevensbestand tot de bedrijven die in 1993 en 1995 hun omzet en toegevoegde waarde publiceerden en meer dan 10 werknemers hebben²⁴. We geven de evolutie voor de ondernemingen die tot een buitenlandse groep behoren en deze die geen deel uitmaken van een buitenlandse groep.

24. 60% van de ondernemingen publiceerden hun jaarrekening van 1993 en 1995. De bijkomende beperking dat de drie variabelen voor beide jaren positief zijn en het aantal werknemers groter dan 10 is, reduceerde het bestand tot 8014 ondernemingen. Ten opzichte van het totale NIS-bedrijvenbestand zijn de grote ondernemingen met 50 of meer werknemers voor 68% vertegenwoordigd terwijl de kleine ondernemingen met minder dan 50 werknemers ondervertegenwoordigd zijn.

TABEL 52 Omzet in België van de bedrijven met meer dan 10 werknemers volgens nationaliteit, in miljarden BEF, 1993-1995 in werkelijke prijzen

	Aantal bedrijven	%	Omzet 1993	Omzet 1995	Jaarlijkse groei van de omzet in wer- kelijke prijzen
<i>Belgische vestigingen van buitenlandse groepen</i>					
Stijgende omzet tussen 1993 en 1995	827	66	2748	3497	+12,8
Dalende omzet tussen 1993 en 1995	423	34	1125	947	-8,3
Subtotaal	1250	100	3873	4444	+7,1
<i>Belgische ondernemingen</i>					
Stijgende omzet tussen 1993 en 1995	4372	65	2189	2869	+14,5
Dalende omzet tussen 1993 en 1995	2392	35	1160	959	-9,1
Subtotaal	6764	100	3349	3828	+6,9
Totaal ondernemingen					
Stijgende omzet tussen 1993 en 1995	5199	65	4936	6366	+13,6
Dalende omzet tussen 1993 en 1995	2815	35	2285	1906	-8,7
Totaal	8014	100	7221	8272	+7,0
Aandeel buitenlandse groepen	16%		54%	54%	

Bron : Balanscentrale, editie januari 1997.

Bij de bedrijven met meer dan 10 werknemers in België wordt iets meer dan de helft van de omzet gerealiseerd door 1250 bedrijven onder buitenlandse invloed. Twee op drie bedrijven verhogen hun omzet tijdens de periode 1993 en 1995, zowel bij deze die tot een buitenlandse groep behoren als bij deze met de Belgische nationaliteit. Wanneer we kijken naar het criterium toegevoegde waarde per werknemer dan stellen we duidelijke verschillen vast.

De toegevoegde waarde per werknemer is hoger bij de bedrijven van buitenlandse herkomst dan bij de bedrijven met een Belgische nationaliteit. In 1995 is de gemiddelde toegevoegde waarde per werknemer voor de bedrijven met meer dan 10 werknemers in de buitenlandse filialen gelijk aan 3,8 miljoen BEF en in de Belgische bedrijven gelijk aan 2,2 miljoen BEF. Het staal van ondernemingen is omwille van het gebrek aan informatie beperkt tot slechts 6092 bedrijven.

Een studie van Fabrimetal komt tot dezelfde vastellingen bij haar leden²⁵. In de periode 1991-1995 bedroeg de gemiddelde toegevoegde waarde per werknemer van de buitenlandse ondernemingen 2,34 miljoen BEF terwijl de Belgische ondernemingen slechts 2,02 miljoen BEF noteren, een verschil van 16 %.

Vervolgens blijkt dat er tussen 1991 en 1995 een globale stijging van de arbeidsproductiviteit wordt gerealiseerd. Ook de groei van de toegevoegde waarde per

25. Fabrimetal, "De buitenlandse ondernemingen in de Fabrimetal-sectoren in 1997, Economische studies", Nr 56, juli 1997, 12 p.

werknemer is hoger bij de buitenlandse bedrijven (zie table 54). Dit betekent dat de buitenlandse bedrijven in België tussen 1991 en 1995 een gemiddelde jaarlijkse productiviteitsstijging noteerden van 4,2% terwijl de Belgische bedrijven slechts 2,1% halen. Een verschil van 2,1% dat vergroot in de industriële sectoren naar gemiddeld 2,3% per jaar voor de periode 1991-1995.

TABEL 53 Gemiddelde toegevoegde waarde per werknemer van de bedrijven met meer dan 10 werknemers volgens nationaliteit in miljoenen BEF, 1991-1995 in werkelijke prijzen (a)

	Aantal bedrijven	1991	1993	1995
<i>Belgische vestigingen van buitenlandse groepen</i>				
Subtotaal industrie	410	2,436	2,556	2,887
Totaal	943	3,238	3,388	3,817
<i>Belgische ondernemingen</i>				
Subtotaal industrie	1838	1,968	2,029	2,129
Totaal	5149	2,032	2,109	2,211
<i>Totaal ondernemingen</i>				
Subtotaal industrie	2248	2,053	2,125	2,267
Totaal (b)	6092	2,219	2,307	2,459

a. De toegevoegde waarde zonder BTW van een onderneming wordt berekend in de resultaatrekening en is gelijk aan het verschil tussen de bedrijfsopbrengsten en bedrijfskosten m.n. de aankopen van handelsgoederen, grond- en hulpstoffen, diensten en diverse goederen. Het gemiddelde werd berekend op bedrijfsniveau:

$$\sum_i (\text{toegevoegde waarde}_i / \text{werknemers}_i) / \text{aantal bedrijven}$$

en niet op het gemiddelde $\sum_i (\text{toegevoegde waarde}_i) / \sum_i \text{werknemers}_i$

b. Van de 8014 bedrijven met informatie over toegevoegde waarde in 1993 en 1995, hebben slechts 6092 bedrijven deze informatie in 1991.

Bron : Balanscentrale, editie 1995 en januari 1997.

TABEL 54 Gemiddelde toegevoegde waarde per werknemer van de bedrijven met meer dan 10 werknemers volgens nationaliteit, 1991-1995 gemiddelde jaarlijkse groei

	Aantal bedrijven	1991-1993 %	1993-1995 %	1991-1995 %
<i>Belgische vestigingen van buitenlandse groepen</i>				
Subtotaal industrie	410	2,4	6,3	4,3
Totaal	943	2,3	6,1	4,2
<i>Belgische ondernemingen</i>				
Subtotaal industrie	1348	1,5	2,4	2,0
Totaal	5149	1,9	2,4	2,1
<i>Totaal ondernemingen</i>				
Subtotaal industrie	2248	1,7	3,3	2,5
Totaal	6092	2,0	3,2	2,6

Bron : Balanscentrale, editie 1995 en januari 1997.

Het verschil in arbeidsproductiviteit tussen de buitenlandse en Belgische ondernemingen wordt mede bepaald door de sectorale opdeling, de groepsstructuur van de ondernemingen en de grootte van het bedrijf.

Buitenlandse investeringen zijn geconcentreerd in de sectoren met een hoge arbeidsproductiviteit zoals in de sectoren van de chemie en de groothandel. De gemiddelde arbeidsproductiviteit van de buitenlandse chemische bedrijven is gelijk aan 4,040 miljoen BEF en deze van de Belgische bedrijven is gelijk aan 2,734 miljoen BEF in 1995. Voor de groothandel zijn deze bedragen respectievelijk 4,789 miljoen BEF en 2,449 miljoen BEF. Ook in de kunststoffenindustrie, de metallurgie en de vervaardiging van metaalproducten hebben de buitenlandse filialen een hogere toegevoegde waarde per werknemer. Zowel voor het jaar 1993 als 1995 noteren we in praktisch alle bedrijfstakken een hogere toegevoegde waarde per werknemer bij de bedrijven van buitenlandse herkomst.

Belgische bedrijven zijn meer geconcentreerd in sectoren met een lagere arbeidsproductiviteit : textiel, confectie, bouw en kleinhandel.

Vervolgens kunnen filialen van buitenlandse groepen terugvallen op geavanceerde financierings- en managementtechnieken, innovatie en procesttechnologie van het moederhuis. Ook is er een grotere concurrentie tussen de filialen van éénzelfde groep wat de arbeidsproductiviteit in de Belgische filialen doet stijgen. Bij de Belgische bedrijven zijn er minder verbonden ondernemingen.

Uit de balanscentrale blijkt dat 3557 bedrijven of 53% van de beschouwde 6092 geen Belgische aandeelhoudende ondernemingen hebben en dat 4347 bedrijven of 64% geen deelnemingen heeft in andere bedrijven. Aan beide voorwaarden voldoen 2574 ondernemingen. Dit betekent dat 38% van de Belgische ondernemingen met meer dan 10 werknemers zelfstandig is en niet in een groepstructuur is opgenomen.

Tenslotte gaan we na of de grootte van de bedrijven een verklarende factor is in de hoogte van de toegevoegde waarde per werknemer. De cijfers geven voor de vier

grootteklassen een hogere toegevoegde waarde per werknemer in de buitenlandse bedrijven. Het verschil in toegevoegde waarde per werknemer is het grootst bij de kleinste bedrijven. Voor een groot aantal kleine bedrijven was de toegevoegde waarde per werknemer onbekend en is er dus een vertekening.

TABEL 55 Gemiddelde toegevoegde waarde per werknemer in België van de bedrijven met meer dan 10 werknemers volgens nationaliteit en grootte, in miljoenen BEF, 1995

	Belgische vestigingen van buitenlandse groepen		Belgische ondernemingen	
	Aantal bedrijven	Toegevoegde waarde per werknemer	Aantal bedrijven	Toegevoegde waarde per werknemer
van 11 tot 49 werknemers	376	4,845	4875	2,296
van 50 tot 99 werknemers	233	3,417	1110	2,173
van 100 tot 250 werknemers	332	3,307	520	1,866
meer dan 250 werknemers	309	2,975	259	2,215
Totaal	1250	3,708	6764	2,240

Bron : Balanscentrale, editie januari 1997

De hogere arbeidsproductiviteit bij de buitenlandse vestigingen in België kan ook het gevolg zijn van een grotere arbeidsuitstoot bij de bedrijven die onder buitenlandse invloed staan. In hoofdstuk IV.C. over het collectief ontslag blijkt dat de buitenlandse groepen meer werknemers ontslaan via het collectief ontslag dan de Belgische bedrijven. In de groep van 8014 bedrijven met meer dan 10 werknemers was er tussen 1993 en 1995 een jobverlies van 8444 werknemers bij buitenlandse bedrijven en een jobcreatie van 24359 werknemers bij de Belgische bedrijven.

4. BESLUIT

De voornaamste conclusies van de analyse van de 3081 filialen van buitenlandse groepen in België zijn :

- de top drie van de herkomstlanden van de buitenlandse groepen aanwezig in het Belgisch bedrijfsleven zijn Frankrijk (17,4%), de Verenigde Staten (17,1%) en Nederland (15,5%);
- de totale werkgelegenheid van de buitenlandse bedrijven die wij registreren is gelijk aan 460.500 eenheden. De werkelijke cijfers liggen iets hoger gezien we voor 1000 bedrijven geen informatie hadden via de balanscentrale of Trends. Tussen 1993 en 1995 is er een daling van de werkgelegenheid in de buitenlandse bedrijven. Het aantal werknemers bij bedrijven met overwegend buitenlands kapitaal is als volgt verdeeld : de industrie 54%, de diensten 39%, de energie 4% en de bouw 3%.
- de buitenlandse groepen in België zijn het meest actief in de sectoren chemie, de energie, metallurgie en metaalproducten, groot- en kleinhandel, voeding, dienstverlenende bedrijven en financiële instellingen.
- tussen 1993 en 1995 werd er voor 821 miljard BEF geïnvesteerd in de aanschaf van deelnemingen via hun Belgische vestigingen;

- bij de bedrijven met meer dan 10 werknemers wordt in de evolutie van de omzet tussen 1993 en 1995 geen verschil vastgesteld tussen bedrijven van buitenlandse herkomst en deze van Belgische nationaliteit. Wel ligt de arbeidsproductiviteit hoger bij de buitenlandse bedrijven maar dit heeft te maken met de sectoren waarin de buitenlandse groepen actief zijn en met de tegengestelde evolutie van de werkgelegenheid : job-creatie in de Belgische bedrijven en jobdestructie in de bedrijven van buitenlandse herkomst.

Oorzaken en gevolgen van delokalisatie vanuit België

In dit hoofdstuk worden de oorzaken, alsook enkele van de gevolgen van Delokalisatie in enge en ruime zin onderzocht. Delokalisatie in enge zin slaat op de overheveling van activiteiten naar het buitenland. Bij activiteiten ontwikkeld in het buitenland die eveneens in België mogelijk zijn, maar daar niet noodzakelijk afgebouwd worden, spreekt men van delokalisatie in ruime zin¹.

Deel A behandelt de motieven voor Belgische investeringen en participaties in het buitenland en heeft betrekking op delokalisatie in ruime zin. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen motieven van industriële en dienstverlenende vestigingen. De cijfers voor de industriële vestigingen worden verder opgedeeld in 9 regio's. De gegevens over de redenen zijn vooral gebaseerd op de antwoorden op een open vraag (zonder vooraf vastgelegde alternatieven) naar de reden voor de vestiging. Deze vraag werd gesteld in een korte enquête (één fiche) die via de Belgische ambassades gehouden werd bij de filialen van Belgische ondernemingen in het buitenland.

Deel B gaat over de resultaten van een meer uitvoerige enquête afgenomen bij 214 filialen van Belgische bedrijven in een selectie van landen. Ook hier gaat het om een studie van de oorzaken van delokalisatie in ruime zin. De door respondenten aangekruiste motieven worden er vergeleken met objectieve gegevens, zoals de loonkosten in en de afzetmarkten van de vestigingen. Een tweede luik heeft betrekking op de directe en indirecte gevolgen van de activiteiten van de 214 vestigingen voor België en het gastland. Een derde luik behandelt de door de respondenten gerapporteerde recente evoluties, met aandacht voor high-tech en R&D-activiteiten in de buitenlandse vestigingen.

In deel C wordt nagegaan in welke mate collectieve ontslagen in België in de periode 1990-1995 het gevolg waren van Delokalisaties in enge zin. Dit gebeurt op basis van een enquête afgenomen bij de 3 nationale syndicaten naar aanleiding van de aanvragen tot collectief ontslag. Er werd in die enquête ook gepeild naar de achterliggende motieven van het collectief ontslag, zowel in het geval het ontslag verbonden is aan delokalisatie in enge zin, als in het geval dat niet zo is.

1. Voor een meer uitvoerige bespreking van deze definities, zie hoofdstuk I.

A. Motieven voor de aanwezigheid van Belgische ondernemingen in het buitenland

1. INLEIDING

In dit gedeelte volgt een analyse van de motieven van de aanwezigheid van Belgische Bedrijven in het buitenland. Ook in de FPB-studie over delocalisatie van 1994 werden de voornaamste motieven voor de aanwezigheid in het buitenland gerapporteerd. De huidige resultaten zijn verfijnd (er wordt een onderscheid gemaakt tussen meer alternatieve motieven) en hebben betrekking op twee maal zo veel vestigingen van Belgische bedrijven in het buitenland². Bovendien werd nu een onderscheid gemaakt tussen de motieven bij vestigingen met een industriële activiteit en vestigingen met een dienstenactiviteit in het buitenland.

De informatie over de motieven kwam, net zoals in 1994, in de eerste plaats van twee (nieuwe) enquêtes gehouden in 1995-1996 via de Belgische diplomatieke posten in het buitenland³. De buitenlandse dochters van Belgische ondernemingen kregen de vraag wat de redenen waren voor de Belgische aanwezigheid in het gastland. De meerderheid kon daarop een vrij antwoord geven⁴. Overige bronnen waren onder meer de pers en de enquête gehouden bij de syndicaten naar aanleiding van collectieve ontslagen⁵. Ook bij de andere bronnen (pers, jaarverslagen,...) bestond er, met uitzondering van de enquête van de syndicaten⁶, geen voorgedrukte lijst van motieven.

De groep van 1219 ondernemingen waarvoor motieven bekend zijn, mag niet beschouwd worden als een representatief staal uit de gehele groep van 9204 vestigingen met een Belgische deelneming in het bestand BELMOFI. Daarvoor zijn de enquêtes via de diplomatieke posten te sterk vertegenwoordigd in de groep van 1219 vestigingen waarvoor de motieven bekend zijn. Zo is er in dat bestand een groter aantal vestigingen met een industriële activiteit (715) dan vestigingen in de handel, bouw, of dienstensectoren (482), terwijl de verhoudingen in het gehele bestand andersom liggen.

2. Voor 1219 op een totaal van 9204 buitenlandse ondernemingen gecontroleerd door of met een minderheidsparticipatie van een Belgische onderneming konden één of meerdere motieven voor de Belgische aanwezigheid en/of investering achterhaald worden. Het aantal vermelde motieven was daarmee 1730. Er werd dus gemiddeld 1,4 motieven per buitenlandse vestiging opgegeven. Er was slechts uiterst zelden sprake van meer dan 3 verschillende motieven per geval.
3. In minstens 811 van de 1219 vestigingen, of 66,5% kwam de informatie over de motieven uitsluitend van de twee nieuwe enquêtes via de ambassades. Het gaat om de fiche en de gedetailleerde vragenlijst (zie volgende voetnoot) gestuurd via de ambassades, waarvan de resultaten binnenkwamen eind 1995, begin 1996. In 183 vestigingen, (of 15%) was de bron voor de motieven hoofdzakelijk de enquête van de ambassades, maar werd ook informatie verkregen via de pers of de enquête bij de syndicaten. In 87 vestigingen (of 7,1%) was de pers de enige bron van de motieven, en in 37 (of 3%) de vakbonden. Voor 101 vestigingen (of 8,3%) werd de informatie over de motieven verkregen uit diverse andere bronnen (overheidsdiensten, rapporten, jaarverslagen,...).
4. Een beperkte groep van 214 filialen beantwoordde ook een gedetailleerde vragenlijst, waarop na de vraag naar de "beweegredenen die ten grondslag lagen aan de investeringsbeslissingen" een aantal mogelijke alternatieven aangebracht was. De resultaten van die meer gedetailleerde enquête worden afzonderlijk voorgesteld in deel B "Resultaten van de beperkte enquête...", maar zijn ook opgenomen in de tabellen van dit deel.
5. In geval van collectief ontslag in België, met delocalisatie naar het buitenland en voor zover zij er nog niet in aanwezig waren via andere bronnen werden de betreffende buitenlandse vestigingen toegevoegd aan het bestand van BELMOFI.
6. Het betreft de lijst van redenen voor collectief ontslag met delocalisatie naar het buitenland. De antwoorden op deze lijst worden afzonderlijk behandeld in deel C over de enquête van de syndicaten, maar zijn ook opgenomen in dit deel.

2. RESULTATEN

Er blijkt een belangrijk onderscheid te bestaan tussen de redenen voor de aanwezigheid in het buitenland tussen industriële en dienstverlenende vestigingen. Toch worden in paragraaf a, waar een vergelijking gemaakt wordt met de studie van 1994, enkel geaggregeerde cijfers gegeven. In deel b wordt ingegaan op het onderscheid tussen industrie en diensten, en wordt de lijst van motieven verfijnd. In deel c wordt een onderscheid gemaakt tussen de motieven voor de Belgische aanwezigheid in verschillende regio's en economische blokken over heel de wereld. In deel c worden enkel cijfers gegeven voor industriële vestigingen⁷.

a. *Vergelijking met de studie (FPB) van 1994*

In tabel 56 werden de door 1219 vestigingen opgegeven motieven op dezelfde wijze gehergroepeerd als in de studie van 1994.

TABEL 56 Motieven voor de aanwezigheid van Belgische ondernemingen in het buitenland

Motieven ^a	Studie Federaal Planbureau 1994 situatie van 1993		Huidige studie motieven situatie van 1995 ^b	
	Aantal vermeldingen	%	Aantal vermeldingen	%
Marktaanwezigheid (groep 1)	263	30,5	576	33,3
Uitbreiding, expansie (groep 1)	172	20,0	427	24,7
Herstructurering, globalisatie (groep 2)	101	11,7	177	10,2
Arbeidskrachten, loonkost (groep 3)	120	13,9	181	10,5
Grondstoffen, transport (groep 4)	62	7,2	131	7,6
Maatregelen en reglementen overheid (groep 5)	111	12,9	150	8,7
Andere redenen (groep 4, 6)	32	3,7	88	5,1
Totaal	861	100	1730	100

a. Om de vergelijking met tabel 57, 58 en 59 te vereenvoudigen wordt telkens vermeld tot welke groep van die tabellen elk van die motieven behoort.

b. De vermeldingen van de vorige studie zijn hierin inbegrepen op voorwaarde dat de betrokken onderneming nog steeds een filiaal is van de Belgische moeder.

Het aantal vermelde redenen is toegenomen van 861 tot 1730⁸. In de huidige studie is het belang van "marktaanwezigheid" (33,3%) en "uitbreiding en expansie" (24,7%), die met respectievelijk 30,5% en 20% al dominant waren in de studie van 1994, nog toegenomen. Dit gaat ten nadele van het relatief belang van de vermeldingen die verwijzen naar factoren i.v.m. arbeidskrachten of loonkosten (nu 10,5%) en "maatregelen en reglementen van de overheid" (nu 8,7%). De werkelijke verschuiving in de percentages is groter dan de tabel aangeeft omdat de vermeldingen van de studie van 1994 ook opgenomen zijn in de huidige cijfers (voor

7. Lezers die geïnteresseerd zijn in land-specifieke informatie over de motieven voor alle vestigingen (zowel industrie als diensten) kunnen de landenanalyse in appendix 3 raadplegen.

8. In het totaal zijn er meer dan 2000 redenen bekend, maar hier werden alleen vermeldingen gebruikt van vestigingen waarvan bekend was of het om een dienstenactiviteit of een industriële activiteit ging.

zover de betrokken onderneming nog steeds een filiaal is van een Belgische moeder).

Het is echter gevaarlijk om achter deze cijfers een reële evolutie van motieven van de Belgische aanwezigheid in het buitenland te zoeken. De voornaamste oorzaak van het groter belang van de reden marktaanwezigheid en uitbreiding of expansie is het toegenomen aandeel van de vestigingen met een dienstverlenende activiteit⁹. Daarom worden vanaf deel b nog enkel afzonderlijke cijfers gegeven voor vestigingen met een industriële en dienstenactiviteit.

b. Gedetailleerde analyse per groep van motieven voor industriële en dienstverlenende vestigingen

De groepen van motieven voor aanwezigheid en/of investeringen in het buitenland van tabel 56 worden hier verder onderverdeeld. Het gaat opnieuw over een onderverdeling die gemaakt werd op het FPB. Zij stemt niet woordelijk, maar wel inhoudelijk overeen met de antwoorden van de respondenten. Bij de volgende tabellen worden geen cijfers gegeven voor de 22 vestigingen uit de primaire of de extractieve nijverheid waarvoor het vestigingsmotief bekend was. Die cijfers zijn wel opgenomen in tabel 56.

De opdeling diensten/ industrie gebeurde op basis van de activiteit van de buitenlandse dochter en niet die van de moeder in België. In de sectoren bouw, handel en diensten zitten bijgevolg ook buitenlandse verkoopsagentschappen en vertegenwoordigingen van industriële bedrijven in België. In de groep industrie zitten ook vestigingen met een industriële activiteit in het buitenland, waarvan de Belgische moeder in ons land enkel nog een handelsactiviteit uitoefent.

De eerste groep verzamelt alle motieven zoals “groei”, “expansie”, “eenvoudiger toegang tot de lokale markt”, “profiteren van markten in expansie”,... die uitsluitend te maken hebben met het verhogen van de globale omzet van de betrokken multinationale onderneming¹⁰. Zij stemt overeen met de punten “marktaanwezigheid” en “uitbreiding, expansie” van tabel 56. De overige groepen stemmen direct overeen met de groepen van tabel 56.

9. Voornamelijk als gevolg van de nieuwe enquête gehouden via de ambassades, die zowel naar industriële als dienstverlenende ondernemingen gericht was.

10. Een uitzondering is de aanwezigheid in het buitenland om lokale invoerrechten te vermijden of overheidsbestellingen te verkrijgen. Die motieven zijn ondergebracht bij groep 5.

TABEL 57 Motieven Belgische aanwezigheid in het buitenland in industriële en dienstverlenende activiteit

	Industrie		Bouw, Handel en Diensten	
	Aantal vermeldingen	Percentage	Aantal vermeldingen	Percentage
<i>Groep 1 : marktaanwezigheid/expansie</i>	545	50,5	453	72,2
marktaanwezigheid/eenvoudiger toegang tot markt	289	26,8	284	45,3
markten in expansie	29	2,7	53	8,5
expansie	227	21,8	116	18,5
<i>Groep 2 : globalisatie/herstructurering</i>	100	9,3	77	12,3
globalisatiestrategie	52	4,8	70	11,2
herstructurering, rationalisatie	48	4,4	7	1,1
<i>Groep 3 : factor arbeid</i>	154	14,3	25	4,0
lagere loonkosten	132	12,2	19	3,0
aanwezigheid gekwalificeerd personeel	17	1,6	6	1,0
soepele arbeidsvoorwaarden	5	0,5	0	0,0
<i>Groep 4 : andere productiefactoren</i>	104	9,6	18	2,9
beschikbaarheid of kostprijs van energie en/of grondstoffen	47	4,4	3	0,5
transportkosten	54	5,0	12	1,9
grondprijs, ruimte	2	0,2	1	0,2
uitrusting, machines en gebouwen	1	0,1	2	0,3
<i>Groep 5 : overheid</i>	114	10,6	35	5,6
competitieve devaluaties of depreciaties munt gastland	14	1,3	1	0,2
infrastructuur in gastland	2	0,2	1	0,2
speciale voordelen gastland :				
<i>fiscale voordelen</i>	32	3,0	12	1,9
<i>subsidies</i>	16	1,5	2	0,3
<i>Treuhandanstalt</i>	15	1,4	1	0,2
<i>andere voordelen</i> + <i>niet gespecificeerde</i>	9	0,8	4	0,6
wettelijke of reglementaire beperkingen in gastland :				
<i>vermijden invoerrechten, local content regels, enz.,...</i>	12	1,1	2	0,3

	Industrie		Bouw, Handel en Diensten	
	Aantal vermeldingen	Percentage	Aantal vermeldingen	Percentage
<i>verkrijgen overheidsbestellingen</i>	4	0,4	7	1,1
reglementaire beperkingen in België				
<i>milieureglementering</i>	9	0,8	0	0,0
<i>andere reglementaire beperkingen buiten arbeid</i>	1	0,1	5	0,8
<i>Groep 6 : overige redenen</i>	62	5,7	19	3,0
diversificatie	25	2,3	5	0,8
technische redenen/synergieën	7	0,6	0	0,0
opkopen concurrent	6	0,5	0	0,0
verwerven patenten of licenties	2	0,2	1	0,2
lopende tijdelijke projecten	3	0,3	5	0,8
verkenning toekomstige investeringen	2	0,2	1	0,2
overige specifieke redenen	17	1,6	7	1,1
Totaal				
Aantal vermeldingen van redenen	1079	100	627	100
Aantal vestigingen	715		482	

Tabel 57 laat zien dat in vestigingen met een industriële activiteit 50,5% van de vermelde motieven behoort tot de groep marktaanwezigheid/expansie. Bij de vestigingen met een handel of dienstverlenende activiteit bedraagt dat percentage zelfs 72,2%.

Uit de verdeling van de motieven (binnen groep 1) blijkt dat de noodzaak van een productie dicht bij de afzetmarkt (expliciet verwoord in het motief “marktaanwezigheid / eenvoudiger toegang tot de markt” en impliciet in het motief “markten in expansie”) dwingender is voor de vestigingen met een dienstverlenende activiteit dan voor vestigingen met een industriële activiteit. Toch is deze reden met 26,8% + 2,7% van de vermeldingen ook het belangrijkste bij vestigingen met een industriële activiteit.

In groep 2 worden “globalisatiestrategie” en “herstructurering, rationalisatie” samengebracht. De twee motieven verwijzen naar een strategie gericht op het verhogen van de winsten op mondiaal vlak. Dit omvat zowel het verhogen van de totale omzet als het verminderen van de productiekosten. Over het algemeen ligt de nadruk bij globalisatiestrategie meer op het verhogen van de globale omzet. Bij vestigingen ondergebracht onder het motief “herstructurering of rationalisatie” gaat het meer over het reduceren van productiekosten. Bij dit motief zitten nogal wat gevallen van delocalisatie met collectieve ontslagen in België.

Er zijn grote verschillen tussen de industriële en dienstverlenende vestigingen. Het eerder op kostenreductie wijzende motief “herstructurering, rationalisatie” speelt met 4,4% tegen 1,1% een grotere rol bij industriële vestigingen, dan bij vestigingen in de bouwsector of de diensten. De positiever klinkende “globalisatiestrategie” is met 11,2% tegen 4,8% belangrijker bij de diensten dan in de industrie. Dit bevestigt het grotere belang van een strategie gericht op expansie en uitbreiding van markten voor vestigingen met een dienstverlenende activiteit.

Lagere loonkosten, deel uitmakend van de derde groep, krijgt 12% van de vermeldingen in de industrie en slechts 3 procent van de vermeldingen in de dienstverlenende vestigingen. De aanwezigheid van gekwalificeerd personeel (waaronder ook know-how valt) heeft een belang in een aantal gevallen, maar hun aantal is zeker voor de industriële vestigingen klein in vergelijking tot het loonkostmotief. Dit zou er kunnen op wijzen dat bedrijven over het algemeen niet naar het buitenland hoeven te vertrekken om voldoende geschikt personeel te vinden. Soepele arbeidsvoorwaarden blijken nauwelijks van belang als vestigingsfactor, zelfs voor industriële activiteiten.

De vierde groep brengt de motieven die te maken hebben met andere productie-factoren samen. Het motief “transportkosten” kan zowel slaan op de transportkosten van intermediaire producten of grondstoffen, als op de transportkosten naar de afzetmarkt toe. De “beschikbaarheid of kostprijs van energie en/of grondstoffen” heeft 4,4% van de vermeldingen in de industrie. Dit motief is wel het belangrijkste voor vestigingen uit de landbouw of de extractieve nijverheid, maar die zijn niet opgenomen in de tabel. Van de 22 vestigingen met een dergelijke activiteit, waarvan wij de motieven voor de Belgische aanwezigheid kennen, zijn er 15 die de beschikbaarheid of kostprijs van energie en/ of grondstoffen als motief geven.

De vijfde groep omvat alle factoren die rechtstreeks gecontroleerd worden door de buitenlandse of Belgische overheid. Deze groep bevat 10,6% van de motieven bij industriële vestigingen en 5,6% van de vermelde motieven bij de diensten. De belangrijkste deelgroep zijn de “speciale voordelen toegekend door het gastland”. “Fiscale voordelen” (3%), “subsidies” (1,5%), het goedkoop overnemen van bedrijven in de ex-DDR via de Treuhandanstalt (1,4%) en “andere voordelen” (0,8%) maken samen 6,7% van het totaal van de vermelde motieven in de industrie uit.

De overige motieven in deze groep zijn in volgorde van belang voor de industriële vestigingen: “competitieve devaluaties” (1,3%), het “vermijden van invoerrechten, en local content regels en andere beperkingen in het gastland” (1,1%), “milieubeperkingen in België” (0,8%), “het verkrijgen van overheidsbestellingen” (0,4%), “infrastructuur in het gastland” (0,2%) en “andere reglementaire beperkingen buiten arbeid” (0,1%). Bij de dienstverlenende vestigingen nemen het verkrijgen van “overheidsbestellingen” (1,1%) en de “andere reglementaire beperkingen buiten arbeid” (0,8%) een belangrijker plaats in dan in de industrie.

Groep 6 omvat een aantal uiteenlopende motieven die niet in één van de bovenstaande groepen konden ondergebracht worden. Het belangrijkste motief binnen deze groep is dat van “diversificatie” met 2,3% van het totaal aantal vermeldingen in vestigingen met een industriële activiteit. Andere motieven voor het starten of overnemen van (deelnemingen in) een industriële activiteit in het buitenland zijn: “technische redenen/synergieën” (0,6%), “het opkopen van een concurrent” (0,5%), “het verwerven van patenten” (0,2%), “het bestaan van lopende tijdelijke projecten” (0,3%), “de verkenning van toekomstige investeringen” (0,2%). Bij de diensten zijn enkel de “diversificatie” (0,8%) en de “lopende tijdelijke projecten” (0,8%) van belang.

17 vermeldingen voor de industriële vestigingen en 7 vermeldingen binnen de diensten waren te specifiek om ze onder te brengen in één of andere groep.

c. Analyse per landengroep

De motieven voor de Belgische aanwezigheid zijn niet alleen sterk verschillend tussen industriële en dienstvestigingen, zij zijn ook afhankelijk van het land of het geografisch gebied in kwestie. Uitsluitend voor de industriële vestigingen wordt hier een onderscheid gemaakt tussen 9 verschillende regio's. Met 347 vestigingen en 516 vermeldingen (zie onderaan tabel 58) is de Europese Unie (15 lidstaten) + de EFTA¹¹, de sterkst vertegenwoordigde regio in de analyse. 341 van de 347 betrokken vestigingen liggen bovendien binnen de Europese Unie.

De overige regio's zijn: de CEFTA-landen (Hongarije, Polen, Slovakije, Slovenië, Tsjechië); de Rest van Centraal Europa, de ex-USSR-landen en Turkije; Afrika (voornamelijk Noord-Afrika); de Nafta-landen; Zuid en Midden-Amerika; de EAEC-landen; de overige landen in het Verre Oosten (Bangladesh, India, Myanmar, Pakistan, Sri Lanka); en Oceanië.

11. De motieven voor de EFTA landen slaan enkel op 4 industriële vestigingen in Noorwegen, 1 in Zwitserland, en 1 in Malta.

TABEL 58 Motieven voor de aanwezigheid van Belgische industriële vestigingen, per regio in de wereld

	Europese Unie + EFTA	CEFTA ^a	Rest Centraal Europa ^b , ex USSR & Turkije	Afrika ^c
	%	%	%	%
<i>Groep 1: marktaanwezigheid/expansie</i>	46	42	70	21
marktaanwezigheid/eenvoudiger toegang tot markt	22	13	32	18
markten in expansie	2	3	12	0
expansie	22	26	26	3
<i>Groep 2: globalisatie/herstructurering</i>	11	14	6	5
globalisatiestrategie	5	10	6	3
herstructurering, rationalisatie	6	4	0	2
<i>Groep 3: factor Arbeid</i>	11	22	12	39
lagere loonkosten, arbeidsvoorwaarden	9	22	12	39
aanwezigheid gekwalificeerd personeel en know-how	2	0	0	0
<i>Groep 4: andere productiefactoren</i>	9	16	9	8
beschikbaarheid of kostprijs van energie en/of grondstoffen, grond, gebouwen	5	9	3	6
transportkosten	4	7	6	2
<i>Groep 5: overheid</i>	13	3	3	26
competitieve devaluaties of depreciaties munt gastland	2	0	0	0
speciale voordelen gastland	9	2	3	21
Invoerrechten/overheidsbestellingen in gastland	1	1	0	3
reglementering in België (milieu,..)	1	0	0	2
<i>Groep 6: overige Redenen</i>	10	1	0	2
<i>Totaal %</i>	100	100	100	100
<i>Aantal vermeldingen van redenen</i>	516	89	34	62
<i>Aantal vestigingen</i>	347	63	18	36

a. De CEFTA landen zijn : Hongarije, Polen, Slovakije, Slovenië, Tsjechië.

b. Met name : Albanië, Bulgarije, Kroatië, Servië, Bosnië, Macedonië, Roemenië.

c. Bijna uitsluitend Noord-Afrika.

TABEL 59 Motieven voor de aanwezigheid van Belgische industriële vestigingen, per regio in de wereld

	NAFTA ^a	Zuid en Midden Amerika	EAEC ^b	Overige Verre Oosten ^c	Oceanië
	%	%	%	%	%
<i>Groep 1: marktaanwezigheid/expansie</i>	77	71	51	38	54
marktaanwezigheid/eenvoudiger toegang tot markt	42	48	38	16	46
markten in expansie	3	0	4	4	0
expansie	32	23	9	18	8
<i>Groep 2: globalisatie/herstructurering</i>	5	5	9	0	23
globalisatiestrategie	2	5	4	0	23
herstructurering, rationalisatie	3	0	5	0	0
<i>Groep 3: factor arbeid</i>	3	9	19	30	0
lagere loonkosten, arbeidsvoorwaarden	1	9	16	30	0
aanwezigheid gekwalificeerd personeel en know-how	2	0	3	0	0
<i>Groep 4: andere productiefactoren</i>	10	14	7	9	23
beschikbaarheid of kostprijs van energie en/of grondstoffen, grond, gebouwen	2	5	2	9	15
transportkosten	8	9	5	0	8
<i>Groep 5: overheid</i>	4	2	11	18	0
competitieve devaluaties of depreciaties munt gastland	1	0	2	2	0
speciale voordelen gastland	0	0	3	14	0
Invoerrechten/overheidsbestellingen in gastland	1	0	5	2	0
reglementering in België (milieu,..)	2	2	1	0	0
<i>Groep 6: overige redenen</i>	3	0	4	5	0
Totaal %	100	100	100	100	100
Aantal vermeldingen	130	44	129	56	13
Aantal vestigingen	95	28	81	35	8

a. De NAFTA landen zijn Canada, Mexico en de USA.

b. EAEC staat voor East Asia Economic Causus. Het omvat de ASEAN landen (toestand in 1995 : de Filippijnen, Thailand, Brunei, Vietnam, Singapore, Maleisië, Indonesië) en China, Hongkong, Zuid-Korea, Japan en Taiwan.

c. Bangladesh, India, Myanmar, Pakistan, Sri Lanka.

De percentages weergegeven in tabel 58 en 59 tonen dat het relatief belang van de verschillende motieven afhankelijk is van de regio. Zo neemt het belang van het motief “marktaanwezigheid / eenvoudiger toegang tot de markt” toe naarmate de regio rijker is en naarmate zij verder verwijderd is van België. In West-Europa krijgt dit motief 22% van de vermeldingen. In Afrika en de CEFTA-landen is dat 18% en 13%. In de rest van centraal Europa, de ex-USSR en Turkije stijgt dit percentage reeds tot 32%. In vestigingen in NAFTA landen, in Zuid- en Midden-

Amerika, en Oceanië slaan wel 42%, 48%, en 46% van de vermeldingen op dit motief. In de armere groep van landen rond India, slaat slechts 16% van de motieven op een eenvoudiger toegang tot de markt. In de EAEC-groep¹², die zowel rijke als arme landen uit het Verre Oosten bevat slaan wel 38% van de vermeldingen op dit motief.

Ook het motief “transportkosten” (groep 4), met 8% in de NAFTA en Oceanië en 9% in Zuid en Midden-Amerika, wint over het algemeen aan belang naarmate de afstand tot België toeneemt. De motieven “expansie” en “markten in expansie” volgen dit patroon niet. “Expansie” krijgt meestal 22 tot 32% van de vermeldingen, behalve in Afrika (3%) en in de EAEC-landen (9%) en Oceanië (8%). Markten in expansie is met 12% enkel belangrijk voor het beperkt aantal vestigingen in de “Rest van Centraal-Europa, ex-USSR en Turkije”.

Het percentage van de vermeldingen van het motief “lagere loonkosten & soepeler arbeidsvoorwaarden” verschilt sterk tussen de regio’s. In West-Europa behoort 9% van de geciteerde redenen tot deze deelgroep. Dit is minder dan het gemiddelde voor het geheel van de industriële vestigingen dat 12,7% bedraagt (zie tabel 56). Dit motief wordt ook relatief weinig vermeld in de NAFTA-landen (1%), Zuid- en Midden-Amerika, (9%), en Oceanië (0%). Het wordt daarentegen vaak vermeld als vestigingsmotief voor de industrie in de 5 landen van Centraal-Europa (22%), Afrika (39%), de landen rond India (30%) en de EAEC-landen (16%).

De hoge percentages van het “loonkostmotief” voor Afrika, de CEFTA-landen en sommige Aziatische landen mogen niet doen vergeten dat er nog steeds heel wat minder Belgische vestigingen aanwezig zijn in die landen dan in West-Europa. De 9% voor West-Europa slaat nog steeds op 45 van de 137 vermeldingen van “lagere loonkosten” en “soepele arbeidsvoorwaarden” in het geheel van de industrie.

De “aanwezigheid van gekwalificeerd personeel” wordt enkel vermeld als motief voor vestigingen in de landen van de Europese Unie, de EAEC-landen en de Nafta landen. Dit motief speelt blijkbaar enkel een (kleine) rol voor vestigingen in rijkere landen. De “beschikbaarheid of kostprijs van energie en/of grondstoffen, grond of gebouwen” is belangrijker voor vestigingen in armere regio’s zoals de CEFTA (9%), Afrika (6%), Zuid en Midden Amerika (5%), de groep rond India (9%) en Oceanië (15%) dan voor de drie rijkere regio’s.

Binnen de groep overheidsfactoren zijn vooral de speciale voordelen toegekend door het gastland belangrijk. Het gaat vooral om fiscale voordelen, maar ook om subsidies en speciale voordelen (zoals bij de aankoop via de Treuhandanstalt). Binnen de Europese Unie behoort 9% van de vermelde redenen tot dit motief. De speciale voordelen zijn erg belangrijk in (Noord-)Afrika (21%) en de groep landen rond India (14%). De overige overheidsfactoren krijgen nooit meer dan 2% van de vermeldingen. Een uitzondering is het ontwijken van invoerrechten of het verkrijgen van overheidsbestellingen in de EAEC -landen dat daar 5% van de vermeldingen krijgt.

10% van de vermeldingen bij de industriële vestigingen in de Europese Unie+ EFTA behoort tot de groep “overige redenen”. In de andere regio’s is dat percentage veel lager.

12. De EAEC-groep omvat rijke landen zoals Japan, Zuid-Korea, Taiwan, Maleisië, Hong Kong en Singapore en arme landen waaronder de Filipijnen, Vietnam, Thailand, Indonesië en China.

3. BESLUIT

De analyse van de motieven voor het ontplooiën van industriële of dienstverlenende activiteit door Belgische bedrijven in het buitenland toont aan dat :

1. Met 51% van de vermeldingen in de industriële vestigingen en 72% van de vermeldingen in de dienstverlenende vestigingen, expansie, te interpreteren als het veroveren van buitenlandse markten, het belangrijkste motief vormt voor de activiteiten van Belgische bedrijven in het buitenland.
2. Motieven gericht op kostenreductie (loonkosten, grondstoffen & energie, fiscale voordelen,...) belangrijker zijn voor de ontplooiing van industriële activiteiten dan voor dienstenactiviteiten.
3. Kostenreductie binnen de industrie vooral gezocht wordt in “lagere loonkosten” (12,2%), maar ook in “speciale voordelen toegekend door de overheid van het gastland” (6,7%), “lagere transportkosten” (5,0%), “goedkopere grondstoffen en energie” (4,4%), “competitieve devaluaties in het gastland” (1,4%) en “het vermijden van reglementaire beperkingen” (bij voorbeeld op gebied van milieu) in België (0,9%).
4. Er grote verschillen zijn in de motieven voor industriële vestigingen tussen de 9 beschouwde regio’s, waarbij:
 - Het motief “marktaanwezigheid/eenvoudiger toegang tot de markt” belangrijker wordt naarmate een regio rijker is en naarmate zij verder verwijderd is van België.
 - Het motief “lage loonkosten” en “soepele arbeidsvoorwaarden” belangrijk is voor de vestigingen in (Noord)-Afrika (39%), die in de CEFTA landen (22%) en de armere landen in het Verre Oosten (met voor de groep landen rond Indië 30%). In de rijkere regio’s, met 9% in de Europese Unie, 1% in de NAFTA en 16% in de EAEC-landen zijn de loonkosten en de arbeidsvoorwaarden een minder belangrijk motief. Het zijn deze regio’s die het grootste aantal Belgische filialen met een antwoord voor de motieven bevatten.

B. Resultaten van een gedetailleerde enquête bij filialen van Belgische bedrijven in het buitenland

1. INLEIDING EN BESCHRIJVING VAN DE ENQUÊTE

In samenwerking met het Ministerie van buitenlandse zaken en de Belgische ambassades in 126 landen werden tussen september 1995 en de zomer van 1996 twee enquêtes afgenomen bij de dochters of filialen¹³ van Belgische ondernemingen in het buitenland. De eerste enquête was zeer kort (zij bestond uit een fiche van één bladzijde) en had als doel zo veel mogelijk dochters en filialen van Belgische bedrijven in het buitenland te bereiken. De tweede enquête was op basis van een meer uitgebreide vragenlijst (vier bladzijden), maar werd niet overal verstuurd. In dit deel worden de resultaten van die tweede enquête besproken.

Het doel van de uitgebreide vragenlijst was dieper in te gaan op de motieven van Belgische aanwezigheid in het buitenland en een beeld geven van de gevolgen ervan. Het enquêteformulier werd in augustus 1995 toegezonden aan de Belgische ambassades die zelf zorgden voor de verspreiding en de eerste opvolging ervan. In het totaal werden 214 vragenlijsten, met betrekking tot 32 landen, ingevuld teruggestuurd.

13. Verder in de tekst wordt de term filiaal zowel gebruikt voor vestigingen waar de Belgische moeder een meerderheid van de aandelen in handen heeft, als voor vestigingen waar dat niet het geval is. Zoals de cijfers van tabel 57 aangeven is er slechts een minderheidsparticipatie in 10% van de betrokken vestigingen.

Het percentage van de aangeschreven¹⁴ en bestaande vestigingen dat de enquête invulde schommelde tussen 11,3% (Verenigd Koninkrijk) en 39,5% (Singapore)¹⁵. Het percentage werd verlaagd door het feit dat veel van de aangeschreven bedrijven geen dochters meer waren van Belgische bedrijven of niet meer actief waren¹⁶. De uitgebreide vragenlijst werd niet verstuurd in de voor Delocalisatie nochtans belangrijke landen Duitsland, Frankrijk en de Verenigde Staten¹⁷. De resultaten van deze enquête mogen daarom *niet* beschouwd worden als representatief voor het geheel van de dochters en filialen van Belgische bedrijven in het buitenland.

Ondanks dit gebrek aan representativiteit biedt de enquête interessante inzichten. Het groot aantal variabelen waarover vragen gesteld werd maakt het mogelijk om voor de ondervraagde vestigingen uit te maken of het al dan niet om Delocalisatie gaat en wat de motieven en gevolgen ervan waren. Op basis van de vraag naar de activiteiten in het gastland kon een opdeling naar sectoren gemaakt worden. Dat de verdeling van de sectoren en landen in de enquête niet overeen stemt met die in de globale populatie, belet niet dat vergelijkingen gemaakt kunnen worden tussen de sectoren en landen die in de enquête zitten.

De enquête nam niet de Belgische moeder, maar de buitenlandse vestiging met een Belgische moeder als informatiebron. Dit heeft het voordeel dat gegevens konden gevraagd worden over loonkosten in het gastland, over de activiteiten van het filiaal en de afzetmarkten voor haar geproduceerde goederen en diensten. Dit soort gegevens kan zelden met dezelfde precisie verkregen worden van de hoofdzetel in België. Bovendien is niet elke dochter even afhankelijk van haar Belgische moeder, die niet altijd 100% van de aandelen aanhoudt.

Met de enquête wordt slechts één route van Delocalisatie bestudeerd. Namelijk die van verplaatsing van economische activiteit van een Belgisch bedrijf naar een *dochter* in het buitenland. Delocalisatie naar een *zuster*bedrijf van de Belgische onderneming, waarbij de beslissing genomen wordt door een buitenlandse moeder (zoals het geval van Renault-Vilvoorde) wordt niet behandeld, daar zuster-ondernemingen niet bevraagd werden. Een Delocalisatie die gaat van een Belgische moeder naar haar dochter in het buitenland is mogelijk minder radicaal, en heeft over het algemeen minder negatieve of meer positieve gevolgen dan een Delocalisatie tussen twee zusterbedrijven van hetzelfde buitenlandse concern. Bij dat laatste ligt de beslissingsmacht immers niet in België, weegt de Belgische afzetmarkt

-
14. De normale praktijk was dat een kopie van de twee enquêtes doorgestuurd werd naar de verschillende vestigingen, en dat de ambassade telefonisch of schriftelijk een rappel uitvoerde. De ambassades beschikten daartoe over een lijst van namen en adressen van buitenlandse vestigingen van Belgische bedrijven, ter beschikking gesteld door het Federaal Planbureau. Aan die lijst werd een groot aantal vestigingen toegevoegd door de ambassades zelf.
 15. In het Verenigd Koninkrijk werden 389 vestigingen benaderd met de enquête, in Singapore 38. De antwoordpercentages voor Nederland (108 vestigingen), Zweden (45) Thailand (54) en Slowakije (40) waren respectievelijk 25%, 28,9%, 14,8%, en 27,5%. Het aantal aangeschreven vestigingen was bijna nooit de volledige populatie van filialen van Belgische bedrijven in het betrokken land. Dit omdat het Federaal Planbureau voor de enquêtes slechts zeer onvolledige gegevens had, en filialen van Belgische banken buiten de enquête gehouden werden. De ambassade in Nederland schreef enkel een gedeelte van de meer dan 1069 filialen van Belgische bedrijven in dat land aan.
 16. Een 200-tal vestigingen legden in een brief of telefoon aan de ambassade uit waarom zij het formulier niet invulden. In de helft van de gevallen was dat omdat de vestiging geen dochter (meer) was van een Belgische onderneming. Het kan dan eventueel gaan om een zusterbedrijf van een Belgische moeder, of om een vestiging die overgenomen is door een niet-Belgische moeder. Andere redenen zijn dat de onderneming stopgezet of in liquidatie was, of dat de vragenlijst niet relevant geacht werd daar het in hun geval "niet om delocalisatie ging".
 17. Wegens het grote aantal Belgische vestigingen in die landen, werd besloten voor die landen alle aandacht te concentreren op een zo hoog mogelijke respons op de fiches. De vestigingen in Frankrijk vulden wel een meer uitgebreide fiche in. De resultaten daarvan zijn verwerkt in de bespreking van de uitgebreide enquête van de ambassades.

minder in de totale omzet van de onderneming, en gebeurde ook het onderzoek en de ontwikkeling van nieuwe producten en productiemethodes vaker buiten België.

De bespreking van de antwoorden op de vragenlijst is opgedeeld in twee delen. In een eerste deel worden enkele globale resultaten over de aard en ligging van de vestigingen in de enquête, alsook over hun oprichtingswijze en de graad van controle die hun Belgische moeders uitoefenen weergegeven. Daarna volgt een analyse per thema van de antwoorden op de enquête. De thema's die aan bod komen zijn de motieven voor de directe investeringen in het buitenland, de gevolgen ervan en de recente evoluties binnen de ondervraagde vestigingen.

2. DE VESTIGINGEN IN DE ENQUÊTE EN HUN MOEDERS, ENKELE GLOBALE CIJFERS

Er zullen eerst cijfers gegeven worden over de geografische spreiding van de vestigingen in de enquête en hun jaar van ontstaan. Daarna over het aantal Belgische moeders en de controle die zij kunnen uitoefenen.

Tabel 60 geeft het aantal vestigingen in de enquête per land of regio en de percentages ontstaan voor en vanaf 1992. De regio's zijn groepen van landen die als een eenheid beschouwd zullen worden voor de analyse¹⁸. De spreiding van vestigingen over de regio's in de enquête is niet representatief voor de geografische spreiding van alle dochters of filialen van Belgische ondernemingen. Sommige landen (waaronder Frankrijk) komen zelfs niet voor in de enquête.

18. De regio Groot Brittannië/Ierland omvat Groot Brittannië, (44 vestigingen) en Ierland (4 vestigingen). De regio rest EG-15 omvat vestigingen in Zweden (13), Oostenrijk (6), Finland (1) en Spanje (1). De regio Oost-Europa omvat vestigingen in Slovaakse (11), Klein-Joegoslavië (Servië) (4) en Kroatië (1) en één vestiging die in verschillende Oost-Europese landen tegelijk produceert Het gaat met name om het bedrijf Eurofoam dat zijn hoofdzetel in Oostenrijk heeft, maar produceert in Polen, Tsjechië, Hongarije en Slovaakse. De regio Noord-Afrika omvat Tunesië (7), Marokko (2), Egypte (2) en Lybië (1). Afrika bezuiden Sahara is vertegenwoordigd met Kenia (6), Senegal (3), Ivoorkust (3), Zambia (2), Zimbabwe (2), Angola (1), Kameroen (1), Mozambique (1) en Nigeria (1). De regio Zuid- en Oost-Azië omvat Singapore (15), Thailand (8), Vietnam (5), Zuid-Korea (5), de Filippijnen (2), en Pakistan (1). De regio Australië/Nieuw Zeeland omvat Australië (6) en Nieuw-Zeeland (1). De regio Latijns-Amerika omvat Brazilië (6), Venezuela (5), Ecuador (4) en Guatemala (1). De regio Midden-Oosten tenslotte bevat enkel vestigingen in Koeweit (1) en Qatar (1).

TABEL 60 Aantal vestigingen in enquête en hun jaar van overname/oprichting per regio

Regio	Aantal vestigingen	Procent ontstaan na 1/1/1992	Procent ontstaan voor 1/1/1992	Procent datum onbekend
Groot-Brittannië/Ierland	48	20,0	73,7	6,3
Nederland	27	11,1	88,9	0,0
rest EG-15	21	9,5	90,5	0,0
Oost-Europa	17	58,8	41,2	0,0
Noord-Afrika	12	27,3	64,4	8,3
Afrika bezuiden Sahara	20	27,8	62,2	10,0
Zuid- en Oost-Azië	36	30,3	61,4	8,3
Australië/Nieuw-Zeeland	7	0,0	100,0	0,0
Canada	8	50,0	50,0	0,0
Latijns-Amerika	16	6,3	93,7	0,0
Midden-Oosten	2	50,0	50,0	0,0
Totaal aantal	214	50	155	9
%	100	23,4	72,4	4,2

Ondanks het gering aantal waarnemingen kan men toch een aantal besluiten trekken uit tabel 60. Een meerderheid van (minstens) 72,4% van de ondervraagde vestigingen bestond reeds voor 1 januari 1992¹⁹. Het aandeel van de recente vestigingen is het hoogst in Oost Europa, op een zekere afstand gevolgd door Zuid- en Oost-Azië en Afrika. Het aandeel van de nieuwe vestigingen is het geringst in Latijns-Amerika, Australië/Nieuw-Zeeland, Nederland en de rest van de EG-15 (Zweden, Oostenrijk en Spanje). Opmerkelijk is het grotere aandeel van recente vestigingen in het Verenigd Koninkrijk en Ierland in vergelijking met Nederland. Het verschil wordt veroorzaakt door 3 vestigingen opgericht in het jaar 1992, vlak voor de inwerkingtreding van de interne markt (op 1/1/93)²⁰.

De 214 vestigingen in de enquête zijn de directe dochters van 157 verschillende bedrijven in België. De grootste qua aantal vestigingen in de enquête zijn Solvay (15), Bekaert (7), Petrofina (6), Schreder (5), Union miniere (5), Agfa Gevaert (4), Eternit (Etex nu)(4), Fonderies Magotteaux (4) en Puratos (4). Het aandeel van de vestigingen van de opgesomde Belgische multinationals is verrassend klein in deze enquête. Soms werd een geconsolideerd antwoord voor alle dochters van hetzelfde bedrijf in één land gegeven²¹. De moeders in de enquête kunnen op hun beurt een dochter zijn van een ander Belgisch bedrijf dat zelf als moeder voorkomt in het bestand. In databanken die de moeder als informatiebron nemen kunnen grote multinationals kunstmatig een groter aandeel van het totaal aantal vestigingen krijgen omdat zij gemakkelijker teruggevonden worden, en vaker volledige informatie verstrekken over hun netwerk van buitenlandse vestigingen.

19. Minstens 55,6% bestond reeds voor 1990.

20. Het aantal vestigingen ontstaan na 1 januari 1993 bedraagt slechts 13,3% voor Groot-Brittannië en Ierland, en nog steeds 11,1% voor Nederland.

21. Dit was het geval voor Solvay Nederland.

Om een idee te geven over de mate van controle door de Belgische moeders worden in tabel 61 cijfers gegeven over de oprichtingswijze en het percentage van de aandelen in handen van de Belgische moeder(s). In de tabel wordt een opdeling gemaakt naar type hoofdactiviteit van de vestiging in het buitenland. Die activiteit hoeft helemaal niet overeen te stemmen met die van de moeder in België. Zo staat een verkoopsagentschap of vertegenwoordiging, (waarvan er zo'n 55 in de enquête zitten) geklasseerd bij de handel, ook als de Belgische moeder een industriële activiteit heeft.

De typische oprichtingswijze verschilt tussen de beschouwde sectoren. In de industriële sector zijn er meer overnames en joint ventures dan eenvoudige oprichtingen, terwijl bij de andere activiteitsgroepen de oprichtingen domineren. Vooral in de handel, die heel wat kleine verkoopkantoren omvat is er een groot aantal oprichtingen. De verhoudingen verschillen nauwelijks tussen vestigingen die voor 1992 opgericht/overgenomen werden en vestigingen die daarna ontstonden. Daarom werd in tabel 61 geen onderscheid gemaakt naar begindatum.

In het tweede luik van tabel 61 wordt het aantal vestigingen dat eind 1995 volledig in handen is van de Belgische moeder, dat waar de Belgische moeder een eenvoudige meerderheid of 50% heeft, en dat waar die laatste over een minderheidsparticipatie beschikt, gegeven. In de gevallen waar er meer dan één Belgische moeder bekend is werden hun aandelen samengeteld²². Uit tabel 61 blijkt dat op 204 vestigingen waarvoor dit cijfer bekend is wel 128 vestigingen, of 63% van het totaal, volledig in handen zijn van hun Belgische moeders. Bij nog eens 53 vestigingen, of 26%, hebben de Belgische moeders minstens de helft van de aandelen in handen. Slechts bij 23 vestigingen, of 11%, hebben de Belgische moeders geen meerderheid. In die groep zitten dan nog een aantal filialen waar het totaal van de aandelen 49% bedraagt.

Over het algemeen kan men stellen dat het groot aandeel van de overnames en de rechtstreekse oprichtingen in de enquête, en het feit dat de Belgische moeders in 89% van de gevallen een meerderheid van de aandelen in handen hebben erop wijst dat zij een grote controle uitoefenen op de vestigingen die geantwoord hebben. Met dit gegeven moet rekening gehouden worden bij de interpretatie van de resultaten.

22. Het betreft hier slechts een beperkt aantal gevallen. Zo treden Gewestelijke Investeringsmaatschappijen op als tweede aandeelhouder in bepaalde vestigingen.

TABEL 61 Oprichtingswijze en percentage aandelen in handen van Belgische moeder

Oprichtingswijze (aantal vestigingen)	Primaire sectoren	Industrie	Handel	Vervoer Opslag & communica- tie	Diensten	Totaal	
Oprichtingen	4	23	57	13	17	114	
Overnames	2	28	10	1	5	46	
Joint ventures	1	25	4	5	7	42	
Combinaties	0	2	1	0	1	4	
Totaal	7	78	72	19	30	206	
Percentage aandelen in handen van Belgische moeder(s), per sector							
Aandelenbezit Bel- gische moeder(s) (aantal vestigingen)	Primaire sectoren	Industrie	Handel	Vervoer Opslag & communica- tie	Diensten	Aantal	%
100% aandelen	3	36	66	6	17	128	63%
50-99% aandelen	1	29	7	8	8	53	26%
1-49% aandelen	3	13	3	1	3	23	11%
Totaal	7	78	76	15	28	204	100%

3. ANALYSE PER THEMA

In het eerste deel worden die vragen samengebracht die een licht werpen op de redenen voor de investering in een buitenlandse vestiging. In deel twee worden de gevolgen van die directe investering in het buitenland voor de tewerkstelling, en de aard van de tewerkstelling (laag geschoold/hoog geschoold, arbeider/bediende) in het gastland en de mogelijke directe en indirecte effecten op de economische activiteit in België besproken. In het derde gedeelte zijn die vragen gebundeld die iets zeggen over de recente en langere termijnevolutie van de investeringen, de tewerkstelling. Het laatste deel handelt over innovatie binnen de ondervraagde vestigingen.

a. Motieven voor het opzetten, overnemen of uitbreiden van vestigingen in het buitenland

De buitenlandse vestigingen werden bevraagd naar de motieven die volgens hen aan de basis lagen van de beslissingen tot directe investering in hun vestiging. De antwoorden op dat soort vragen zijn onvermijdelijk subjectief, en soms vatbaar voor meerdere interpretaties. Daarom wordt de bespreking van de motieven gevolgd door de resultaten van de bevraging naar twee objectief meetbare gegevens. Dat zijn de afzetmarkten voor de producten of diensten van de buitenlandse vestiging en de jaarlijkse totale loonkost voor een arbeider, bediende en kaderlid in die vestiging.

i. Gerapporteerde motieven van de investeringen in vestigingen in het buitenland

De respondenten werd gevraagd uit een vooraf opgemaakte lijst van 10 motieven die motieven uit te kiezen die voor hun vestiging van toepassing waren en hun relatief belang aan te geven. Zij kregen de mogelijkheid daar indien nodig zelf motieven aan toe te voegen. Tabel 62 geeft de lijst van bevroegde motieven met het daarmee corresponderende aantal vermeldingen. De motieven werden er gegroepeerd zoals in tabel 57 van deel IVA²³. Van elk motief werd het aantal keer dat het minstens op de derde plaats kwam berekend. Door die techniek zijn meer antwoorden bruikbaar dan wanneer men enkel het hoofdmotief weerhoudt²⁴. Tabel 62 maakt een onderscheid tussen de antwoorden binnen de primaire en secundaire sector en die in de dienstensectoren (waaronder de bouw). Onderaan de tabel staat voor de twee groepen het aantal vestigingen dat deze vraag beantwoordde. De ordening die resulteert uit deze oefening komt sterk overeen met die van de hoofdmotieven²⁵.

Het meest in de top drie voorkomende motief is in de beide sectoren dat van “markten in expansie”. Dit motief werd zeer vaak aangestipt door vestigingen in Oost-Europa en Zuid- en Oost-Azië, maar was minstens even belangrijk voor vestigingen in Nederland, Canada, Brazilië en Australië. De “globalisatiestrategie” komt in het algemeen op de tweede plaats maar is het belangrijkste motief in Groot-Brittannië, Ierland, Kenya en Slowakije. Een eenvoudiger toegang tot de markt komt in tabel 62 voor als het derde motief, maar hoort waarschijnlijk op de tweede plaats, daar dit alternatief slechts voorkwam op 85 vragenlijsten, en (als gevolg van een foutieve vertaling) vervangen werd door “marktfaciliteiten” op de 73 andere vragenlijsten.

Een eenvoudiger toegang tot de markt was de meest vermelde reden voor vestigingen in Zweden en Oostenrijk, en was ook belangrijk in Singapore.

In de industriële en primaire sector komt een lagere loonkost, met 20 vermeldingen op 78 antwoorden op de vierde plaats. Dit motief kwam op de eerste plaats in Tunesië, en was voor Slowakije (met 2 vermeldingen op 9 antwoorden) en Groot-Brittannië (met 7 vermeldingen op 27 antwoorden) de derde meest vermelde reden. De loonkosten zijn een minder belangrijk motief in de dienstensectoren. Een groter aantal vestigingen plaatst daar “marktfaciliteiten” binnen de top 3, of vermeldt een motief dat niet in de lijst voorkwam. De andere motieven op de lijst: transportkosten, beschikbaarheid en kostprijs van energie & grondstoffen, speciale voordelen toegekend in het gastland, competitieve devaluaties en wettelijke of reglementaire beperkingen (zoals local content) zijn van betekenis in de industriële en primaire sectoren, maar niet of nauwelijks in de dienstensectoren. Milieubeperkingen in België komen slechts één keer voor binnen de top-3.

23. Omdat de motieven van tabel 62 op een vooraf opgemaakte lijst stonden zijn de percentages van de vermeldingen vaak hoger dan in tabel 57. Een uitzondering is het motief “eenvoudiger toegang tot de markt” dat op de helft van de vragenlijsten vervangen werd door het (minder aangekruiste) alternatief “marktfaciliteiten”.

24. 30 vestigingen duiden twee of drie motieven aan zonder de volgorde van belangrijkheid aan te geven. Het hoofdmotief kan dan niet bepaald worden, maar de aangeduide motieven behoren wel automatisch tot de drie belangrijkste. Er werd geopteerd voor de 3 belangrijkste motieven (en niet de eerste 4 of 5...) omdat slechts weinig vestigingen spontaan meer dan 3 motieven aanduiden.

25. Bij 128 vestigingen (uit alle sectoren) werd het hoofdmotief gegeven. Markten in expansie werd 46 keer vermeld als hoofdmotief, de globalisatiestrategie 32 keer. Eenvoudiger toegang tot de markt 12 keer (op 68 van de 128 vragenlijsten waarop een hoofdmotief aangeduid werd), marktfaciliteiten 4 keer (op 60 van de 128 vragenlijsten, zie volgende voetnoot), lagere loonkosten 8 keer, beschikbaarheid of kostprijs van energie 4 keer, competitieve devaluaties 3 keer, en de overige motieven 2 of 1 keer. Milieubeperkingen bij de moeder waren nooit een hoofdmotief. 13 keer werd een hoofdmotief dat niet voorkwam op de lijst opgegeven.

TABEL 62 Relatief belang motieven voor directe investeringen in het Buitenland

Motieven	Aantal vermeldingen in Top 3			
	Industrie + primair	%	Diensten	%
<i>Groep 1 : Marktaanwezigheid/expansie</i>	70	40	81	74
Markten in expansie	46	26	48	44
Eenvoudiger toegang tot markt	22	13	19	17
Marktfaciliteiten	2	1	14	13
<i>Groep 2 : Globalisatie/Herstructurering</i>				
Globalisatiestrategie	33	19	45	30
<i>Groep 3 : Productiefactor arbeid</i>				
Lagere loonkost	20	11	5	4
<i>Groep 4 : Overige productiefactoren</i>	19	11	4	3
Transportkost	11	6	3	3
Beschikbaarheid grondstof/energie	8	5	1	1
<i>Groep 5 : Overheid</i>	21	12	4	2
Voordelen toegekend in gastland	8	5	2	1
Competitieve devaluaties	7	4	2	1
Wettelijke of reglementaire beperking gastland	5	3	0	
Milieubeperkingen	1		0	
<i>Groep 6 : Overige motieven</i>				
Motief buiten lijst	12	7	10	7
Totaal aantal vermeldingen (top 3)	175	100	109	100
Aantal vragenlijsten waarop werd geantwoord	78		80	

Het is mogelijk dat de respondenten onderling een verschillende interpretatie gaven aan sommige van de voorgestelde alternatieven. Dit probleem is wellicht het grootst bij de motieven “marktfaciliteiten” en “globalisatiestrategie”. Met globalisatiestrategie werd die strategie bedoeld waarbij het bedrijf een maximale efficiëntie van de productie op mondiaal vlak nastreeft, daarbij rekening houdend met schaalvoordelen en verschillen in de prijzen en beschikbaarheid van productiefactoren. Dit is op zich al ruim, en kan overlappen met de andere motieven die een vermindering van de productiekosten met zich meebrengen zoals “lagere loonkosten” en “beschikbaarheid / kostprijs van grondstoffen en energie”. Respondenten kunnen ook “globalisatiestrategie” aankruisen omdat het de bedoeling van de moeder is te groeien op zoveel mogelijk markten. Het groot aantal dienstverlenende filialen dat deze strategie als reden voor haar ontstaan of uitbreiding geeft is daar een indicatie van. Een dergelijke groei is mogelijk als de (multinationale) onderneming over specifieke kennis en ervaring beschikt die haar een voordeel geeft op lokale concurrenten.

Een tweede probleem dat de interpretatie van de resultaten bemoeilijkt is dat respondenten niet graag toegeven dat hun moeder in een land investeert omwille van lagere loonkosten of omwille van milieubeperkingen in België. Een vestiging die effectief activiteiten verricht die vroeger in België uitgevoerd werden kan om dat te verbergen niet meewerken aan de enquête²⁶, maar kan ook ontwijkend antwoorden op bepaalde vragen. Zo kan men het alternatief “lagere loonkosten” vermijden door enkel “globalisatiestrategie” aan te kruisen²⁷.

ii. Afzetmarkten van de buitenlandse dochters in de enquête

In tabel 63 wordt per bedrijfstak aangegeven wat de bestemming is van de goederen en diensten van de vestigingen in de enquête. In de kolom ter linkerzijde van de bedrijfstak staat het aantal vestigingen op basis waarvan de eerste drie percentages berekend zijn. Dat zijn het percentage van de productie verkocht in het land van de vestiging, dat geëxporteerd naar de Europese Gemeenschap en dat geëxporteerd naar de rest van de wereld. Die drie sommen tot 100. Het percentage geëxporteerd naar de BLEU en dat geëxporteerd naar buurlanden van het gastland zijn soms berekend op een kleiner aantal gegevens, en daardoor niet altijd te combineren met de eerste drie percentages. De berekende percentages zijn niet gewogen gemiddelden²⁸.

De cijfers bevestigen het belang van de lokale afzetmarkten voor de buitenlandse dochters van Belgische bedrijven. Dat het percentage van de productie verkocht in de markt van het gastland 85% is bij vestigingen met een handelsactiviteit hoeft geen verwondering te verwekken. Een groot deel van die vestigingen zijn handelsagentschappen, die zelf niet produceren maar meestal Belgische producten verkopen op de lokale markt. Bij de vestigingen met een andere activiteit gaat het wel uitsluitend om producten of diensten vervaardigd in het gastland. Vestigingen met andere diensten- en bouwactiviteit zijn met een gemiddelde van 91,6% heel sterk gericht op de lokale markt.

Ook de industriële activiteit is met een cijfer van 59,7% voornamelijk gericht op de lokale markt. In de industrie wordt 26% geëxporteerd naar de Europese Gemeenschap (inbegrepen de BLEU), terwijl de export naar de BLEU er 11% van de totale productie bedraagt. Het percentage dat geëxporteerd wordt naar de buurlanden van het gastland is over het algemeen hoger dan dat naar de BLEU. Binnen de industrie zijn er wel grote verschillen tussen de bedrijfstakken. In de kleding en textielsector wordt 74,3% van de productie geëxporteerd naar de Europese Unie en 50% rechtstreeks naar de BLEU. In de petrochemie en chemie daarentegen gaat slechts 1% naar de BLEU en 11,2% naar de E.U. als geheel.

26. De titel van de enquête “Delocalisatie van ondernemingen” heeft mogelijk een aantal vestigingen afschrikt.

27. Door globalisatiestrategie of een ander motief op een hogere plaats te zetten kan de respondent ook aan het motief lagere loonkosten een ander gewicht geven. Hiervoor wordt voor een stuk gecorrigeerd door niet alleen het eerste, maar de eerste drie motieven in beschouwing te nemen. De loonkosten kwamen echter relatief veel voor op de vierde of vijfde plaats.

28. Er kon niet gewogen worden met de omzet, omdat dat cijfer niet voorhanden was. De gegeven cijfers komen dan ook niet overeen met de gemiddelde export, maar wel met de mediaan.

TABEL 63 Afzetmarkten producten (goederen of diensten) van buitenlandse dochters, per sector en bedrijfstak

Percentage van de productie volgens afzetmarkt

Aantal antwoorden	Bedrijfstak	% Gastland ^a	% Europese Unie (12) ^a	% Rest van de wereld ^a	% BLEU ^b	% Buurland gastland ^b
5	Primaire sectoren	78,0	20,0	2,0	0,0	0,0
69	Industrie	59,7	26,0	14,3	11,3	20,7
8	Voeding en genotmiddelen	78,3	19,4	2,4	6,3	3,4
8	Kleding en textiel	17,3	74,3	8,5	50,0	7,6
1	Houtindustrie	40,0	60,0	0,0	,	,
12	Petrochemie en chemie	56,8	11,2	32,1	1,1	37,6
9	Rubber en kunststofnijverheid en mineralen	69,6	22,0	8,4	10,0	17,3
13	Metallurgie en metaalnijverheid	68,8	19,5	11,6	3,6	18,0
14	Machines, apparaten en instrumenten	69,0	10,4	20,6	3,5	17,5
1	Vervoer en transportmiddelen	0,0	100,0	0,0	,	,
3	Overige industrie	48,3	51,3	0,3	46,7	95,0
31	Handel	84,8	5,0	10,2	2,2	5,5
7	Vervoer, opslag en communicatie	70,0	13,6	16,4	2,5	2,5
16	Resterende diensten en bouw	91,6	5,0	3,4	3,4	6,1

- a. De percentages van de productie afgezet in het gastland, de Europese Unie en de rest van de wereld tellen samen tot honderd.
- b. De percentages van de productie geëxporteerd naar de BLEU en naar buurlanden van het gastland slaan niet altijd op dezelfde vestigingen als die in de eerste drie kolommen. De vergelijkbaarheid is daardoor beperkt.

De cijfers over de afzetmarkten kunnen ook vanuit het standpunt van de regio van oorsprong geanalyseerd worden. Uit tabel 64 blijkt dat er grote verschillen bestaan tussen de regio's inzake afhankelijkheid van de lokale markt, en exportpercentages naar de Europese gemeenschap. De regio's van waaruit het meest geëxporteerd wordt naar de Europese Unie en de BLEU zijn Groot-Brittannië/Ierland en Noord-Afrika. Het hoge cijfer voor Noord-Afrika heeft te maken met de grote exportgerichtheid naar Europa van de kledingsector waarvan 5 bedrijven gevestigd zijn in Tunesië. De grotere export naar de Europese Unie vanuit Groot-Brittannië is meer verspreid over de sectoren en staat in contrast met de cijfers voor Nederland. Dat laatste land past zelfs eerder in het rijtje van de landengroepen in Azië, Oceanië en Latijns-Amerika met een zeer laag exportpercentage naar de Europese Gemeenschap.

Dat het aandeel van goederen en diensten verkocht in het gastland en haar buurlanden hoog is, en dat geëxporteerd naar de Europese Unie en de BLEU laag, is in overeenstemming met het belang dat de respondenten zelf hechten aan de motieven "markten in expansie" en "eenvoudiger toegang tot de markt". Een uitzondering is de kledingsector in Tunesië. Het hoofdmotief voor die vestigingen was overigens "lagere loonkosten". Verder zijn er interessante verschillen tussen landengroepen. De productie van goederen en diensten is in Nederland duidelijk meer op de lokale

afzetmarkt gericht dan in Groot-Brittannië en Ierland, waar een grotere export naar de Europese Gemeenschap en de BLEU wijst op een groter belang van een strategie gericht op kostenreductie.

TABEL 64 Afzetmarkten buitenlandse dochters, per regio
Percentage van de productie volgens afzetmarkt

Aantal antwoorden	Regio	% Gastland ^a	% Europese Unie (12) ^a	% Rest van de wereld ^a	% BLEU ^b	% Buurland gastland ^b
24	Groot-Brittannië/Ierland	58,3	34,0	7,7	17,4	32,5
20	Nederland	89,2	8,5	2,3	3,1	3,5
9	Zweden, Finland, Oostenrijk, Spanje	84,2	13,8	2,0	0,0	2,3
13	Oost-Europa	73,9	14,9	11,2	2,5	12,7
10	Noord-Afrika	39,4	55,5	5,1	29,4	4,9
13	Afrika bezuiden Sahara	67,7	17,3	15,0	9,6	9,6
18	Zuid- en Oost-Azië	61,2	5,0	33,8	2,8	25,6
4	Australië/Nieuw-Zeeland	89,8	0,0	10,3	0,0	6,5
6	Canada	88,3	0,0	11,7	0,0	11,7
10	Latijns-Amerika	82,5	5,0	12,5	0,0	6,9
1	Midden-Oosten	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0

a. De percentages van de productie afgezet in het gastland, de Europese Unie en de rest van de wereld tellen samen tot honderd.

b. De percentages van de productie geëxporteerd naar de BLEU en naar buurlanden van het gastland slaan niet altijd op dezelfde vestigingen als die in de eerste drie kolommen. De vergelijkbaarheid is daardoor beperkt.

iii. Loonkosten

Een vergelijking van loonkosten tussen landen heeft slechts zin als zij voor een specifiek type van prestaties gebeurt. Om dit te kunnen doen werd in de enquête een onderscheid gemaakt tussen de loonkosten voor een ingenieur of kaderlid, die van een technicus, van een arbeider en die van een bediende. Om een maximale vergelijkbaarheid te bereiken werd rechtstreeks naar de bedragen in US\$ gevraagd.

In tabel 65 worden de jaarlijkse totale loonkosten in US\$ van kaders/ingenieurs en technici bij de filialen van Belgische bedrijven gegeven. De cijfers in kolom 1 en 4 zijn de gemiddelde²⁹ jaarlijkse loonkost per land of landengroep in de enquête. Vergelijkbare cijfers voor kaders of ingenieurs in België zijn niet beschikbaar. De landen en landengroepen zijn geordend volgens de hoogte van de jaarlijkse loonkost voor een kader of ingenieur. Na de gemiddelde loonkost volgt telkens de standaardfout van het gemiddelde en het aantal vestigingen waarop de berekening gebaseerd is. Het aantal antwoorden was het hoogst bij kaderleden en ingenieurs

29. Alhoewel dat mogelijk was, omdat naar het aantal kaderleden, arbeiders en bedienden gevraagd was werd bewust niet gewogen volgens het betreffende aantal per vestiging. Een dergelijke weging leidt tot het verlies van de vestigingen die hun personeel niet uitsplitsen maar wel loongegevens verstrekken. Niet gewogen gemiddelden zijn bovendien meer representatief voor de loonkost van een willekeurige Belgische vestiging in het betrokken land.

daar elke vestiging kaderleden te werk stelt, wat niet het geval is voor arbeiders, bedienden en technici.

TABEL 65 Jaarlijkse totale loonkost kader of ingenieur en technicus per land of regio (1995)

Land/regio	Gemiddelde jaarlijkse loonkost kaders/inge- nieurs (US\$)	Stand f. gemiddelde (US\$)	Antwoorden kaders/inge- nieurs	Gemiddelde jaarlijkse loonkost technicus (US\$)	Stand f. gemiddelde US\$	Antwoorden- technicus
Oostenrijk	71667	24889	3	64500	500	2
Nederland	69847	4203	13	52805	5861	10
Brazilië	66800	25594	5	28600	4874	5
Singapore	49314	13188	7	19890	5372	4
Canada	49088	6927	4	32227	7920	2
Zuid-Korea	48133	10882	3	42000	.	1
Zweden	47167	3400	6	38620	2662	5
Groot-Brittannië	44972	4943	25	30060	3234	12
Ierland	39650	11869	3	28896	4513	3
Australië	36560	4397	5	23467	4678	3
Latijns-Amerika (min Brazilië)	17185	4466	6	7920	2531	5
Zuid- en Oost-Azië (rest)	13249	3366	11	6396	1978	8
Noord-Afrika	11912	2257	10	5227	1403	7
Oost-Europa	9740	3173	12	5941	2462	6
Afrika bezuiden Sahara	9191	3188	10	3349	1131	10
Totaal			123		.	83

Bij de vergelijking van de jaarlijkse loonkosten tussen de landen moet rekening gehouden worden met de standaardfouten van de gemiddelden. Zo is er geen statistisch significant verschil in loonkost van een kader of ingenieur tussen de vestigingen in Oostenrijk en Zuid-Korea, maar wel tussen Nederland en Groot-Brittannië³⁰.

De laagste jaarlijkse loonkosten voor kaders en ingenieurs gelden in Oost-Europa (vooral Slovaakije) en in Afrika. Wat betreft Zuid-en Oost-Azië is er een aanzienlijk

30. Gegeven de onafhankelijkheid van de loonkosten in twee landen kan men spreken van een significant verschil in gemiddelde loonkost (op een betrouwbaarheidsniveau van 5%) als de vierkantswortel van de som van de gekwadeerde standaardfouten kleiner is dan de helft van het verschil.

verschil in loonkost tussen enerzijds Singapore en Zuid-Korea en de overige landen van die groep in de enquête.

De loonkosten voor technici zijn altijd lager dan die voor kaders en ingenieurs, maar de verschillen tussen de twee groepen verschillen sterk van land tot land. De loonkosten voor technici in Singapore zijn met 19890 US\$ nagenoeg de helft van die in Zweden (38620 US\$), terwijl kaders en ingenieurs meer kosten in Singapore dan in Zweden. Dit geeft aan dat er binnen de Belgische vestigingen in Singapore een grotere spreiding van de lonen is dan in Zweden³¹.

TABEL 66 Jaarlijkse totale loonkosten arbeiders en bedienden per land of regio (1995)

Land/regio	Uurkost arbeider industrie ^{a b} 1995 BLS, US\$	Gemiddelde jaarlijkse loonkost arbeider (US\$)	Stand f. gemiddelde (US\$)	Aantal antwoorden arbeider	Gemiddelde jaarlijkse loonkost bediende (US\$)	Stand f. gemiddelde (US\$)	Aantal antwoorden bediende
Nederland	24.2	33893	3090	7	37428	3577	13
Zweden	21.4	32050	1740	6	32857	1134	7
Oostenrijk	25.4	32000	9713	3	41333	14403	3
Canada	16.0	23662	2000	6	22810	1580	4
Zuid-Korea	7.4	23200	3200	2	23167	3492	3
Australië	14.4	20667	5207	3	20500	2872	4
Groot-Brittannië	13.8	20501	1212	16	19793	1135	18
Ierland	13.8	18900	2098	3	20400	4375	3
Singapore	7.3	12215	3001	4	16853	1702	8
Brazilië	.	11920	2220	5	15600	2542	5
Oost-Europa	.	3661	1280	9	4726	1508	10
Zuid- en Oost-Azië (rest)	.	2978	830	7	2537	862	3
Latijns-Amerika (min Brazilië)	.	2730	932	5	5090	1415	6
Afrika bezuiden Sahara	.	2674	1140	11	3225	1392	11
Noord-Afrika	.	1954	431	8	3594	661	10
Totaal	.			95			108

a. Bureau of Labor Statistics, 1996. "International Comparisons of Hourly Compensation Costs for production workers in Manufacturing, 1995", report 909

b. Voor België is het BLS-cijfer 26,9 US\$. Dat wordt enkel overtroffen door het vroegere West-Duitsland, met 31,9 US\$.

31. Er zijn ook grotere loonsverschillen tussen de Belgische vestigingen onderling in Singapore dan tussen die in Zweden, wat geleid heeft tot grotere standaardfouten voor de gemiddelden in Singapore. Dezelfde vergelijking kan gemaakt worden voor wat betreft de lonen van kaderleden tussen Groot-Brittannië en Nederland. In Nederland zijn de loonsverschillen kleiner, wat leidt tot een geringere fout bij de schatting van het gemiddelde, ondanks een kleiner aantal observaties.

In tabel 66 worden de jaarlijkse loonkosten gegeven voor arbeiders en bedienden. De jaarlijkse loonkosten voor arbeiders zijn over het algemeen lager dan die voor bedienden en vallen soms terug tot minder dan één derde van de kosten van een ingenieur of kaderlid. De landen zijn gerangschikt volgens de gemiddelde jaarlijkse loonkost van arbeiders. Voor 9 landen werd in de eerste kolom een bijkomend cijfer gegeven. Het gaat om de loonkost *per uur* in US\$ van een arbeider in de industrie van 1995 zoals die berekend werd door het Bureau of Labor Statistics (BLS). Voor België, waarvoor de enquête uiteraard geen jaarcijfers levert is het cijfer van de reële loonkost van BLS 26,9 US\$, dat van Duitsland is 31,9 US\$. De ordening van de landen volgens jaarlijkse loonkosten komt ongeveer overeen met die van de uurlonen in de eerste kolom, behalve voor Zuid-Korea, waar de jaarlijkse loonkosten gebaseerd zijn op de cijfers van twee vestigingen.

De ordening van landen op basis van de loonkost van arbeiders verschilt met die van de kaders. Zweden, dat bij de kaders op de 7de plaats kwam komt bij de loonkosten voor de arbeiders op de 2de plaats. Ook Nederland, Canada, Australië en Oost-Europa hebben relatief hogere loonkosten wat betreft arbeiders. De loonkosten van de arbeiders zijn laag ten opzichte van die van de kaders in Singapore, Noord-Afrika, Brazilië en de rest van Latijns-Amerika. Bedienden verdienen meestal iets meer dan arbeiders, maar de verschillen zijn vaak niet significant.

Op basis van de gegevens van tabellen 65 en 66 formuleren wij de volgende besluiten:

1. Er zijn grote en significante verschillen in loonkost van arbeiders, bedienden, technici en kaderleden in Belgische vestigingen tussen verschillende geografische gebieden, alsook tussen de landen daarbinnen. Zo zijn er significante verschillen tussen Groot-Brittannië/Ierland en de overige West-Europese landen in de enquête (Nederland, Zweden en Oostenrijk), tussen Brazilië en de overige Latijns Amerikaanse landen, en tussen Singapore, Zuid-Korea en de rest van Zuid- en Oost-Azië.
2. De ordening van landen en landengroepen naar hoogte van de loonkost in vestigingen met een Belgische moeder is sterk verschillend al naar gelang van het type werknemer (kader/ingenieur, technicus, arbeider of bediende).

De verschillende volgorde die ontstaat naargelang de loonkosten voor arbeiders of ingenieurs vergeleken wordt toont aan dat voor bedrijven met een verschillende behoefte aan personeel het niet noodzakelijk dezelfde landen zijn waar de loonkosten geminimaliseerd zullen zijn. Voor industriële vestigingen zal de loonkost van de arbeiders relatief meer doorwegen.

De resultaten van deel a beïnvloeden het beeld over wat voor Delocalisatie vanuit België relevante lage-loon-kostlanden zijn. Niet alle landen in Zuid-en Oost-Azië mogen beschouwd worden als "lage-loonkost" landen! Bovendien zijn de kosten voor technici en ingenieurs lager, en die voor arbeiders en bedienden slechts iets hoger in Centraal-Europa en in Noord-Afrika. Die regio's liggen heel wat dichterbij, en de Belgische vestigingen exporteren er veel intensiever naar West-Europa. De jaarlijkse loonkost van een arbeider in de vestigingen in Ierland en Groot-Brittannië is 60% van die in de vestigingen in Nederland. Deze verhouding bevestigt de verschillen in uurlonen gevonden door het Bureau of Labor Statistics (USA) en is een indicatie van het verschil in loonkost met België.

b. Gevolgen van de oprichting/overname, of uitbreiding van vestigingen in het buitenland

In dit gedeelte wordt ingegaan op de gevolgen van de Belgische aanwezigheid in het buitenland, zowel voor België als voor de gastlanden in kwestie. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen directe en indirecte gevolgen voor België. Directe

gevolgen zijn de effecten van een productie of dienstverlening in het buitenland op de overeenstemmende activiteit in België. Tot de directe gevolgen behoren uiteraard ook de reeds in deel 1 besproken export naar de Europese Gemeenschap en/of de BLEU. In deel a worden de 214 vestigingen opgedeeld in 5 categorieën al naar gelang het direct effect dat ervan uit gaat of er kan van uitgaan op de productie in België.

Indirecte gevolgen omvatten de effecten op andere activiteiten. Het gaat onder meer over de toelevering van investeringsgoederen of grondstoffen, de ondersteunende dienstverlening, en de afwerking & distributie van goederen in België of Europa. De indirecte gevolgen worden besproken in deel b.

In deel c gaat de aandacht naar de gevolgen voor het gastland. Er worden cijfers gegeven over de totale tewerkstelling bij de vestigingen in de studie alsook de aard van die tewerkstelling (laag geschoold/hoog geschoold, arbeider/bedienden) Er wordt ook een beeld gegeven van het type goederen en diensten dat geproduceerd wordt en de wijze waarop. Dat gebeurt op basis van de antwoorden op de vraag naar de aanwezigheid in de filialen van hoog-technologische producten en/of productiemethodes. De gegevens verstrekt in dit deel kunnen een dieper inzicht geven in de mogelijke gevolgen van productie in het buitenland voor België.

i. Directe gevolgen voor België: Opdeling in type aanwezigheid in het buitenland

In de eerste studie over Delocalisatie van het Planbureau³² werden de buitenlandse vestigingen opgedeeld in vijf categorieën. Die opdeling werd opnieuw gemaakt voor de 214 vestigingen van de uitgebreide enquête van de ambassades.

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de volgende gevallen van aanwezigheid³³ in het buitenland al naar gelang het zich voordoen van of het gevaar op Delocalisatie:

- categorie 1: *Delocalisatie in enge zin*: gehele of gedeeltelijke overdracht van activiteiten uit België
- categorie 2: *expansie*, geen overdracht van activiteiten uit België
- categorie 3: *diversificatie*, geen overdracht van activiteiten uit België
- categorie 4: overdracht van activiteiten gepland, of te voorzien voor de *toekomst*
- categorie 0: aanwezigheid in het buitenland is *onvermijdelijk* gegeven de activiteit van de moeder, of om op de lokale markt te kunnen verkopen.

Aanwezigheid type 1 werd in de publicatie van 1994 aangeduid als “Delocalisatie in enge zin” Dit staat tegenover de uitdrukking “Delocalisatie in brede zin” die ook

32. P. Bernard, H. Van Sebroeck, H. Spinnewyn, A. Gilot, P. Vandenhove, 1994, “Delocalisatie”, Planbureau, Brussel, pp 346.

33. De term “aanwezigheid” is algemener dan de term “investeringen” in het buitenland. Een Belgisch bedrijf is aanwezig in een land als het er een buitenlandse dochter heeft, of een vertegenwoordiging of handelsagentschap. Ook een Belgisch bedrijf dat geregeld opdrachten van onderaanneming of maakloonwerk geeft aan buitenlandse bedrijven zonder er zelf een vestiging te hebben kan beschouwd worden als aanwezig in het buitenland. Zo’n gevallen zitten niet in de enquête van de ambassades. In de studie zitten wel een aantal vestigingen van Belgische bedrijven die zelf werk uitbesteden aan lokale onderaannemers. In het geval van vertegenwoordigingen, en vooral in dat van maakloonwerk en onderaanneming is het best mogelijk dat er een overdracht van activiteiten uit België plaats vond zonder dat de onderneming investeerde in het buitenland.

de types 2 tot 4 omvat³⁴. Ook de invulling van de categorieën van aanwezigheid in het buitenland is dezelfde gebleven als in de studie van 1994³⁵.

Er is sprake van “Delokalisatie in enge zin” telkens een activiteit die vroeger in België uitgevoerd werd overgeheveld werd naar het buitenland³⁶. Ondanks de gebruikte terminologie, “in enge zin”, gaat het ook hier reeds om een ruime definitie van Delokalisatie. Het kan best dat de Belgische moeder slechts een deel van haar totale activiteit (bijvoorbeeld de meest gestandaardiseerde producten, of de meest arbeidsintensieve productieschakel) stopt en laat uitvoeren door (of via) haar buitenlandse vestigingen. Ook in dat geval is er sprake van Delokalisatie in enge zin. Het is *niet* vereist dat de totale tewerkstelling of activiteit bij de Belgische moeder daalt opdat een vestiging ondergebracht wordt onder categorie 1.

Er is sprake van aanwezigheid categorie 2 als een Belgische onderneming in het buitenland een activiteit heeft opgezet of overgenomen die overeenstemt met de activiteit die zij (of haar dochters) uitvoeren in België zonder dat zulks geleid heeft tot de afbouw of de vermindering van activiteit in België. Een voorbeeld is dat van een succesvolle onderneming die vertrekkend van haar Belgische thuismarkt de ervaring en kennis opgebouwd heeft die haar toelaat om ook buitenlandse markten te veroveren. Zij kan ervoor opteren om te exporteren vanuit België, maar kan haar wereldwijde omzet wellicht nog meer verhogen door dicht bij haar buitenlandse markten te gaan produceren³⁷. Om dezelfde reden verkiest zij ook in België te blijven produceren. Deze strategie valt te combineren met mogelijke kostenreducties door goedkopere arbeid, grondstoffen of energie of competitieve devaluaties van de munt van het gastland.

Aanwezigheid categorie 3 duidt erop dat de vestigingen in het buitenland producten of diensten aanbieden die licht (een ander gamma) of sterk (totaal andere producten) verschillen van die van de Belgische moeder. Die categorie van aanwezigheid in het buitenland kan ontstaan door verschillen in smaak (bijvoorbeeld voor voeding, kleding, auto's..) van consumenten in verschillende landen. Diversificatie met totaal verschillende producten is eerder zeldzaam, maar kan ontstaan bij de overname van buitenlandse holdings. Ook hier mag de aanwezigheid niet geleid hebben tot de afbouw van activiteit in België.

Aanwezigheid categorie 4 is een fase in de ontwikkeling waarbij de tussenstap van een andere categorie naar categorie 1 gezet wordt. Een voorbeeld zijn vertegenwoordigingen die gevraagd werd om het terrein te verkennen voor geplande transfers van productie-eenheden.

Activiteiten die nooit in België bestaan hebben, zoals de winning van aardolie of het exploiteren van rubberplantages kunnen nooit delokalisaties (in enge zin) zijn, en vallen automatisch onder categorie 0. Als een onderneming investeert in een activiteit die overeenstemt met haar (oorspronkelijke) activiteit in België is er meer informatie nodig om uit te maken om welk type het gaat. In 1994 werd er voor ge-

34. De term Delokalisatie in brede zin geeft vooral het relatief kleine (en vaak moeilijk te observeren) verschil aan tussen een onderneming die louter aan expansie of diversificatie doet in het buitenland, en een onderneming die tegelijkertijd activiteiten afbouwt in België. Expansie in het buitenland impliceert alvast de overdracht van kapitaal. Een multinational kan ook aanvankelijk aan expansie doen, maar nadien toch overgaan tot Delokalisatie van activiteiten.

35. Zie ook deel I van dit werk voor een herhaling van de precieze definities.

36. Bemerkt dat hier vanuit Belgisch standpunt geredeneerd wordt. De overname van een reeds bestaande fabriek in het buitenland door een Belgische moeder zal een Delokalisatie genoemd worden als de Belgische moeder nadien activiteiten vanuit België overbrengt naar haar nieuwe vestiging.

37. Deze strategie wordt ook wel de “Market seeking strategy” genoemd (Y. Nauwelaerts en L. Sleuwaegen, 1996, “types van internationale produktie (sic) volgens basismotieven en hun respectievelijke impact op tewerkstelling”, mimeo, pp 5.

opteerd om vestigingen waarvan de aanwezigheid in het gastland *onvermijdelijk* was omwille van transportkosten, grondstoffen en energie, of omdat overheidsreglementeringen (zoals local content regels) of het verkrijgen van bestellingen (van de overheid of privé) een aanwezigheid in het gastland vereisten onder te brengen onder categorie 5. Het gaat hier om aanwezigheden in het buitenland met een klein risico tot enge delocalisatie (althans van de activiteiten uitgevoerd door de vestiging).

In die zin werden vertegenwoordigingen en handelsagentschappen meestal ondergebracht onder categorie 0. Voor de andere activiteiten werd categorie 0 restrictief toegekend³⁸: zowel de activiteit als de antwoorden op de vragen moesten aantonen dat de aanwezigheid in het gastland nodig was om de lokale markt te kunnen bedienen, of dat afstand en transportkosten en verschillen in de prijs van energie of grondstoffen van die aard zijn dat een levering/bediening vanuit België niet kan gebeuren.

In de vragenlijst werden rechtstreekse vragen opgenomen over het effect van de activiteiten van de vestiging op de activiteiten van de moeder in België. De opdeling die in de tabellen 67 en 68 gegeven wordt is het resultaat van een opdeling gemaakt op het Federaal Planbureau op basis van alle beschikbare informatie. Daarmee werd gepoogd een grotere consistentie te bereiken bij de toekenning van categorieën en rekening te houden met alle antwoorden op de vragenlijsten.

In tabel 67 worden de resultaten van de opdeling in categorieën van delocalisatie gegeven per sector. Per sector wordt het aantal vestigingen van elke categorie van delocalisatie en de tewerkstelling in die groep van vestigingen weergegeven. Het gaat dus om de tewerkstelling in het gastland. Niet om de gevolgen van de investering in het buitenland voor de tewerkstelling in België. Ook bij delocalisatie in enge zin is het lang niet zeker dat het directe effect voor de tewerkstelling in België gelijk is aan de gecreëerde (of in het geval van overnames behouden) tewerkstelling in het buitenland.

38. Tegenover die restrictieve toepassing staat de zeer ruime interpretatie die de vestigingen zelf aan categorie 0 gaven. De vestigingen baseerden zich daarbij op het blad met de "definitie van Delocalisatie" dat bij de enquête gevoegd werd.

TABEL 67 Tewerkstelling in gastland en aantal vestigingen per categorie van aanwezigheid en sector

Sector	Tewerkstelling										Totaal	
	Type aanwezigheid											
	0		1		2		3		4 ^a			
	Aanwezigheid onvermijdelijk		Afbouw in België		Expansie		Diversificatie		Toekomst			
	Tew-erk-stelling	Vesti-gingen	Tew-erk-stelling	Vesti-gingen	Tew-erk-stelling	Vesti-gingen	Tew-erk-stelling	Vesti-gingen	Tew-erk-stelling	Vesti-gingen	Tew-erk-stelling	Vesti-gingen
Primaire sectoren	4505	7	4505	7
Industrie	3703	23	5447	24	9905	27	892	4	.	.	19947	78
Handel	730	58	111	2	905	9	164	5	72	5	1982	79
Vervoer, opslag en communicatie	2339	17	50	1	246	2	2635	20
Rest diensten en bouw	429	15	97	4	810	9	4	2	.	.	1340	30
Totalen	11706	120	5705	31	11866	47	1060	11	72	5	30409	214
% Totaal	38,5	56,1	18,8	14,5	39,0	21,9	3,5	5,1	0,2	2,3	100	100
% Industrie	18,6	29,5	27,3	30,7	49,6	34,6	4,5	5,1	0	0	100	100

a. Worden niet hernomen in de volgende tabel, het betreft 4 kleine vestigingen in Zuid- en Oost-Azië, en 1 in Latijns-Amerika.

De percentages onderaan tabel 67 geven aan dat de “Delocalisatie in enge zin“ slechts 14,5% van het totaal van de vestigingen omvat maar wel 30,7% van de vestigingen met een industriële activiteit³⁹. De vestigingen waarnaar Delocalisaties met afbouw van activiteiten in België gericht zijn vertegenwoordigen 18,8% van de totale tewerkstelling van de 214 filialen. Binnen de groep industriële vestigingen is dat aandeel 27,3%. Een transfer van activiteiten vanuit België kwam het meest voor in de sectoren textiel en kleding (6 vestigingen op een totaal van 8), voeding en genotsmiddelen (4 / 10), en machines, apparaten & instrumenten (5/15). In het geheel van de industrie zijn er wel een groter aantal vestigingen van het type “expansie“. Die groep stelt met 9905 personen ook het meest mensen te werk.

Expansie komt in alle sectoren veel frequenter voor dan diversificatie. Dit wijst er op dat de betrokken moeders opteren voor een voorzichtige strategie van globalisatie, die toelaat de voordelen van een eenvoudiger toegang tot buitenlandse markten te combineren met de kennis en know-how verworven in België. De expansie is ook voorzichtig in die zin dat zij (nog) niet gepaard gaat met een afbouw

39. Dit cijfer kan vergeleken worden met de 25,2% van “delocalisatie met afbouw” binnen de groep filialen met een productie-activiteit in het gastland in de overeenstemmende tabel in hoofdstuk III, deel A. Het verschil kan toegeschreven worden aan de meer uitgebreide informatie over de activiteiten van de dochter (o.m. over de afzetmarkten, motieven en de loonkosten) en de gevolgen voor België waarover wij via de uitgebreide vragenlijst beschikten.

van activiteit in België. Ook vestigingen van het type “expansie” duiden soms de loonkosten of competitieve devaluaties als één van de motieven tot vestiging aan. Enkel als er aanwijzingen waren (een groot percentage van de productie geëxporteerd naar België, of naar de Europese Unie bijvoorbeeld) dat er een deel van de productie overgenomen werd van België werd gekozen voor type 1. Vijf vestigingen die in 1995 handel (vertegenwoordiging of distributie) als hoofdactiviteit hadden kondigden reeds voor 1996 of 1997 geplande Delocalisaties van productie van goederen aan.

Heel wat vestigingen in de primaire sector, de handel en de diensten oefenen een activiteit uit die onmogelijk het onderwerp kan uitmaken van Delocalisatie vanuit België. In de primaire sectoren is dat de tropische landbouw, maar ook de winning van petroleum of aardgas. In de handel gaat het om de kleine vertegenwoordigingen. In de vervoersector is een netwerk van buitenlandse filialen essentieel voor het uitvoeren van de activiteit van de moeder. Ook voor diensten zoals het onderhouden van een telefoonnetwerk, het op punt stellen en onderhouden van machines, computersystemen en software, of het uitvoeren van funderingswerken is een aanwezigheid in het land van de cliënt onvermijdelijk.

Ook 23 vestigingen binnen de industrie zijn ondergebracht onder categorie 0. Dit zijn vestigingen die voor 90 tot 100% gericht zijn op de lokale markten, en specifieke producten vervaardigen met hoge transportkosten.

In tabel 68 worden de types van vestigingen gegeven per regio. De regio's met het grootste aantal Delocalisaties zijn Noord-Afrika (6 op 12) en de regio Groot-Brittannië/Ierland (11 op 45). Er is slechts één geval van Delocalisatie op 35 in de regio Zuid-en Oost-Azië, waar net zoals in Nederland een relatief groot aantal dienstverlenende vestigingen aanwezig is. Deze cijfers zijn *niet voldoende om definitieve conclusies te trekken*, ook niet enkel met betrekking tot de landen in de steekproef! De steekproef is daarvoor te klein van omvang.

TABEL 68 Tewerkstelling en aantal vestigingen per categorie van aanwezigheid en regio

Regio	Tewerkstelling								Totaal aantal vestigingen	Aandeel categorie 1 %
	Type aanwezigheid									
	0		1		2		3			
	Aanwezigheid onvermijdelijk		Afbouw in België		Expansie		Diversificatie			
Tewerkstelling	Vestigingen	Tewerkstelling	Vestigingen	Tewerkstelling	Vestigingen	Tewerkstelling	Vestigingen			
Groot-Brittannië/Ierland	734	21	1046	11	1250	9	312	4	45	24,4
Nederland	283	12	212	4	3923	7	10	2	25	16,0
Zweden, Finland, Oostenrijk, Spanje	173	14	311	2	3330	5	.	.	21	9,5
Oost-Europa	696	9	1547	4	819	4	.	.	17	23,5
Noord-Afrika	142	3	1747	6	260	2	544	1	12	50,0
Afrika bezuiden Sahara	6772	17	254	2	103	1	.	.	20	10,0
Zuid- en Oost-Azië	1001	17	91	1	733	11	44	2	35	2,9
Australië/ Nieuw-Zeeland	322	4	.	.	189	3	.	.	7	0,0
Canada	294	6	.	.	384	2	.	.	8	0,0
Latijns-Amerika	1287	11	497	1	835	2	150	1	16	6,2
Midden-Oosten	2	1	.	.	40	1	.	.	2	0,0

- ii. Indirecte gevolgen voor België: Aankoop investeringsgoederen in België en onderaanneming, effect op ondersteunende diensten in België

Import van investeringsgoederen uit België

33 op een totaal van 74 industriële vestigingen lieten investeringsgoederen overbrengen uit België. In 8 gevallen gaat het enkel om oude machines die herbruikt werden. Dit zijn waarschijnlijk gevallen van enge delocalisatie. In 11 vestigingen worden oude en nieuwe machines geïmporteerd (8 gevallen), of is het niet duidelijk

of het om oude of nieuwe gaat (3 gevallen). Slechts in 14 vestigingen werden er enkel nieuwe investeringsgoederen geïmporteerd uit België. Dat is ook het geval voor een 10-tal vestigingen in de primaire en dienstensectoren. Als nieuwe investeringsgoederen aangekocht worden in België, dan vormt dat een positief indirect effect van de investering in het buitenland. Al bij al blijft het aantal vestigingen dat nieuwe investeringsgoederen importeerde vrij beperkt. Het is blijkbaar niet vanzelfsprekend dat een buitenlandse dochter zich wendt tot België voor de aankoop van nieuwe investeringsgoederen.

Onderaanneming en levering van intermediaire goederen en grondstoffen vanuit België

In de enquête werd gevraagd of het filiaal aan onderaanneming deed voor haar Belgische moeder of andere ondernemingen. Op een totaal van 72 antwoorden verklaarden 17 industriële vestigingen dat zij aan onderaanneming deden. In 7 gevallen gebeurde dat uitsluitend voor de Belgische moeder, in 3 gevallen zowel voor de Belgische moeder als voor andere bedrijven, en in 7 gevallen uitsluitend voor andere bedrijven. Verder waren er nog 8 ondernemingen in de overige sectoren die aan onderaanneming deden. De onderaanneming in die sectoren gebeurde voornamelijk voor rekening van andere bedrijven. De andere bedrijven omvatten zowel Belgische als buitenlandse bedrijven.

Binnen de industrie is er een concentratie van de onderaanneming in de kleding- en de textielsector, maar onderaanneming komt ook voor in andere sectoren. De vestigingen uit de kleding en textielsector die aan onderaanneming doen ten behoeve van een Belgische moeder laten grondstoffen en intermediaire producten uit België komen, en exporteren de getransformeerde producten terug naar de Belgische moeder en (in mindere mate) naar andere filialen van die moeder in het buitenland. In andere sectoren worden de grondstoffen niet altijd geleverd door de moeder, of is er geen levering van de eindproducten aan de moeder. Anderzijds meldden ook een aantal bedrijven die niet aan onderaanneming deden dat zij hun grondstoffen of intermediaire goederen betrokken uit België, en/of dat hun eindproducten geleverd werden aan de Belgische moeder⁴⁰.

De vragen met betrekking tot onderaanneming laten toe te besluiten dat die vooral belangrijk is in de kleding en textielsector. De Delocalisatie die daar plaatsgevonden heeft gaat gepaard met de levering van grondstoffen en intermediaire producten vanuit België, wat de negatieve indirecte gevolgen van Delocalisatie in die sectoren beperkt.

Verder levert België naast investeringsgoederen ook grondstoffen en intermediaire producten aan een (klein) deel van de bevroegde vestigingen buiten het kader van onderaannemingscontracten.

Ondersteunende dienstverlening door moeder in België en mogelijkheid tot Delocalisatie van diensten.

Aan de vestigingen werd gevraagd of zij zelf ondersteunende diensten van administratie, boekhouding, informatica, verpakking... ontwikkeld hebben. Indien dat zo was werd gevraagd of er een gevaar was op een verdere overheveling van diensten nu nog geleverd door de moeder naar het gastland. De resultaten staan in tabel 69. Vooral in de industrie en de primaire sector blijken de vestigingen (logischerwijze) eigen ondersteunende diensten ontwikkeld te hebben. Toch hebben ook de helft

40. Het betreft hier spontane antwoorden, daar de vraag naar leveringen vanuit en naar België enkel gesteld was voor ondernemingen die aan onderaanneming deden.

van de vestigingen met een handelsactiviteit eigen diensten (zoals kleine (her)verpakkingseenheden) ontwikkeld. Slechts een gering percentage van de vestigingen meldt een gevaar voor een Delocalisatie van diensten naar het gastland.

Een aantal vestigingen vermeldt expliciet dat zij voor wat betreft onderzoek en ontwikkeling een beroep doen op de diensten van hun Belgische moeder.

TABEL 69 Eigen diensten ontwikkeld door filiaal

Bedrijfstak	Aantal met eigen diensten ontwikkeld	Aantal antwoorden eigen diensten	Aantal met gevaar voor Delocalisatie van diensten moeder	Aantal antwoorden Delocalisatie diensten
Primaire sectoren	4	4	0	4
Industrie	50	64	9	56
Handel	33	64	8	58
Vervoer, opslag en communicatie	11	15	1	12
Rest diensten en bouw	11	19	0	16

iii. Gevolgen voor tewerkstelling en productie in het gastland

De totale tewerkstelling

De tewerkstelling in het gastland is interessant om een idee te krijgen van de omvang van de activiteiten van de 214 vestigingen. Op de vraag naar de gedane investeringen na (zie deel 3) is het de enige indicator van de omvang van de activiteit. In tabel 70 wordt per land of regio, en per sector, de tewerkstelling in 1995 weergegeven. Na de tewerkstelling volgt telkens het aantal vestigingen dat binnen de betreffende regio tot de desbetreffende sector behoort. In de rechterkolom en de laatste rij worden totaalcijfers over het aantal vestigingen gegeven.

Omdat de aandelen van de landen en regio's binnen de enquête niet overeenstemmen met hun werkelijk gewicht in de populatie van buitenlandse dochters van Belgische bedrijven heeft het geen zin om de tewerkstelling of het totaal aantal vestigingen van verschillende regio's te gaan vergelijken. Wat wel vergeleken kan worden is het gewicht, qua tewerkstelling en aantal vestigingen van de sectoren binnen de verschillende regio's en voor het totaal.

Bij een vergelijking tussen de regio's valt op dat in Zuid- en Oost-Azië en Nederland een relatief groot aandeel van de vestigingen die antwoorden een handels- of dienstverlenende activiteit heeft. In Oost-Europa, Noord-Afrika, Canada en Latijns- Amerika is er een relatief groot aantal industriële vestigingen. Groot-Brittannië en de overige EG-landen nemen een tussenpositie in.

De tewerkstelling is het grootst in de 78 industriële vestigingen, met 19.947 personen, of 66% van de totale tewerkstelling. Bij de handel komt men met eenzelfde aantal vestigingen slechts tot een tewerkstelling van één tiende van dat cijfer. De tewerkstelling per vestiging is duidelijk hoger in de primaire sectoren, de sector vervoer, opslag en communicatie en de overige diensten & bouw. Deze gemiddelden verbergen grote verschillen tussen individuele vestigingen. Zo is de totale

tewerkstelling van 4150 eenheden in de primaire sector in Afrika bezuiden de Sahara het gevolg van één grote rubberplantage in Ivoorkust.

TABEL 70 Spreiding en tewerkstelling dochters in enquête per REGIO en SECTOR

Land/Regio	208 dochters Belgische bedrijven										
	Sectoren										Totaal
	Primaire sectoren		Industrie		Handel		Vervoer, opslag en communicatie		Rest diensten en bouw		
	Werknemers	Vestigingen	Werknemers	Vestigingen	Werknemers	Vestigingen	Werknemers	Vestigingen	Werknemers	Vestigingen	Aantal vestigingen
Groot-Brittannië/Ierland	.	.	2396	19	511	21	176	1	259	4	45
Nederland	130	1	3424	4	390	12	70	1	414	7	25
Zweden, Finland, Oostenrijk, Spanje	.	.	3426	8	218	11	5	1	165	1	21
Oost-Europa	.	.	2917	8	33	4	30	1	82	4	17
Noord-Afrika	26	1	2441	7	.	.	65	2	161	2	12
Afrika bezuiden Sahara	4150	1	659	5	229	6	2090	7	.	.	19
Zuid- en Oost-Azië	.	.	1419	10	336	18	129	3	31	4	35
Australië/Nieuw-Zeeland	.	.	271	3	234	3	.	.	6	1	7
Canada	.	.	599	6	.	.	19	1	60	1	8
Latijns-Amerika	198	2	2395	8	31	3	51	2	120	1	16
Midden-Oosten	42	2	2
Totaal	4504	5	19947	78	1982	78	2635	19	1340	27	207
Werknemers : 30.408 = 100%	14,8%		65,6%		6,5		8,7		4,4%		
Vestigingen : 207 = 100%		3,4	37,5%		37,5		9,1		13,0%		

De aard van de tewerkstelling

In tabel 71 wordt per regio weergegeven wat het aandeel is van de laaggeschoolden in de totale tewerkstelling. Laag geschoold zijn in deze analyse diegenen die geen scholing gevolgd hebben, of enkel lager onderwijs genoten hebben. Hoog geschoold zijn diegenen die secundair of hoger onderwijs gevolgd hebben. In de tabel

staat ook het aandeel van de arbeiders in de tewerkstelling van een regio⁴¹. Na elk percentage staat een benadering van de standaardfout van het gemiddeld aandeel⁴². In de twee laatste kolommen staat het aantal antwoordformulieren waarop de percentages berekend zijn.

De regio's zijn geordend volgens het aandeel van de lager geschoolden. De resulterende volgorde vormt bijna een spiegelbeeld van de volgorde op basis van de loonkosten voor arbeiders (tabel 71). Hoe lager de loonkost, hoe hoger het percentage laag geschoolden dat tewerkgesteld is. Het percentage laag geschoolden en arbeiders in Zuid-en Oost-Azië vormt hierop een uitzondering.

TABEL 71 Aandeel arbeiders en laag geschoolden in totaal tewerkstelling (1995, begin 1996), per regio

Regio	% minder dan secundair geschoolden	Stand f.	% arbeiders	Stand f.	Aantal antwoorden scholing	Aantal antwoorden arbeiders/bedienden
Noord-Afrika	81,4	5,4	87,8	6,1	12	12
Afrika bezuiden Sahara	67,9	5,6	78,8	3,9	15	14
Latijns-Amerika	52,8	8,1	67,1	3,3	12	14
Oost-Europa	46,1	6,8	68,0	5,7	17	14
Zweden, Finland, Oostenrijk, Spanje	40,7	4,7	52,0	6,4	20	18
Canada	33,8	7,7	65,6	4,9	6	7
Groot-Brittannië/Ierland	30,7	4,8	53,6	4,3	39	34
Australië/Nieuw-Zeeland	29,4	6,0	38,5	16,5	6	5
Nederland	10,5	1,1	38,3	6,1	25	23
Zuid- en Oost-Azië	8,7	3,6	45,6	5,4	34	31
Totaal	43,7	2,3	65,8	2,0	188	174

Er zijn in de vestigingen meer arbeiders (65,8%) tewerkgesteld dan laag geschoolden (43,7%). Zeker niet alle arbeiders zijn dus laag geschoold. Zo moet het aantal hoger opgeleide arbeiders tewerkgesteld in de vestigingen in Zuid-en Oost Azië wel hoog zijn. Ook zijn er verschillen in scholingsgraad van arbeiders tussen lan-

41. De vestigingen werd gevraagd een opdeling te maken van hun personeel in arbeiders, bedienden en kaders. De restgroep omvat hier dus de kaders en de bedienden. Het onderscheid tussen arbeiders en bedienden/kaders was voor de meeste respondenten duidelijker dan dit tussen bedienden en kaders, waar verschillende interpretaties aanwezig waren. Daarom wordt enkel het resultaat voor de eerste opsplitsing gegeven.

42. Het betreft hier een gemiddelde van de aandelen van laag geschoolden of arbeiders in de vestigingen gewogen met de totale tewerkstelling in elke vestiging.

den. Toch volgt het aandeel arbeiders vrij goed de volgorde van het percentage laag geschoolden.

Het hoge percentage laaggeschoolden en arbeiders in de totale tewerkstelling van de bevroegde buitenlandse vestigingen is het gevolg van de grote tewerkstelling in de industriële vestigingen in het buitenland. Toch zijn ook in vestigingen met dienstenactiviteiten arbeiders en laaggeschoolden tewerkgesteld. Delocalisaties vanuit België treffen ongetwijfeld vooral de laagst geschoolden en de arbeiders. Dit betekent echter niet dat in de buitenlandse vestigingen van Belgische bedrijven enkel eenvoudige producten volgens eenvoudige, gestandaardiseerde productieprocessen gemaakt worden. De cijfers in tabel 72 geven het tegendeel aan.

De aard van de producten en productiewijzen

TABEL 72 Hoog-Technologische Producten en Productiemethodes

Bedrijfstak	Aantal antwoorden	% HT product	HT product methode	% met HT methode
Primaire sectoren	3	0,0	2	50,0
Industrie	70	41,4	65	50,8
Voeding en genotmiddelen	10	30,0	8	25,0
Kleding en textiel	6	33,3	6	83,3
Petrochemie en chemie	14	42,9	13	61,5
Rubber en kunststofnijverheid en minerale producten	10	40,0	10	60,0
Metallurgie en metaalnijverheid	13	23,1	13	46,2
Machines, apparaten en instrumenten	12	66,7	10	40,0
Overige industrie	3	33,3	3	0,0
Bouwnijverheid	4	100,0	4	100,0
Handel	64	15,6	56	12,5
Vervoer, opslag en communicatie	18	11,1	16	25,0
Diensten (rest)	16	37,5	11	36,4

Aan de respondenten werd gevraagd of zij het product van hun vestiging en/of de gehanteerde productiewijze al dan niet als hoog-technologisch beschouwden en of zij die keuze wilden toelichten. Omdat geen definitie gegeven werd van een hoog-technologisch product hebben de vestigingen zich daarvoor wellicht gebaseerd op hun relatieve positie binnen de sector. Het percentage hoog-technologisch producten kan daarom niet zomaar vergeleken worden tussen sectoren en is ongetwijfeld hoger dan dat het geval zou geweest zijn als men vertrekt van een lijst van hoog-technologisch producten zoals de SITC-lijst van de OESO⁴³. 41,4% van de vestigingen met een industriële activiteit, en alle vestigingen uit de bouwsector verklaarden te werken met hoog-technologisch producten.

43. Oeso-lijst 1995. Sommige productengroepen, zoals voeding en kleding komen niet voor op die lijst.

Er werd ook geen definitie gegeven van een hoog-technologische productiemethode. Heel wat vestigingen gaven evenwel spontaan aan dat zij dezelfde technologie aanwendden als hun Belgische moeder. Het percentage van de vestigingen dat naar eigen verklaring een hoog-technologische productiemethode aanwendde is daardoor een goede benadering van het aandeel van de vestigingen dat minstens dezelfde technologie aanwendde als haar Belgische moeder. Vooral het hoge percentage met een “hoog-technologische” productiemethode binnen de textiel en kledingsector, in de chemie en in de kunststofnijverheid is opmerkelijk⁴⁴. De productiemethoden in andere industriële sectoren omvatten het gebruik van robots en automatisatie, de galvanisatie en trefilage van staal, specifieke processen in de chemische en kunststofnijverheid en voor de vervaardiging van vezelcement e.d...

c. Gerapporteerde Evoluties

i. Recente investeringsactiviteit

Investerings in periode 1993-1995

TABEL 73 Gemiddelde jaarlijkse investeringen in periode 1993-1995, per bedrijfstak

Bedrijfstak	Aantal vestigingen	Gemid.-jaarlijkse Invest. (miljoen us\$)	Tewerkst. buitenl. invest.95	Jaarlijkse invest. per tewerkgestelde 110 filialen (us\$)	Jaarlijkse invest. per tewerkgestelde België ^a (us\$)	Tewerkst. in België 1994 *
Primaire sectoren	4	39.8	4436	8972		
Industrie	54	192.1	13809	13911	11484	682994
Petrochemie en chemie	9	116.7	4283	27247	36760	59200
Voeding en genotmiddelen	8	24.6	1783	13797	11530	96263
Rubber en kunststof en miner.prod.	10	24.5	3293	7440	12743	71179
Metallurgie en metaalnijverheid	8	15.7	1203	13051	10363	91826
Kleding en textiel	5	3.9	2019	1932	6499	72846
Machines, apparaten en instrumenten	9	3.3	691	4776	4923	113978
Vervoer en transportmiddelen	2	2.8	391	7161	7687	71243
Overige industrie	2	0.4	128	3125	4206	53457
Houtindustrie	1	0.2	18	11111		
Handel	30	13	1261	10309	7341	589741
Vervoer, opslag en commun.	10	14	1730	8092	17893	235037
Rest diensten en bouw	12	23.5	1051	22360	14842	1267574

44. In de textiel en kleding worden antwoorden gegeven zoals “latest weaving technology” en “modernste methode dichten naden”. Anderen stellen dat zij dezelfde methode gebruiken als in België.

- a. Bron : eigen berekeningen op basis van nationale rekeningen, deel II gedetailleerde rekeningen en tabellen, tabel 3.4.1 en 3.7.1. Wisselkoers \$: voor 1993 : 34,57 BEF, voor 1994 : 33,43 BEF/US\$, voor 1995 : 29,51 BEF/US\$.

In tabel 73 wordt het gemiddelde jaarlijkse bedrag aan investeringen voor de periode 1993-1995 weergegeven per bedrijfstak in de enquête. De cijfers worden aangevuld met het aantal vestigingen dat antwoordde en de corresponderende tewerkstelling. Wegens de niet-exhaustiviteit van de enquête kunnen alleen investeringsbedragen per tewerkgestelde vergeleken worden met cijfers voor België. Die vergelijking gebeurt in tabel 73 per sector. De cijfers voor België zijn berekend op basis van gegevens uit de nationale rekeningen⁴⁵.

De investeringen per tewerkgestelde in de buitenlandse vestigingen zijn een functie van de aandacht die uitgaat naar productie in het buitenland, maar ook van de kapitaalsintensiviteit in de betrokken sector. Als de investeringen per werknemer merkbaar lager zijn dan in dezelfde sector in België, dan wijst dat op een lage intensiteit van investeringen in de betrokken vestigingen in het buitenland. Dat betekent dat het in die vestigingen om productielijnen gaat die weinig kapitaal-intensief zijn, of dat er recent weinig uitbreidingsinvesteringen gedaan zijn. Als investeringsbedragen per werknemer hoger zijn dan in België geldt de omgekeerde redenering.

De cijfers in tabel 73 wijzen op een lage relatieve buitenlandse investeringsintensiteit in de chemische en petrochemische nijverheid en de textiel en kleding en een hoge relatieve buitenlandse investeringsintensiteit in de sector voeding & genotsmiddelen en de metallurgie en metaalnijverheid. De resultaten moeten met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden daar het slechts om een beperkt aantal vestigingen gaat. Het kleine bedrag aan investeringen in de textiel en kledingsectoren geven enkel de situatie in Marokko en Tunesië weer, waar de Belgische aanwezigheid al teruggaat tot de jaren '70, en waar er ook veel met onderaanneming gewerkt wordt, waardoor de behoefte aan investeringen er kleiner is.

Buiten de industrie liggen de cijfers voor de investeringen per tewerkgestelde in België en in de buitenlandse vestigingen van Belgische bedrijven verder uit elkaar. De investeringen per hoofd liggen relatief laag in het buitenland in de sector vervoer, opslag en communicatie en hoog in de handel en de rest van de diensten. Die laatste sectoren bevatten in België veel kleine zelfstandigen die relatief weinig investeren.

Voor de 110 vestigingen die hun investeringsbedragen voor de periode '93-'95 opgaven is Nederland, met 78,3 miljoen US\$ per jaar in 12 vestigingen de belangrijkste investeringsregio. Nederland wordt gevolgd door Oost-Europa met 57,8 miljoen US\$ in 13 vestigingen en Groot-Brittannië en Ierland, met 45,7 miljoen US\$ in 23 vestigingen. Zuid-en Oost-Azië komt met 10,8 miljoen US\$ per jaar in 13 vestigingen slechts op de zesde plaats en wordt voorafgegaan door Australië/Nieuw Zeeland (36,6 miljoen US\$, 6 vestigingen) en Noord-Afrika (25,1

45. Instituut voor de nationale rekeningen 1995, "Nationale rekeningen, deel II: Gedetailleerde rekeningen en tabellen.", Nationale Bank van België, Brussel.
Omdat de tewerkstelling in 1995 uitgesplitst volgens sectoren nog niet bekend is werden de gemiddelde investeringen (in US\$) voor de periode 93-95 gedeeld door de tewerkstelling van 1994. Als basis voor het cijfer van de tewerkstelling in België werd het cijfer van de totale beroepsbevolking per sector genomen, wat naast de werknemers ook de zelfstandigen en bedrijfsleiders omvat. De zelfstandigen maken een groot deel uit van de tewerkgestelden in de sector voeding en genotsmiddelen en de handel. Als men deelt door het aantal *werknemers* bedragen de gemiddelde investeringen in die sectoren respectievelijk 12816 US\$ en 11783 US\$. Omdat de investeringscijfers op het totaal van de tewerkgestelden slaan zijn die cijfers evenwel een overschatting van de investeringen per werknemer.

miljoen US\$, 7 vestigingen). Frankrijk en Duitsland zijn zoals gezegd niet bevestigd met deze enquête.

Bestemming winst gemaakt door buitenlandse vestiging

De gegevens in tabel 74 geven aan welk % van hun gerealiseerde brutowinsten de filialen lokaal herinvesterden, en welk percentage zij afstonden aan hun Belgische moeder(s)⁴⁶. De twee hoeven niet noodzakelijk tot honderd samen te tellen, omdat er ook een deel van de winst kan gaan naar niet-Belgische moeders.

TABEL 74 Bestemming winst gemaakt door buitenlandse vestiging, per sector

Bedrijfstak	Aantal vestigingen	% winst lokaal geherinvesteerd (gemiddeld)	% winst overgebracht naar Belgische moederm.
Primaire sectoren	2	75,0	24,7
Industrie	56	72,8	22,9
Voeding en genotmiddelen	7	78,6	21,4
Kleding en textiel	5	31,0	49,0
Houtindustrie	1	80,0	0,0
Petrochemie en chemie	11	66,4	33,6
Rubber en kunststofnijk. en minerale producten	7	83,4	13,4
Metallurgie en metaalnijverheid	9	60,3	32,5
Machines, apparaten en instrumenten	12	86,3	13,8
Vervoer en transportmiddelen	1	100,0	0,0
Overige industrie	3	100,0	0,0
Handel	35	42,5	49,0
Vervoer, opslag en communicatie	11	55,5	34,6
Rest diensten en bouw	15	55,7	42,7
Totaal	119	60,2	34,3

Ook deze cijfers geven een idee van de investeringsintensiteit in de verschillende activiteitsgroepen. Het lage percentage geherinvesteerd in de kleding en textielsector, en het hoge percentage in de sector van de voeding & genotmiddelen bevestigen de resultaten met betrekking tot de relatieve intensiteit van buitenlandse investeringen van tabel 73. In de industrie wordt, met uitzondering van de textiel en kledingsector per sector minstens 60% van de brutowinst geherinvesteerd.

Het percentage van de winst geherinvesteerd ligt lager in de handel en de diensten. De percentages van de winst die getransfereerd worden naar de Belgische moeder zijn het hoogst in de handel en in de kleding en textielsector.

46. De cijfers zijn rekenkundige gemiddelden van de cijfers gegeven door de filialen in de betrokken sector. Voor de brutowinst werd geen expliciete definitie gegeven in de vragenlijst, zodat over de betekenis hiervan verschillende interpretaties mogelijk zijn.

ii. Evolutie tewerkstelling onder Belgische moeder per sector en per regio

Tabellen 75 en 76 geven de evolutie van de tewerkstelling bij vestigingen onder de controle van Belgische moeders. Er werd gevraagd naar de evolutie sinds 1985. Voor vestigingen die opgericht of overgenomen werden na het jaar 1985 werd de toename van de tewerkstelling onder een Belgische moeder automatisch gelijk gesteld aan de tewerkstelling in 1995⁴⁷. De resultaten zijn vertekend in die zin dat vestigingen die wel bestonden in 1985, maar niet meer in 1995 (op twee uitzonderingen na) niet bereikt werden met de enquête⁴⁸.

TABEL 75 Evolutie tewerkstelling onder Belgische moeder, per sector

Bedrijfstak	Aantal vestigingen	Toename 1985-1995	Tewerkstelling in 1995
Primaire sectoren	4	4293	4436
Industrie	65	3309	17597
Voeding en genotmiddelen	8	1678	1766
Kleding en textiel	8	2506	3375
Houtindustrie	1	18	18
Petrochemie en chemie	13	-1415	7211
Rubber en kunststofnijk. en minerale producten	7	-544	2556
Metallurgie en metaalnijverheid	12	796	1327
Machines, apparaten en instrumenten	12	-256	818
Vervoer en transportmiddelen	2	391	391
Overige industrie	2	135	135
Handel	65	590	1249
Vervoer, opslag en communicatie	15	1357	1629
Rest diensten en bouw	22	863	910

47. Voor vestigingen overgenomen na 1985 die reeds bestonden in 1985 is er een verschil tussen de toename van de tewerkstelling in de vestiging sinds 1985 en de toename van de tewerkstelling bij dochters van Belgische bedrijven. Enkel het laatste cijfer is bruikbaar als men er de Belgische expansie in het buitenland mee wil meten.

48. Anderzijds geeft een aantal vestigingen dat reeds bestond enkel cijfers over de evolutie van de tewerkstelling vanaf een jaar na 1985, wat tot een onderschatting van zowel de daling als de stijging van de tewerkstelling kan leiden.

TABEL 76 Evolutie tewerkstelling onder Belgische moeder, per regio

Regio	Aantal vestigingen	Toename 1985-1995	Tewerkstelling in 1995
Groot-Brittannië/Ierland	36	784	2735
Nederland	22	-102	3789
Zweden, Finland, Oostenrijk, Spanje	19	-621	4087
Oost-Europa	16	1735	2478
Noord-Afrika	10	1516	2385
Afrika bezuiden Sahara	13	5396	5877
Zuid- en Oost-Azië	27	922	1619
Australië/Nieuw-Zeeland	7	283	511
Canada	8	678	678
Latijns-Amerika	11	-219	1622
Midden-Oosten	2	40	40

Tabel 75 geeft aan dat er bij de industriële vestigingen slechts een beperkte toename van de tewerkstelling was tussen 1985 en 1995. In de chemie en de rubber en kunststofnijverheid was er zelfs een daling. Die daling is toe te schrijven aan de daling van de tewerkstelling in enkele grote vestingen in de chemie in Nederland en Spanje. Zij zijn niet representatief voor het geheel van de chemie en de kunststofnijverheid in het buitenland. De cijfers geven wel een duidelijke expansie weer in de sector van de voeding & genotsmiddelen, en de kleding en textielsector, alsook in de sector vervoer, opslag en communicatie.

De regio's (tabel 76) met de grootste groei in tewerkstelling onder een Belgische moeder zijn: Oost-Europa, Noord-Afrika en Afrika bezuiden Sahara⁴⁹. In Groot-Brittannië en Ierland was er een positieve groei van de tewerkstelling. Die in de vestigingen in Nederland en de rest van de EG-15 (Zweden, Oostenrijk, Spanje) was negatief.

d. Innovatie

In tabel 77 wordt voor elke sector het percentage van de vestigingen dat aan productinnovatie doet gegeven. Men kan enkel spreken van productinnovatie als de door de vestiging ontwikkelde nieuwe producten ook effectief op de markt gebracht worden. Daarom worden de cijfers over productinnovatie aangevuld met het percentage van de vestigingen dat nieuwe producten introduceert op de markt. Dat omvat ook producten die nieuw zijn voor de lokale markt in kwestie en/ of voor de betrokken vestiging, maar niet voor het moederbedrijf of de sector. De vestigingen die zich beperkten tot het op de markt brengen van nieuwe producten ontwikkeld door hun Belgische moeder antwoordden meestal neen op de vraag naar productinnovatie (wat zeer consistent is) en ja op de vraag naar de lancering van nieuwe producten op de markt.

49. Dit laatste cijfer is het gevolg van één recent overgenomen plantage in Ivoorkust. Als er in dezelfde periode elders plantages verdwenen zijn, dan is die wijziging niet opgenomen in het geheel.

TABEL 77 Productinnovatie en introductie nieuwe producten op markt door buitenlandse dochters

Sector	% met productinnovatie	% dat nieuwe producten introduceert op markt
Industrie	63,3	69,6
Handel	22,0	48,2
Vervoer, opslag en communicatie	15,4	30,8

De enquête maakt het mogelijk om subjectieve informatie, zoals de gerapporteerde motieven tot vestiging of investering, te confronteren met objectieve gegevens, zoals activiteiten van, de jaarlijkse loonkosten in en de afzetmarkten van de betreffende vestigingen. Zowel uit de opgegeven motieven, als uit de analyse van de afzetmarkten blijkt dat de grotere nabijheid tot al dan niet groeiende buitenlandse markten, en dus het verhogen van de globale omzet een belangrijker motief is dan het reduceren van productiekosten. Dit geldt voor de vestigingen met een handels- of dienstverlenende activiteit, maar ook voor de meeste industriële vestigingen.

De enquête levert afzonderlijke cijfers over de jaarlijkse totale loonkosten van arbeiders, bedienden technici en kaders of ingenieurs in de filialen en dochters van Belgische bedrijven per vestigingsland. De gevonden verschillen in jaarlijkse loonkost voor arbeiders bevestigen de grote verschillen tussen landen in uurlonen voor arbeiders in de industrie gerapporteerd door het Bureau of Labor Statistics (USA). De beperkte enquête bij de ambassades toont aan dat er ook grote verschillen bestaan tussen landen in de jaarlijkse loonkost van de andere genoemde groepen. Vestigingslanden waar de kosten van arbeiders laag zijn, hebben niet noodzakelijk ook een lage loonkost voor ingenieurs of kaders.

De loonkosten voor kaders en ingenieurs in Singapore en Zuid-Korea zijn vergelijkbaar met die in verschillende West-Europese landen. In de overige vestigingslanden in Zuid- en Oost-Azië zijn de loonkosten vaak hoger dan die in Oost-Europa en Noord-Afrika. Binnen de Europese Gemeenschap zijn er aanzienlijke verschillen in loonkost en loonwaaier tussen Groot-Brittannië en Ierland versus Nederland en Zweden.

Zoals in de studie van het Planbureau over delocalisatie in 1994 werd een opdeling gemaakt van de ondervraagde vestigingen volgens categorie van aanwezigheid in het buitenland. De opdeling maakt een onderscheid tussen de vestigingen naar de gevolgen van hun activiteiten voor België. De aanwezigheid in het buitenland heeft in 15% van de gevallen geleid tot de overdracht van economische activiteit uit België. Voor de 78 vestigingen met een industriële activiteit loopt dit aandeel op tot 30%.

De meerderheid van de ondervraagde industriële vestigingen zijn expansies die niet geleid hebben tot de afbouw van enige activiteit in België. Een klein gedeelte van de buitenlandse vestigingen voert investeringsgoederen in uit België. Onderaanneming voor rekening van de Belgische moeder is binnen de enquête belangrijk voor de kleding- en textielsector in Noord-Afrika, waar ook het grootste aantal gevallen van Delocalisatie voorkwamen. Binnen de Europese Gemeenschap is er een opmerkelijk verschil in vestigingsmotieven en type aanwezigheid tussen Groot-Brittannië/Ierland en Nederland.

Het groot aandeel van de arbeiders (66%) en laag geschoolden in de tewerkstelling van de ondervraagde vestigingen bevestigt het beeld van overheveling van gestandaardiseerde producties naar landen met een lagere loonkost. Toch verklaren 41% van de *industriële* vestigingen met hoog-technologische producten te werken, en verklaart 51% hoog-technologische productieprocessen te hanteren. 30% van de industriële vestigingen acht het mogelijk dat de vestiging een snellere technologische evolutie doormaakt dan de moeder, en een nog hoger percentage doet zelf aan product- of procesinnovatie. De respondenten hebben een ruime interpretatie gegeven aan het begrip hoog-technologisch. Toch maken de antwoorden duidelijk dat een groot deel van vestigingen op hetzelfde technologische niveau werkt als hun moeder.

De enquête levert afzonderlijke cijfers over de jaarlijkse totale loonkosten van arbeiders, bedienden technici en kaders of ingenieurs in de filialen en dochters van Belgische bedrijven per vestigingsland. De gevonden verschillen in jaarlijkse loonkost voor arbeiders bevestigen de grote verschillen tussen landen in uurlonen voor arbeiders in de industrie gerapporteerd door het Bureau of Labor Statistics (USA). De beperkte enquête bij de ambassades toont aan dat er ook grote verschillen bestaan tussen landen in de jaarlijkse loonkost van de andere genoemde groepen. Vestigingslanden waar de kosten van arbeiders laag zijn, hebben niet noodzakelijk ook een lage loonkost voor ingenieurs of kaders.

De loonkosten voor kaders en ingenieurs in Singapore en Zuid-Korea zijn vergelijkbaar met die in verschillende West-Europese landen. In de overige vestigingslanden in Zuid- en Oost-Azië zijn de loonkosten vaak hoger dan die in Oost-Europa en Noord-Afrika. Binnen de Europese Gemeenschap zijn er aanzienlijke verschillen in loonkost en loonwaaier tussen Groot-Brittannië en Ierland versus Nederland en Zweden.

Zoals in de studie van het Planbureau over delocalisatie in 1994 werd een opdeling gemaakt van de ondervraagde vestigingen volgens categorie van aanwezigheid in het buitenland. De opdeling maakt een onderscheid tussen de vestigingen naar de gevolgen van hun activiteiten voor België. De aanwezigheid in het buitenland heeft in 15% van de gevallen geleid tot de overdracht van economische activiteit uit België. Voor de 78 vestigingen met een industriële activiteit loopt dit aandeel op tot 30%.

De meerderheid van de ondervraagde industriële vestigingen zijn expansies die niet geleid hebben tot de afbouw van enige activiteit in België. Een klein gedeelte van de buitenlandse vestigingen voert investeringsgoederen in uit België. Onderaanneming voor rekening van de Belgische moeder is binnen de enquête belangrijk voor de kleding- en textielsector in Noord-Afrika, waar ook het grootste aantal gevallen van Delocalisatie voorkwamen. Binnen de Europese Gemeenschap is er een opmerkelijk verschil in vestigingsmotieven en type aanwezigheid tussen Groot-Brittannië/Ierland en Nederland.

Het groot aandeel van de arbeiders (66%) en laag geschoolden in de tewerkstelling van de ondervraagde vestigingen bevestigt het beeld van overheveling van gestandaardiseerde producties naar landen met een lagere loonkost. Toch verklaren 41% van de *industriële* vestigingen met hoog-technologische producten te werken, en verklaart 51% hoog-technologische productieprocessen te hanteren. 30% van de industriële vestigingen acht het mogelijk dat de vestiging een snellere technologische evolutie doormaakt dan de moeder, en een nog hoger percentage doet zelf aan product- of procesinnovatie. De respondenten hebben een ruime interpretatie gegeven aan het begrip hoog-technologisch. Toch maken de antwoorden duidelijk dat een groot deel van vestigingen op hetzelfde technologische niveau werkt als hun moeder.

De gedetailleerde vestigingen in bedrijven in meer dan gewerpen een het gastland

De enquête over investering, afzetmarkten afzetmarkten van de globale vestigingen

De enquête levert afzonderlijke cijfers over de jaarlijkse totale loonkosten van arbeiders, bedienden technici en kaders of ingenieurs in de filialen en dochters van Belgische bedrijven per vestigingsland. De gevonden verschillen in jaarlijkse loonkost voor arbeiders bevestigen de grote verschillen tussen landen in uurlonen voor arbeiders in de industrie gerapporteerd door het Bureau of Labor Statistics (USA). De beperkte enquête bij de ambassades toont aan dat er ook grote verschillen bestaan tussen landen in de jaarlijkse loonkost van de andere genoemde groepen. Vestigingslanden waar de kosten van arbeiders laag zijn, hebben niet noodzakelijk ook een lage loonkost voor ingenieurs of kaders.

De loonkosten voor kaders en ingenieurs in Singapore en Zuid-Korea zijn vergelijkbaar met die in verschillende West-Europese landen. In de overige vestigingslanden in Zuid- en Oost-Azië zijn de loonkosten vaak hoger dan die in Oost-Europa en Noord-Afrika. Binnen de Europese Gemeenschap zijn er aanzienlijke verschillen in loonkost en loonwaaier tussen Groot-Brittannië en Ierland versus Nederland en Zweden.

Zoals in de studie van het Planbureau over delocalisatie in 1994 werd een opdeling gemaakt van de ondervraagde vestigingen volgens categorie van aanwezigheid in het buitenland. De opdeling maakt een onderscheid tussen de vestigingen naar de gevolgen van hun activiteiten voor België. De aanwezigheid in het buitenland heeft in 15% van de gevallen geleid tot de overdracht van economische activiteit uit België. Voor de 78 vestigingen met een industriële activiteit loopt dit aandeel op tot 30%.

De meerderheid van de ondervraagde industriële vestigingen zijn expansies die niet geleid hebben tot de afbouw van enige activiteit in België. Een klein gedeelte van de buitenlandse vestigingen voert investeringsgoederen in uit België. Onderaanneming voor rekening van de Belgische moeder is binnen de enquête belangrijk voor de kleding- en textielsector in Noord-Afrika, waar ook het grootste aantal gevallen van Delocalisatie voorkwamen. Binnen de Europese Gemeenschap is er een opmerkelijk verschil in vestigingsmotieven en type aanwezigheid tussen Groot-Brittannië/Ierland en Nederland.

Het groot aandeel van de arbeiders (66%) en laag geschoolden in de tewerkstelling van de ondervraagde vestigingen bevestigt het beeld van overheveling van gestandaardiseerde producties naar landen met een lagere loonkost. Toch verklaren 41% van de *industriële* vestigingen met hoog-technologische producten te werken, en verklaart 51% hoog-technologische productieprocessen te hanteren. 30% van de industriële vestigingen acht het mogelijk dat de vestiging een snellere technologische evolutie doormaakt dan de moeder, en een nog hoger percentage doet zelf aan product- of procesinnovatie. De respondenten hebben een ruime interpretatie gegeven aan het begrip hoog-technologisch. Toch maken de antwoorden duidelijk dat een groot deel van vestigingen op hetzelfde technologische niveau werkt als hun moeder.

Cijfers over de evolutie van de tewerkstelling in de periode 1985-1995 en de investeringen in de periode 1993-1995 geven indicaties voor een aan de gang zijnde buitenlandse expansie in de voedings- en genotsmiddelenindustrie, de metallurgie en metaalnijverheid en de diensten (buiten handel en vervoer). In andere sectoren (kleding en textiel in Noord-Afrika) vond de expansie reeds plaats vóór 1993.

C. Resultaten van een nieuwe enquête bij de drie nationale vakbonden over de band tussen collectief ontslag en delocalisatie

In de secties die volgen worden volgende onderwerpen besproken :

1. het aantal enquêteformulieren dat werd verstuurd met de respons daarop. Hoeveel arbeidsplaatsen zijn verloren gegaan door collectief ontslag en delocalisatie.
2. De karakteristieken van de bedrijven met collectief ontslag
 - a. hun regionale spreiding
 - b. hun rechtstoestand
 - c. hun land van herkomst
 - d. de bedrijfstak die getroffen wordt
3. De redenen voor collectief ontslag
4. De gastlanden voor delocalisatie in enge zin leidend tot collectief ontslag in België
 - a. in het algemeen
 - b. bij stopzetting of afname van activiteit in België door toelevering
5. Delocalisatie van hightech producten
6. Besluit

* *

*

1. WERKWIJZE

Een gelijkaardige procedure als in de publicatie van het boek delocalisatie in 1994⁵⁰ werd gevolgd om de link te kennen tussen collectief ontslag en delocalisatie naar het buitenland. De aanvragen tot collectief ontslag komen terecht bij de subregionale tewerkstellingsdiensten, die deze overmaken aan de gewestelijke arbeidsbemiddelingsdiensten VDAB, FOREM en ORBEM. Via deze diensten

50. In de publicatie van 1994 werd de periode 1985 tot 1993 besproken. De lijsten van de aanvragen voor collectief ontslag waren toen onvolledig en de vakbonden hebben aanvullingen aangebracht. Van de 1007 bedrijven met collectief ontslag waren er 103 bedrijven (10%) die delocaliseerden en 332 bedrijven (33%) die collectief ontsloegen maar niet omwille van delocalisatie. Voor 572 bedrijven (57%) was er onvoldoende informatie om een uitspraak te doen.

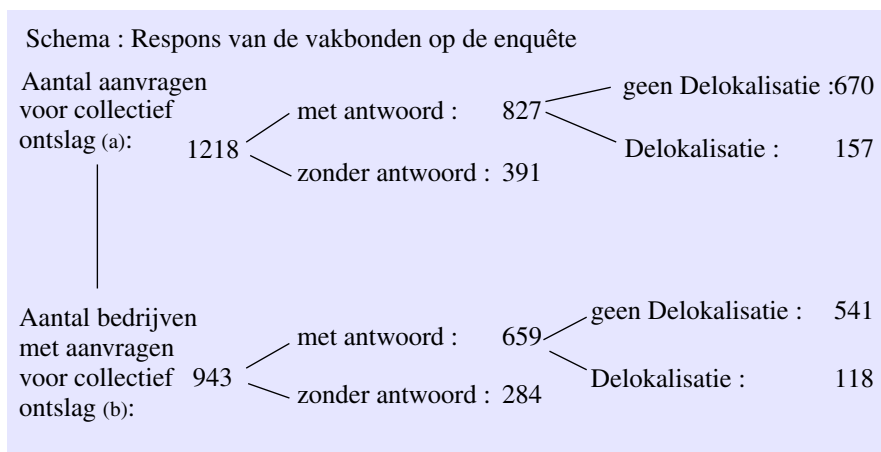
hebben wij de lijsten met collectieve ontslagen voor de periode 1990-1995 met een korte vragenlijst (10 vragen) aan de drie nationale vakbonden voor commentaar voorgelegd⁵¹. Herinneren wij eraan dat enkel bedrijven met meer dan 20 werknemers in dienst verplicht zijn een aanvraag tot collectief ontslag in te dienen, voor zover de ontslagen betrekking hebben op minstens 10% van het personeel.

De kernvraag van de enquête luidde :

“Is de aanvraag voor collectief ontslag verbonden met een delocalisatie naar het buitenland (enge benadering)”.

De enge delocalisatie komt overeen met een transfer naar het buitenland die gepaard gaat met een overeenstemmende stopzetting of vermindering van activiteit en/of werkgelegenheid in het bedrijf in België. Die definitie van het Federaal Planbureau werd herhaald in een verklarende nota, bijgevoegd aan de vragenlijst.

Een lijst van 1218 aanvragen voor collectief ontslag van 943 bedrijven werd naar de vakbonden gestuurd. De respons van de regionale en sectorale vakbondssecretarissen is zeer goed vermits de vragenlijst in twee op drie gevallen van collectief ontslag werd beantwoord.

- (a) Wellicht zijn er hier een beperkt aantal aanvragen waarbij het collectief ontslag niet werd toegestaan.
- (b) Het aantal bedrijven is kleiner dan het aantal aanvragen omdat tijdens de periode 1990-1995 één bedrijf meerdere aanvragen voor collectief ontslag kan indienen. In het geval in één onderneming collectieve ontslagen met en zonder delocalisatie elkaar opvolgden, was het collectief ontslag met het grootste aantal getroffen werknemers bepalend voor de categorie (met of zonder delocalisatie).

51. Het voorliggend onderzoek beperkt zich tot de periode 1990-1995 omdat we daarvoor konden beschikken over de volledige lijsten van collectief ontslag. De antwoordrespons van de vakbonden op de vraag of het collectief ontslag verbonden is met Delocalisatie is gestegen van 43% naar 70% van het aantal bedrijven t.o.v.de studie van 1994.

TABEL 79 Respons van de vakbonden op de enquête : aantal antwoorden volgens jaar van aanvraag 1990-1995

	Aantal aanvragen voor collectief ontslag			Aantal antwoorden van vakbonden			
	Aantal aanvragen	Met minstens één antwoord	Zonder antwoord	Eén antwoord	Twee antwoorden	Drie antwoorden	Totaal aantal antwoorden
1990	107	61	46	43	30	9	82
1991	135	102	33	60	70	21	151
1992	268	186	82	121	118	21	260
1993	313	209	104	140	110	39	289
1994	225	142	83	84	96	30	210
1995	170	127	43	53	122	39	214
Totaal	1218	827	391	501	546	159	1206
Percentage	100	68	32	42	45	13	100

De drie vakbonden kregen samen 3654 (elk 1218) vragenlijsten toegestuurd. Daarvan werden in totaal 1206 enquêteformulieren teruggestuurd naar het Federaal Planbureau. Er waren 500 aanvragen die door één vakbond werden beantwoord. Bij 273 aanvragen hebben twee vakbonden (546 antwoordformulieren) en bij 53 aanvragen hebben drie vakbonden geantwoord (159 antwoordformulieren).

Van de 1206 antwoorden op de kernvraag of de aanvraag verbonden is aan een delocalisatie naar het buitenland waren er 50 gevallen waar de regionale en sectorale vakbondssecretarissen van de drie vakbonden verschilden van mening. Bij deze gevallen werd éénzelfde antwoord toegewezen door het Federaal Planbureau op basis van de andere informatie in de vragenlijst. De volgende tabel geeft een overzicht van de antwoorden op de vraag of het collectief ontslag een gevolg is van Delocalisatie.

TABEL 80 Collectief ontslag en Delocalisatie volgens jaar van aanvraag, 1990-1995

Jaar	Geen enge delocalisatie		Enge delocalisatie		Geen informatie over band met delocalisatie		Totale populatie	
	Aantal aanvragen	Aantal ontslagen werknemers	Aantal aanvragen	Aantal ontslagen werknemers	Aantal aanvragen	Aantal ontslagen werknemers	Aantal aanvragen	Aantal ontslagen werknemers
1990	51	3534	10	2031	46	2208	107	7773
1991	80	5172	22	3894	33	3510	135	12576
1992	152	10952	35	3540	81	4570	268	19062
1993	173	10197	35	2810	105	6132	313	19139
1994	110	13558	32	2913	83	7293	225	23764
1995	104	6564	23	2091	43	1511	170	10166
Totaal	670	49977	157	17279	391	25224	1218	92480
% aanvragen	55		13		32		100	
% werknemers		54		19		27		100

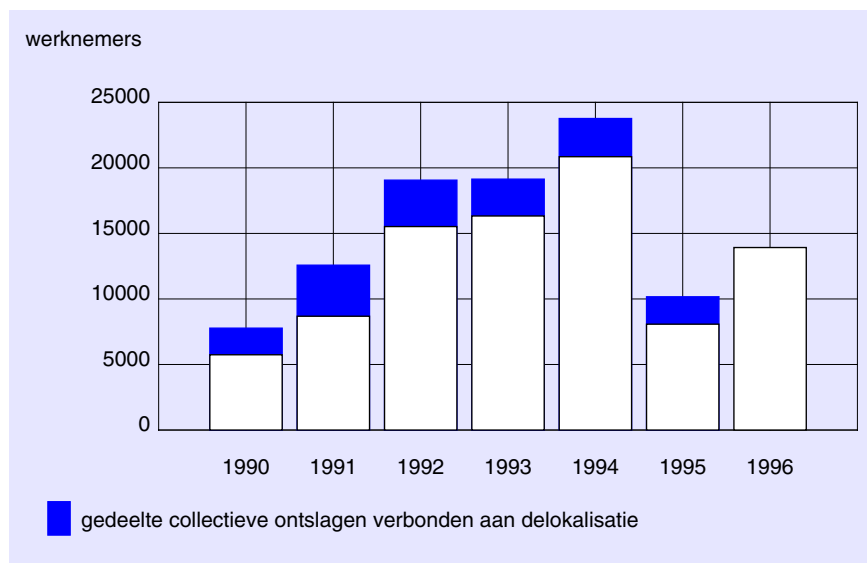
De enquête geeft voor 73% van het aantal ontslagen werknemers een uitspraak of het collectief ontslag gepaard ging met een Delocalisatie in enge zin naar het buitenland. In 157 gevallen, corresponderend met 19% van de ontslagen werknemers, kon het collectief ontslag in verband gebracht worden met Delocalisatie naar het buitenland. Binnen de groep waarvoor bekend is of het collectief ontslag gepaard ging met Delocalisatie of niet, loopt dat aandeel evenwel op tot 26%. Bij meer dan de helft (54%) van de werknemers die door collectief ontslag werden getroffen, werd er geen verband met Delocalisatie vastgesteld.

De volgende figuur geeft de evolutie van het aantal ontslagen werknemers via collectief ontslag en het aantal verloren arbeidsplaatsen als gevolg van Delocalisatie. De evolutie van de twee cijfers is duidelijk verschillend. Terwijl het tewerkstellingsverlies als gevolg van Delocalisatie een piek kende in de periode 1991-1992 stijgt het totale tewerkstellingsverlies als gevolg van collectief ontslag tot in 1994. Zowel het totale verlies van banen als dat waarbij collectief ontslag verbonden is met Delocalisatie liepen sterk terug in 1995. Voor 1996 zijn wel cijfers beschikbaar over het aantal getroffen werknemers door collectief ontslag (13923 op 213 aanvragen), maar kon het verband met Delocalisatie niet gelegd worden. Dat jaar werd nog niet behandeld in de enquêtes.

Het aantal werknemers dat jaarlijks werd ontslagen omwille van Delocalisatie schommelt tussen 2000 en 3900 werknemers (zie tabel 80). Voor de periode 1990 en 1991 werd er door de respondenten een hoger % van de bij collectieve ontslagen betrokken werknemers verbonden met Delocalisatie dan in de periode 1992 tot 1995 : respectievelijk 26% en 31% tegenover 19%, 15%, 12% en 21%.

FIGUUR 11

Evolutie van het aantal ontslagen werknemers via collectief ontslag

Gemiddeld werden er per aanvraag 76 werknemers ontslagen. Bij de aanvragen die in verband gebracht worden met delocalisatie waren er gemiddeld 110 werknemers per aanvraag. De aanvragen die niet door de vakbondssecretarissen werden ingevuld, behoren tot de kleinere bedrijven met een gemiddelde van 64 ontslagen werknemers.

2. KARAKTERISTIEKEN VAN DE BEDRIJVEN MET AANVRAGEN VOOR COLLECTIEF ONTSLAG

Tijdens de periode 1990-1995 zijn er 943 ondernemingen die één of meerdere aanvragen indienden. Voor de totale groep van ondernemingen bespreken we hierna de regionale spreiding van de aanvragen in België, de rechtstoestand van de bedrijven, de nationaliteit van de moeder van het Belgische bedrijf en de bedrijfstak.

a. Regionale spreiding van de aanvragen voor collectief ontslag

Bedrijven moeten een aanvraag voor collectief ontslag indienen bij een subregionale tewerkstellingsdienst. Zij kunnen dit indienen bij deze van de hoofdzetel, bij deze van de vestiging waar het collectief ontslag zal plaats hebben of bij beide⁵². De volgende tabel geeft een overzicht van de aanvragen voor collectief ontslag per regio.

52. Bijgevolg kunnen er dubbeltellingen voorkomen, voornamelijk gesitueerd in het Brusselse gewest waar de hoofdzetel van veel bedrijven gevestigd is. Vervolgens kan het gebeuren dat éénzelfde aanvraag voor collectief ontslag wordt ingetrokken en eventueel op een latere datum opnieuw wordt ingediend.

TABEL 81 **Overzicht van de aanvragen voor collectief ontslag volgens jaar van aanvraag, 1990-1995 en volgens regio**

Jaar	Brussel		Vlaanderen		Wallonië		Totaal	
	Aantal aanvragen	Aantal getroffen werknemers	Aantal aanvragen	Aantal getroffen werknemers	Aantal aanvragen	Aantal getroffen werknemers	Aantal aanvragen	Aantal getroffen werknemers
1990	38	2225	41	3084	28	2464	107	7773
1991	30	4029	78	7546	27	1001	135	12576
1992	53	3637	154	10582	61	4843	268	19062
1993	35	1551	179	10894	99	6694	313	19139
1994	36	2619	129	7609	60	13536	225	23764
1995	29	1374	100	6993	41	1799	170	10166
Totaal	221	15435	681	46708	316	30337	1218	92480
% aanvragen	18		56		26		100	
% werknemers		17		50		33		100

Vlaanderen werd het meest getroffen door collectief ontslag maar in het piekjaar voor werkverlies door collectief ontslag, 1994, vielen de meeste ontslagen in Wallonië. In 1995 daalt het aantal collectieve ontslagen in de drie regio's. .

b. Rechtstoestand van de bedrijven met collectief ontslag

Via de rechtstoestand van het bedrijf weten we of het bedrijf nog een activiteit uitoefent. Door het collectief ontslag zijn er 73 bedrijven verdwenen met een verlies van 4491 arbeidsplaatsen. Vervolgens zijn er 10910 arbeidsplaatsen verloren gegaan door herstructureringen zoals overname, fusie en splitsing van 18 bedrijven. De grootste groep (67%) van bedrijven die een aanvraag indienden voor collectief ontslag bestaat nog maar verminderde haar werkgelegenheid met 64313 arbeidsplaatsen tijdens de periode 1990-1995.

TABEL 82 **Rechtstoestand van de bedrijven met aanvragen voor collectief ontslag en aantal getroffen werknemers voor de periode 1990-1995**

	Aantal bedrijven	%	Aantal getroffen werkne- mers	%	
Bedrijven die nog bestaan	637	67	64313	69	
Bedrijven die niet meer bestaan : totaal aantal	91	10	15401	17	
<i>als gevolg van :</i>					
- opslorping, fusie, splitsing vennootschappen	18	2	10910	12	
- vervroegde ontbinding, vereffening, sluiting van de vereffening	39	}	1957	}	
- faillissement	30		8		1874
- stopzetting van de activiteit	4				660
Geen informatie over huidige situatie	215	23	12766	14	
Totaal	943	100	92480	100	

c. Land van herkomst van de moeders van bedrijven met collectief ontslag

In de enquête werd gevraagd naar de naam en het land van herkomst van het moederbedrijf van het bedrijf dat een aanvraag voor collectief ontslag indiende. Er zijn 402 bedrijven (43%) die behoren tot een buitenlandse groep. Tijdens de periode 1990-1995 ontsloegen zij 53016 werknemers of 57% van het totale tewerkstellingsverlies door collectieve ontslagen. De gevallen van collectief ontslag die in verband gebracht worden met delocalisatie zijn vooral in deze groep gesitueerd. De bedrijven uit de Verenigde Staten nemen daarbij het voortouw. Dit is ook normaal gezien deze multinationals beschikken over vestigingen in het buitenland. Een herstructurering van de productie binnen de groep met verlies aan arbeidsplaatsen in België gebeurt door een verschuiving van de productie naar andere vestigingsplaatsen buiten België.

Bij de Belgische bedrijven met collectief ontslag spelen andere motieven een rol dan bij bedrijven onder buitenlandse controle en is er meer een verschuiving van productie binnen België. Slechts 13% van de ontslagen werknemers is er het gevolg van delocalisatie of verplaatsing van productie naar het buitenland. Bij de bedrijven onder buitenlandse controle loopt dat percentage op tot 35%.

TABEL 83 Land van herkomst van de moeders van de bedrijven met collectief ontslag voor de periode 1990-1995

Land	Aantal bedrijven	Aantal aanvragen	Aantal getroffen werknemers	Procentuele verdeling werknemers in het geval de relatie met delocalisatie duidelijk is			
				Geen delocalisatie		Delocalisatie	
				Aantal	%	Aantal	%
België	478	576	37185	23755	87	3515	13
Frankrijk	78	122	11571	6879	74	2377	26
Nederland	72	102	11945	6827	78	1940	22
Verenigde Staten	81	111	10701	4265	50	4289	50
Verenigd Koninkrijk	45	59	4130	2571	69	1140	31
Duitsland	32	43	3484	1064	65	580	35
Andere landen of een combinatie van landen	94	129	11185	3018	51	2908	49
Totaal onder buitenlandse controle	402	566	53016	24624	65	13234	35
Geen informatie over het land van herkomst	63	76	2279	1498	75	530	25
Totaal	943	1218	92480	49977	74	17279	26

d. Bedrijfstak van de bedrijven met collectief ontslag

De aanvragen voor collectief ontslag treffen vooral de werkgelegenheid in de industrie. Tijdens de periode 1990-1995 verdwenen er 54909 arbeidsplaatsen. De diensten verloren 32235 arbeidsplaatsen en de bouwsector 1351 arbeidsplaatsen. Voor 4000 bedrijfsplaatsen was de bedrijfstak niet bekend

In onderstaande tabel 84 worden de sectoren in detail vermeld. Ze worden gerangschikt volgens de belangrijkheid van het aantal werknemers dat ingevolge delocalisatie collectief wordt ontslagen.

Sectoren die 1000 tot 2000 arbeidsplaatsen verliezen omwille van delocalisatie zijn in dalende volgorde : de sector van vervaardiging van elektrische en elektronische apparaten en instrumenten, de chemische nijverheid, de confectie en de voedingsindustrie.

In de sector machines en apparaten kan wel 67% van het tewerkstellingsverlies toegeschreven worden aan Delocalisatie in enge zin naar het buitenland⁵³. Het percentage van het verlies aan banen door collectief ontslag dat kan toegewezen worden aan Delocalisatie is binnen de industrie enkel hoger in de kleding en bontindustrie (73%) en de leer en schoeiselnijverheid (92%). In die laatste sector gaat het evenwel slechts om 211 banen. Bemerkt dat in de textielsector, die vaak samen met de kledingsector besproken wordt, slechts 30% van de gevallen van collectief ontslag kan verbonden worden met Delocalisatie.

De dienstensector kent minder gevallen van collectief ontslag omwille van Delocalisatie. Vooral de groothandel wordt getroffen met een verlies van 1046 arbeidsplaatsen omwille van Delocalisatie. De enquête vermeldt ook de uitvlagging van zee- en luchtvaart waarbij 274 werknemers getroffen worden door collectief ontslag met Delocalisatie. In totaal zijn er 2378 arbeidsplaatsen in de dienstensector die door delocalisatie zijn verdwenen tijdens de periode 1990-1995..

Vooral de collectieve ontslagen in de industrie zijn verbonden aan het delocalisatiefenomeen : één op drie werknemers verliezen er hun job omwille van de verplaatsing van de productie naar het buitenland. De meest getroffen sector is de sector van de vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen, met een verlies van 4546 arbeidsplaatsen gedurende de periode 1990-1995 ten gevolge van delocalisatie.

Tabel 85 geeft een synthese van de band met delocalisatie van de collectieve ontslagen in de belangrijkste sectoren.

53. Het tewerkstellingsverlies door collectief ontslag als gevolg van Delocalisatie heeft in afnemende mate van belang de deelsectoren “vervaardiging van wapens en munitie”, “vervaardiging van machines voor de landbouw en de bosbouw”, “vervaardiging van overige machines voor specifieke doeleinden” (met name winning van delfstoffen en bouw) en “vervaardiging van motoren en mechanisch drijfwerk” getroffen. De overige deelsectoren, met name “vervaardiging van machines voor algemeen gebruik”, “vervaardiging van gereedschapswerktuigen”, en “vervaardiging van huishoudapparaten”, werden niet of nauwelijks getroffen door collectieve ontslagen als gevolg van delocalisatie, en werden ook minder getroffen door collectief ontslag zonder delocalisatie.

TABEL 84 Collectief ontslag en Delocalisatie volgens bedrijfstak, voor de periode 1990-1995

Bedrijfstak	Delocalisatie		Geen delocalisatie		Totaal aantal ontslagen werknemers		
	Aantal ontslagen werknemers	%	Aantal ontslagen werknemers	%	Respons enquête	Totale populatie	% Aandeel enquête
Industrie :							
- machines, apparaten	4546	67	2204	33	6750	8057	84
- elektrische en elektronische apparaten	1940	41	2774	59	4714	7116	66
- chemie	1630	44	2083	56	3713	4484	83
- kleding en bont	1167	73	428	27	1595	1798	89
- voeding en dranken	1036	33	2106	67	3142	4107	77
- textiel	908	30	2085	70	2993	3120	96
- transportmiddelen	852	18	3969	82	4821	5827	83
- papier en karton	600	30	1433	70	2033	2321	88
- producten van metaal	528	22	1875	78	2403	3408	71
- metallurgie	512	7	6479	93	6991	7434	94
- tabak	334	46	395	54	729	1211	60
- rubber en kunststof	224	34	430	66	654	731	90
- leer en schoeisel	211	92	19	8	111	222	50
- uitgeverijen en drukkerijen	133	17	673	83	806	1340	60
- niet-metaalhoudende minerale producten	76	9	764	91	840	1227	69
- hout	61	23	201	77	262	294	89
- meubelen en overige industrie	40	8	462	92	502	1055	48
- cokes, aardolie, e.a.	0	0	682	100	682	1157	59
Subtotaal industrie	14798	34	29062	66	43860	54909	80
Groothandel	1046	30	2477	70	3523	4671	75
Kleinhandel	453	6	7034	94	7487	12744	59
Overige zakelijke dienstverlening	225	29	562	71	787	787	100
Vervoer over water	214	72	82	28	296	313	95
Financiële instellingen	184	7	2587	93	2771	2866	97
Verzekeringswezen	92	5	1848	95	1940	2039	95
Verkoop auto's e.a.	83	9	817	91	900	1337	67

Bedrijfstak	Delocalisatie		Geen delocalisatie		Totaal aantal ontslagen werknemers		
	Aantal ontslagen werknemers	%	Aantal ontslagen werknemers	%	Respons enquête	Totale populatie	% Aandeel enquête
Luchtvaart	60	100	0	0	60	2357	3
Vervoersondersteuning	11	2	541	98	552	985	56
Informatica	10	1	1217	99	1227	1480	83
Hotels en restaurants	0	0	111	100	111	948	12
Vervoer te land	0	0	267	100	267	666	40
Verhuur en handel in onroerend goed	0	0	257	100	257	411	63
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0	0	503	100	503	631	80
Subtotaal diensten	2378	11	18303	89	20681	32235	64
Bouw	0	0	970	100	970	1351	72
Overige en niet bekend	103	6	1642	94	1745	3985	44
Totaal	17279	26	49977	74	67256	92480	73

TABEL 85 Collectief ontslag en betrokken tewerkstelling in de voornaamste bedrijfstakken, voor de periode 1990-1995

	Aantal getroffen werknemers	%
Industrie : totaal	54909	59
met Delocalisatie	14798	16
zonder Delocalisatie	29062	31
geen informatie	11049	12
- sectoren met een grote mate van transfer (geheel of gedeeltelijk) naar het buitenland :		
machinebouw, confectie, leder :		
- met Delocalisatie	5924	69
- zonder Delocalisatie	2651	31
- sectoren met evenveel Delocalisatie als geen Delocalisatie :		
chemie, elektronica, tabak		
- met Delocalisatie	3904	43

	Aantal getroffen werknemers	%
- zonder Delocalisatie	5252	57
- sectoren met weinig transfer naar het buitenland : metallurgie, transportmiddelen, producten van metaal, voeding, kunststof, papier, uitgeverijen, textiel, hout, meubelen		
- met Delocalisatie	4970	19
- zonder Delocalisatie	20477	81
- sectoren zonder transfer naar het buitenland : cokes, aardolie		
- zonder Delocalisatie	682	100
Diensten : totaal	32235	35
met Delocalisatie	2378	3
zonder delocalisatie	18303	20
geen informatie	11554	12
- met transfer naar het buitenland : vervoer over water en luchtvaart		
- met Delocalisatie	274	77
- zonder delocalisatie	82	23
- met weinig transfer naar het buitenland : groot- en kleinhandel, verkoop auto's, banken en verze- keringen, informatica en diensten aan ondernemingen		
- met delocalisatie	2104	11
- zonder delocalisatie	17083	89
- met geen transfer naar het buitenland : hotels, vervoer te land, verhuur, gezondheidszorg		
- zonder delocalisatie	1138	100
Overige en niet bekend	5336	6
Totaal	92480	100

3. REDENEN VOOR COLLECTIEF ONTSLAG

a. Inleiding

In de enquête van de syndicaten werd gevraagd naar de motieven die aanleiding gegeven hebben tot een collectief ontslag. Er werd een onderscheid gemaakt tussen die gevallen van collectief ontslag die gepaard gingen met een delocalisatie in

enge zin naar het buitenland, en die waar dat niet het geval was⁵⁴. De respondenten (=de vakbonden) werd gevraagd om maximaal drie motieven aan te kruisen, en hun volgorde van belang aan te geven. Op de 1206 vragenlijsten met een antwoord op de vraag of het collectief ontslag gepaard ging met een Delocalisatie waren er 1120, of 93%, waar een bruikbaar antwoord gegeven werd op de vraag naar de redenen voor het collectief ontslag.

b. Collectief ontslag verbonden met delocalisatie

De lijst van motieven voor de gevallen van collectief ontslag met Delocalisatie bevat 11 alternatieven. Deze lijst wordt, samen met de resultaten voor die groep weergegeven in tabel 86. Op een totaal van 141 collectieve ontslagen met Delocalisatie, voor de hele periode 1990-1995 werden 385 vermeldingen van (hoofd)redenen weerhouden⁵⁵. Voor elk van de 11 alternatieven werd het percentage in het totaal van de aangeduide redenen in het betreffende jaar berekend.

Bij de interpretatie van de resultaten dient men er rekening mee te houden dat één collectief ontslag aanleiding kan geven tot meerdere antwoordformulieren, daar de enquête beantwoord kon worden door elk van de drie grote vakbonden die in de betrokken onderneming vertegenwoordigd waren⁵⁶. Daarom wordt in tabel 86 per jaar, naast het aantal voor de analyse gebruikte antwoordformulieren, ook het aantal collectieve ontslagen waarop deze antwoorden betrekking hebben gegeven.

54. De respondenten kregen eerst de vraag of het betreffende collectief ontslag gepaard ging met een delocalisatie in enge zin of niet. Het antwoord op die vraag bepaalde op welke lijst van vooraf bepaalde alternatieven geantwoord moest worden.

55. Enkel de drie belangrijkste redenen per vragenlijst werden opgenomen in het totaal.

56. Er werd niet gekozen voor het aggregeren van de antwoorden per collectief ontslag om geen arbitraire keuze te moeten maken in de gevallen waar verschillende vakbonden een andere combinatie van redenen aanstippen.

TABEL 86 Redenen voor collectief ontslag met gerapporteerde Delocalisatie (in enge zin) : Percentage in totaal aantal vermeldingen (in top 3) per jaar:

Motieven	1990	1991	1992	1993	1994	1995	Totaal
1. Loonkost	23,1	25	28,2	20,4	16,9	30	23,6
2. Herstructurering; mondialiseringsstrategie	34,6	21,7	24,7	16,1	22,5	30	23,1
3. Concurrentie (verlies, faling, tekort liquiditeiten, tekort kapitaal, ...)	15,4	16,7	15,3	15,1	14,1	8	14,3
4. Diverse lokale voordelen	7,7	8,3	7,1	11,8	11,3	4	8,8
5. Fiscale voordelen	7,7	5	5,9	9,7	9,9	6	7,5
6. Competitieve devaluatie(s) in gastland	3,8	6,7	2,4	4,3	7	4	4,7
7. Vereiste aanwezigheid op de markt	3,8	5	5,9	4,3	1,4	6	4,4
8. Overheidsreglementeringen in gastland	0	5	1,2	5,4	8,5	2	4,2
9. Uitbreiding, expansie	0	1,7	5,9	5,4	2,8	4	3,9
10. Nabijheid grondstoffen, energie; transportkosten	0	0	1,2	3,2	2,8	4	2,1
11. Activiteit vervangen door toelevering	3,8	1,7	2,4	3,2	2,8	2	2,6
12. Andere motieven	0	3,3	0	1,1	0	0	0,8
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
Aantal vermeldingen van reden	26	60	85	93	71	50	385
Aantal antwoordformulieren	13	24	40	39	33	27	176
Aantal collectieve ontslagen met Delocalisatie	11	21	30	31	28	20	141

De percentages in de laatste kolom van tabel 86 geven het gewicht weer van elk van de motieven in de gehele periode 1990-1995. Daaruit blijkt dat de (hoge) loonkost met 23,6% van de vermeldingen het meest aangekruiste motief is voor collectieve ontslagen in België die verbonden zijn aan een Delocalisatie naar het buitenland. Het motief "herstructurering; mondialiseringsstrategie" kreeg echter met 23,1% nagenoeg evenveel vermeldingen. Het derde meest vermelde motief, met 14,3% van het totaal is dat van de concurrentie, die via verliezen een aantal bedrijven dwong tot een collectief ontslag en de overdracht van productie naar het buitenland. Een gedeelte van dit laatste cijfer is zeker gelieerd met toegenomen internationale concurrentie.

De motieven "Fiscale voordelen" en "Diverse lokale voordelen" (subsidies, e.a.) zijn gezamenlijk goed voor 16,3% van de vermelde redenen en dus een niet te onderschatten oorzaak van Delocalisatie met collectief ontslag in België. Binnen de groep van direct door buitenlandse regeringen beïnvloedbare redenen zou men ook het motief : "competitieve devaluatie(s) in gastland" kunnen onderbrengen wat resulteert in een totaal van 21%.

De motieven "Uitbreiding, expansie" en "Vereiste aanwezigheid op de markt" werden zeker in vergelijking met hun belang in de studie van de motieven voor de aanwezigheid in het buitenland (zie dit deel hoofdstuk A) weinig aangekruist. Dat expansie weinig aangekruist werd is begrijpelijk: dit alternatief verklaart wel de aanwezigheid in het buitenland, maar geeft geen verklaring van het collectief ontslag in België. Dat een vereiste aanwezigheid op de (buitenlandse) markt soms tot collectief ontslag leidt wijst erop dat de Belgische markt niet groot genoeg meer

is, of dat export vanuit België onmogelijk wordt. Het motief “overheidsreglementeringen in het gastland” kan in dezelfde zin geïnterpreteerd worden. Het gaat om reglementering zoals die van “local content”, repatriëring van kapitaal of het verkrijgen van overheidsbestellingen.

De percentages zijn, rekening houdend met het kleine en variabele aantal opgegeven redenen per jaar (dat schommelt tussen 26 en 93) vrij stabiel over de periode 1990-1995. De aandelen van de motieven “loonkosten” en “herstructurering; mondialiseringsstrategie” schommelen vrij sterk in de periode 1990 - 1995, maar blijven altijd de hoofdoorzaken van collectief ontslag met delocalisatie. Het hoge percentage in 1995 moet gerelativeerd worden door het kleine aantal collectieve ontslagen (20) waarop de cijfers in dat jaar betrekking hebben.

c. Collectief ontslag niet verbonden met delocalisatie

In tabel 87 wordt de lijst van redenen en het percentage waarmee zij vermeld worden gegeven voor de gevallen van collectief ontslag zonder gerapporteerde transfer van activiteiten of tewerkstelling naar het buitenland⁵⁷. De redenen voor collectief ontslag verschillen sterk tussen de twee groepen.

TABEL 87 Redenen voor collectief ontslag zonder gerapporteerde Delocalisatie (in enge zin) : Percentage in totaal aantal vermeldingen (in top 3) per jaar:

Motieven	1990	1991	1992	1993	1994	1995	Totaal
1 Druk concurrentie	22,6	19,5	21,2	27,5	23,7	23,7	23,1
2 Loonkosten	6,2	6,4	8,6	7,5	6,3	9,3	7,5
3 Herstructurering; mondialiseringsstrategie	20,5	19,5	16,1	17,6	18	13,7	16,8
4 Overname, fusies	8,9	8,1	6	4,3	6	4,6	5,7
5 Financieel tekort, verlies, faling	12,3	14,8	10,8	14,8	14,4	15,7	13,7
6 Verlies marktaandeel bij uitvoer	6,8	10,2	10,1	9,7	9,6	11,3	9,8
7 Verouderde technologie	6,2	5,9	8,1	7,5	4,8	6,2	6,5
8 Slecht management	9,6	9,7	8,3	12,2	9,3	10,3	9,9
9 Andere motieven	6,8	5,9	10,8	6	7,8	5,2	7,1
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
Aantal vermeldingen van reden	146	236	397	466	333	388	1999
Aantal antwoordformulieren	65	114	202	222	165	176	944
Aantal collectieve ontslagen zonder Delocalisatie	53	85	156	173	114	111	692

57. Zoals een vergelijking van de laatste kolom van tabel 86 en 87 laat zien is het aantal collectieve ontslagen zonder delocalisatie gemiddeld vijf keer groter dan het aantal collectieve ontslagen met delocalisatie. Om een totaalbeeld te krijgen van de redenen voor collectief ontslag in België is het noodzakelijk om tabel 86 en 87 naast elkaar te leggen, met dien verstande dat percentages in tabel 87 vijf keer zoveel doorwegen.

In de groep van collectief ontslag zonder delocalisatie valt het percentage van de loonkost terug tot 7,5%. De “herstructurerings- en mondialiseringsstrategie”, gaat van 23,1% naar 16,8% van de vermeldingen.

De druk van de concurrentie is met 23,1% de belangrijkste reden voor collectieve ontslagen die (volgens de respondenten) niet gepaard gaan met delocalisatie. Deze oorzaak werd nu duidelijk onderscheiden van “Financieel tekort, verlies, faling” die wel 13,7% van het aantal vermeldingen aantrok. Gezamenlijk zijn deze twee motieven goed voor 36,8% van het totaal aantal vermeldingen, wat meer dan een verdubbeling is van de 14,3% in het geval van collectief ontslag met delocalisatie.

De overige motieven zijn niet te vergelijken met de motieven in tabel 86, maar daarom niet minder interessant. Het alternatief “Slecht management” kreeg 9,9% van de vermeldingen⁵⁸. Met 9,8% van de vermeldingen vormt ook het verlies aan marktaandelen bij de uitvoer een belangrijk motief. Een “Verouderde technologie” kreeg 6,5% van de vermeldingen en 5,6% van de vermeldingen van oorzaken van collectief ontslag zonder delocalisatie zijn “Overnames of fusies”.

Globaal kan net zoals in het geval met delocalisatie gesteld worden dat de percentages nauwelijks evolueren. Zo blijven de percentages van “Financieel tekort, verlies, faling”, “Verlies van marktaandelen bij uitvoer”, van “Slecht management” en “Verouderde technologie” stabiel over de beschouwde periode. Het belang van de loonkosten en de druk van de concurrentie neemt licht toe van 1991 tot 1995 ten nadele van dat van “Herstructurering; mondialiseringsstrategie” en “Overnames, fusies”.

In tabel 88 worden de meest voorkomende “andere redenen” van tabel 87 gegroepeerd voor het geheel van de periode 1990-1995. Deze redenen stonden niet voorgedrukt op het antwoordformulier, maar werden spontaan vermeld door de respondenten. Daardoor kunnen zij wat aantal vermeldingen betreft niet vergeleken worden met de redenen die wel op het enquêteformulier stonden. Indien deze redenen wel opgenomen geweest waren op de vragenlijst was het aantal vermeldingen ongetwijfeld hoger geweest. Het is wel mogelijk hen onderling te vergelijken, op basis van hun percentages in het totaal van de andere redenen.

Bijna 28% van de andere redenen verwijst naar problemen in verband met de verkoop. De lijst liet in dat verband enkel toe het “verlies aan marktaandeel bij uitvoer” aan te stippen. Een aantal gevallen van collectief ontslag waarbij de betreffende onderneming te kampen had met een dalende binnenlandse, globale of Europese markt, maar daarom nog geen dalend marktaandeel paste niet binnen dat alternatief. In andere gevallen leidde het afspringen van een specifiek contract met een binnen- of buitenlandse afnemer, of het uitblijven van overheidsbestellingen tot collectief ontslag. Ook het werken met een verouderd product kan in deze groep ondergebracht worden.

58. Aangezien één alternatief slechts één keer aangeduid kon worden op één vragenlijst, en er 2,1 vermeldingen van redenen zijn per vragenlijst betekent zulks, dat op zo'n 20% van de vragenlijsten “Slecht management” aangeduid werd als één van de redenen. Diezelfde redenering gaat op voor alle andere motieven.

TABEL 88 **Andere redenen voor collectief ontslag zonder gerapporteerde Delocalisatie in enge zin**
Opdeling van andere redenen (te lezen in samenhang met tabel 87), periode 1990-1995

Motieven	Aantal vermeldingen	Percentage
Delocalisatie binnen België	3	2,1
Beroep op onderaannemer	3	2,1
Problemen i.v.m. verkoop:	39	27,7
<i>dalende markt (globaal, Europees)</i>	(16)	(11,3)
<i>dalende verkoop binnenland</i>	(11)	(7,8)
<i>wegvallen overheidsbestellingen</i>	(6)	(4,3)
<i>specifieke (privé) afnemer valt weg</i>	(4)	(2,8)
<i>verouderd product</i>	(2)	(1,4)
Overheidsfactoren :	25	17,7
<i>overheidsbeslissing (open grenzen)</i>	(12)	(8,5)
<i>milieureglementering</i>	(10)	(7,1)
<i>steun, subsidies vallen weg</i>	(3)	(2,1)
Modernisering, automatisatie, nieuwe technologie	6	4,3
Sluiting bedrijf, vestiging	5	3,5
Andere specifieke redenen	12	8,5
Andere reden, niet gespecificeerd	48	34,0
Totaal andere redenen (periode 1990-1995)	141	100

De tweede groep is die van overheidsfactoren. Het gaat hier in de eerste plaats om een aantal collectieve ontslagen bij douane-agentschappen in en rond het jaar 1992, als gevolg van de beslissing tot het openstellen van de grenzen. Ook de milieu-reglementering werd in een aantal gevallen vermeld als een reden voor collectief ontslag zonder Delocalisatie naar het buitenland.

Modernisering, automatisatie en het invoeren van nieuwe technologie werd slechts 6 maal spontaan vermeld als reden voor collectief ontslag. Dit impliceert dat de meeste werkgevers die aan automatisatie doen niet geneigd zijn terug te grijpen naar de formules van het collectief ontslag om overtollig personeel kwijt te raken. Een onderneming die automatiseert en overtollig personeel ontslaat zou ook "loonkosten" kunnen aanduiden als motief. De stelling dat automatisering zelden leidt tot collectief ontslag wordt echter bevestigd door het lage aandeel van de loonkosten in het totaal van de vermelde redenen (7,5%) in tabel 87.

4. DE GASTLANDEN VOOR DELOCALISATIE IN ENGE ZIN LEIDEND TOT COLLECTIEF ONTSLAG IN BELGIË

a. Algemeen

Uit de enquête blijkt dat er 157 aanvragen voor collectief ontslag verbonden zijn aan een Delocalisatie naar het buitenland. Bij 56 aanvragen gaat het om de volledige overheveling van de vestiging naar het buitenland. Daarbij verliezen 7182 werknemers hun baan. Bij een gedeeltelijke overheveling worden voornamelijk het vervaardigen van een product (40 vermeldingen), een schakel in het productieproces (29 vermeldingen) en de afdeling conditionering, verkoop en distributie (12 vermeldingen) getroffen.

In de enquête werd gevraagd om de landen te vermelden naar waar de activiteit verhuisde. Bij meerdere landen werd gevraagd om het belangrijkste land aan te duiden. De volgende tabel geeft een overzicht van de belangrijkste Delocalisatielanden. De verdeling van de landen bevestigt de conclusies uit de andere hoofdstukken : Delocalisatie gebeurt vooral naar de buurlanden : bijna de helft van de verloren arbeidsplaatsen is het gevolg van een Delocalisatie naar Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Nederland, Duitsland en Luxemburg. De Delocalisatie met collectief ontslag naar Tunesië is klein (een verlies van 259 jobs tijdens de periode 1990-1995). Uit de cijfers blijkt dat de Delocalisatie met collectief ontslag naar de Oost-Europese landen nog niet dramatisch is. Wel te volgen is de Delocalisatie naar de geïndustrialiseerde landen van de North American Free Trade Agreement (NAFTA) (een verlies van 2268 jobs tijdens de periode 1990-1995).

De Delocalisatie van industriële activiteiten gebeurt voornamelijk in de zogenaamde klassieke Delocalisatielanden van Zuid en Oost-Europa, Noord-Afrika en het Verre-Oosten. De transfer van diensten gebeurt in de industrielanden van de Europese Unie en de NAFTA.

TABEL 89 Collectief ontslag tijdens de periode 1990-1995 en land waarnaar men voornamelijk delocaliseerde

	Aantal aanvragen		Aantal getroffen werknemers		% van getroffen werknemers behorende tot de industrie
	Totaal	%	Totaal	%	
Frankrijk	23		3268		93
Verenigd Koninkrijk	21		2346		82
Italië	9		2163		92
Nederland	18		1083		63
Duitsland	10		995		100
Portugal	5		417		100
Luxemburg	2		388		49
Oostenrijk	1		232		100
Spanje	2		250		100
Ierland	2		104		100

	Aantal aanvragen		Aantal getroffen werknemers		% van getroffen werknemers behorende tot de industrie
	Totaal	%	Totaal	%	
Subtotaal Europese Unie	93	65	11246	69	87
Verenigde Staten	10		1281		63
Canada	3		987		48
Subtotaal Nafta	13	9	2268	14	57
Hongarije	4		436		100
Polen	4		271		100
Rusland	3		194		42
Turkije	2		146		100
Tsjechië	3		114		100
Malta	1		75		100
Niet gespecificeerd	4		318		100
Subtotaal Oost Europa	21	15	1554	10	92
Maleisië	4		447		100
Zuid-Korea	3		404		100
Subtotaal Azië	7	5	851	5	100
Tunesië	9		259		100
Niet gespecificeerd	1		141		100
Subtotaal Afrika	10	7	400	2	100
Totaal met land bekend	144	100	16244	100	88
Land niet bekend	12		1035		81

b. Collectief ontslag als gevolg van toelevering door een zuster- of dochteronderneming

In de enquête werd aan alle respondenten de vraag gesteld:

“Ingeval de stopgezette activiteit (die leidde tot het collectieve ontslag) vervangen wordt door toelevering (subcontracting), wordt ze afgesloten met een zuster- of dochtermaatschappij?”

Op de totale groep van 1206 ingevulde antwoordformulieren, overeenstemmend met 827 collectieve ontslagen, waren er 88 gevallen (of 11%) waarbij “ja” geantwoord werd op deze vraag, 521 (of 64%) waarbij “neen” geantwoord werd en 218 (of 26%) waarbij geen antwoord gegeven werd. Dat er een zo grote groep zonder antwoord is, is normaal want de vraag is uiteindelijk enkel gericht naar die gevallen van collectief ontslag waar een activiteit vervangen wordt door toelevering vanuit een ander bedrijf.

Aan de respondenten die op de bovenstaande vraag “ja” antwoordden werd de bijkomende vraag gesteld naar het land waar die zuster- of dochtermaatschappij gevestigd was. De antwoorden op die vraag worden weergegeven in tabel 90. De analyse van tabel 90 werd gevoerd per collectief ontslag. Op een totaal van 88 gevallen waar “ja” werd geantwoord zijn er van de zuster- of dochtermaatschappij slechts 67 gevallen met informatie over de vestigingsplaats. In die groep van 67 kwamen in het totaal 80 vermeldingen van landen voor. Het is dat cijfer dat de basis vormt voor tabel 90.

TABEL 90 Land van zuster- of dochtermaatschappij die aan toelevering⁵⁹ doet
Aantal vermeldingen en aandeel landen, periode 1990-1995

Land	Aantal vermeldingen	Percentage
België	30	37,5
Europa	45	56,3
<i>Frankrijk</i>	15	18,8
<i>Nederland</i>	12	15,0
<i>Groot-Brittannië</i>	4	5,0
<i>Duitsland</i>	3	3,8
<i>Luxemburg</i>	2	2,5
<i>Spanje</i>	2	2,5
<i>Oostenrijk</i>	1	1,3
<i>Europa, niet nader bepaald</i>	6	7,5
USA	3	3,8
Korea	2	2,5
Totaal aantal antwoorden	80	100
Aantal collectieve ontslagen ^a	67	
Aantal betrokken bedrijven	54	

a. Deze analyse gebeurde per collectief ontslag, en niet per antwoordformulier om dubbelstellingen als gevolg van gelijke antwoorden van twee of drie syndicaten te vermijden.

Uit tabel 90 blijkt dat op 30 van de 80 vermeldingen (38%) de toelevering door een zuster of dochterbedrijf die leidt tot het collectief ontslag afkomstig is uit België. Als de toelevering uitsluitend uit België komt, wat het geval is voor 28 van de 67 collectieve ontslagen kan niet gesproken worden van Delocalisatie (in enge zin) omdat er geen transfer van activiteiten naar het buitenland plaatsvindt. 45 vermeldingen betreffen een ander Europees land. Frankrijk en Nederland nemen daarbij een belangrijke plaats in. In deze groep is de toelevering vanuit niet-Europese landen marginaal. De cijfers voor Korea en de USA gaan terug tot éénzelfde onderneming met meerdere aanvragen voor collectieve ontslagen.

59. De toelevering vervangt de stopgezette activiteit die aanleiding gaf tot collectief ontslag.

Uit de tabel blijkt verder dat er bij de stopgezette activiteiten in België geen toelevering gebeurt vanuit de verbonden ondernemingen in bijvoorbeeld Tunesië of Oost-Europa.

5. DELOCALISATIE VAN HIGHTECH PRODUCTEN

Tenslotte werd aan alle respondenten die verklaarden dat het betreffende collectief ontslag verbonden was met enge Delocalisatie de vraag gesteld of de overgedragen productie ook hoogtechnologische producten bevatte. Bij 13% van de bedrijven met aanvragen voor collectief ontslag verbonden aan Delocalisatie werd verklaard dat de gedelocaliseerde productie ook hoog-technologische producten betrof. Dit cijfer heeft betrekking op 21 verschillende ondernemingen.

Uit de eveneens gevraagde omschrijving van het gedelocaliseerde hightech-product kon afgeleid worden dat het hier altijd om verfijnde apparaten, machines en producten gaat maar dat niet altijd voldaan is aan de strikte vereisten van de OESO (1995) om te kunnen spreken van een high-tech product (die vereisten waren nochtans toegevoegd aan de vragenlijst). De respondenten maakten melding van diverse producten waaronder chemische (verven, folie) en farmaceutische producten (reactieven), machines en hun onderdelen, kabels voor telecommunicatie, halogeenlampen, elementen voor kernenergie, rollend materieel voor spoorwegen en huishoudelijke apparaten.

Deze bevindingen doen afbreuk aan de idee dat de Delocalisatie met afbouw in België enkel zeer eenvoudige en gestandaardiseerd producten en productgroepen zou treffen.

6. BESLUIT

Met de enquête bij de vakbonden werd een band gelegd tussen de afbouw van werkgelegenheid in België en Delocalisatie.

In het totaal werden in de periode 1990 - 1995, 92480 werknemers getroffen door collectief ontslag. Van de bedrijven die een aanvraag indienden voor collectief ontslag zijn er 43% die tot een buitenlandse groep behoren. Tijdens de periode 1990-1995 ontsloegen zij 53013 werknemers.

In de periode 1990 - 1995 heeft Delocalisatie naar het buitenland geleid tot het collectief ontslag van minstens 17279 werknemers. Daarmee is één op vijf collectieve ontslagen volgens de antwoorden van de vakbonden verbonden met Delocalisatie naar het buitenland. Jaarlijks schommelt het verlies aan jobs door collectief ontslag omwille van Delocalisatie tussen 2000 en 3900, met de maxima bereikt in 1991 en 1992. Alhoewel het totale tewerkstellingsverlies als gevolg van collectief ontslag bleef stijgen tot 1994 is het tewerkstellingsverlies door collectief ontslag verbonden met Delocalisatie gedaald sinds 1992.

Het Delocalisatiefenomeen is belangrijker voor industriële dan voor dienstverlenende bedrijven. 86% van de verloren gegane arbeidsplaatsen als gevolg van Delocalisatie is trouwens te situeren in de industrie, slechts 14% in de diensten. Iets meer dan een kwart (27%) van de arbeidsplaatsen die verloren gaan door collectief ontslag in de industrie is toe te schrijven aan Delocalisatie in enge zin naar het buitenland.

De sectoren waar het grootste aantal banen verloren gaat als gevolg van het fenomeen Delocalisatie zijn de machinebouw, de elektrische en elektronische apparaten, de chemie, de confectie en de voeding. Geen enkele industriële sector blijft

evenwel volledig gespaard van collectief ontslag als gevolg van delocalisatie. De delocalisatie met collectief ontslag in België slaat bovendien in 13% van de gevallen op hoog-technologische producten.

Ten opzichte van andere oorzaken van collectief ontslag speelt delocalisatie het sterkst in de leer en schoeiselnijverheid, de kleding en de sector van machines en apparaten. In de dienstverlenende sectoren worden vooral het vervoer over water, de luchtvaart, de groothandel en de overige zakelijke dienstverlening relatief sterk getroffen door delocalisatie.

Met 24% van de vermelde redenen zijn hoge loonkosten het belangrijkste motief voor de collectieve ontslagen die gepaard gaan met delocalisatie. 23% van de vermeldingen binnen die groep betreffen herstructurering en mondialisering. De 14% van de vermeldingen die slaan op “concurrentie en verlies of faling” kunnen gedeeltelijk bij dit motief opgeteld worden. 16% van de vermeldingen slaan op fiscale en andere voordelen in het gastland.

Bij collectief ontslag zonder delocalisatie krijgt het motief herstructurering en mondialisering 17% van de vermeldingen. Daar spelen de druk van de concurrentie, falingen en slecht management een relatief grotere rol. Ook het verlies aan exportmarktaandeel heeft met 10% een impact op die ontslagen. De loonkosten krijgen hier slechts 7,5% van de vermeldingen. Bij de spontaan vermelde motieven worden vooral vraagfactoren en overheidsbeslissingen (zoals milieuregulering en het open stellen van de grenzen voor douanekantoren) vernoemd.

In de periode 1990-1995 is het relatief gewicht van de verschillende motieven stabiel gebleven, ondanks grote schommelingen in het totaal aantal collectieve ontslagen.

Bij collectief ontslag met delocalisatie verschuift de economische activiteit in de eerste plaats naar de buurlanden. 50% van de collectieve ontslagen met delocalisatie gaan richting Frankrijk, Groot-Brittannië, Nederland of Duitsland. 65% blijft binnen de Europese Unie. Collectief ontslag en delocalisatie naar de klassieke delocalisatielanden komt in deze analyse niet sterk tot uiting, enerzijds omdat de bedrijven die naar het buitenland verhuizen niet noodzakelijk een collectief ontslag aanvragen, anderzijds omdat deze analyse slechts de periode 1990-1995 behandelde, waarin die landen duidelijker een minder grote rol speelden.

Het collectief ontslag kan het gevolg zijn van toelevering of onderaanneming vanuit een ander bedrijf. Van de 943 bedrijven die een aanvraag voor collectief ontslag indienden, zijn er 54 bedrijven of 6% waarbij het collectief ontslag een gevolg is van toelevering. In 38% van de gevallen gebeurde de toelevering vanuit België. Onze 5 buurlanden concentreren 45% van de contracten van onderaanneming die geleid hebben tot collectief ontslag in België. Buiten de Europese Unie konden enkel de USA en Korea enkele contracten met dezelfde gevolgen aantrekken.

Creatie en destructie van arbeidsplaatsen

Dit hoofdstuk ¹ omvat volgende paragrafen :

- A. Een verduidelijking van het begrip “creatie” en “destructie” van arbeidsplaatsen
- B. Een globaal overzicht van jobcreatie en -destructie
 - 1. Een globaal overzicht met het onderscheid tussen nijverheid en diensten
 - 2. Een meer gedetailleerde sectorale benadering (NACE-BEL 3 cijfers) met :
 - a. onderscheid tussen de netto jobcreaties in de bestaande ondernemingen en in de nieuwe minus de verdwenen ondernemingen
 - b. productgroepen met in absolute cijfers de grootste netto jobcreatie
 - c. bruto jobcreatie en destructie in bestaande ondernemingen.
- C. Jobcreatie en -destructie bij productgroepen blootgesteld aan in- en uitvoer van Delocalisatielanden
 - 1. van 17 sectoren met sterke invoerdruk
 - 2. Eenzelfde analyse voor 12 sectoren met minder sterke invoerdruk
 - 3. De jobcreatie en -destructie van 13 sectoren met een sterke uitvoerpositie naar delocalisatielanden
- D. Onderzoek naar de vraag of er tewerkstellingsverschuiving is van productie naar handel
- E. De jobcreatie en -destructie in hoogtechnologische sectoren
- F. Conclusies.

* *

*

Om de impact op de werkgelegenheid te analyseren van de internationalisatie van de economie en van de delocalisatie van bedrijven zijn, bovenop de sectorale gegevens van vermindering of vermeerdering van tewerkstelling, gegevens nodig over creaties en destructies van arbeidsplaatsen. Tot nu toe ontbraken die. In het boek “delocalisatie” van 1994 waren terzake alleen gegevens beschikbaar voor de sector van Fabrimetal. Die beroepsfederatie noteerde, via een enquête bij 600 on-

1. Met dank aan collega Koen Hendrickx van de equipe Tewerkstelling voor het terbeschikking stellen van de data en voor het bijsturen van de analyse.

dernemingen, over de periodes 1985-1990 en 1990-1993, een belangrijkere afbouw dan creatie van jobs.

Voor het overige beperkte onze studie van 1994 zich tot het vermelden van het netto-jobverlies in delokalisatiegevoelige bedrijfstakken en tot de gegevens over de jobs die verdwenen waren door collectieve ontslagen.

Vandaag is die leemte ingevuld en beschikt men, dank zij de RSZ over een vrij gedetailleerde statistiek met de brutocreaties en -destructies van arbeidsplaatsen ². Tot nog toe zijn slechts twee periodes beschikbaar 1993-1994 en 1994-1995 ³.

Voorafgaandelijk, en om elk misverstand te vermijden, is het nuttig te vermelden wat precies bedoeld wordt met “creatie en destructie van arbeidsplaatsen”.

A. Het begrip creatie en destructie van arbeidsplaatsen

Stel twee bedrijven A en B die samen tot dezelfde sector behoren. Over de beschouwde periode, is in het bedrijf A het werknemersbestand - in termen van aantal hoofden - netto toegenomen met 30 (men noemt dit bruto jobcreatie) en in bedrijf B netto afgenomen met 10 (men noemt dit bruto jobdestructie). In de sector krijgt men dan in dit geval een netto jobcreatie van 20 waarvan men weet dat er een bedrijf is dat er 30 won en een ander dat er 10 verloor. Met die zogenaamde bruto gegevens krijgt men een idee over de belangrijkheid van winst en verlies : in plaats van creatie- en destructiecijfers van 30 en 10 zoals in het gestelde voorbeeld, zou men evengoed cijfers als 2020 en 2000 kunnen noteren, wat dezelfde netto jobcreatie van 20 zou opleveren.

Creaties en destructies zijn dus netto veranderingen, over een periode, in de werkgelegenheid op bedrijfsniveau. Ze omvatten niet :

1. de jobveranderingen binnen de onderneming. Als bijvoorbeeld 5 stiksters vervangen worden door 5 computerbedienden dan wordt er geen jobdestructie of -creatie genoteerd.
2. ontslagen die tijdens dezelfde periode weer worden ingevuld, zijn een zerosom operatie.

Volgende definities verduidelijken de begrippen ⁴:

Bruto jobcreatie :

de winst in arbeidsplaatsen tussen t en t-1 van alle bedrijven die uitgebreid hebben of gestart zijn

Bruto jobdestructie :

het verlies aan arbeidsplaatsen tussen t en t-1 van alle bedrijven die inkrompen of die gesloten werden

Netto tewerkstellingsaan groei of -reductie :

het verschil in tewerkstelling tussen t en t-1.

-
2. Het is een eerste versie van een statistiek over bruto jobcreatie en -destructie die door de RSZ wordt gemaakt op vraag van het Federaal Planbureau en gebaseerd is op de “Loon- en Arbeidstijdgegevensbank” (LATG).
 3. In de toekomst kan allicht nog een andere gedetailleerde bron aangeboord worden vermits ondernemingen sinds 1995 verplicht zijn een sociale balans toe te voegen aan hun jaarrekeningen en over te maken aan de Nationale Bank.
 4. S.J. Davis, J.C. Haltiwanger, S. Schuh : “Job Creation and destruction”. MIT Press, 1996, 260 pag.

De jobcreatie en -destructie zijn bijgevolg een uitsplitsing van de netto tewerkstellingswijziging in een component met groeiende en nieuwe bedrijven en in een component met krimpende en verdwenen bedrijven.

Voor alle duidelijkheid moet er hier nog aan toegevoegd worden dat de hierna gehanteerde cijfers over jobcreatie en -destructie :

1. slaan op wijzigingen tussen cijfers van het 4de kwartaal. Waar bijvoorbeeld 1994 wordt vermeld, betekent dit een wijziging in arbeidsplaatsen tussen het 4de kwartaal van 1993 en dat van 1994.
2. gaan om werknemersgegevens van alle bedrijven uit de privé-sector met uitsluiting van leerlingen, leerplichtigen, gesubsidieerde contractuelen, bruggepensioneerden, interimairs en personen met een volledige loopbaanonderbreking.
3. geen correctie omvatten voor fusies en splitsingen van bedrijven. Als bijvoorbeeld twee bedrijven stoppen om op te gaan in een nieuw bedrijf, resulteert dit in een fictieve destructie- en creatie van arbeidsplaatsen⁵ die elkaar opheffen.

B. Globaal overzicht

1. ONDERSCHIED TUSSEN NIJVERHEID EN DIENSTEN

Ondanks de alarmerende berichten die men de laatste tijd via de media krijgt over bedrijfssluitingen en delokalisaties, blijkt dat in 1994 en 1995 het aantal jobs dat netto gecreëerd werd nog altijd groter is dan het aantal jobs dat werd vernietigd.

In onderstaande tabel 91 beperken we ons tot de cijfers van de nijverheid en de diensten en voegen de landbouw, energie, bouw en vervoer samen in een restpost.

We maken ook het onderscheid tussen de netto-jobcreatie in de bestaande ondernemingen en de creatie bij de nieuwe gecreëerde bedrijven minus de in dat jaar verdwenen ondernemingen. Teneinde het belang van de cijfers te relativiseren worden, naast de absolute cijfers voor de nijverheid en de diensten, ook de percentages t.o.v. de totale tewerkstelling in de privé sector van de tak vermeld.

5. Dit resulteert in een overschatting van de bruto cijfers (creaties en destructies). Als men geen rekening houdt met de jobcreatie in nieuwe en met de destructie in verdwenen bedrijven, wordt die overschatting geminimaliseerd maar verliest men gegevens over creaties in nieuwe en destructies in verdwenen bedrijven die tot stand komen zonder fusies.

TABEL 91 **Netto jobcreatie (NACE-BEL)**

	In bestaande ondernemingen				In nieuwe en verdwenen ondernemingen				Totale netto jobcreatie			
	1994	% in tewerk. sector ^a	1995	% in tewerk. sector ^a	1994	% in tewerk. sector ^a	1995	% in tewerk. sector ^a	1994	% in tewerk. sector ^a	1995	% in tewerk. sector ^a
Nijverheid	-12358	-1,9	-4239	-0,7	-2053	-0,3	-3028	-0,5	-14411	-2,2	-7267	-1,1
Diensten	+5563	0,5	+15902	1,3	+15557	1,3	+628	0,1	+21120	1,8	+16530	1,4
Rest	+2486		-1783		+1927		-2467		-4413		-4250	
Totaal	-4309		+9880		+15431		-4867		+11122		+5013	

a. De noemer is overal gelijk aan de totale tewerkstelling in de sector.

Zowel in 1994 en in 1995 werden per saldo alleen arbeidsplaatsen gecreëerd in de dienstensector. In 1994 zijn dat 21120 arbeidsplaatsen en in 1995 zijn er dat 16530.

De nijverheid verliest er respectievelijk 14411 en 7267. Dit relatief belangrijke verlies van 2,2% van de werkgelegenheid in de nijverheid in 1994 vloeit voor 86% voort uit het verlies in bestaande ondernemingen. Opvallend is ook dat er, zowel in 1994 als in 1995 in de nijverheid meer arbeidsplaatsen verloren gaan in ondernemingen die verdwijnen dan er bijkomen in nieuwe bedrijven. De dienstensector daarentegen vertoont positieve saldi, zowel bij de bestaande ondernemingen als bij het verschil tussen nieuwe en verdwenen bedrijven.

Voor meer algemene informatie en beschouwingen over desindustrialisatie wordt verwezen naar de kaderpagina.

Desindustrialisatie

Deze kadertekst is een synthese van enkele recente studies en simulaties over dit onderwerp waarin de link gelegd wordt met buitenlandse handel^a.

1. Cijfers over België

Het percentage van het aantal loon- en weddetrekkenden in de be- en verwerkende nijverheid (privé-sector) in de totale binnenlandse werkgelegenheid evolueerde als volgt^b:

1970	1975	1980	1985	1990	1995
30%	29,1%	23,6%	21,2%	19,6%	17,4%

Het beeld van de vermindering van de werkgelegenheid is voor alle industrielanden min of meer gelijklopend.

2. Oorzaken en gevolgen van desindustrialisatie.

Vaak wordt gesteld dat de hogere participatiegraad van vrouwen en de vergrijzing van de bevolking de uitgaven voor diensten meer doet toenemen dan de uitgaven voor goederen. Als de uitgaven voor beide sectoren echter in constante prijzen vergeleken worden dan blijkt hun relatief aandeel constant te blijven. De reden is dat de productiviteit van de diensten trager groeit dan die van de nijverheidssectoren, waardoor de relatieve prijs van de diensten sterker toeneemt en de uitgaven voor diensten in lopende prijzen een groter aandeel krijgen.

TABEL 92 **Jaarlijks gemiddelde groei in constante prijzen van de arbeidsproductiviteit in de privé-sector^c**

	1972-1975	1976-1980	1981-1985	1986-1990	1991-1996	1997-2001
Nijverheid (+ Bouw en energie)	5,7	6,6	4,8	3,7	2,9	3,2
Diensten	1,9	0,5	-0,3	1,2	0,3	1,2

Het is de productiviteitsstijging bij de industrie die dan ook als de belangrijkste verantwoordelijke factor voor de desindustrialisatie moet worden beschouwd. Een simulatie van het IMF^d toont aan dat de terugloop van de werkgelegenheid in de industrie in de industrielanden voor 60% voor rekening komt van de productiviteitsgroei en voor 20% voor rekening van de vermindering van de investeringen. "Desindustrialization is simply the process of successful economic development" concludeert het IMF^e.

Omtrent de N-Z-handel als mogelijke verklarende variabele van de desindustrialisatie blijkt uit simulaties van het IMF dat de invoer uit de ontwikkelingslanden moet verworpen worden als verklaring voor de vermindering van de werkgelegenheid in de industrie^f. Ook de UNCTAD komt met haar simulaties tot dezelfde conclusie^g. Die N-Z-handel heeft anderzijds wel voor gevolg dat de werkgelegenheid voor de laaggeschoolden vermindert in niet-technologische sectoren^h.

3. Directe investeringen in het buitenland (DIB)

Macro-economische modellen houden wel rekening met binnenlandse investeringen maar niet met directe investeringen in het buitenland (DIB). De binding tussen DIB en buitenlandse handel ontbreekt terwijl die meer en meer belangrijk wordt door de mondialisering van de economie en de globalisatiestrategie van de MNO's.

DIB's kunnen aanvankelijk tot een stijging van de uitvoer van het moederland naar het gastland leiden. Als de DIB echter van het "cost reducing"-type is, kan de locatie in het buitenland de productie van het moederhuis deels overnemen waardoor de handelsbalans kan verslechteren. De band tussen buitenlandse handel en DIB is dus, mede door de intra-firm trade, vrij complex. Die band wordt nog ingewikkelder als men rekening houdt met de effecten van in het moederland binnenstromende DIB's waarbij dan een band ontstaat tussen DIB en investeringen wat eveneens de buitenlandse handel beïnvloedt¹.

Het Federaal Planbureau hoopt die relaties te kunnen vatten met de gegevens bekomen uit de enquête die het, samen met de KUL en de UCL, heeft uitgevoerd in het kader van een onderzoeksproject van Wetenschapsbeleid dat momenteel loopt en dat zal eindigen in 1999.

- a. - UNCTAD; Trade and development report, 1995, 212 pag.
- IMF Working Paper : Deindustrialization : Causes and Implications, 1997; WP/97/42, 38 pag.
- KB-Weekberichten : Desindustrialisatie in België, april 1997, jg. 52/nr.12, 8 pag.
- b. Federaal Planbureau : Hermes-databank.
- c. Federaal Planbureau; Economische Vooruitzichten 1997-2001, april 1997, P.32.
- d. IMF : o.c. pag. 20.
- e. IMF : o.c. pag. 14.
- f. IMF : o.c. pag. 33.
- g. UNCTAD : o.c. pag. 138.
- h. UNCTAD : o.c. pag. 141.
- i. UNCTAD : o.c. pag. 152 e.v.

Er dient gewaarschuwd te worden voor het feit dat de in tabel 91 vermelde netto-cijfers niet helemaal overeenstemmen met de aangroei in tewerkstellingscijfers zoals die bekend zijn uit de klassieke RSZ-statistieken, hoewel de sectorale cijfers niet zover uit elkaar liggen. De redenen daarvoor zijn in hoofdzaak de volgende :

1. deze statistiek van jobcreaties en destructies houdt geen rekening met de tewerkstelling die tot stand komt via de interimbureaus.
In 1994 en 1995 gaat het toch netto respectievelijk om 4.000 en 18.000 arbeidsplaatsen.
2. deze statistiek registreert de jobcreaties en -destructies op bedrijfsniveau. De hoofdactiviteit is daarbij determinerend. In de tewerkstellingsstatistiek wordt de activiteit uitgesplitst.
3. de cijfers die hier worden gebruikt, betreffen het 4de kwartaal terwijl de tewerkstelling op 30 juni wordt geregistreerd;

2. SECTORALE BENADERING

a. *Onderscheid tussen de netto jobcreatie in de bestaande ondernemingen en in de nieuwe minus de verdwenen bedrijven*

In onderstaande tabel 93 maken we het onderscheid in netto jobcreatie tussen de bestaande ondernemingen en de nieuwe minus de verdwenen ondernemingen. We beperken ons hierbij tot de nijverheid en tot de productgroepen waar de winst of het verlies in arbeidsplaatsen in 1994 of 1995 groter is dan 10% van de privé-werkgelegenheid in de productgroep zelf.

TABEL 93

Netto jobcreatie in bestaande ondernemingen en in nieuwe minus verdwenen ondernemingen Productgroepen in de nijverheid waar de winst of het verlies van arbeidsplaatsen groter is dan 10% (NACE-BEL)

1994		1995	
Netto winst arbeidsplaatsen	Netto verlies arbeidsplaatsen	Netto winst arbeidsplaatsen	Netto verlies arbeidsplaatsen
BESTAANDE ONDERNEMINGEN			
365 Vervaardiging spellen en speelgoed	15,1%/747	272 Vervaardiging van buizen	272 Vervaardiging van buizen
		-78,4%/703	223 Reproductie van opgenomen media
			365 Vervaardiging spellen en speelgoed
		-50,0%/2	143 Winning van mineralen
			160 Vervaardiging van tabaksproducten
		-21,2%/3323	143 Winning van mineralen
			335 Vervaardiging van uurwerken
		-20,0%/20	141 Winning van steen
			351 Scheepsbouw en reparatie
		-16,5%/2941	296 Vervaardiging wapens en munitie
			1870
			181 Vervaardiging van kleding van leder
		48,3%/29	316 Vervaardiging van elektrische benodigdheden
		15,7%/878	183 Bontnijverheid
		13,3%/30	160 Vervaardiging van tabaksproducten
			2950
		12,5%/353	363 Vervaardiging van muziekinstrumenten
		11,8%/3404	177 Vervaardiging van gebreide artikelen
			3113
			-20,0%/15
			16,8%/2047
			-13,8%/181
			-12,9%/
			-12,5%/80
			-12,3%/

Tabel 93 leert ons dat :

1. zowel bij de bestaande ondernemingen als bij de nieuwe minus de verdwenen bedrijven, er meer productgroepen zijn die meer dan 10% arbeidsplaatsen verliezen dan er zijn die meer dan 10% winnen. Dit geldt zowel voor 1994 als voor 1995;
2. het aantal productgroepen dat meer dan 10% arbeidsplaatsen verliest, is groter bij de bestaande ondernemingen dan bij de nieuwe minus de verdwenen;
3. zeer weinig productgroepen worden in dezelfde groep van winnaars of verliezers van arbeidsplaatsen teruggevonden in beide jaren (ze zijn in tabel 93 met hun onderliggende NACE-code aangeduid);
4. slechts 1 productgroep, met name “scheepsbouw en -reparatie” (351) verliest arbeidsplaatsen zowel bij de bestaande ondernemingen als bij de nieuwe minus de verdwenen ondernemingen (de NACE-code wordt tussen haakjes vermeld in tabel 93).

Omdat in veel productgroepen de totale werkgelegenheid in de privé-sector vrij klein is, zijn die percentages op zich dikwijls niet zo betekenisvol. Teneinde de percentages te relativeren werd daarom ook het totale tewerkstellingscijfer van de productgroep vermeld. Zo noteren bijvoorbeeld “Reproductie van opgenomen media” een verlies van 50% op slechts 2 arbeidsplaatsen of “Winning van mineralen voor chemische- of de kunstmestnijverheid” een verlies van 20% op een totaal van slechts 20 arbeidsplaatsen.

Om die reden zal hierna bij de sectorvergelijking in hoofdzaak uitgegaan worden van de absolute winst en verliescijfers.

b. Netto jobcreatie (creatie minus destructie).

Om uit de grote hoeveelheid gegevens de essentie te halen, wordt in tabel 94 nagegaan welke productgroepen, behorende tot de nijverheid en de diensten, méér dan 1 000 arbeidsplaatsen netto winnen of verliezen (indien in één van de jaren 1994 of 1995 de gegevens lager dan 1 000 waren, werden ze tussen haakjes toegevoegd). Naast de absolute cijfers wordt dat cijfer uitgedrukt in percentage t.o.v. van de werkgelegenheid in de productgroep⁶. Het gaat hier om de netto totale winst of verlies van arbeidsplaatsen in de bestaande bedrijven en in de nieuwe minus de verdwenen ondernemingen.

6. Het betreft de werkgelegenheid in de privé-sector uit de LATG-statistiek van de RSZ in het 4de kwartaal.

TABEL 94 **Netto winst of verlies van arbeidsplaatsen**

NACE-Bel	1994				1995			
	Winst	% in tewerk. groep	Verlies	% in tewerk. groep	Winst	% in tewerk. groep	Verlies	% in tewerk. groep
<i>Nijverheid</i>								
155 - Zuivelnijverheid			- 1 068	-14,8	(+ 530) ^a	+6,9		
271 - Vervaardiging ijzer en staal			- 1 143	-5,1			(- 288)	-1,3
182 - Vervaardiging overige kleding			- 2 579	-13,8			- 2 347	-14,5
175 - Vervaardiging overige textiel producten (o.m. tapijt)			(- 235)	-1,4			- 1 079	-7,0
361 - Vervaardiging meubels			(- 975)	-4,5			- 1 171	-5,8
351 - Scheepsbouw en reparatie			(- 405)	-13,8			- 1 380	-88,1
<i>Diensten</i>								
651 - Banken	9 918	13,1					(- 600)	-0,8
853 - Maatschappelijke diensten	3 710	3,4			4 640	4,1		
553 - Restaurants	2 199	5,0			2 594	5,6		
524 - Overige gespecialiseerde kleinhandel	1 767	2,6					(- 166)	-0,2
741 - Advies aan bedrijven	1 311	2,8			2 278	4,7		
555 - Kantines en catering	1 105	8,6			(953)	6,9		
516 - Groothandel in machines	(194)	0,5			1 387	3,2		
521 - Niet gespecialiseerde kleinhandel in winkels			- 4 161	-5,6			- 1 002	-1,4

a. De cijfers tussen haakjes wijzen erop dat het criterium van 1000 arbeidsplaatsen slechts in het andere jaar werd gehaald.

Wat onmiddellijk opvalt is dat de reeds eerder gedane algemene vaststelling van het arbeidsscheppende karakter van de diensten en het verlies van arbeidsplaatsen in de nijverheid wordt bevestigd. De grote uitzondering op die regel zijn de “Niet-gespecialiseerde kleinhandel in winkels” en de “Banken” in 1995; twee dienstensectoren die netto-arbeidsplaatsen verliezen⁷. Zowel in absolute cijfers als in percentages uitgedrukt, krijgt de “overige Kledingnijverheid” (werkkleding, bovenkleding, onderkleding, babykleding, sportkledij, hoeden en accessoires) met 13,8% en 14,5% van haar werkgelegenheid de zwaarste klappen. De “Zuivelnijverheid” moet in 1994 ook 14,8% incasseren maar herstelt zich in 1995. Van de “Scheepsbouw” is het verhaal bekend.

Opvallend bij de diensten dan weer, is dat er veel meer arbeidsplaatsen gecreëerd worden bij de “Maatschappelijke diensten” als er verloren gaan bij de “Overige kledingnijverheid” in de industrie. Maatschappelijke diensten omvatten o.m.

7. Het hoge cijfer van de “Banken” is te wijten aan de overgang van publiek statuut naar privé statuut waardoor die gegevens nu in de statistiek worden opgenomen.

kinderkribben, beschutte werkplaatsen, welzijnszorg, vluchtelingenhelp, bejaarden- en ziekdienst, Rode Kruis, Niettegenstaande het hier om contractuele arbeidsplaatsen gaat die voor de RSZ onder de privé sector vallen, zijn het diensten die niet allemaal marktconform worden verleend.

c. Bruto jobcreatie en -destructie in bestaande ondernemingen

Om een inzicht te hebben in de component groeiende bedrijven en de component krimpende bedrijven van de netto tewerkstellingsveranderingen, moeten we ons beperken tot de cijfers over jobcreaties en -destructies in de bestaande ondernemingen alleen.

De gegevens die voorhanden zijn over de creaties in nieuw opgerichte ondernemingen en over de destructies in verdwenen ondernemingen, kunnen voorlopig niet gebruikt worden omdat ze niet gecorrigeerd zijn voor fusies (zie hiervoor A laatste §).

De gegevens over de bestaande ondernemingen bieden toch een inzicht - zij het niet helemaal volledig - in de dynamiek van een sector.

We zoeken hieronder naar de belangrijkste “groeiërs” en “inkrimpers” in absolute cijfers.

i. Netto jobcreaties in bestaande ondernemingen.

In onderstaande tabel 95 worden alle sectoren geselecteerd die in 1994 of 1995 netto meer dan 500 arbeidsplaatsen creëren in de nijverheid en meer dan 1.000 in de diensten. Tussen haakjes wordt het overeenstemmende cijfer van het andere jaar vermeld als het gestelde criterium van 500 of 1.000 niet wordt gehaald. Ook het percentage van die jobcreatie t.o.v. de totale tewerkstelling in de privé-sector bij die productgroep wordt vermeld.

TABEL 95 Netto jobcreatie in bestaande ondernemingen (meer dan 500 arbeidsplaatsen in de nijverheid en meer dan 1.000 in de dienstensectoren⁸)

Nace-Bel	94	% in tewerk. groep	95	% in tewerk. groep	
<i>Nijverheid</i>					
244	Farmaceutische nijverheid	(-466) ^a	-3,6	761	5,5
321	Vervaardiging elektronische onderdelen	(-571)	-8,8	709	0,7
158	Vervaardiging overige voedingsmiddelen	(201)	0,5	587	1,5
252	Vervaardiging producten van kunststof	(-15)	-	526	2,7
293	Vervaardiging machines land- en bosbouw	565	9,9	(-455)	-8,5
285	Algemene metaalbewerking en oppervlaktebehandeling en bekleding	531	3,7	(102)	6,1
<i>Diensten</i>					
853	Maatschappelijke dienstverlening	2811	2,6	4054	3,4
651	Banken	1399	1,9	(475)	0,1
851	Gezondheidszorg	(185)	-	3925	4,2
741	Advies aan bedrijven	(890)	1,9	1718	3,6
516	Groothandel in machines	(-65)	-	1344	3,1

a. De haakjes wijzen erop dat het criterium van 500 of 1000 arbeidsplaatsen slechts in het andere jaar werd gehaald.

Het verschil tussen de nijverheid en de diensten is opvallend. De “belangrijkste” dienstensectoren creëren in absolute cijfers, meer arbeidsplaatsen dan de nijverheid. In percentages van de totale tewerkstelling in de sector is het dan weer andersom en noteert men bij de nijverheid grotere relatieve schommelingen.

Opmerkelijk is ook dat bijna al deze nijverheidssectoren van teken omslaan en van destructie in 1994 overgaan naar creatie in 1995 (machines uitgezonderd). Dit kan een conjunctureel gegeven zijn. De “Overige voedingsmiddelen” en “Algemene metaalbewerking” maken daarop een uitzondering en blijven creëren in 1994 en 1995.

Bij de diensten zijn vooral “Maatschappelijke dienstverlening” en “Gezondheidszorg” de grote scheppers van arbeidsplaatsen.

Wat eveneens duidelijk wordt, is dat het verlies of de winst van arbeidsplaatsen relatief gezien (d.w.z. uitgedrukt in percent van de werkgelegenheid van de sector) voor de ene sector belangrijker is dan voor de andere. “Vervaardiging van machines voor land- en bosbouw” creëert in 1994 in absolute cijfers 565 jobs en “Algemene metaalbewerking” met 531 een aantal jobs dat in dezelfde orde van grootte ligt; maar uitgedrukt in percentage van de werkgelegenheid van de sector is het verschil groter en belooft respectievelijk 9,9% en 3,7%.

8. In tabel 94 werd het criterium van 1.000 arbeidsplaatsen gekozen terwijl het hier verruimd is tot 500. Mede daardoor zal men hier bij de “nijverheid” productgroepen vinden die niet in tabel 94 voorkomen. Het verschil bij de “diensten” is dan weer te wijten aan het verschil tussen alle ondernemingen (tabel 93) en de bestaande ondernemingen (deze tabel).

ii. Netto jobdestructies in bestaande ondernemingen.

Uit tabel 96 hieronder blijkt dat de destructies een homogener beeld vertonen dan de creaties. Uitgezonderd de “Vervaardiging van elektronische onderdelen” en de “Industriële reiniging” is er geen omslag van teken bij deze “belangrijke” sectoren. Bij de nijverheid spant de “Overige kleding” de kroon - wat de reeds eerder gedane waarneming bevestigt - en bij de diensten de “Niet gespecialiseerde kleinhandel”.

TABEL 96 **Netto jobdestructie in bestaande ondernemingen (meer dan 500 arbeidsplaatsen in de nijverheid en meer dan 1.000 in de dienstensectoren)**

Nace-Bel		94	% in tewerk. groep	95	% in tewerk. groep
<i>Nijverheid</i>					
182	Overige kleding	-1699	-9,1	-1733	-10,7
361	Vervaardiging meubels	(-606) ^a	-2,8	-694	-3,4
322	Vervaardiging zend- en transmissie-apparatuur	(-482)	-3,8	-609	-5,1
241	Vervaardiging chemische basisproducten	-823	-2,7	(-476)	-1,6
160	Vervaardiging tabaksproducten	-705	-21,2	(-380)	-12,9
341	Vervaardiging en assemblage van auto's	-588	-1,6	(-4)	-
321	Vervaardiging elektronische onderdelen	-571	-8,8	(709)	+ 10,0
272	Vervaardiging van gietijzeren en stalen buizen	-551	-78,4	(-43)	-7,0
171	Bewerken en spinnen van textielvezels	-521	-5,9	(-481)	-6,0
<i>Diensten</i>					
521	Niet gespecialiseerde kleinhandel	-1475	-2,0	-1637	-2,3
747	Industriële reiniging	-1201	-3,6	(602)	+1,8

a. De haakjes wijzen erop dat het criterium van 500 of 1000 arbeidsplaatsen slechts in het andere jaar werd gehaald.

In absolute cijfers (en ook in percentages van de werkgelegenheid, zij het in mindere mate) incasseert de “Overige kleding” klappen; maar in percentages komen vooral “Vervaardiging van buizen” en “Vervaardiging van tabaksproducten” sterk negatief op de voorgrond.

iii. Vergelijking van de component creatie met de component destructie in de bestaande nijverheidsondernemingen.

In onderstaande tabel 97 wordt de netto tewerkstellingsvermindering uitgesplitst over de componenten creaties en destructies. We beperken ons tot de gevallen die netto niet van teken omslaan.

Van de sectoren die netto in 1994 en 1995 meer dan 500 jobs creëren blijven er dan slechts 2 over, met name : “Overige voedingsmiddelen” en “Algemene metaalbewerking”. Het blijkt dat de component creaties (dus alle bedrijven uit de sector die netto jobs creëerden) in veel gevallen van dezelfde grootte-orde is als de component destructies (alle bedrijven in dezelfde sector die netto jobs vernietigen). Dit is waarschijnlijk te wijten aan evoluties binnen de sector zelf waarbij bepaalde sub-

sectoren het goed doen en netto jobs kunnen creëren en andere het slecht doen en jobs moeten vernietigen⁹.

TABEL 97 Ontbinding van tewerstellingswijzigingen in de bestaande nijverheidsondernemingen in een component "creatie" en een component "destructie"

Nace-Bel	1994					1995				
	netto	% (1)	creatie	des- tructie	% (4)	netto	% (1)	creatie	des- tructie	% (4)
	(1)	in tewerk . groep (2)	(3)	(4)	in tewerk . groep (5)	(1)	in tewerk . groep (2)	(3)	(4)	in tewerk . groep (5)
<i>Sectoren met, in absolute cijfers, de meeste netto creaties</i>										
158 Overige voedingsmiddelen	201	0,5	2930	-2729	-7,0	587	1,4	3135	-2548	-6,3
285 Algemene metaalbewerking en oppervlakbehandeling en bekleding	532	3,7	1299	-768	-5,3	102	0,1	1094	-992	-6,6
<i>Sectoren met, in absolute cijfers, de meeste netto destructies</i>										
182 Overige kleding	-1699	9,1	615	-2314	-12,4	-1733	10,7	659	-2392	-14,7
361 Vervaardiging meubels	-606	2,8	787	-1393	-6,5	-694	3,4	756	-1450	-7,1
322 Vervaardiging zend- en transmissie-apparatuur	-482	3,8	19	-501	-4,0	-609	5,0	15	-624	-5,2
241 Vervaardiging chemische basisproducten	-823	2,7	362	-1185	-4,0	-476	1,6	396	-873	-2,9
160 Vervaardiging tabaksproducten	-705	21,2	26	-731	-22,0	-380	12,9	7	-387	-13,1
341 Vervaardiging en assemblage van auto's	-588	1,6	726	-1314	-3,6	-4	-	542	-546	-1,5
272 Vervaardiging van stalen buizen	-551	78,4	9	-560	-79,7	-43	7,0	32	-75	-12,1
171 Bewerken en spinnen van vezels	-521	5,9	239	-760	-8,6	-481	6,0	180	-661	-8,3
Totaal nijverheid	-12358	-1,9	24599	-36957	-5,7	-4239	-0,7	26230	-30469	-4,8

Wat de netto cijfers niet zeggen, is hoe groot de destructie en de creatie is. Bij de "Overige voedingsmiddelen" bijvoorbeeld is de netto creatie 201 in 1994 wat

9. Indien we elk bedrijf als zijn eigen sector zouden definiëren dan kregen we per definitie alleen creaties of destructies. zie ook "Job creation and destruction" o.c. p. 40.

slechts 0,5% is van de tewerkstelling. Maar die 201 kan het verschil zijn tussen 402 creaties en 201 destructies. In werkelijkheid zijn de respectievelijke cijfers 2930 en 2729 en dat is 7,4% en 7,0% van de werkgelegenheid. Daarom wordt in tabel 96 telkens dat percentage t.o.v. de werkgelegenheid vermeld. Voor de meeste hier vermelde sectoren, ligt het percentage van de netto creatie en het percentage van de destructie merklijk hoger dan het gemiddelde voor de nijverheid.

Wat de sectoren betreft die netto arbeidsplaatsen vernietigen, stelt men vast dat opnieuw de “Kleding” op kop staat met het grootst aantal bruto destructies, gevolgd door de “Vervaardiging van meubels”. Daarmee is de kleding in 1995 verantwoordelijk voor 7,9% van de bruto destructies in de nijverheid en de meubels voor 4,8%¹⁰. In percentages van de werkgelegenheid echter komen, niettegenstaande het relatief kleine sectoren zijn, “Vervaardiging van buizen” en “Vervaardiging van Tabaksproducten” op de eerste plaats. Ook het “Bewerken en spinnen van vezels” kent een relatief grote destructie van jobs.

C. Productgroepen blootgesteld aan in- en uitvoer uit delokalisatielanden

In een vorig hoofdstuk, bij de behandeling van de internationale handel, werden bedrijfstakken vermeld die de druk ondergaan van invoer uit de 4 groepen van landen die bekend staan als Delokalisatielanden¹¹.

We gaan na of die toenemende concurrentie ook invloed heeft op de werkgelegenheid.

Hierbij moeten toch voorafgaandelijk volgende bemerkingen worden gemaakt :

1. Bij de studie over de invoer en uitvoer werd noodzakelijkerwijze gewerkt met de NACE CLIO-classificatie, die moeilijk in overeenstemming te brengen is met de NACE-BEL-nomenclatuur die voor de werkgelegenheid wordt gebruikt. Er werd geprobeerd tot een zekere mate van consistentie te komen. Om de band te leggen met in- en uitvoer wordt hierna de NACE-CLIO nomenclatuur gebruikt. Ze omvat ongeveer 100 productgroepen.
2. Voor de werkgelegenheid beschikken we slechts over de wijzigingen voor de jaren 1994 en 1995. Voor sommige bedrijfstakken is de vermindering van de werkgelegenheid mogelijk reeds gebeurd voor de invoer is toegenomen.

De analyse van de invoer levert, zoals men in het betreffende hoofdstuk kan lezen, ondermeer volgende conclusies op :

- a. 17 productgroepen zijn *zeer sterk* onderhevig aan invoerconcurrentie,
- b. 12 productgroepen zijn *sterk* onderhevig aan invoerconcurrentie.

Hieronder overlopen we de creatie en destructie van arbeidsplaatsen van die 29 sectoren.

10. In 1995 : 1450/30469.

11. Het betreft productgroepen waar :
 1. de BLEU-invoer van de productgroepen uit de 4 delokalisatie zones t.o.v. de totale BLEU-invoer van de productgroep groter en stijgend is t.o.v. dezelfde verhouding voor de nijverheid; en
 2. de netto-uitvoer van die productgroepen met die delokalisatielanden verslecht.

1. PRODUCTGROEPEN MET ZEER STERKE INVOERDRUK UIT DELOKALISATIELANDEN

In tabel 98 worden de 17 productgroepen opgenomen die zeer sterk onderhevig waren aan invoer uit delocalisatiezones, met hun nettocreatie en -destructie van jobs in '94 en '95 ¹².

TABEL 98 **Netto jobcreatie of destructie in sectoren met sterke invoerdruk uit Delocalisatielanden**

NACE-CLIO ^a	Netto	
	1994	1995
346 - Elektrische huishoudapparaten	-41	-77
347 - Lampen en verlichtingsapparaten	79	-377
365 - Invaliden-, kinderwagens e.d.	-11	0
481 - Artikelen in rubber	136	-11
494 - Spellen, sportartikelen	92	109
495 - Overige industrie (omvat geen diamant)	23	68
411 - Oliën, vetten, margarine	-53	-8
415 - Visconserven en -producten	60	-101
425 - Wijn, cider	-	-2
431 - Bewerken kaart- en kamwolvezels	-157	-777
436 - Breigoed	-268	-647
453 - Kleding en toebehoren	-2 779	-2 357
455 - Huishoudlinnen	-79	-196
442 - Koffers, tassen en artikelen van leder	-29	51
451 - Schoeisel	-102	-97
462 - Panelen en platen van hout	88	33
467 - Meubels	-938	-1 194
Totaal	-3 979	-5 583

a. De productgroepen verschillen bijgevolg van die in de vorige tabellen.

Volgende vaststellingen dringen zich op :

- per saldo is er voor het totaal van de betrokken productgroepen, een destructie van arbeidsplaatsen van afgerond 4 000 in 1994 en 5 600 in 1995. Dit is respectievelijk 28% en 77% van het totale netto verlies van de nijverheid (zie tabel 91).

12. In tegenstelling tot de vorige paragraaf slaan de netto cijfers hier op het totaal van bestaande ondernemingen, nieuwe en verdwenen ondernemingen.

2. Twee sectoren blijken vooral getroffen te worden :

- a. Kleding en toebehoren
- b. Meubels

We weten reeds dat het om 2 productgroepen gaat met toegenomen invoer uit Delokalisatielanden en met een uitvoersaldo met die landen dat verslecht. De vraag is echter of daar eventueel geen toenemende algemene uitvoer naar andere landen tegenover staat. De BLEU-uitvoer naar de wereld van die 2 productgroepen evolueerde in de periode '86-'92 weliswaar sterker dan het totaal van de nijverheid (respectievelijk 7,8% en 5,9% gemiddeld jaarlijks tegen slechts 3,7% voor de be- en verwerkende nijverheid) maar recenter, in de periode '93-'95, was de uitvoergroei gemiddeld negatief (respectievelijk -1,2% en -0,2%) terwijl de totale nijverheid 10,5% noteerde. Het werelduitvoersaldo is daarenboven voor "Kleding" sinds 1980 steeds negatief en voor "Meubels" slechts licht positief.

De kledingsector blijkt dus op alle betrokken vlakken een negatief beeld te tonen, terwijl "Meubels" toch nog een positieve maar stagnerende netto uitvoer realiseert, die echter onvoldoende is om de werkgelegenheid op te krikken.

3. Sommige sectoren noteren toch positieve, maar kleine, saldi inzake werkgelegenheid voor 1994 en 1995. Dit is met name het geval voor :
 - a. Spellen en sportartikelen;
 - b. Overige industrie (schrijfgerief, paraplu's, kaarsen, kunstbloemen, artikelen voor persoonlijk gebruik, ...);
 - c. Panelen en platen van hout.

Op het eerste gezicht is dit een verrassende vaststelling omdat productgroepen als "Spellen" en "Panelen en platen van hout" bekend staan als producten waarvan de productie gedeeltelijk verschoven is naar lageloonlanden. Ofwel zitten in die productgroep producten die het goed doen en de ganse groep optillen ofwel is de delokalisatie vroeger gebeurd en is de toename van de werkgelegenheid die nu wordt vastgesteld een gevolg van de toename in het internationale handelsverkeer.

Om dit laatste te onderzoeken gaan we, zoals hiervoor bij de kleding en de meubels na, hoe de BLEU-uitvoer naar de wereld van die 3 productgroepen evolueert. Over de periode 1986-1992 groeit vooral de uitvoer van "Spellen ..." veel sterker dan het gemiddelde van de nijverheid (8,9% t.o.v. 3,7%). De "Panelen van hout" en de "Overige industrie" doen het met 4,1% en 4,5% net iets beter dan de totale nijverheid. In de periode '93-'95 echter, blijven deze 2 laatste sectoren onder het gemiddelde van de nijverheid (7,2% en 2,6% tegenover 10,5%). Maar "Spellen..." noteert gemiddeld voor die twee jaren -31,7%. Ook de netto-werelduitvoer is voor de 3 productgroepen klein en ongunstig d.w.z. : zero voor "Overige industrie" en alleen "Panelen van hout" noteert een positief saldo dat lichtjes toeneemt tot 8 miljard in 1995. Blijft dus de mogelijke verklaring dat er in die sectoren nog goede niches zijn.

2. PRODUCTGROEPEN MET INVOERDRUK UIT DELOKALISATIELANDEN

In tabel 99 worden de 12 sectoren opgenomen die, alhoewel minder dan de productgroepen uit de vorige paragraaf, volgens de analyse van de buitenlandse handel toch nog invoerdruk ondergaan vanuit de delokalisatiezones.

TABEL 99 Netto jobcreatie of destructie van productgroepen met invoerdruk uit delokalisatielanden

NACE-CLIO		Netto	
		1994	1995
374 -	Uurwerken	-9	45
260 -	Synthetische vezels	-143	-1 039
341 -	Elektrische kabels	30	-115
361 -	Schepen	- 405	-1 380
246 -	Slijpmiddelen	-5	-5
492 -	Muziekinstrumenten	-2	- 10
313 -	Metaalproducten (2de bewerking)	431	361
316 -	Werktuigen	-1 678	-1 627
456 -	Bont	-104	-9
463 -	Constructies van hout	17	34
465 -	Artikelen van hout	- 63	-58
466 -	Kurk, vlechtwerk	6	12
Totaal		-1 925	-3 791

Volgende vaststellingen kunnen worden gemaakt :

1. In totaal is, hoewel in mindere mate dan bij de vorige 17 productgroepen, ook hier de netto invloed op de werkgelegenheid negatief, met afgerond een destructie van 1 900 arbeidsplaatsen in 1994 en van 3 800 in 1995.
2. Drie sectoren blijken hoofdzakelijk getroffen te worden :
 - a. Werktuigen en afgewerkte metaalproducten (een groepering van 15 NACE-BEL codes);
 - b. Schepen en vaartuigen;
 - c. Synthetische vezels (spinnen en bewerken).
3. Een kleine positieve jobcreatie noteert men bij de volgende 3 productgroepen:
 - a. Metaalproducten verkregen door verdere bewerking van metalen;
 - b. Constructies van hout, timmerhout;
 - c. Kurk, vlechtwerk.

Ligt de verklaring voor die positieve jobcreatie bij de laatste drie productgroepen bij de werelduitvoer van de BLEU ?

Deze 3 productgroepen noteerden in de periode 1985-1992 een gemiddeld jaarlijkse toename van de werelduitvoer die groter was dan die voor de totale nijverheid, op "Kurk, vlechtwerk" na (respectievelijk 13,3%, 7,9%, 3,5% t.o.v. 3,7% voor de nijverheid).

In de recente periode 1993-1995 noteren ze alle 3 sterkere groeicijfers dan de totale uitvoer van de nijverheid (respectievelijk 14,2%, 21,2% en 19,4% tegenover 10,5%). Daartegenover staat dat de 3 productgroepen, algemeen genomen,

een negatieve handelsbalans noteren en de netto uitvoer bijgevolg geen bijdrage levert tot de toegevoegde waarde.

De kleine jobcreatie moet bijgevolg ook hier eerder toegeschreven worden aan positieve ontwikkelingen binnen subproductgroepen.

3. PRODUCTGROEPEN MET EEN STERKE UITVOER NAAR DELOKALISATIELANDEN

In deze paragraaf wordt nagegaan hoe de werkgelegenheid verloopt in 1994 en 1995 bij productgroepen die een sterke uitvoerpositie hebben naar delokalisatielanden. Zoals in een vroeger hoofdstuk werd aangetoond, noteert men 31 productgroepen die, over de periode 1986-1995, aan een dubbel criterium terzake voldoen¹³. Om die 31 sectoren nog te reduceren, voegen we er het extra criterium aan toe dat aan de criteria moet voldaan zijn in 1994 en 1995 tegelijk. Dit herleidt het aantal productgroepen tot 15. Daarbovenop dienden nog eens twee groepen in de "Chemie" en de 4 groepen in "Werktuigen" samengevoegd te worden omwille van codevergelijkbaarheid. In totaal komt men aldus tot 11 productgroepen die een sterke uitvoerprestatie neerzetten. Van die 11 wordt in tabel 100 de netto jobcreatie vermeld.

TABEL 100 **Netto jobcreatie of destructie van productgroepen met sterke uitvoer naar delokalisatielanden**

NACE-CLIO	Netto	
	1994	1995
330 - Kantoormachines en computers	0	- 45
257 - Farmaceutische producten	- 45	577
371 - Wetensch. en techn. instrumenten	- 416	16
252+256 - Chemische basisproducten	- 542	- 20
255 - Verf, vernis, drukinkt	- 101	- 60
342 - Elektromotoren, schakelinrichtingen	- 315	- 130
322+323+327+324 - Werktuigen en machines (textiel, voeding, hout)	- 346	- 202
328 - Drijfwerk en alg. machines	- 536	854
312 - Smeden, persen, poedermetallurgie	- 32	- 138
422 - Dierenvoeding	- 31	- 96
456 - Bont	- 104	- 9
Totaal	- 2 468	747

Men stelt het volgende vast :

13. De 2 criteria zijn :
 1. productgroepen waarvan de uitvoer van de BLEU naar de delokalisatielanden t.o.v. de totale uitvoer naar die landen groter en stijgend is dan dezelfde verhouding voor de nijverheid; en
 2. de netto-uitvoer met die landen positief is en toeneemt.

- a. Zeer opvallend is de per saldo negatieve ontwikkeling van de arbeidsplaatsen in 1994 en de slechts zeer kleine stijging in 1995, een stijging die dan nog hoofdzakelijk te wijten is aan slechts 2 productgroepen : “Vervaardiging van farmaceutische producten” en de detailgroep “Vervaardiging van uitrusting voor koeltechniek en klimaatregeling voor niet-huishoudelijk gebruik”. Het merendeel van de productgroepen vertoont echter ook in 1995 een negatief saldo. Dit wijst erop dat zelfs een sterke uitvoerprestatie naar delokalisatielanden niet garant staat voor netto-jobcreatie in de betrokken nijverheidstak. Over het eventueel positief effect op arbeidsplaatsen in andere nijverheidstakken of in de dienstensector kunnen we alleen maar gissen en ons steunen op bijvoorbeeld de toename van de arbeidsplaatsen in de sector van “Adviezen aan bedrijven” en van de “Groothandel in machines”. Dit laatste komt aan bod in volgende paragraaf.
- b. Van de 11 productgroepen met een sterke uitvoerprestatie naar delokalisatielanden is er slechts 1 - een vrij kleine sector - met name de “Bontnijverheid” die ook onderhevig is aan invoerconcurrentie (zie tabel 99).

D. Is er tewerkstellingsverschuiving van productie naar handel ?

De elementen uit de vorige paragrafen wekten de indruk dat het verdwijnen van arbeidsplaatsen in de nijverheid zou kunnen gepaard gaan met een toename in de diensten en meer bepaald in de handel. Delokalisatie kan de vermindering van werkgelegenheid in productie tot gevolg hebben, maar zou, ten gevolge van een toegenomen in- en uitvoer, kunnen leiden tot een toename van arbeidsplaatsen in diensten en handelssectoren. In de delokalisatiestudie van 1994 was dienaangaande het concrete voorbeeld van de diamantsector treffend.

We gaan na of de destructie van jobs in bepaalde industrietakken heeft geleid tot een creatie van arbeidsplaatsen in de overeenstemmende sectoren van handelsbemiddeling en groothandel. Met andere diensten zoals bijvoorbeeld die van banken, verzekeringen, reisagentschappen en advies aan bedrijven is de band met het product niet te leggen en kan de relatie met arbeidsplaatsen niet direct worden gelegd.

In de onderstaande tabel 101 worden enkele sectoren van handelsbemiddeling en groothandel geselecteerd (NACE-BEL 4 cijfers) met hun netto creaties van arbeidsplaatsen in 1994 en 1995. De handelssectoren :

- met een (a) stemmen min of meer overeen met de productiesectoren van tabel 98 (met sterke invoerdruk uit delokalisatielanden)
- met een (b) stemmen min of meer overeen met de sectoren van tabel 99 (met invoerdruk uit delokalisatielanden). Het waren vrijwel allemaal bedrijfstakken met een netto destructie van arbeidsplaatsen.

TABEL 101 **Netto jobcreatie of destructie en in de handel**

NACE-BEL	Netto	
	1994	1995
<i>Handelsbemiddeling in</i>		
5114 - Machines ^b	50	86
5115 - Meubels, huishoudart., ijzerwaren ^a	38	31
5116 - Textiel, kleding, schoeisel, lederart. ^a	- 15	4
5117 - Voeding- en genotsmiddelen ^a	9	13
5118 - Gespecialiseerd in overige goederen n.e.g. (omvat ook fietsen)	- 120	- 190
Totaal	- 38	- 56
<i>Groothandel in</i>		
5141 - Textiel	9	- 37
5142 - Kleding en schoeisel ^a	122	31
5143 - Elektrische huishoudapparaten ^a	15	- 19
5147 - Consumenten artikelen (Meubels, huishoud- apparaten, lederwaren, horloges, ...)	- 108	- 173
5161 - Gereedschapswerktuigen ^b	4	11
Totaal	+ 42	- 187

a. Komen deels voor in tabel 98.

b. Komen deels voor in tabel 99.

Wat onmiddellijk opvalt in tabel 101 is dat er in totaal ook in deze sectoren een netto destructie van arbeidsplaatsen is (met een heel klein positief saldo in '94). Enkele sectoren vertonen een klein positief saldo.

Als de hypothese dat we in België voor bepaalde producten in plaats van producenten, handelaars geworden zijn juist is, dan blijkt evenwel dat die verschuiving alleszins niet geleid heeft tot meer arbeidsplaatsen. Om dit meer concreet te illustreren nemen we het voorbeeld van de schoenproductie waarvan men weet dat ze in België grotendeels verdwenen is, terwijl de in- en uitvoer is toegenomen¹⁴. Veel schoenen worden in China gekocht en deels opnieuw uitgevoerd. In tabel 102 wordt de werkgelegenheidsvernietiging van die sector (samen met die van kleding omwille van de vergelijkbaarheid) vergeleken met de creatie van arbeidsplaatsen in de handelsbemiddeling en de groothandel van schoenen en kleding. Er is een zeer kleine toename waar te nemen, maar die valt in het niet in vergelijking met de jobdestructie in de productie.

14. Tussen '90 en '93 is de invoer van schoeisel (in paren) toegenomen met 7,3% gemiddeld jaarlijks en de uitvoer met 44,1% . (Bron : Statistisch Jaaroverzicht Febic). De dit jaar opgelegde invoerheffing zou daarin verandering kunnen brengen en de sector opnieuw treffen.

TABEL 102 **Vergelijking netto jobcreatie en -destructie in productie en handel van schoenen en kleding**

	Netto creatie	
	1994	1995
Tabel 98- Productie van kleding en toebehoren	- 2 779	- 2 357
Productie van schoeisel	- 102	- 97
Tabel 101- Handelsbemiddeling textiel, kledij, schoeisel, ...	- 15	+ 4
Groothandel kleding en schoeisel	+ 122	+ 31

Een ander voorbeeld, dat van “Gereedschapswerktuigen”, geeft hetzelfde beeld in tabel 103.

TABEL 103 **Vergelijking netto jobcreatie en -destructie in productie en handel in gereedschapswerktuigen**

	Netto creatie	
	1994	1995
Tabel 99- Productie van gereedschapswerktuigen	- 1 678	- 1 627
Tabel 102-Groothandel in gereedschapswerktuigen	+ 4	+ 11

De hypothese van een indirect positief effect van delokalisatie op de handelssectoren, lijkt dus niet gewettigd. Er moet echter aan toegevoegd worden dat hier geen rekening kon worden gehouden met een time-lag ! Het effect kan immers reeds voorbij zijn. Dit neemt niet weg dat de netto tewerkstelling in de productie blijft dalen terwijl die in de handel van die goederen, niet - of nauwelijks - toeneemt. In de meest belangrijke handelssectoren, met name “Handelsbemiddeling gespecialiseerd in overige goederen” (o.m. fietsen) en “Groothandel in consumentenartikelen (o.m. meubels, horloges, sieraden, papierwaren, sportartikelen, fietsen, spellen, reisartikelen, ...) is de destructie groter dan de creatie, hetgeen de hypothese verder ontkracht.

E. Netto jobcreatie en -destructie in hoogtechnologische sectoren

Uit de OESO lijst van 1995 met hoogtechnologische producten¹⁵ pikken we die sectoren uit die gemakkelijk met een 3-digit NACE-BEL code zijn te vereenzelvigen; “Scheikunde”, “Wapens” en “Niet-elektrische machines” werden om die reden niet opgenomen. De hieronder onderzochte 6 sectoren bieden evenwel een goed beeld van de hoogtechnologische productgroepen.

Creëren zij arbeidsplaatsen ?

15. OECD, Directorate for Science, Technology and industry, “Classification of high-technology products and industries”, oct. 95.

Tabel 104 geeft in totaal voor de genoemde sectoren een verschillend beeld voor 1994 en 1995. In het eerste jaar noteert men overal een jobdestructie en in het tweede jaar een jobcreatie.

TABEL 104 **Netto jobcreatie of destructie in enkele hoogtechnologische sectoren**

NACE-BEL		Netto	
		1994	1995
353	- Lucht- en ruimtevoertuigen	- 347	- 40
300	- Kantoormachines en computers	- 57	- 119
322-323	- Elektronica, communicatie	- 416	- 336
244	- Farmaceutische producten	- 176	+ 638
331 t. m. 334	- Wetenschappelijke instrumenten	- 379	+ 390
321	- Elektronische machines	- 541	+ 654
	Totaal	- 1 916	+ 1 187

Zelfs als men rekening houdt met het feit dat de helft van de beschouwde sectoren in 1995 per saldo jobs creëren, lijken zelfs de hoogtechnologische sectoren in ons land niet bepaald arbeidscreatoren te zijn. Waar moet aan toegevoegd worden dat het natuurlijk slechts om 2 jaren gaat.

Toch loopt deze bevinding parallel met die van de UNCTAD waar die in een recente studie stelt : “While employment losses are clearly concentrated in low-skill sectors, employment gains have not been the preserve of high-skill sectors ... employment fell considerably also in several “high-skill” industries in some countries ... Differences in sectoral behavior point to the importance of country-specific factors as well as to shifting international competitiveness in particular sectors”¹⁶.

In de delokalisatiestudie van 1994, zoals trouwens in andere studies, werd er de aandacht op gevestigd dat investeren in nieuwe technologische producten een must was om uit de situatie van een verouderde sectorale structuur te geraken en om competitief te blijven in de internationale economie. Het blijkt nu dat dit voor de werkgelegenheid niet onmiddellijk en altijd positieve effecten oplevert in ons land. Dienaangaande moeten toch volgende twee randbemerkingen worden gemaakt :

1. de nieuwe lijst van hoogtechnologische producten van de OESO omvat alleen hoogtechnologische producten, geen productieprocessen. Een voorbeeld moge dit illustreren : in de klassieke kledingnijverheid worden hoogtechnologische CAD-CAM machines aangewend, maar statistisch wordt de kledingnijverheid niet bij de hoogtechnologische sectoren gerekend.
2. de cijfers over de bruto creatie en destructie van arbeidsplaatsen lopen slechts over de jaren 1994 en 1995; dit was onvoldoende om een inzicht te krijgen in een evolutie die niet over 2 jaar kan worden gemeten. Het voorliggende cijfermateriaal licht dan ook slechts een tipje van de sluier op.

16. UNCTAD : “Trade and development report, 1995”, p. 141.

F. Conclusies

Er kunnen nogal wat verschillen in ontwikkeling worden vastgesteld tussen de twee beschouwde jaren 1994 en 1995, zeker als men sectorale details analyseert. Zo evolueert bij wijze van voorbeeld de netto creatie van arbeidsplaatsen bij enkele hoogtechnologische productgroepen en bij de groepen met een sterke uitvoer naar delokalisatielanden van een negatief saldo in 1994 naar een positief saldo van jobcreatie in '95. Globaal kunnen we alleen maar veronderstellen dat de in 1994 optrekkende conjunctuur met een time-lag tussen de herneming van de uitvoer en de tewerkstelling, daarvoor een verklaring biedt. Andere detailverschuivingen tussen 1994 en 1995 zijn niet meteen verklaarbaar.

Als men die beperking voor ogen houdt, kunnen toch enkele voorzichtige conclusies uit de analyse worden gedistilleerd.

1. Algemeen

- Er worden per saldo, op basis van de LATG-data per bedrijf, nog steeds meer arbeidsplaatsen gecreëerd dan er worden vernietigd; maar de netto creatie komt van diensten. De bruto creatie van jobs bij de diensten ligt 3 maal hoger dan bij de nijverheid.
- Alles bij elkaar is de grootte van de netto creaties en destructies in de productgroepen van de privé-sector in de nijverheid nog vrij klein in absolute totale jaarcijfers. Ze bedraagt maximaal 2.600 jobs in de meest getroffen sector van de overige kleding. Sommige "kleinere" sectoren worden relatief, d.i. in percentage van hun totale tewerkstelling, daarentegen vrij sterk getroffen.
- Het netto verlies van arbeidsplaatsen in de nijverheid komt in de eerste plaats voort uit het verlies aan arbeidsplaatsen in de bestaande ondernemingen.
- In de nijverheid is er, in 1994 en 1995, ook een netto verlies aan arbeidsplaatsen bij de nieuwe ondernemingen minus de verdwenen bedrijven.

2. Belangrijkste productgroepen

- Zowel bij de bestaande ondernemingen als bij de nieuwe minus de verdwenen bedrijven, zijn er meer productgroepen die meer dan 10% arbeidsplaatsen verliezen, dan er zijn die meer dan 10% winnen.
- Bij de nijverheid moet de sector van de "Overige kleding" - die werkkledij, bovenkleding, onderkleding, sportkledij, hoeden en accessoires omvat - in 1994 en 1995 het grootste verlies aan arbeidsplaatsen incasseren. Dit zowel in absolute cijfers als in percentage van de tewerkstelling in de sector. Die vaststelling geldt zowel voor de bestaande ondernemingen afzonderlijk als voor het geheel van bestaande, nieuwe en verdwenen ondernemingen. Voor de "Kleding" bedraagt in 1995 de jobdestructie in alle ondernemingen -2347 en in de bestaande ondernemingen alleen -1733.
- Sommige "kleinere" productgroepen zoals "Scheepsbouw", "Vervaardiging van buizen" en "Vervaardiging van tabaksproducten" noteren grote destructies in percentage van de tewerkstelling.

3. Productgroepen met invoerdruk uit delokalisatielanden

- Het netto verlies aan arbeidsplaatsen bij sectoren die blootgesteld zijn aan invoerdruk (totaal tabel 98 en 99) is in 1995 groter dan het totale netto verlies voor de nijverheid.
- Van de 29 productgroepen die invoerdruk ondergaan uit delokalisatielanden zijn er enkele die sterk getroffen worden op het stuk van werkgelegenheid. We noemen "Kleding", "Meubels", "Werktuigen", "Schepen" en "Synthetische

vezels". Anderen zoals "Bewerking en spinnen van vezels" en "Breigoed" worden in mindere mate getroffen.

- Als de netto jobcreatie per productgroep uitgesplitst wordt in een component met bedrijven die jobs creëren en een andere component met bedrijven die jobs vernietigen, dan blijkt dat opnieuw "Kleding", maar ook de "Meubels", "Buizen" en "Tabaksproducten" belangrijke destructies ondergaan.
 - Van 3 productgroepen die ook een sterke invoerdruk ondergaan, met name "Spellen en sportartikelen", "Overige industrie" (omvat o.m. : pennen, kindwagens, paraplu's, ritssluitingen, aanstekers, schommels, linoleum, kunstbloemen, feestartikelen, ...) en "Panelen en platen van hout" noteert men eigenaardig genoeg positieve saldi inzake werkgelegenheid. Vandaar de vraag of de jobcreatie in de productgroepen niet te wijten is aan een toename van de uitvoer. Met de weinige gegevens waarover we beschikken moet daar voorlopig negatief op worden geantwoord. De netto jobcreaties in die productgroepen zijn waarschijnlijk te wijten aan de sterke positie van enkele producten binnen de groep zelf.
4. Productgroepen met een sterke uitvoer naar delocalisatielanden
- Elf productgroepen die een sterke uitvoerprestatie neerzetten naar delocalisatielanden blijken merendeels een netto destructie van arbeidsplaatsen te vertonen. Die gunstige uitvoerpositie is bijgevolg blijkbaar onvoldoende om jobs te creëren.
5. Verschuiving van productie naar handel
- Als de hypothese juist mocht zijn dat we in België in bepaalde bedrijfstakken, in plaats van producenten handelaars geworden zijn, dan blijkt uit de cijfers voor 1994 en 1995 dat die verschuiving niet direct tot meer arbeidsplaatsen leidt.
6. Hoogtechnologische productgroepen.
- Hoogtechnologische sectoren blijken in ons land niet bepaald sectoren te zijn waar veel arbeidsplaatsen worden gecreëerd.

Tot slot moet gewezen worden op volgende elementen :

1. Gezien de LATG-gegevens omtrent de arbeidsplaatsen beperkt zijn tot 1994 en 1995 moeten al deze conclusies zeer voorzichtig beoordeeld worden. Time-lags kunnen het beeld vertekenen. Zo is het best denkbaar dat de reductie van arbeidsplaatsen door Delocalisatie of toelevering de eventueel daaruit voortvloeiende toename van in- en uitvoer met enkele jaren voorafgaat.
2. Er kunnen ook indirecte tewerkstellingseffecten van Delocalisatie optreden via andere dienstensectoren dan groothandel of handelsbemiddeling zoals diensten van banken, verzekeringen, reisbureaus. Het effect daarvan is niet uit deze cijfers te halen.
3. Mondialisering, globalisatie en Delocalisatie zijn slechts een deel van het verhaal. Uit de cijfers blijkt in zekere mate dat andere elementen een rol spelen. De jobdestructie in de hoogtechnologische sectoren zou er bijvoorbeeld kunnen op wijzen dat ons land te weinig investeert in "innovatie", of dat de hoge loonkost een rol speelt¹⁷. Maar in deze hoogtechnologische productgroepen, zowel als bij de andere producten, spelen alle vraag- en aanbodfactoren een

17. Bij de motieven van delocalisatie werd aangetoond dat de loonkost over het algemeen geen zeer grote rol speelt, maar hier zou kunnen dat men bespaart op arbeidskrachten zonder dat er van delocalisatie sprake is.

rol bij de creatie en destructie van arbeidsplaatsen.

Het is niet alleen de netto uitvoer, de loonkost en de innovatie die verantwoordelijk zijn, ook investeringen, intermediaire- en consumptievraag zijn belangrijke determinanten naast andere zoals beschikbare ruimte en overheidsbeleid.

In de toekomst, als er over meer jaren gegevens zullen beschikbaar zijn en als in de statistieken de correctie voor fusies gemaakt is, kunnen econometrische relaties onderzocht worden.

Na de correctie voor fusies kan uit de gegevens het onderscheid tussen nieuwe en verdwenen bedrijven onderzocht worden tezamen met hun grootteklasse. Het zal dan mogelijk zijn na te gaan of de Belgische multinationale maatschappijen via de mondialisering al dan niet een groter positief effect hebben op de werkgelegenheid en of hun globalisatiestrategie al dan niet tot meer jobdestructie aanleiding geeft. Het Federaal Planbureau hoopt dit onderzoek te koppelen met de resultaten van de enquête die terzake werd beëindigd in het kader van het onderzoekscontract dat de overheid haar, tezamen met de UCL en de KUL, heeft opgedragen.

6

Synthese

In dit boek werd de mondialisering van onze economie en de delokalisatie van de Belgische ondernemingen noodzakelijkerwijze benaderd vanuit verschillende bronnen. Noodzakelijkerwijze, omdat er geen statistieken voorhanden zijn die alle gevolgen vatten van de mondialisering van de economie, de globalisatiestrategie van de MNO's, de Delokalisatie en onderaanneming van ondernemingen.

De hier gebruikte bronnen zijn merendeels dezelfde als diegene die gebruikt werden in onze studie van 1994. Ze werden aangepast, verbeterd en vervolledigd. We beschikken bijgevolg over meer en betere gegevens. In zoverre zelfs dat daardoor op bepaalde punten de vergelijking met de vorige studie niet altijd zinvol is.

Het is allicht nuttig de aangeboorde bronnen in herinnering te brengen. Het betreft statistieken, gegevens en databanken over :

- buitenlandse handel;
- directe investeringen in het buitenland;
- maakloon;
- investeringen van het buitenland in België;
- filialen van Belgische ondernemingen in het buitenland;
- filialen in België van buitenlandse maatschappijen;
- twee enquêtes, via Belgische diplomatieke posten, over motieven en gevolgen van vestiging in het buitenland;
- een enquête bij de drie vakbonden over de binding tussen collectief ontslag en delokalisatie;
- jobcreatie en -destructie.

In deze synthese worden uit de verschillende hoofdstukken van de actualisatie-studie, elementen samengebracht en geconfronteerd om er de belangrijkste vaststellingen en tendensen uit te halen. Die rode draad leek het meest zinvol om volgen aan de hand van volgende concrete vragen :

- A. Volgt ons land het spoor van globalisatie en mondialisering ?
- B. Naar welke landen richten zich de Belgische ondernemers ?
- C. Welke sectoren zijn betrokken bij de mondialisering ?
- D. Wat zijn de motieven voor vestiging in het buitenland ?
- E. In welke gevallen gaat het om enge Delokalisatie, om expansie of diversificatie?
- F. Wat zijn de gevolgen in het gastland en in België ?
- G. Hoe staat het met de keerzijde van de medaille : filialen in België van buitenlandse moedermaatschappijen ?
- H. Wat weten wij van de toelevering en het maakloon ?

In de mate van het mogelijke werd de nadruk gelegd op de recente ontwikkelingen om na te gaan of de situatie zich heeft gewijzigd in vergelijking met de publicatie van 1994.

A. Volgt ons land het spoor van globalisatie en mondialisering ?

De termen “globalisatie” en “mondialisering” worden hier bewust gelijktijdig gebruikt omdat het onderscheid in de literatuur ook niet heel duidelijk is. Engelstaligen gebruiken de term “globalisatie” terwijl franstaligen het eerder hebben over “mondialisering”. In feite wijst “globalisatie” meer naar de strategie die door de MNO’s wordt gevoerd om hun activiteiten optimaal over de wereld te spreiden.

Hoe het ook zij, in een recent OESO-rapport¹ wordt de term “globalisatie” omschreven als “*grensoverschrijdende activiteiten die ondernemingen verrichten om hun ontwikkeling, productie, bevoorrading, marketing en financiële activiteiten te organiseren*”. Het OESO-rapport voegt eraan toe dat globalisatie nieuwe internationale stromen creëert inzake directe investeringen in het buitenland, buitenlandse handel en samenwerkingsakkoorden.

Vermits twee belangrijke cijferbronnen van dit actualisatierapport precies die directe investeringen en de buitenlandse handel zijn waar de OESO het over heeft, leek het interessant als algemeen referentiekader, na te gaan of ons land de tendensen volgt die zich momenteel op wereldniveau ontwikkelen. Over de derde stroom waarnaar de OESO refereert, met name de samenwerkingsakkoorden, zijn in ons land geen gegevens beschikbaar.

1. DE DIRECTE INVESTERINGEN IN HET BUITENLAND

Uitgaande van de internationale statistieken van de UNCTAD² omtrent de directe investeringsstromen, kan volgende eenvoudige synthese-tabel worden gemaakt.

1. OECD : “Globalisation of Industry. Overview and sector reports, 1996”, pag. 14.
 2. UNCTAD : “World Investment Report, 1996”.

We willen daarmee nagaan of ons land de trend van de wereldinvesteringen in het buitenland volgt en of onze positie vergelijkbaar is met buurland Nederland. Daarnaast vergelijken we die uitvoerstromen met de in Azië en Centraal- en Oost Europa binnenstromende investeringen.

TABEL 105 Directe investeringen in het buitenland (DIB)³

	gemiddelde 1984-1989 = 100	1990	1993	1995	Groei 1993-1995 (berekend op US \$)
<i>Uitstromend</i> (naar de wereld) van :					
BLEU	100	246	191	220	14,9%
Nederland	100	218	155	176	13,7%
EU	100	212	146	211	44,6%
Wereld	100	198	185	261	41,0%
<i>Instromend</i> (van de wereld) in					
Zuid-, Oost- en Zuid-Oost-Azië	100	201	472	660	40,0%
Centraal- en Oost-Europa	100	508	932	2050	120,0%

Bron : UNCTAD, World Investment report 1996.

Uit deze tabel blijkt dat de directe investeringen in het buitenland in de jaren 1990 merkelijk hoger lagen dan in de periode 1984-1989 en dat 1993 een jaar van inzinking was.

Recent, over de periode 1993-1995, blijft de BLEU achterop, zowel op de uitgaande investeringen van de EU (periode tijdens dewelke Duitsland opmerkelijke investeringen in het buitenland heeft verricht) als op die van de wereld. Maar al bij al levert de BLEU, in die periode 1993 - 1995, een met Nederland vergelijkbare inspanning.

In 1995 - maar één jaar zegt natuurlijk weinig - lijkt de BLEU zijn achterstand te willen inhalen. We realiseren dat jaar een groei van de investeringen (DIB) van 44%, terwijl de wereld 41% groei van uitstromende investeringen noteert. Maar met die 44% doen we het ook beter dan de EU die in 1995 slechts 31% noteert, mede door een negatieve ontwikkeling dat jaar in Frankrijk.

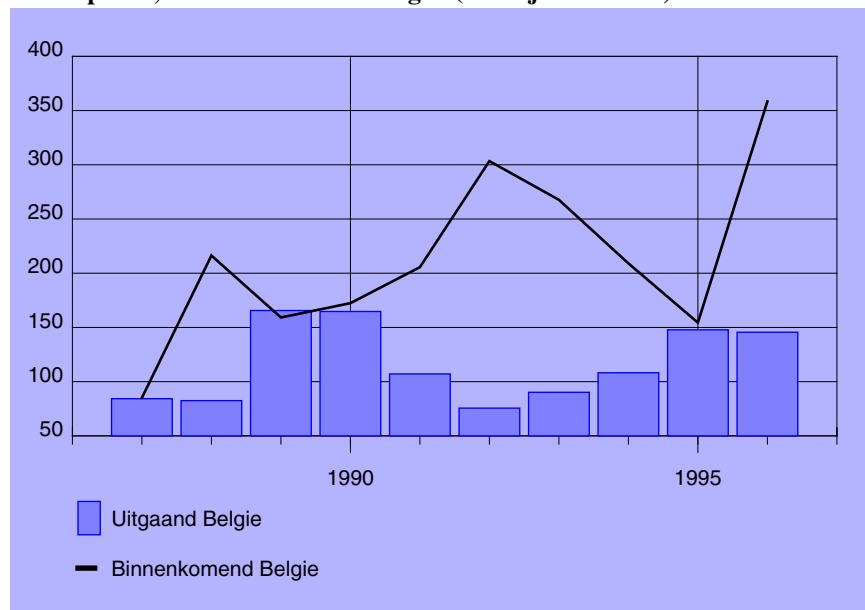
Hoe het ook zij, als we kijken naar de actuele groeipolen van de wereld dan blijken de Aziatische landen en meer nog de Centraal en Oost-Europese landen, vooral in de periode 1993 - 1995, een sterk toenemende investeringsstroom te ontvangen. Onze totale investeringsstroom naar het buitenland houdt zeker geen gelijke tred met de investeringsstroom die recent naar Azië en Centraal- en Oost-Europa is gegaan.

3. De evolutie is niet helemaal vergelijkbaar met die in het betreffende hoofdstuk van deze studie omdat men het hier heeft over de BLEU en over investeringen inclusief desinvesteringen en leningen.

Als we dan meer in detail gaan en alleen de Belgische cijfers (zonder Luxemburg) van nabij bekijken en tegelijk ook de “leningen” en de “desinvesteringen” uitsluiten, zoals in het betreffende hoofdstuk van deze studie is gebeurd, dan wordt de vorige algemene ontwikkeling bevestigd. In onderstaande figuur 1 wordt dan ook duidelijk onderstreept dat de uitgaande investeringen in 1995, met een bedrag van 148 mld BEF, ongeveer op hun niveau van 1990 staan ⁴. De recente cijfers voor 1996, die niet tijdig konden worden opgenomen in het boek, wijzen op een lichte daling van onze bruto investeringen in het buitenland. De opleving wordt dus blijkbaar niet doorgezet.

FIGUUR 1

Participaties, creaties en uitbreidingen (in miljarden BEF)

Hier moet onmiddellijk aan toegevoegd worden dat ons land, door de jaren heen, altijd meer bruto investeringen heeft aangetrokken dan wijzelf investeren in het buitenland. Dat saldo is het grootst in 1992: de binnenstromende bruto investeringen zijn dat jaar viermaal groter dan de buitenstromende. Die klim van de investeringen naar 1992 toe is waarschijnlijk te wijten aan het effect van de gemeenschappelijke markt, waardoor talrijke buitenlandse ondernemingen een centrale plaats zochten op die markt. Vanaf 1992 zijn die investeringen gedaald tot in 1995 een bijna “break-even” punt werd bereikt. In 1996 schieten die buitenlandse investeringen in ons land evenwel opnieuw tot een nog nooit bereikte hoogte. De verklaring hiervoor ligt voor de helft bij twee grote buitenlandse investeringen; één in de dienstensector en één door de privatisering van Belgacom. Voor de andere helft ligt de oorzaak bij een hele reeks van kleine participaties. We vestigen er de aandacht op dat de vermelde cijfers bruto zijn en geen desinvesteringen omvatten: één van die grote investeringen was het gevolg van een desinvestering waarvan het kapitaal opnieuw in een andere onderneming werd geïnvesteerd. De desinvesteringen noteerden trouwens in 1996 een recordbedrag van 102 miljard. De lezer die informatie wil over de netto stromen waarbij rekening gehouden wordt met de desinvesteringen, verwijzen we naar hoofdstuk II.B waar in tabel 12 de saldi vermeld worden. Voor 1995 gaat het bij “participaties, creaties en uitbreidingen”, dus zonder rekening te houden met de leningen, om een kapitaalvoer in België van 78 miljard.

4. De investeringen < 10% werden in deze Belgische cijfers (en bij de UNCTAD) niet meegerekend.

2. DE BUITENLANDSE HANDEL

In het algemeen kan men stellen dat de BLEU de expansie van de werelduitvoer van dichtbij volgt (zie tabel 106 hieronder). In 1995 komt de BLEU op de tiende plaats van exportlanden vlak na Hongkong en vóór China.

TABEL 106 **Groei goederenuitvoer (in US\$)**

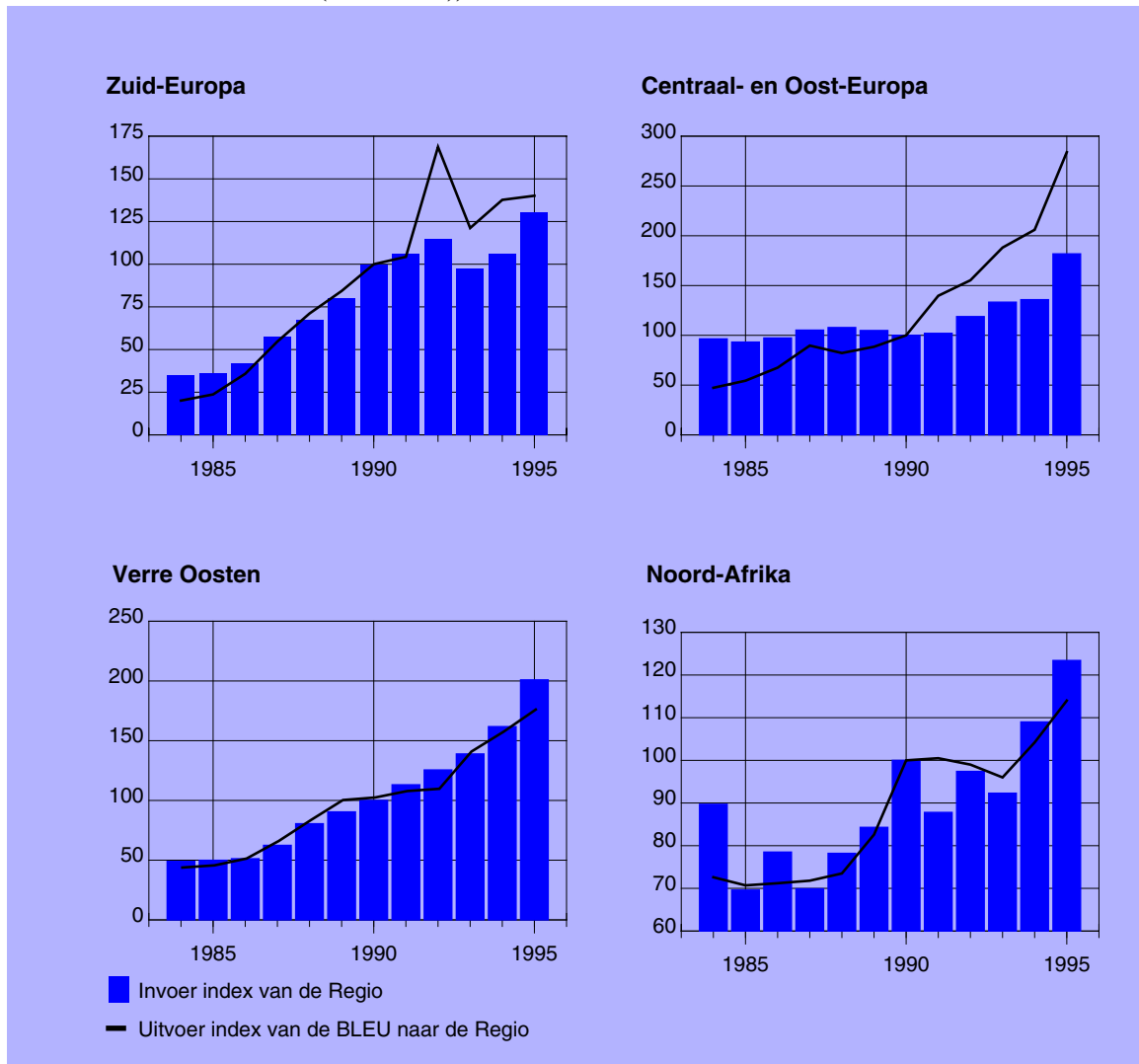
	1990-1995 (gemiddeld jaarlijks)	1993-1994	1994-1995
Werelduitvoer	7,9%	13,0%	19,0%
Uitvoer BLEU	7,4%	13,3%	22,6%

Bron : OMC "Rapport annuel 1996"

Met de volgende vier grafieken gaan we na of onze BLEU-uitvoer van goederen naar de vier beschouwde Delokalisatiezones gelijke tred houdt met de invoer van die zones.

FIGUUR 2

Vergelijking van de goederen**invoer** van de vier - door ons gedefinieerde - delokalisatiezones met de goederen**uitvoer** van de BLEU naar die zones⁵ (1990 = 100)

Hieruit blijkt dat de BLEU-uitvoer het over het algemeen niet zo slecht doet op die markten. Als we de twee grote potentiële markten bekijken, die van het Verre Oosten en die van Centraal- en Oost-Europa dan blijkt uit de grafiek duidelijk dat we recent wat achterop blijven op de markt van het Verre Oosten maar dat we het zeer goed doen in Centraal- en Oost-Europa waar onze uitvoer sterker groeit dan de invoer van die zone. In Zuid-Europa doen we het ook goed maar die gunstige ontwikkeling lijkt te gaan afzwakken. In Noord-Afrika volgt onze uitvoer naar die zone ongeveer de invoerschommelingen.

5. (In US\$. en indexen 1990 = 100)
 Bron : voor de invoerzones : OMC, "Rapport annuel 1996".
 Bron : voor de uitvoer van de BLEU naar de zones : INR/NBB.

B. Naar welke landen richten zich de Belgische ondernemers

1. ALGEMENE VASTSTELLINGEN

Verschillende bronnen kunnen hiervoor met elkaar worden vergeleken : twee algemene en twee specifieke. De twee algemene bronnen zijn de hiervoor genoemde gegevens over investeringen in het buitenland en over de buitenlandse handel. De twee specifieke bronnen zijn de gegevens omtrent de vestigingen van Belgische filialen in het buitenland en de gegevens omtrent collectieve ontslagen in Belgische ondernemingen. Als die collectieve ontslagen gepaard gaan met delokalisatie - voor 19% van de gevallen is dat zo - dan weten we via een enquête bij de drie vakbonden, naar welke landen dit gaat.

TABEL 107 **Belangrijkheid van de EU als land vanbestemming**
(in % van totaal)

Statistische bron	1986 - 1987 ^a	1993	1995
Directe investeringen	79%	80%	67% ^b
Export van de BLEU (naar West-Europa)	80%	78%	77%
Belgische filialen in het buitenland	69 % ^c	63 % ^c	
Collectief ontslag (met transfer van activiteit)		59 % ^d	

- 1986 voor de uitvoer; 1987 voor de investeringen.
- Dit lagere cijfer is te wijten aan belangrijke investeringen in de NAFTA die het aandeel van West-Europa verminderen.
- Vóór 1993 en bijkomend vanaf 1993 (de gevallen waarbij het jaartal onbekend is (11%) niet meegerekend).
- Periode 1990 - 1995.

Alle bronnen bevestigen dat onze ondernemers zich in 60 tot 80% van de gevallen richten naar West-Europese gastlanden.

Zelfs ingeval van collectief ontslag gepaard gaande met delokalisatie, gebeurt die herlocatie meestal in West-Europa. Uit de gegevens van de DIB blijkt bovendien dat binnen West-Europa, onze vier buurlanden een aandeel van ruim 2/3 innemen⁶. Als men nog dieper graaft dan stelt men vast, zowel in de cijfers van de DIB als bij de filialen van Belgische moedermaatschappijen, dat Frankrijk constant met 1/4 van de EU⁷, nog altijd het belangrijkste land van vestiging is voor de Belgische ondernemers.

Uit deze cijfers kan men in zekere mate afleiden - maar we komen daar later op terug bij de motieven van delokalisatie - dat de Belgische bedrijven ons land niet in de eerste plaats ontvluchten om zich te vestigen in lageloonlanden. Dat het aandeel van de vier zones die bekend staan als delokalisatielanden zeer klein is, blijkt uit de gegevens van onderstaande tabel.

6. 73% in 1993 en 63% in 1995 (zie ook voetnota b. bij tabel 107).

7. De investeringen in 1993 en 1995. Het aantal gevonden filialen in Frankrijk bedraagt 22% van die in de EU.

TABEL 108 Belangrijkheid van de vier delocalisatiezones als gastland

Statistische bron	1986 - 1987 ^a	1993	1995
Directe investeringen	3,9%	7,3%	5,7%
Export (nijverheidsproducten)	7,0%	10,8%	11,5%
Belgische filialen in het buitenland	17 % ^b	24 % ^b	
Collectief ontslag met delocalisatie		19 % ^c	

a. 1986 voor de uitvoer; 1987 voor de investeringen.

b. Vóór 1993 en bijkomend vanaf 1993 (diegenen waarvan het jaartal onbekend is (11%) niet meegerekend).

c. Periode 1990 - 1995.

Uit de tabel valt op te maken dat onze investeringen in die landen een klein percentage van onze totale investeringen in het buitenland vertegenwoordigen. Dit bevestigt de algemene vaststelling die hiervoor werd gedaan. De uitvoer van nijverheidsproducten naar die vier zones is ook vrij bescheiden (490 mld op een totaal bedrag van 4 243 mld in 1995 of 11,5%) maar vertoont toch een tendens om toe te nemen. Hierop wordt later meer in detail teruggekomen. Het percentage van het aantal Belgische filialen in de vier zones van delocalisatie gepaard gaande met collectief ontslag in België, ligt met 19% wat hoger. Het aantal filialen krijgt met 24% nog meer gewicht en dat lijkt bovendien toe te nemen. Toch moet die 24% gerelativeerd worden. Als men immers rekening houdt met het feit dat in die filialen slechts voor 29% productie-investeringen zitten en voor het merendeel diensten zoals groothandel, zakelijke en financiële diensten, dan kan men alleen maar vaststellen dat we ons in hoofdzaak vastklampen aan West-Europa.

Na deze algemene vaststellingen zullen bepaalde bronnen meer in detail worden toegelicht.

2. DIRECTE INVESTERINGEN IN HET BUITENLAND (DIB)

Voor de detailanalyse van de directe investeringen in het buitenland werd in deze studie afgestapt van de internationale definitie van DIB omdat ze leningen omvat die de cijfers van de BLEU opblazen omwille van de financiële verrichtingen van de coördinatiecentra. Die definitie werd hiervoor alleen gebruikt voor een internationale vergelijking. Wat volgt beperkt zich tot de bruto investeringscijfers (dus exclusief desinvesteringen) van uitsluitend participaties, creaties en uitbreidingen waarbij geen rekening wordt gehouden met participaties kleiner dan 10%.

Zoals hiervoor reeds gezegd, gaan onze meeste investeringen naar de landen van de Europese Unie (gemiddeld 77% sinds 1992). De NAFTA-landen komen op de tweede plaats, maar hun belang neemt af (behoudens in 1995 door grote investeringen in Canada en in de Verenigde Staten). Sinds 1993 is Centraal- en Oost-Europa de derde belangrijkste geografische zone.

Van al onze investeringen die niet naar geïndustrialiseerde landen gaan, zijn thans 70% bestemd voor Centraal en Oost-Europa. Onze investeringen in het Verre Oosten met zijn 14 groeipoollanden blijven daarentegen zeer klein en schommelen slechts rond de 1 mld per jaar.⁸

8. De directe investeringen in het buitenland worden via betalingen geregistreerd. Dit kan aanleiding geven tot een vertekening : als een Belgische onderneming bijvoorbeeld participeert in een filiaal in Duitsland van een Amerikaanse moeder, dan registreert de betaling aan Amerika als het ware een participatie in Amerika.

Binnen de EU ontvangen onze buurlanden in 1995 niet minder dan 95% van onze directe investeringen. Frankrijk komt daarbij altijd op de eerste plaats. Vermeldenswaard is verder nog dat de vier Zuid-Europese landen (Italië werd hier toegevoegd aan de Delokalisatiezone) en ook Ierland tot in 1992 steeds meer investeringen aantrokken maar dat die trend zich niet doorzet. De sinds 1992 sterk dalende investeringstrend in Ierland is daarbij opmerkelijk. Dit toont aan dat bepaalde Delokalisaties van vestigingen in België die naar Ierland gaan en in de pers veel aandacht krijgen, niet mogen veralgemeend worden. Voor zover deze cijfers over Ierland betrouwbaar zijn natuurlijk want het is bijvoorbeeld verwonderlijk dat volgens de UNCTAD de totale investeringsstroom, die Ierland binnenkomt, sinds jaren ongeveer constant rond hetzelfde kleine bedrag schommelt. Het is evenwel niet ondenkbaar dat Belgische investeringen in Ierland gebeuren via dochterbedrijven in Nederland.

Onze investeringen in Centraal- en Oost-Europa zijn sinds 1993 sterk toegenomen maar blijven al bij al toch bescheiden met 5,2 mld in 1995. De drie belangrijkste landen daarvan (samen 90% van de Belgische DIB in de regio) zijn Polen, Tsjechië en Hongarije met sinds 1992 elk hun eigen piekjaar : Hongarije met een recordbedrag van 4,3 mld in 1995 (vooral door een elektriciteitscentrale); Polen met 2,1 mld in 1993 en Tsjechië met 1,3 mld in 1994. In het Verre Oosten zijn de laatste jaren Hongkong en Zuid-Korea de belangrijkste gastlanden, gevolgd door China met, voor dat laatste land, van jaar tot jaar wisselende belangrijkheid. Op de nieuwe potentiële markten zoals Indië en Vietnam zijn onze investeringen spijtig genoeg onbetekenend. Dit alles bevestigt dat we de wereltrend van toenemende investeringen en aanwezigheid in de groeipolen niet volgen. We komen verder op onze aanwezigheid in die landen terug bij de bespreking van onze filialen in het buitenland.

3. BUITENLANDSE HANDEL

De meeste aandacht zal worden besteed aan onze *invoer* en vooral aan deze uit delokalisatiezones. In het kader van delokalisatie is immers vooral die concurrerende invoer belangrijk omdat die mogelijk in de plaats kan komen van productie in België.

Vooraf toch nog een woord over de *uitvoer* teneinde het onderlinge belang van de zones aan te tonen.

We konden reeds vaststellen in de 4 grafieken van figuur 2 dat onze goederenuitvoer het niet zo slecht doet op de markten van de 4 beschouwde delokalisatiezones. Dit wordt bevestigd door de detailgegevens over de uitvoer van nijverheidsproducten die deels zijn opgenomen in onderstaande tabel.

TABEL 109 BLEU export naar delocalisatiezones

	Uitvoeraandelen in %				Gemiddeld jaarlijkse groei in %		
	1986	1992	1994	1995	1986-1992	1993-1994	1994-1995
Verre Oosten	2,2	2,6	3,7	3,8	6,9	17,5	12,4
Zuid-Europa	2,5	4,5	4,8	4,6	15,6	12,2	2,0
Oost-Europa	1,2	1,4	1,7	2,2	7,0	9,7	41,7
Noord-Afrika	1,1	0,9	0,9	0,9	0,3	7,1	10,9
Subtotaal	7,0	9,3	11,0	11,5	9,6	13,1	12,2

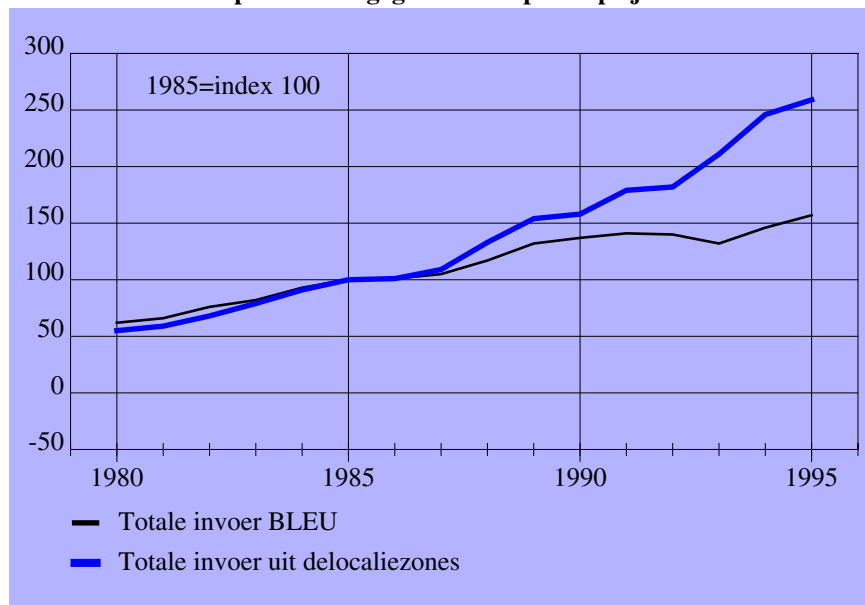
De BLEU uitvoer van de be- en verwerkende nijverheid naar de 4 zones vertoont een stijgende tendens : in 1980 was hij goed voor 6,6% van de uitvoer, in 1995 is hij opgelopen tot 11,5%. Waar Zuid-Europa in de periode 1986 - 1992 nog de belangrijkste afzetmarkt was van de vier zones, is dit nu nog alleen maar in absolute cijfers het geval maar niet meer in termen van groei. De groeipercentages van Oost-Europa nemen het sterkst toe; sterker nog dan die van het Verre Oosten dat in absolute cijfers belangrijker blijft.

Omtrent de *invoer* van de producten van de be- en verwerkende nijverheid met de vier zones kan vastgesteld worden dat die niet de omvang aanneemt die blijkbaar wordt gevreesd. Het aandeel van de invoer uit de zones in de totale invoer bedraagt slechts 7,6% in 1995.

Dit aandeel vertoont wel een lichte tendens om toe te nemen en de groei ervan over de twee jaren 1994 en 1995 is groter dan de groei van de totale invoer (10,8% tegenover 9,0% gemiddeld jaarlijks). Die groei is ook groter dan die van West-Europa (9,2%), Nafta (7,1%) en Japan (2,0%). Onderstaande grafiek illustreert die snellere invoerstijging uit de zones.

FIGUUR 3

Ontwikkeling in indexen van de BLEU-invoer van producten van de be- en verwerkende nijverheid uit de 4 delocalisatiezones
Indexen berekend op basis van gegevens in lopende prijzen

Voor de vier zones is de invoer uit het Verre Oosten het grootst (zie onderstaande tabel) maar toch al bij al bescheiden met een aandeel dat slechts iets hoger ligt dan 3 mld. In termen van groei wordt duidelijk dat dit belang afneemt terwijl dat van Oost-Europa geleidelijk toeneemt.

TABEL 110 BLEU invoer uit delocalisatiezones

	Invoeraandelen in %				Gemiddeld jaarlijkse groei in %		
	1986	1992	1994	1995	1986-1992	1993-1994	1994-1995
Verre Oosten	1,7	2,3	3,5	3,2	11,0	10,7	-2,6
Zuid-Europa	1,8	2,3	2,5	2,5	10,1	12,3	6,6
Oost-Europa	0,7	0,9	1,3	1,5	10,9	49,8	21,8
Noord-Afrika	0,4	0,4	0,5	0,5	7,8	16,2	10,3
Subtotaal	4,6	6,0	7,8	7,6	10,4	16,7	5,2

Belangrijk is dat ons *handelssaldo* met de vier zones positief is en toeneemt.

In 1995 bedroeg dat saldo 220 mld wat neerkomt op 1/3 van het totale saldo van de be- en verwerkende nijverheid. De toename van dat saldo de laatste twee jaar is vooral te wijten aan het saldo met de vier zones. Daar waar het saldo met West-Europa terugloopt (van 94% van het totaal in 1980 naar 62% in 1995) is het saldo van het Verre Oosten sinds 1992 vier maal groter geworden en dat van Oost-Europa drie maal groter.

4. BELGISCHE FILIALEN IN HET BUITENLAND

Via diverse bronnen en met de hulp van onze diplomatieke posten kon een bestand van 9204 filialen in het buitenland van Belgische bedrijven worden samengesteld.

De onderstaande tabel met de spreiding van die filialen over de vier delokalisatiezones, bevestigt de reeds gedane vaststelling : de recent toenemende interesse van onze ondernemers voor Oost-Europa, de tanende belangstelling voor Zuid-Europa en het stagneren van het Verre Oosten.

TABEL 111 Aantal filialen volgens Delokalisatiezone en vestigingsjaar

	Aantal filialen	Vóór 1993	Bijkomend vanaf 1993	Geen informatie over jaartal
Zuid-Europa	494	313	135	46
Centraal Europa	720	182	291	247
Verre Oosten	542	219	233	90
Noord-Afrika	210	116	61	33
Subtotaal	1966	830	720	416
Algemeen totaal	9204	4991	2950	1263
%	21%	17%	24%	

Als we meer in detail gaan kijken, (zie onderstaande tabel), dan kunnen we alleen maar opnieuw constateren, dat we op de ontluikende grote potentiële markten, met een grote bevolking, weinig aanwezig zijn : het verschil tussen Azië en Centraal Europa is opvallend.

TABEL 112 Aantal Belgische filialen

	AZIE		CENTRAAL-EUROPA		
	Aantal Belgische filialen	Bevolking 1995 (mio)	Aantal Belgische filialen	Bevolking 1995 (mio)	
China	88	1211	Polen	218	39
Indië	63	929	Tsjechië	204	10
Vietnam	35	72	Hongarije	136	10

5. COLLECTIEF ONTSLAG VERBONDEN MET DELOKALISATIE

Uit de enquête die bij de vakbonden werd gehouden, resulteert dat er 157 aanvragen voor collectief ontslag waren met een Delokalisatie (19% van de ontvangen antwoorden).

Ook uit deze informatiebron blijkt - maar nu gaat het over enge Delokalisaties waardoor het gezichtsveld, in vergelijking met hiervoor, tot een onderdeel wordt beperkt - dat onze bedrijven in de eerste plaats naar de buurlanden gaan (50%) waar Frankrijk de eerste plaats inneemt en Centraal- en Oost-Europa 15% met vrijwel uitsluitend industriële vestigingen. Italië, Portugal en Spanje volgen met 11% met ook bijna uitsluitend industriële Delokalisaties.

C. Welke sectoren zijn in hoofdzaak betrokken ?

Onder “betrokken sectoren” worden productgroepen bedoeld die, hoewel op één of andere manier gevoelig zijn voor de mondialisatie, daarom niet noodzakelijk in relatie moeten gebracht worden met delocalisatie. Omdat we ook vestigingen in het buitenland onder de loep nemen, benaderen we ook de sectoren langs verschillende kanten. Het is echter totaal onmogelijk de zowat 100 beschouwde productgroepen in deze synthese te overlopen. De lezer die geïnteresseerd is in bepaalde sectoren verwijzen we naar de hoofdstukken van het boek. Uit de verschillende benaderingen nemen we het belangrijkste en gaan op zoek naar gemeenschappelijke trefpunten.

De bronnen voor de sectoren zijn beperkter omdat bij de directe investeringen in het buitenland geen sectorale gegevens beschikbaar waren op het ogenblik dat dit boek werd geschreven. Voor het jaar 1996 zijn die data wel voorhanden maar ze konden niet tijdig meer worden geanalyseerd. Hieronder overlopen we de drie bronnen. We beginnen bij de filialen in het buitenland en de collectieve ontslagen omdat daar het onderscheid te maken is tussen dienstverlening en productie, om te eindigen bij de buitenlandse handel met de 4 bestudeerde Delocalisatiezones.

We eindigen deze paragraaf met een synthese-tabel over gevoelige sectoren waarin ook de werkgelegenheid werd opgenomen.

1. BELGISCHE VESTIGINGEN IN HET BUITENLAND

Van de 9204 bekende filialen is voor 73% de sector gekend en voor 84% van die laatste is het vestigingsjaar bekend. In de onderstaande tabel wordt de procentuele verdeling naar vestigingsjaar opgenomen en wordt het onderscheid gemaakt tussen diensten en productie.

TABEL 113 Verdeling van de vestigingen in het buitenland naar sector en jaar van vestiging

	Aantal	%	Vóór 1993	Bijkomend vanaf 1993
Diensten	4428	65%	61%	39%
Productie	1977	29%	69%	31%
Overige	372	6%	67%	33%
Totaal	6777	100%	63%	37%

De diensten vormen met 65% het overwicht van het aantal filialen in het buitenland. Het gaat vooral om groothandel, zakelijke dienstverlening en financiële instellingen. Bij de filialen die produceren komt de chemische nijverheid op de eerste plaats gevolgd door niet-metaalhoudende minerale producten en voeding. De kledingnijverheid omvat 8% en de textiel 6% van het aantal productiefilialen.

Ongeveer 2/3 van de vestigingen bestond vóór 1993. Bij de productiefilialen zijn er relatief iets meer filialen gevestigd vóór die datum dan bij de diensten.

Het percentage van het aantal Belgische naamloze vennootschappen dat filialen heeft in het buitenland is klein : 8,7% bij de industrie en 2,8% bij de diensten. Dit heeft te maken met het feit dat onze bedrijven overwegend KMO zijn. Het percentage stijgt naarmate de grootteklasse stijgt. Zo hebben 66% van de Belgische

NV's met meer dan 1000 werknemers een filiaal in het buitenland; die van de grootteklasse 250 tot 1000 : 44%; die van 20 tot 250 werknemers nog slechts 11% en die percentages dalen tot 1,7% bij de bedrijven met minder dan 5 werknemers.

Bij collectief ontslag gepaard gaande met Delokalisatie ligt de verhouding tussen diensten en productie anders. Het aantal werknemers dat getroffen wordt zit, over de periode 1990-1995, voor 14% in de diensten en voor 86% in de nijverheid. Dit is ook logisch : filialen worden in het buitenland ook opgericht om aan expansie te doen. In geval van collectief ontslag met Delokalisatie gaan de meeste arbeidsplaatsen verloren in de industrie omdat de twee hoofdredenen - maar daarover later meer - de loonkost en de herstructurering/mondialisering zijn; redenen die in mindere mate een rol spelen bij de diensten en bij mondiale expansie.

Bij de industrie zijn ingeval van collectief ontslag vooral volgende bedrijfstakken getroffen (meer dan 1000 werknemers over de periode 1990-1995) : machines en apparaten⁹, elektrische en elektronische apparaten, chemie, kleding en bont, voeding en dranken. Bij de diensten zijn het vooral de groothandel en de zakelijke dienstverlening (2 sectoren die we hiervoor al aantreffen bij de filialen). De kleinhandel voegt zich daarbij.

2. BUITENLANDSE HANDEL

a. *Concurrerende invoer*

Er werden 2 criteria gehanteerd om de bedreigende invoer uit de vier beschouwde delokalisatiezones te benaderen :

1. een invoerpercentage per productgroep uit de zones dat groter is dan dat van de totale nijverheid en bovendien toeneemt en
2. een handelssaldo van de productgroep met de zones dat verslecht.

Van de 101 beschouwde productgroepen werden er op die manier 36 geselecteerd die bedreigd zijn. Die 36 vertegenwoordigen in 1995 iets meer dan de helft van de totale invoer (57%) van de nijverheid uit de 4 zones.

Een eerste vaststelling die moet gemaakt worden, is dat het aantal bedreigde sectoren met de jaren toeneemt : in 1986 waren het er 25; in 1992 al 29 en nu in 1994 - 1995 zijn het er 36. In de onderstaande tabel worden de belangrijkste bedreigde productgroepen naar belangrijkheid opgenomen.

9. In deze zeer grote bedrijfstak gaat het vooral om afsluitkranen, landbouwtractoren, machines voor delfstofwinning en bouw, wapens en munitie.

TABEL 114 Meest bedreigde invoerproductgroepen

Bedrijfstak	Aantal bedreigde productgroepen in het totaal aantal van de bedrijfstak	Belangrijkste productgroepen	Mld invoer uit de 4 zones in 1995
Textiel, kleding, leder, schoeisel	8 op 11	1. Kleding	24.6
		2. Breigoed	13.5
		3. Garens	9.8
		4. Schoenen	6.2
Elektronische en telecom.-apparaten	1 op 2	1. Elektronische apparaten, radio, TV,... ^a	11.2
Metaalproducten	2 op 6	1. Gereedschap	6.9
Rubber, Plastiek	1 op 3	1. Rubber	5.5
Voeding, dranken	4 op 19	1. Oliën, vetten	4.6
		2. Groenten - fruitconserven	4.2
Synthetische en kunstvezels	1 op 1		3.4
Hout, meubels	6 op 7	1. Meubels	3.3
		2. Gezaagd, geschaafd ... hout	2.4
		3. Fineer-, triplex-... platen	2.2
Elektrisch materiaal	3 op 5	1. Draad en Kabels	7.0
		2. Lampen, verlichtingsartikelen	2.6
		3. Huish., elektr. apparaten	2.1
Niet metaalhoudende mineralen	3 op 8	1. Keramische producten	2.7
Instrumenten	2 op 4	1. Optische instr., fotoapparaten	1.6
		2. Urwerken	1.1
Overige	3 op 3	1. Speelgoed, sportartikelen	6.1
Totaal	36		

a. Slechts in 1994.

De belangrijkste bedreigde productgroepen zijn dus in afnemende orde van belangrijkheid (boven de 5 mld) :

- kleding
- breigoed
- garens

- elektronische-, telecom-, radio- en TV-apparaten
- draad en kabels
- gereedschappen
- schoeisel
- speelgoed, sportartikelen
- rubberartikelen.

Een en ander komt duidelijk tot uiting in de volgende tabel waar de meest in het oog springende bedrijfstakken werden in opgenomen waarvan de invoer uit de zones groter is dan de 7,6% gemiddeld van de be- en verwerkende nijverheid in 1995, en die een negatief handelssaldo vertonen met de zones.

TABEL 115 Aandeel invoer uit de 4 zones in verhouding tot de totale invoer van de productgroep

	1980	1995
Kleding en toebehoren	12%	31%
Speelgoed, sportartikelen	16%	29%
Schoenen, pantoffels	9%	25%
Oliën, vetten	7%	18%
Lampen, verlichting	5%	22%
Artikelen in rubber	5%	14%
Keramische producten	4%	14%
Gereedschappen en eindproducten in metaal	4%	9%
Kunstvezels	1%	12%
<i>Komen vooral opzetten :</i>		
Optische instrumenten	1%	8%
Huishoudelijke elektrische apparaten	2%	8%
Auto-toebehoren	2%	4%

De stijgingen zijn opmerkelijk maar dit betekent niet dat men reeds mag besluiten dat de invoerdreiging aanleiding heeft gegeven tot, of veroorzaakt werd door, delokalisatie. Wat hiervoor tot nog toe vermeld werd over de filialen in het buitenland laat niet toe een band te leggen tussen toegenomen invoer en aanwezigheid van filialen in het buitenland, laat staan van gedelocaliseerde ondernemingen. Verderop in deze synthese, bij de bespreking van de delokalisatie-enquête die werd uitgevoerd door sommige diplomatieke posten en bij de bespreking van de gevolgen voor de werkgelegenheid zullen bepaalde van de reeds genoemde sectoren toch telkens opnieuw opduiken. Nog vermeldenswaard in dit verband is dat 29 sterk bedreigde productgroepen van de 36 zich situeren bij de producten met gemiddeld zwakke tot zeer zwakke R&D-intensiteit. de groep van de zeer zwakke R&D-intensiteit vertegenwoordigt 38% van de invoer uit de zones.

Sectoren met sterke R&D zoals bijvoorbeeld vliegtuigen, computers, telecommunicatie-apparaten, farmacie en auto's, behoren niet tot sectoren met invoerdreiging (behalve elektronische- radio- en TV-apparaten in 1994).

b. De binding tussen bedreigde invoer en zones van herkomst

We vermelden per delokalisatiezone de belangrijkste bedreigde invoerproductgroepen die vooral uit die zone komen.

1. Verre Oosten :

Deze zone spant de kroon met 29 productgroepen van 36 bedreigde. Het gaat vooral om :

- instrumenten;
- elektronische apparaten, radio, TV, ...;
- spellen en sportartikelen;
- textiel, kleding;
- hout en meubelen;
- huishoudelijke elektrische apparaten;
- lampen, verlichtingsartikelen;

en sinds 1994 ook :

- elektrische installaties;
- rubber, plastic;
- metaalproducten;
- voeding, tabak.

2. Zuid-Europa

Vooraf :

- kunstmatige en synthetische vezels;
- natuursteen en overige niet metaalhoudende producten.
- keramische producten.

Het verliest zijn eerste plaats in elektrische kabels ten voordele van het Verre Oosten dat nu op hetzelfde niveau komt.

3. Noord-Afrika

Vooraf kleding en toebehoren maar het gewicht daarvan neemt af. Sinds 1994 : overige chemische basisproducten.

4. Centraal-Europa

Komt slechts voor één productgroep op de eerste plaats :

- conserven, fruit- en groentensappen.

Maar volgende productgroepen komen opzetten uit deze regio :

- elektronische apparatuur, radio, TV,...;
- draad en elektrische kabels;
- lampen, verlichtingsartikelen;
- gereedschappen en eindproducten van metaal;
- kleding en breigoed;
- schoenen;
- hout, meubels en houtwaren;
- rubberartikelen.

c. De uitvoer van de bedreigende invoerproducten

Het is opvallend dat de helft van de 36 kwetsbare invoerproductgroepen toch geen slechte uitvoerresultaten behalen. Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat bepaalde gespecialiseerde producten binnen de productgroep tot een groeiniche behoren. Waarschijnlijk is de intra-productgroep-trade daar ook een stuk verantwoordelijk voor maar daar zijn in ons land nog geen gegevens over beschikbaar. Het is ook mogelijk dat er uitgevoerd wordt om in het buitenland een bewerking te ondergaan. In dit verband is het bijvoorbeeld tekenend dat de meest bedreigde sector, met name de kleding, toch nog voor 2,7 mld uitvoert naar de Delokalisatiezones zelf.

Het belang van de R&D-intensiteit, dat hiervoor reeds werd aangehaald, blijkt ook hier. De 7 productgroepen die behoren tot de sectoren met zeer sterke en gemiddeld sterke R&D-intensiteit dragen voor 60% bij tot het positieve uitvoersaldo met de delokalisatiezones. Van de 15 blootgestelde groepen die de meest slechte uitvoerresultaten halen, zijn er trouwens 14 die behoren tot de categorie met zwakke R&D.

d. Samenvatting

Tot slot presenteren we hieronder een tabel waarin de “gevoelige” productgroepen van de nijverheid zijn opgenomen naargelang de gebruikte bronnen.

In kolom 1 van de tabel staan de belangrijkste productgroepen die invoergevoelig zijn en in kolom 2 de sectoren die aan delokalisatie met afbouw in België deden. De overeenstemming tussen beide kolommen is vrij groot. In de derde kolom worden de belangrijkste groepen opgenomen die in 1994 en/of 1995 jobdestructies hebben geleden. Het gaat vaak om dezelfde productgroepen. Die werkgelegenheid wordt verder in deze synthese nog afzonderlijk besproken. De vierde kolom met sectoren die veel filialen in het buitenland hebben, wijst in de eerste plaats naar sectoren die aan expansie doen waardoor de band met de andere kolommen minder sterk is. Toch stelt men ook hier vast dat bepaalde productgroepen opnieuw voorkomen.

TABEL 116 Gevoelige productgroepen van de nijverheid naargelang de bron ¹⁰

	Belangrijkste invoer-gevoelige (zie tabel 113 synthese)		Enge delokalisatie Belangrijkste delokalisaties met collectief ontslag (zie tabel 84 hoofdstuk IV, C.)		Belangrijkste jobde-structies in 1994 en/of 1995 (zie tabellen 93, 94, 95, 97 hoofdstuk V)		Meeste filialen in het buitenland (volgens activiteit in gastland) (uit tabel 38 hoofdstuk III. A., deze met meer dan 50 filialen)
1	Kleding, Breigoed, Bont	4	Kleding, Bont	1 11	Kleding en toebeho- ren Bont, Breigoed	5	Kleding, bont
3	Textielvezels	6	Textiel	6 8 13	Textielvezels Overig textiel (tapijt, ...) Huishoudlinnen	6	Textiel
4	Schoeisel, lederart.	13	Schoeisel, lederart.	14	Schoeisel, lederart.		
2	Elektronische appa- raten, radio, TV,... Lampen, Verlichting Huish.elekt. appa- raten Draad, kabels	2 {	Elektronische appa- raten, radio, TV,... Elektrische appa- raten	9 15 16	Elektronica, commu- nicatie Lampen, Verlichting, Huish. elekt. appa- raten	11	Elektrische appa- raten
8	Gereedschap	1 9 10	Mach., appar., werk- tuigen ^a Metaalproducten Metallurgie	7 12	Metallurgie Buizen	8 9 4	Mach., appar., werk- tuigen ^b Metaalproducten Metallurgie

10. De cijfers vóór de sector geven een rangorde van relatieve belangrijkheid (1 = belangrijkste).

	Belangrijkste invoer-gevoelige (zie tabel 113 synthese)		Enge delokalisatie Belangrijkste delokalisaties met collectief ontslag (zie tabel 84 hoofdstuk IV, C.)		Belangrijkste jobde-structies in 1994 en/of 1995 (zie tabellen 93, 94, 95, 97 hoofdstuk V)		Meeste filialen in het buitenland (volgens activiteit in gastland) (uit tabel 38 hoofdstuk III. A., deze met meer dan 50 filialen)
10	Rubberartikelen	12	Rubberartikelen			7	Rubberartikelen, Kunststoffen
6	Oliën, vetten Groenten, fruit-, visconserven	5	Voeding, Drank	17	Oliën, vetten	3	Voeding, Drank
5	Meubels Panelen, artikelen van hout	17 16	Meubels Panelen, timmerwerk	2	Meubels	10	Meubels
12	Optische instrumenten, uurwerken						
9	Speelgoed, sportartikelen						
		8 14	Papier, karton Uitgeverij, drukkerij				
7	Kunst- en synthetische vezels Overige basischemie	3	Chemie	3	Chemie (basisproducten)	1	Chemie
		11	Tabak	10	Tabak		
13	Transportmiddelen (geen auto)	7	Transportmiddelen (geen auto)	5 4	Scheepsbouw Auto-assemblage		
11	Niet-metaalhoudende minerale producten (vooral keramische)	15	Niet-metaalhoudende minerale producten			2	Niet-metaalhoudende minerale producten

- a. vooral afsluitkranen, landbouwtractoren, machines voor delfstofwinning en bouw, wapens en munitie.
- b. vooral machines voor delfstofwinning en bouw, koeltechniek en klimaatregeling voor industrieel gebruik, hijs-, hef- en transportwerktuigen, drijfwerkelementen, pompen en compressoren, machines voor textiel-, kleding-, leder-, voedings- en genotsmiddeleennijverheid.

Niettegenstaande verschillende nomenclaturen moesten worden gebruikt (NACE-CLIO en NACE-BEL) en het detail van de productgroepen verschillend is, kan toch vastgesteld worden dat volgende groepen delokalisatiegevoelig zijn :

- Kleding, Breigoed, toebehoren, Bont
- Textiel (Vezels, spinnerijproducten, garens, ...)
- Elektronische apparaten, radio, TV,...
- Schoeisel, leder
- Werktuigen, gereedschap, machines
- Metallurgie
- Oliën, vetten, conserven
- Meubels, hout, panelen, ...
- Transportmiddelen (andere dan auto's)
- Niet-metaalhoudende minerale producten

D. Wat zijn de motieven voor vestiging in het buitenland ?

De beweegreden van ondernemers die een activiteit beginnen in het buitenland of die hun activiteit delocaliseren, kan alleen door bevraging worden bekomen. Daarom werden er drie enquêtes uitgevoerd, waarvan twee door onze diplomatieke posten. Daarover moet voorafgaandelijk - ook in deze synthese - iets worden gezegd om de resultaten in hun juiste context te kunnen beoordelen.

1. Er zijn twee enquêtes van onze diplomatieke posten.
 - a. Een eenvoudige enquête waarop de bedrijfsleiders van de filialen in het buitenland of van gedelocaliseerde ondernemingen vrij - er werden hun geen motieven voorgelegd - hun redenen voor hun vestiging konden vermelden;
 - b. Ook een meer uitgebreid enquêteformulier werd via onze Ambassades voorgelegd aan onze filialen in het buitenland. Het verschil met de algemene bevraging is dat de respondenten moesten kiezen uit een aantal door het Planbureau voorgelegde motieven. 214 filialen hebben die gedetailleerde vragenlijst beantwoord. De resultaten van deze uitgebreide enquête, werden toegevoegd aan het filialenbestand. Alles samen bekomen we dat van de 9204 vestigingen in het buitenland er 1219 zijn (13%) waarvan de motieven gekend zijn.
2. In de reeds genoemde enquête van de vakbonden over collectieve ontslagen, werden eveneens motieven voorgelegd waaruit - in zoverre het collectief ontslag gepaard ging met Delokalisatie - kon gekozen worden. Het is de enige bruikbare bron voor de beweegreden van Delokalisatie in de enge zin.

We leggen er de nadruk op dat collectief ontslag slechts van toepassing is op bedrijven met meer dan 20 werknemers en waarbij de ontslagen betrekking hebben op minstens 10% van het personeel. De hier gepresenteerde resultaten zijn bijgevolg niet exhaustief.

1. BELANGRIJKHEID VAN DE DIVERSE MOTIEVEN

a. Algemene vaststelling

Hieronder worden eerst de globale cijfers vermeld over de belangrijkheid van de motieven. In de onderstaande tabel werden de door 1219 vestigingen opgegeven motieven op dezelfde wijze gehergroepeerd als in de studie van 1994. De motieven uit die studie werden aangevuld met de nieuwe gegevens. Het aantal vermeldingen uit de studie van 1994 mag echter niet afgetrokken worden van de huidige cijfers en dan geïnterpreteerd worden als een maat voor bijkomende belangrijkheid van het motief, omdat er recent door allerlei omstandigheden, meer dienstverlenende bedrijven zijn opgenomen in het bestand.

TABEL 117 Motieven voor aanwezigheid in het buitenland

	Studie Federaal Planbureau 1994 Situatie van 1993		Huidige studie Situatie van 1995 ^a	
	Aantal vermeldingen ^b	%	Aantal vermeldingen ^b	%
Marktaanwezigheid	263	30,5	576	33,3
Uitbreiding, expansie	172	20,0	427	24,7
Loonkost, arbeidskrachten	120	13,9	181	10,5
Maatregelen en reglementen overheid gastland	111	12,9	150	8,7
Herstructurering, globalisatie	101	11,7	177	10,2
Grondstoffen, transport	62	7,2	131	7,6
Andere redenen	32	3,7	88	5,1
Totaal aantal vermeldingen ^b	861	100	1730	100

a. De vermeldingen van de vorige studie zijn hierin begrepen op voorwaarde dat de betrokken onderneming nog steeds een filiaal is van de Belgische moeder.

b. aantal vermeldingen = het aantal keren dat het motief vermeld of aangekruist werd voor vestigingen waarvan bekend was of het om een industriële of dienstactiviteit ging.

De belangrijkste conclusie die kan getrokken worden is dat, zelfs met een verdubbeling van het aantal vermeldingen, de rangorde van de motieven dezelfde is gebleven. De huidige situatie doet het gewicht van de belangrijkste motieven "marktaanwezigheid" en "uitbreiding en expansie" nog toenemen. (De hoofdreden daarvan moet gezocht worden in het toegenomen aandeel van dienstverlenende vestigingen in het bestand). Het motief "loonkost en arbeidskrachten (aanwezigheid gekwalificeerd personeel en soepele arbeidsvoorwaarden)" blijft op de derde plaats staan, maar het relatieve belang ervan wordt kleiner ^a.

a. Daarbij komt dat de werkelijke verschuivingen in de percentages groter zijn dan de tabel aangeeft omdat de vermeldingen van de studie van 1994 ook opgenomen zijn in de huidige cijfers.

b. Verschillende motieven voor industrie en diensten

De opdeling diensten/industrie gebeurde op basis van de activiteit van de buitenlandse dochter en niet van de moeder in België. In de sectoren bouw, handel en diensten zitten bijgevolg ook buitenlandse verkoopsagentschappen en vertegenwoordigingen van industriële bedrijven in België. In de groep industrie zitten ook

vestigingen met een industriële activiteit in het buitenland, waarvan de Belgische moeder in ons land enkel nog een handelsactiviteit uitoefent.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de belangrijkste motieven. In het betreffende hoofdstuk in het boek kan men desgewenst meer details vinden.

TABEL 118 Motieven voor de aanwezigheid in het buitenland met onderscheid industrie/diensten (procentuele verdeling van het aantal vermeldingen)

Motieven	Industrie	Diensten
Expansie/Marktaanwezigheid	51%	72%
Globalisatie/Herstructurering	9%	12%
Loonkost	12%	3%
Grondstof/Energie/Transport	9%	2%
Voordelen in gastland	6%	3%
Beperkingen in gastland	2%	1%
Competitieve devaluaties	1%	0%
Milieureglementering in België	1%	0%
Overige	9%	7%
Totaal	100%	100%

Er zijn nogal wat verschillen vast te stellen tussen de motieven voor industriële vestigingen en die voor diensten. Voor de diensten is de “Expansie/marktaanwezigheid” veel belangrijker dan voor de industrie en dat komt ondermeer door het feit dat er nogal wat agentschappen, verkoopskantoren, adviesbureau’s e.d. tussen de vestigingen zitten. Afgezien daarvan blijkt toch ook dat voor de industrie “expansie/marktaanwezigheid” voor meer dan de helft van de gevallen het motief bij uitstek is voor een vestiging in het buitenland. .

Het motief “Globalisatie/Herstructurering” resumeert de detailgegevens over beide beweegredenen. Bij de vestigingen ondergebracht onder de groep herstructurering wordt onder dat begrip vooral een reductie van de productiekost verstaan, waardoor in die groep nogal wat ondernemingen met collectief ontslag zitten. Daardoor speelt dit een grotere rol bij industriële vestigingen dan bij diensten. De positiever klinkende “globalisatie”, waar de nadruk ligt op het verhogen van de globale omzet, is dan weer frequenter aangestipt bij de diensten.

Bij de “loonkost” is het opmerkelijk dat dit argument op de tweede plaats komt bij de industrie, maar bij de diensten veel minder als motief wordt naar voor geschoven. Dit is in overeenstemming met het feit dat bij diensten vooral marktaanwezigheid van belang is en de loonkost in het gastland bijgevolg een veel kleinere rol speelt.

De “voordelen” die in het gastland worden toegekend en hoofdzakelijk slaan op subsidies blijken toch nog, zelfs bij de diensten, een niet te negeren rol te spelen. “Competitieve devaluaties” en “milieureglementering in België” daarentegen wordt, in tegenstelling met wat vaak wordt geopperd, weinig als beweegreden voor vestiging in het buitenland naar voor geschoven.

c. *Verschillende motieven naargelang het gastland*

De motieven zijn niet alleen sterk verschillend tussen industriële vestigingen en diensten, zij zijn ook afhankelijk van de geografische zones. In de onderstaande tabel worden de motieven “marktaanwezigheid” en “loonkost” voor industriële vestigingen in verschillende regio’s opgenomen.

TABEL 119 Motieven “marktaanwezigheid” en “loonkost” naargelang de regio¹¹ voor industriële vestigingen
(Procentueel aandeel van die twee motieven in het geheel van de redenen)

	Marktaanwezigheid	Loonkost
West-Europa	22%	9%
Centraal Europa	13%	22%
Oost-Europa, ex USSR, Turkije	32%	12%
Noord-Afrika	18%	39%
Nafta	42%	1%
Zuid-Oost Azië, Japan, China	38%	16%
Zuid en Midden Amerika	48%	9%

In het algemeen kan men stellen dat bij de industrie de relatieve belangrijkheid van het meest vermelde motief, met name “marktaanwezigheid” toeneemt naarmate de regio rijker en verder verwijderd is van België.

Het motief “loonkost” daarentegen komt vanzelfsprekend meer naar voor in de regio’s die we delokalisatiezones hebben genoemd : Noord-Afrika, Centraal-Europa en het Verre Oosten.

2. MOTIEVEN IN GEVAL VAN “ENGE DELOKALISATIE”

Van de 1218 aanvragen voor collectief ontslag was 13% verbonden met enge Delokalisatie. Daarvan zijn in 141 gevallen de motieven gekend. Het gewicht van deze motieven ligt vanzelfsprekend anders dan bij de tot nu toe vermelde. Hierboven ging het om vestigingen in het buitenland; hier gaat het om vestigingen in het buitenland gepaard gaande met reductie of stopzetting van activiteiten/of werkgelegenheid in België; met andere woorden “enge Delokalisatie”. In de volgende tabel worden de belangrijkste motieven samengevat.

11. Voor de precieze inhoud van de regio’s zie het hoofdstuk “Motieven voor aanwezigheid in het buitenland”.

TABEL 120 **Motieven voor enge delocalisatie**
(periode 1990-1995)

Loonkost	24%
Herstructurering/mondialiseringstrategie	23%
Voordelen in gastland (fiscaal, subsidies)	16%
Concurrentie (verlies, faling, tekort liquiditeit of kap.)	14%
Competitieve devaluaties	5%
Overige	18%
	100%

Bij enge delocalisatie is de “loonkost” het meest belangrijkste motief, maar het verschil met het motief “herstructurering/mondialiseringstrategie” bedraagt slechts 0,5% (de percentages in de tabel werden afgerond). Dit hoeft niet te verwonderen omdat vooral de industrie getroffen wordt (voor 86%) en daarin de bedrijfstakken die al eerder genoemd werden en met veruit in de eerste plaats “Machines en apparaten” (Nace-Bel code 29) met 4.500 getroffen werknemers gevolgd door “Elektrische en elektronische apparaten” met 1940 werknemers (“Machines en apparaten” zijn niet invoergevoelig en leveren goede uitvoerprestaties). Opmerkelijk is ook dat het motief “Voordelen in het gastland” bij enge Delocalisatie aan belang wint in vergelijking met de andere motieven voor aanwezigheid in het buitenland (zie tabel 117).

3. DE LOONKOST

Omdat “loonkost” één van de twee belangrijkste motieven is van “enge delocalisatie” en omdat dit motief dikwijls sterk benadrukt wordt, gaan we er hier meer in detail op in.

Het Bureau of Labor Statistics publiceert regelmatig een vergelijkende statistiek van de loonkost. We nemen hier een aantal landen uit over en zullen dan nagaan of de tendensen overeenstemmen met de gegevens die uit de enquête van onze Ambassades kon worden bekomen.

TABEL 121 Looncompensatiekost¹²

	1990-1995 (Nationale munt) (groei, gemidd. jaarl.)	1995	1996
		(US \$) (USA = 100)	
Duitsland (West)	5,2	185	180
België	4,3	156	147
Nederland	3,1	141	132
Frankrijk	3,1	112	109
Verenigd Koninkrijk	4,1	80	80
Japan	3,7	138	119
Verenigde Staten	2,9	100	100
Hongkong	8,4	28	29
Taiwan	7,9	34	33
Singapore	8,5	42	47
Korea	16,8	43	46
Portugal	8,3	31	-
Spanje	6,5	74	75
Italië	4,8	96	102
Sri Lanka		3	-
Mexico		9	8

Hieruit blijkt dat ons land na Duitsland de tweede plaats inneemt en dat de loonkosten in 1996 in Frankrijk 26% lager zijn dan in ons land en in Engeland zelfs 46%. Wijzigingen in de tijd van de compensatiekost in US \$, worden beïnvloed door wijzigingen in de wisselkoers. Daarom worden in de tabel twee recente jaren in US \$ vermeld. Zo apprecieerde bijvoorbeeld de Belgische frank t.o.v. de \$ in 1995 met 13,4%, terwijl hij in 1996 deprecieerde met 4,8%. Italië daarentegen kende een omgekeerde evolutie. Dit weerspiegelt zich in de cijfers.

Wat eveneens opvalt in de bovenstaande tabel is dat de groei van de inkomens in die zogenaamde lageloonlanden merkkelijk groter is dan in onze contreien. In de gedetailleerde enquête van de diplomatieke posten werd naar de jaarlijkse loonkosten in US\$ gevraagd van 214 vestigingen van Belgische ondernemingen in het buitenland. Er werd tegelijk naar het onderscheid van die kost gevraagd naargelang de kwalificatie van het personeel.

12. US Department of Labor Statistics : "International comparison of hourly compensation costs for production workers in manufacturing 1996". (Report 909).

De hier vermelde "compensatiekost" is niet helemaal hetzelfde als loonkost. Compensatiekost omvat niet de kosten voor aanwerving, training, cafetaria's, medische kosten.

We resumeren het belangrijkste uit de antwoorden en verwijzen de geïnteresseerde lezer voor meer details naar het betreffende hoofdstuk van het boek. De loonkosten voor technici zijn altijd lager dan die voor kaders en ingenieurs, maar de verschillen tussen de twee groepen variëren sterk van land tot land. De loonkosten voor technici in Singapore zijn nagenoeg de helft van die in Zweden; terwijl kaders en ingenieurs meer kosten in Singapore dan in Zweden. De kost van kaders, ingenieurs en technici is het hoogst in Oostenrijk en Nederland (Duitsland, Frankrijk en de VSA zijn niet vertegenwoordigd in de enquête) en zijn het laagst in Afrika en Oost-Europa.

Wat de arbeiders en de bedienden betreft : hun loonkost valt soms terug tot minder dan 1/3 van die van ingenieurs of kaderlid. Bedienden verdienen over het algemeen iets meer dan arbeiders, maar de verschillen zijn vaak niet significant.

De ordening van de landen op basis van de loonkost van arbeiders verschilt met die van de kaders. Zweden, dat bij de kaders op de 7de plaats kwam, komt plots bij de loonkosten voor arbeiders op de 2de plaats. Ook Nederland, Canada, Australië en Oost-Europa hebben relatief hogere loonkosten wat betreft arbeiders.

De jaarlijkse loonkost van een arbeider in de vestigingen in Ierland en Groot-Brittannië is 60% van die in de vestigingen in Nederland. Deze verhouding is een indicatie van het verschil in loonkost met België en bevestigt bijgevolg het verschil in compensatiekost dat gevonden werd in de statistiek van het Bureau of Labor Statistics.

E. In welke gevallen gaat het om “enge delokalisatie”, “expansie” of “diversificatie” ?

Het is nuttig in deze synthese te herhalen dat we vier vormen van mondialisering onderscheiden :

1. *enge delokalisatie* : waarbij activiteit in België wordt overgebracht naar een gastland en waarbij de activiteit en/of de werkgelegenheid in ons land vermindert of stopt;
2. *expansie* : waarbij een Belgische onderneming in een gastland een gelijkaardige activiteit begint (of uitbesteedt) zonder stopzetting of vermindering van activiteit en/of tewerkstelling in ons land;
3. *diversificatie* : waarbij een Belgische onderneming in een gastland een totaal nieuwe activiteit begint of uitbesteedt;
4. *geen Delokalisatie* : als de vestiging in - of de toelevering vanuit - het buitenland noodgedwongen is.

In het hoofdstuk over de definiëring van het begrip “Delokalisatie” is voldoende aangetoond dat er rond deze vormen een grijze zone van onzekerheid hangt waardoor het niet vanzelfsprekend is om filialen in het buitenland in één van deze vier categorieën in te delen.

1. INDELING IN CATEGORIEËN

Van de 9204 filialen die we tellen in de databank BELMOFI (zie bijlage 3), konden er aan 5260 (57%) een delokalisatiecategorie worden toegekend. De antwoorden op de enquêtes die via de Ambassades en de vakbonden werden bekomen en waarvoor we verwijzen naar de betreffende hoofdstukken, waren daarvoor van groot belang.

In onderstaande tabel worden de bekomen percentages naast die van de publicatie van 1994 gezet.

TABEL 122 Aantal filialen in het buitenland volgens de vier delokalisatiecategorïën

	Aantallen		Procentueel aandeel	
	Studie 1994	Huidige situatie	Studie 1994	Huidige situatie
Enge delokalisatie	251	498	18%	10%
Expansie	373	2059	28%	39%
Diversificatie	90	686	7%	13%
Geen delokalisatie	641	2017	47%	38%
Totaal	1355	5260	100	100

De verschillen tussen 1994 en nu zijn vrij belangrijk. Dit is in hoofdzaak te verklaren door het volgende. Na de publicatie van de studie van 1994 is er een negatieve connotatie gegeven aan de enge Delokalisatie, waardoor, als tegenreactie, de resultaten van de nieuwe enquêtes via de diplomatieke posten waarschijnlijk een eerder positief beeld hebben opgeleverd. Bovendien is het gegevensbestand van de filialen sterk toegenomen in dienstensectoren en vooral met filialen van banken en holdings. Vooral de holdings hebben voor gevolg gehad dat de diversificatiecategorie is toegenomen. Ook de geografische spreiding van de filialen is nu enigszins anders dan in de studie van 1994, wat ook, door een verschillend aandeel van industrie en diensten, zijn invloed heeft op de delokalisatiecategorie.

Maar al bij al blijven de conclusies staande. In de eerste plaats dat de filialen in het buitenland vooral opgericht worden hetzij om aan expansie te doen hetzij omdat het noodzakelijk is voor marktaanwezigheid. Telt men beide categorieën samen dan komt men op niet minder dan 77%. De enge delokalisatie blijft algemeen genomen klein, maar we gaan hieronder na of dit voor alle sectoren geldt.

Van de 5260 filialen waarvan de Delokalisatiegraad kon worden bepaald, zijn er 5081 die konden ingedeeld worden in productiefilialen en dienstfilialen. Ze werden procentueel verdeeld in de volgende tabel.

TABEL 123 Verdeling van de delokalisatiecategorïën over industrie en diensten (totaal = 100)

	Industrie	Diensten
Enge delokalisatie	90%	10%
Expansie	56%	44%
Diversificatie	6%	94%
Geen Delokalisatie	15%	85%

Het blijkt dus dat de diensten wel degelijk invloed uitoefenen op de huidige verdeling in categorieën. Het grote aandeel van de industrie bij enge Delokalisatie hoeft niet te verwonderen omdat het gepaard gaat met stopzetting of vermindering van activiteit in ons land. Het grote belang van de diensten bij diversificatie hangt nauw samen met de rol van de holdings. Een Belgische holding die een activiteit

opstart in het buitenland doet per definitie aan diversificatie tenzij er in het buitenland een nieuwe holding wordt opgericht.

2. INDELING NAAR BEDRIJFSTAK

We beperken ons hier tot de be- en verwerkende nijverheid en richten ons in de eerste plaats naar de enge delocalisatie. In de volgende tabel worden de belangrijkste sectoren gerangschikt volgens de belangrijkheid van de sector in die enge delocalisatie en in de kolom daarnaast wordt de belangrijkheid van die enge delocalisatie in de sector zelf aangegeven t.o.v. de 4 categorieën.

TABEL 124 Sectorale belangrijkheid van enge delocalisatie

Sectoren van de be- en verwerkende nijverheid (> 1,5% in kolom 2)	Belangrijkheid van de sector in het totaal aantal gevallen van enge Delocalisatie	Belangrijkheid van de enge delocalisatie in de 4 categorieën per sector
Kleding, Bont	21,4%	89%
Textielproducten	11,8%	43%
Voeding, Drank	9,8%	24%
Meubels, Overige industrieën	9,3%	66%
Machines, apparaten, werktuigen ^a	6,8%	30%
Metaalproducten	5,5%	31%
Audio, video, telecommunicatie-apparaten	5,0%	57%
Elektrische machines en apparaten	4,8%	39%
Metallurgie	4,8%	13%
Leder, Schoeisel	4,3%	65%
Rubber, Kunststoffen	2,8%	11%
Assemblage voertuigen	2,0%	28%
Vervaardiging tabaksproducten	1,5%	50%

- a. In deze zeer grote bedrijfstak gaat het vooral om afsluitkranen, landbouwtractoren, machines voor delfstofwinning en bouw, wapens en munitie.

Uit deze tabel komt duidelijk tot uiting dat de Kleding- en Bontnijverheid van alle sectoren het zwaarst wordt getroffen en dat in deze sector de enge delocalisatie tevens het belangrijkste is van de 4 categorieën. Textielproducten komt op de tweede plaats maar daar moet toch aan toegevoegd worden dat deze productgroep meer gevallen van expansie kent dan gevallen van enge delocalisatie.

Bij andere kleinere sectoren zoals “Leder, Schoeisel” en “Tabaksproducten”, die veel minder gevallen van enge Delocalisatie hebben, stelt men vast dat de enge Delocalisatie de meest voorkomende categorie is. Voor het overige zijn de sectoren met een belangrijk percentage enge Delocalisatie, sectoren waarvan de naam meermaals terugkwam in de verschillende hoofdstukken van het boek.

Bij de sectoren vermeld in de volgende tabel zijn van het aantal filialen in het buitenland er meer dan 60% gevestigd met expansie als motief.

TABEL 125 Belangrijkheid van expansie bij enkele sectoren

Sectoren van de be- en verwerkende nijverheid	Aandeel van het expansie-motief in de 4 delokalisatiecategorieën
Niet-metaalhoudende minerale producten (glas, bakstenen, cement, ...)	81%
Chemie	70%
Metallurgie	69%
Assemblage auto's, onderdelen, ... ^a	69%
Voeding, Drank	68%
Uitgeverijen, Drukkerijen	68%
Medische apparatuur, uurwerken, ...	64%
Metaalproducten	61%

a. Het gaat om slechts 20 vestigingen. De sector telt 8 gevallen van enge delokalisatie.

3. INDELING PER REGIO

De spreiding van de Delokalisatiecategorieën over verschillende landen of regio's, brengt geen wijziging aan de algemene bevinding van hiervoor dat de meeste filialen worden opgericht om aanwezig te zijn of om aan expansie te doen.

Uit de onderstaande tabel (kolom 1) blijkt dat in de meeste landen of regio's de enge delokalisatie schommelt rond het algemene percentage van 10% als men industrie en diensten samenneemt.

In Ierland ligt dit percentage van delokalisatie met afbouw wat hoger en verder maken alleen NAFTA en Tunesië daarop een uitzondering. In de NAFTA-landen is de enge delokalisatie gering omdat de expansie als reden er zo sterk is en bij Tunesië is het net omgekeerd en haalt de enge delokalisatie de bovenhand.

Opvallend is nog dat in de lageloonregio's van Centraal-Europa en Zuid-Oost-Azië, de percentages van categorie 1 weinig verschillen van die van de Europese Unie. Dit bevestigt de vaststelling dat men daar niet in de eerste plaats naartoe gaat omwille van de lage lonen.

Het beeld wordt wel enigszins anders als men alleen rekening houdt met de industriële vestigingen in het buitenland. De percentages daarover staan tussen haakjes vermeld. De enge delokalisatie wordt dan duidelijk belangrijker met percentages van 24 tot 37% maar blijft algemeen ondergeschikt aan de expansiereden.

In Portugal, Ierland en meer nog in Tunesië is de enge delokalisatie het belangrijkste : meer dan de helft van onze industriële vestigingen in die landen zijn gepaard gegaan met afbouw in België.

TABEL 126 Procentuele verdeling van de delokalisatiecategoriën (industrie en diensten) voor enkele regio's en landen voor de filialen waarvoor de categorie gekend is (totaal = 100%). Met indicatie van het percentage van filialen waarvoor het niet gekend is. (De cijfers tussen haakjes slaan op industriële vestigingen).

	Enge delocalistie		Expansie		Diversificatie	Geen Delokalisatie	Geen info over de categorie van delokalisatie	
	1		2				3	4
	Totaal	indus- triële ves- tigingen	Totaal	indus- triële ves- tigingen			Totaal	indus- triële ves- tigingen
Europese Unie	9%	(24%)	40%	(62%)	17%	34%	50%	(13%)
Centraal-Europa	12%	(37%)	36%	(52%)	2%	50%	31%	(12%)
Zuid-Oost-Azië	11%	(31%)	35%	(56%)	3%	51%	17%	(15%)
NAFTA	3%	(6%)	60%	(84%)	9%	28%	30%	(8%)
Portugal	19%	(52%)	43%	(42%)	8%	30%	33%	(11%)
Ierland	22%	(62%)	21%	(38%)	49%	8%	16%	(0%)
Tunesië	59%	(78%)	7%	(5%)	0%	34%	38%	(45%)

F. Wat zijn de gevolgen in het gastland en in België ?

De gevolgen voor vestiging *in het buitenland* kunnen alleen maar worden bekomen door bevraging. De gedetailleerde enquête via onze Ambassades, besproken in hoofdstuk IV. B., was daarop afgestemd. Ondanks het beperkt aantal respondenten kon toch voldoende informatie worden bekomen om te antwoorden op volgende vragen :

- wat is de relatieve belangrijkheid van de tewerkstelling en de kwalificatie ervan in onze vestigingen in het buitenland;
- werden in die vestigingen al dan niet technologische producten gemaakt of technologische processen gebruikt;
- voor welke afzetmarkten wordt er gewerkt;
- in welke mate wordt de winst naar België getransfereerd.

De gevolgen van vestiging of delokalisatie *voor België* betreffen vooral de invoer, de uitvoer en de werkgelegenheid. De invoer en de uitvoer werden al eerder in deze synthese besproken. Daaruit bleek ondermeer dat onze handelsbalans met de vier beschouwde delokalisatiezones positief is en toeneemt en dat onze uitvoer naar Centraal-Europa en het Verre Oosten sneller groeit dan de invoer van die regio's. We hebben ook kunnen vaststellen dat bepaalde productgroepen een toenemende invoer uit de delokalisatiezones noteren en dat vooral de niet-technologische sectoren die invoerdruk ondergaan. Dit zijn slechts algemene benaderingen van de gevolgen, in feite weten we weinig over de invloed van onze vestigingen in het buitenland op de invoer en de uitvoer van BLEU. Alleen uit de bovengenoemde enquête kan enige informatie worden gehaald over de mate waarop de filialen naar ons land uitvoeren. In een tweede sectie over de invloed op België zal dan ook nog alleen worden ingegaan op de tewerkstellingseffecten.

1. GEVOLGEN IN HET GASTLAND

a. Tewerkstelling en kwalificatie

Van het aantal vestigingen dat antwoordde, behoorde 38% tot de industrie en die stelde 66% van de werknemers tewerk. Bij een vergelijking tussen de regio's valt het op dat in Zuid-Oost-Azië en Nederland de meeste vestigingen een handels-of dienstenactiviteit hebben. In Oost-Europa, Noord-Afrika, Canada en Latijns-Amerika zijn er relatief meer industriële vestigingen. De EG-landen nemen een tussenpositie in. Deze resultaten stemmen overeen met de motieven "marktaanwezigheid" en "loonkost". Schematisch zou men kunnen stellen dat in regio's waar vooral de loonkost speelt (zie hiervoor onder D "Motieven") men vooral industriële vestigingen vindt en, daar waar de marktaanwezigheid het belangrijkste motief is, meer dienstverlenende activiteiten worden aangetroffen.

Wat de kwalificatie betreft, blijkt dat inderdaad, zoals men kon verwachten, hoe lager de loonkost, hoe hoger het percentage laaggeschoolden is (alleen Zuid-Oost-Azië vormt hierop een uitzondering). Gemiddeld tellen we 44% minder dan secundair geschoolden in de vestigingen maar het verschil tussen de regio's is vrij groot.

TABEL 127 Aandeel laaggeschoolden in de tewerkstelling in Belgische vestigingen per regio (1995, begin 1996)

Noord-Afrika	81%
Oost-Europa	46%
Verenigd Koninkrijk en Ierland	31%
Zuid-Oost-Azië	9%

b. Producten

Het feit dat er veel laaggeschoolden werkzaam zijn, betekent niet dat er slechts eenvoudige producten worden gemaakt of eenvoudige productieprocessen worden gebruikt. Integendeel : in de industrie worden 41% hoogtechnologische producten gemaakt en zelfs voor 51% hoogtechnologische processen gebruikt.

Bij de diensten liggen die percentages lager.

TABEL 128 Aandeel hoogtechnologische producten en -processen

	Product	Proces
Industrie	41%	51%
Diensten en bouw	22%	22%

Bij de bevraging was wel geen definitie gegeven van het begrip "hoogtechnologisch". Heel wat vestigingen gaven spontaan aan dat zij dezelfde technologie gebruiken als hun Belgische moeder. Vooral het hoge percentage voor hoogtechnologische processen valt op bij "textiel en kleding", bij "chemie" en "kunststofnijverheid". In "textiel en kleding" werden antwoorden gegeven als "nieuwste weeftechniek" en "meest moderne methode voor dichten van naden" maar toch is het hoge percentage hier enigszins verwonderlijk omdat, zoals we hierna zullen zien, de investeringen in die sector in onze buitenlandse vestigingen eerder laag

zijn. De productiemethoden in andere industriële sectoren omvatten het gebruik van robots en automatisatie, de galvanisatie en het draadtrekken, specifieke processen in de chemische- en kunststofnijverheid en voor de vervaardiging van vezelcement e.d.

c. Investerings in het gastland

In de volgende tabel worden de gemiddelde jaarlijkse investeringen per tewerkgestelde in het gastland voor de industrie en de diensten opgenomen.

TABEL 129 Gemiddelde jaarlijkse investeringen per tewerkgestelde in de gastlanden (1993-1995, US\$)

Industrie	13911
Diensten	12494

De cijfers voor de industrie en de diensten liggen kort bij elkaar. De datailgegevens die men in het hoofdstuk van het boek vindt, wijzen op een relatief lage investeringsintensiteit in de chemische en petrochemische nijverheid en in textiel en kleding. Een grote intensiteit noteert men in de sector voedings- en genotmiddelen en in de metallurgie en metaalnijverheid. De relatief lagere investeringen in textiel en kleding geven enkel de situatie in Marokko en Tunesië weer, waar er veel met onderaanneming wordt gewerkt en arbeid relatief goedkoop is.

d. Afzetmarkten van vestigingen in het buitenland

Het merendeel van de filialen werkt voor de lokale markt. Bij de handel en diensten is dit vanzelfsprekend, maar ook de industrie produceert toch voor 60% voor de lokale markt en slechts voor 11% voor de BLEU. Dit wijst er bijgevolg op dat het gevaar voor goedkopere productie in het buitenland in plaats van in België, waarbij die productie dan in ons land wordt ingevoerd, niet die omvang aanneemt die het soms wordt toebedeeld. Alleen bij “textiel en kleding” loopt dat cijfer op tot 50% en speelt het argument van productievervangende invoer wel.

TABEL 130 Afzetmarkten van filialen

	Lokale markt	EU (inclusief BLEU)	BLEU
Industrie	60%	26%	11%
Handel	85%	5%	2%
Diensten en bouw	92%	5%	3%
(exclusief vervoer, opslag en communicatie)			

e. De bestemming van de winst gemaakt door buitenlandse vestigingen

Net zoals hiervoor bij de afzetmarkten wordt globaal 60% van de winst lokaal geïnvesteerd en 34% overgebracht naar de Belgische moedermaatschappij. Dat percentage wordt slechts overschreden in de sectoren “kleding en textiel” en “handel”. (Zie onderstaande tabel).

TABEL 131 Bestemming van de winst gemaakt door buitenlandse vestigingen

	Lokaal	België
Industrie	73%	23%
Kleding, textiel	31%	49%
Handel	43%	49%
Overige diensten en bouw (exclusief vervoer, opslag en communicatie)	56%	43%
Totaal	60%	34%

2. GEVOLGEN VOOR DE WERKGELEGENHEID IN BELGIË

a. *ingeval van enge Delokalisatie*

Uit de aanvragen voor collectief ontslag waarvan er informatie is over de al of niet gebondenheid met Delokalisatie (827 aanvragen op 1218), blijkt dat men slechts in 13% van de gevallen mag spreken van enge Delokalisatie. Daar zijn over de periode 1990-1995 toch 17279 werknemers door getroffen. Jaarlijks komt dat neer op 2000 à 3900 werknemers. Dat aantal was het hoogst in 1991 met 3894 werknemers en daalde tot zijn laagst niveau in 1995 met 2091 verloren arbeidsplaatsen; dit laatste stemt overeen met 91 werknemers per aanvraag voor collectief ontslag.

We leggen er de nadruk op dat collectief ontslag slechts van toepassing is op bedrijven met meer dan 20 werknemers en waarbij de ontslagen betrekking hebben op minstens 10% van het personeel. De hier gepresenteerde resultaten zijn bijgevolg niet exhaustief.

In de volgende tabel wordt de spreiding over de industrie en de diensten gegeven over de periode 1990-1995 van het verlies aan arbeidsplaatsen door collectief ontslag gepaard gaande met delokalisatie.

TABEL 132 Verlies aan arbeidsplaatsen bij collectief ontslag en delokalisatie (1990-1995)

	%	Aantal
Industrie	86%	14798
Diensten	14%	2378
Totaal	100%	17176

Zoals reeds eerder gemeld, onder punt C1 hiervoor, ligt het zwaartepunt bij enge Delokalisatie bij de industrie waar vooral de sector van de “machines en apparaten” wordt getroffen. Zes industriële sectoren zijn verantwoordelijk voor 3/4 van het totale verlies aan arbeidsplaatsen bij collectief ontslag en enge delokalisatie.

TABEL 133 Aantal werknemers in de industrie getroffen door collectief ontslag en Delokalisatie (1990-1995)
6 Belangrijkste sectoren

	Aantal	%
Machines, apparaten (NACE-Bel code 29)	4546	31%
Elektrische en elektronische apparaten	1940	13%
Chemie	1630	11%
Kleding, bont	1167	8%
Voeding, drank	1036	7%
Textiel	908	6%
Overige	3571	24%
Totaal	14798	100%

Deze sectoren vonden we ook grotendeels terug bij de invoergevoelige productgroepen en bij de relatieve belangrijkheid van onze filialen in het buitenland (zie punt C).

Volledigheidshalve vermelden we ook de sectoren die getroffen worden bij de diensten.

TABEL 134 Aantal werknemers in de diensten getroffen door collectief ontslag en delokalisatie (periode 1990-1995)
Belangrijkste sectoren

	Aantal	%
Groothandel	1046	44%
Kleinhandel	453	19%
Zakelijke dienstverlening	225	9%
Vervoer over water	214	9%
Overige	440	19%
Totaal	2378	100%

b. algemeen

Een eerste algemene vaststelling die kan gemaakt worden is dat van de 3008 Belgische bedrijven die een deelneming in het buitenland hebben van meer dan 10% en die in hun balans gegevens publiceren over de werkgelegenheid (d.i. 1,4% van het totaal aantal ondernemingen in de balanscentrale) er tussen 1993 en 1995 netto 10602 arbeidsplaatsen zijn verloren gegaan. Daaruit mag men niet concluderen dat een vestiging in het buitenland vermindering van werkgelegenheid in België voor gevolg heeft. In sommige gevallen gaat expansie in het buitenland gepaard met een toename van de werkgelegenheid in België.

Op basis van de nieuwe LATG-databank van de RSZ¹³ krijgt men inzicht in de bruto jobcreaties en -destructies, niet alleen van de bestaande ondernemingen maar ook van de nieuwe minus de verdwenen.

Om diverse redenen die vermeld worden in hoofdstuk V is dat slechts ten dele gelukt en moeten we ons noodgedwongen beperken tot voorzichtige benaderingen, die bovendien beperkt zijn tot de jaren 1994 en 1995. Dit alles neemt evenwel niet weg dat er toch enkele interessante algemene vaststellingen konden worden gemaakt. Bovendien pasten veel sectorale bevindingen in de tot dusver bereikte conclusies.

1) Algemene vaststellingen

Het totaal aantal jobs dat in 1994 en 1995 gecreëerd werd, is groter dan het aantal verdwenen arbeidsplaatsen, maar die totale creatie komt op rekening van de dienstensectoren.

TABEL 135 Totale netto jobcreatie

	1994	% in tewerkstellingssector	1995	% in tewerkstellingssector
Nijverheid	-14411	-2,2%	-7267	-1,1%
Diensten	+21120	+1,8%	+16530	+1,4%
Rest	-4413		-4250	
Totaal	+11122		+5013	

Opmerkelijk bij de nijverheid is dat, geen rekening houdend met de bestaande ondernemingen, er meer arbeidsplaatsen verloren gaan in ondernemingen die verdwijnen dan er bijkomen in nieuwe ondernemingen.

De daling van de werkgelegenheid in de industrie en de toename in de diensten is een verschijnsel dat zich in alle ontwikkelde landen voordoet. Ze is het gevolg van de productiviteitsstijgingen in de industrie en moet niet op rekening geschreven worden van de invoer uit de ontwikkelingslanden. Die N-Z-handel heeft wél voor gevolg dat de werkgelegenheid voor de laaggeschoolden vermindert in de niet-technologische sectoren. Voor meer details omtrent die “desindustrialisatie” verwijzen we naar het kader daarover in hoofdstuk V.

Bij het overlopen van de werkgelegenheid van de 100 productgroepen, stelt men vast dat er, zowel bij de bestaande ondernemingen als bij de nieuwe minus de verdwenen, meer productgroepen zijn die meer dan 10% jobs verliezen als er zijn die er meer dan 10% creëren.

Bij de nijverheid verliest (in 1994 en 1995) de sector van de “overige kleding” - die werkkledij, bovenkledij, onderkledij, sportkledij, hoeden en accessoires omvat - het grootst aantal arbeidsplaatsen. Dit zowel in absolute cijfers als in percentage van de tewerkstelling van de sector. Het gaat om -2579 in 1994 en -2347 arbeidsplaatsen in 1995, dit is voor beide jaren ongeveer 14% van de tewerkstelling in de sector.

13. Loon en arbeidstijdgegevensbank van de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid.

Sommige relatief “kleinere” productgroepen zoals “scheepsbouw”, “vervaardiging van buizen” (in 1994), en “vervaardiging van tabaksproducten” (in 1994 en 1995) noteren grote destructies.

Voor meer details verwijzen we naar de omvangrijke tabel hoofdstuk V onder C2d.

Opvallend bij de diensten dan weer is, dat er veel meer arbeidsplaatsen gecreëerd worden bij de “maatschappelijke diensten” als er verloren gaan bij de zwaarst getroffen “overige kledingnijverheid” in de industrie. Het gaat om diensten zoals kinderkribben, beschutte werkplaatsen, welzijnszorg, vluchtelinghulp, bejaarden- en ziekdiensten, e.a.

2) *Jobcreatie en -destructie bij productgroepen blootgesteld aan invoerdruk*

Voor de 17 sectoren met *zeer sterke* invoerdruk uit de delokalisatiezones bedraagt in 1994 de netto-destructie 4000 jobs of 28% van het totale verlies in de nijverheid en in 1995 zijn dat 5600 jobs of niet minder dan 77%. Voor de 12 sectoren met *sterke* invoerdruk is de invloed op de werkgelegenheid voor beide jaren ook negatief, zij het in iets mindere mate.

Bij de sectoren met zeer sterke invoerdruk springen vooral inzake jobdestructie “kleding en toebehoren” en “meubels” in het oog. Als men kijkt naar het totale uitvoersaldo van beide sectoren dan stelt men vast dat het saldo van “kledij” steeds negatief is, maar dat de “meubelsector” toch een positieve maar stagnerende netto-uitvoer realiseert. Blijkbaar is dat onvoldoende om de totale werkgelegenheid in de sector op peil te houden.

Andere productgroepen zoals “breigoed”, “bewerking kaart- en kamwolvezels” en “schoeisel” blijken in 1994 en 1995 in mindere mate getroffen in hun tewerkstelling. De verklaring hiervoor zit hem allicht daarin dat de herstructureringsgolf in die sectoren reeds achter de rug is. Sommige productgroepen noteren voor 1994 en 1995 zelfs positieve saldi inzake werkgelegenheid. Dit is met name het geval voor “spellen en sportartikelen”, “overige industrie” (d.i. schrijfgerief, paraplu’s, kaarsen, kunstbloemen, artikelen voor persoonlijk gebruik e.d.) en “panelen en platen van hout”. Op het eerste zicht is dit een verrassende vaststelling omdat productgroepen als “spellen” en “panelen en platen van hout” bekend staan als producten waarvan de productie verschoven is naar lageloonlanden. Ofwel zitten in die productgroep producten die het goed doen en de ganse groep optillen, ofwel is de delokalisatie vroeger gebeurd en is de toename van de werkgelegenheid die nu wordt vastgesteld een gevolg van de toename van het internationale handelsverkeer. Dit laatste blijkt echter niet het geval te zijn zodat de verklaring voor de jobcreatie waarschijnlijk moet worden gezocht in goede niches binnen de sector.

Bij de sectoren met *sterke* invoerdruk blijken in hoofdzaak volgende drie sectoren te worden getroffen : “werktuigen en afgewerkte metaalproducten” (een samenvoeging van 15 NACE-BEL codes), “schepen en vaartuigen” en “synthetische vezels” (spinnen en bewerken).

3) *Is er tewerkstellingsverschuiving van productie naar handel ?*

Soms krijgt men de indruk dat het verdwijnen van arbeidsplaatsen in de nijverheid zou kunnen gepaard gaan met een toename in de diensten en meer bepaald in de handel. Delokalisatie kan de vermindering van werkgelegenheid in de productie tot gevolg hebben, maar zou, tengevolge van een toegenomen in- en uitvoer, kunnen leiden tot een toename van arbeidsplaatsen in de diensten- en handelssectoren. In de delokalisatiestudie van 1994 was dienaangaande het concrete voorbeeld van de diamantsector treffend.

Er werd nagegaan of de destructie van jobs in bepaalde industrietakken geleid heeft tot een creatie van arbeidsplaatsen in de overeenstemmende sectoren van handelsbemiddeling en groothandel. Met andere diensten zoals bijvoorbeeld die van banken, verzekeringen, reisagentschappen en advies aan bedrijven is de band met het product niet te leggen en kan de relatie met arbeidsplaatsen bijgevolg niet direct worden gelegd. Voor zover als kon worden nagegaan blijkt de hypothese van een indirect positief effect van delokalisatie op de handelssectoren niet gewettigd. Er moet echter aan toegevoegd worden dat geen rekening kan worden gehouden met een time-lag. Het effect kan immers reeds voorbij zijn. Dit neemt niet weg dat de netto-tewerkstelling in de productie blijft dalen terwijl die in de handel van die goederen niet of nauwelijks toeneemt. In de meest belangrijke handelssectoren, met name "handelsbemiddeling gespecialiseerd in overige goederen" (o.m. fietsen) en "groothandel in consumentenartikelen" (o.m. meubels, horloges, sieraden, papierwaren, sportartikelen, fietsen, spellen en reisartikelen e.d.) is de destructie zelfs groter dan de creatie, hetgeen de hypothese verder ontkracht.

4) Jobcreatie en -destructie in hoogtechnologische sectoren

Omwille van statistische vergelijkbaarheid werd de jobcreatie van slechts zes hoogtechnologische sectoren onderzocht. Het gaat om "lucht- en ruimtevoertuigen", "kantoor machines en computers", "elektronica en communicatie", "farmaceutische producten", "wetenschappelijke instrumenten" en "elektronische machines".

Ook als men rekening houdt met het feit dat de helft van die beschouwde sectoren in '95 per saldo jobs creëren, lijken zelfs de hoogtechnologische sectoren in ons land niet bepaald arbeidscreatoren te zijn. Waar moet aan toegevoegd worden dat het natuurlijk slechts om 2 jaren gaat.

Toch loopt deze bevinding parallel met die van de UNCTAD waar die in een recente studie stelt : *"While employment losses are clearly concentrated in low-skill sectors, employment gains have not been the preserve of high-skill sectors ... employment fell considerably also in several "high-skill" industries in some countries ... Differences in sectoral behavior point to the importance of country-specific factors as well as to shifting international competitiveness in particular sectors"*¹⁴.

In de delokalisatiestudie van '94, zoals trouwens in andere studies, werd er de aandacht op gevestigd dat investeren in nieuwe technologische producten een must was om uit de situatie van een verouderde sectorale structuur te geraken en om competitief te blijven in de internationale economie. Het blijkt nu dat dit voor de werkgelegenheid niet onmiddellijk en altijd positieve effecten oplevert in ons land. Dienaangaande moeten toch volgende twee randbemerkingen worden gemaakt :

1. de nieuwe lijst van hoogtechnologische producten van de OESO omvat alleen hoogtechnologische producten, geen productieprocessen. Een voorbeeld moge dit illustreren : in de klassieke kledingnijverheid worden hoogtechnologische CAD-CAM machines aangewend, maar statistisch wordt de kledingnijverheid niet bij de hoogtechnologische sectoren gerekend.
2. de cijfers over de bruto creatie en destructie van arbeidsplaatsen lopen slechts over de jaren '94 en '95; dit was onvoldoende om een inzicht te krijgen in een evolutie die niet over 2 jaar kan worden gemeten. Het voorliggende cijfermateriaal licht dan ook slechts een tipje van de sluier op.

14. UNCTAD : "Trade and development report, 1995", p. 141.

G. De keerzijde : filialen in België van buitenlandse moedermaatschappijen

Het bestand van filialen in België van buitenlandse maatschappijen dat we in onze publicatie van 1994 hadden was beperkt tot ondernemingen met meer dan 100 werknemers. Dit bestand kan nu aanzienlijk worden uitgebreid tot 3081 filialen die samen 461000 personen tewerkstellen.

Net zoals de Belgische ondernemers vooral filialen oprichten in Frankrijk, zijn het de Fransen die van alle buitenlandse groepen zorgen voor de grootste tewerkstelling in ons land met 127000 arbeidsplaatsen, gevolgd door de Amerikaanse maatschappijen met 86000 arbeidsplaatsen.

Van de 13 belangrijkste landen die in ons land filialen hebben, stijgt de werkgelegenheid sinds 1993 slechts in de Nederlandse, de Zweedse, de Zwitserse en de Italiaanse filialen.

De expansiewetten van de jaren 1960 en 1970 hebben veel buitenlandse bedrijven naar België gelokt. Deze multinationale ondernemingen waren actief in de auto assemblage, de chemische nijverheid en de consumentenelektronica. Het waren nieuwe vestigingen die werkgelegenheid creëerden. Momenteel is de situatie sterk gewijzigd. Terwijl vroeger nieuwe bedrijven werden ingeplant in België, evolueert de situatie nu naar overnames van Belgische ondernemingen door buitenlandse groepen die omwille van herstructureringen leiden tot een afbouw van werkgelegenheid in België. Vervolgens is er de internationalisatie van de dienstensector. Ook in België komen dienstverlenende bedrijven onder buitenlandse invloed te staan.

De procentuele spreiding van de werkgelegenheid in de filialen in België van buitenlandse ondernemingen over de sectoren is als volgt : 54% industrie, 39% diensten, 4% energie en 3% bouw.

Bij de industrie is zowel in arbeidsplaatsen (11% van het algemene totaal) als in aantal filialen, de chemische nijverheid veruit de belangrijkste sector. Op de tweede plaats komt de auto-assemblage met 6% of 28000 arbeidsplaatsen.

Bij de diensten komt de “overige zakelijke dienstverlening” op de eerste plaats. In tewerkstelling is deze sector zelfs belangrijker dan de chemische nijverheid. Het gaat vooral om interimkantoren en selectiebureaus, schoonmaakbedrijven, coördinatiecentra en bewakingsfirma’s. Verder is er de “groothandel en handelsbemiddeling, exclusief in auto’s” die 9% van de totale tewerkstelling in filialen in België van buitenlandse maatschappijen voor zijn rekening neemt. Hier gaat het vooral om groothandel in computers en om groothandel in farmaceutische producten.

Van alle bedrijven in België met meer dan 10 werknemers wordt iets meer dan de helft van de omzet gerealiseerd door bedrijven onder buitenlandse invloed maar ze zijn ruim 5 maal minder in aantal. De omzetsijging van beide groepen loopt evenwel gelijk tussen 1993 en 1995.

Vermeldenswaard tenslotte is nog dat de toegevoegde waarde per tewerkgestelde in de bedrijven met meer dan 10 werknemers, en vooral in de industriële ondernemingen, groter is bij de buitenlandse filialen in ons land. Fabrimetal komt in een recente studie tot dezelfde conclusie^a. Bovendien is de groei van die productiviteit groter dan in onze Belgische bedrijven. Meer details, en de nodige reserves, kan men in hoofdstuk III.B. van het boek vinden.

a. Fabrimetal "De Buitenlandse ondernemingen in de Fabrimetal-sectoren in 1997", Economische studies, nr. 56, juli 1997.

H. Wat weten wij van toelevering en maakloon?

Het gaat om twee soorten van activiteiten die Belgische ondernemers uitbesteden aan het buitenland :

- *maakloon* : waarbij men eigenaar blijft van de goederen die men exporteert om ze na bewerking opnieuw in te voeren. Het wordt ook wel "Passief Verdelingsverkeer" genoemd.
- *toelevering* : waarbij men in het buitenland een onderdeel laat produceren.

Beide vormen kunnen leiden tot een vermindering van de activiteit in België en zo invloed uitoefenen op onze werkgelegenheid.

In feite beschikken we over weinig gegevens om daar inzicht in te krijgen. De Nationale Bank heeft wel via de betalingsbalans statistieken over het maakloon maar de tweede vorm wordt geregistreerd als een gewone invoer.

1. HET MAAKLOON IN DE BETALINGSBALANS

Wat de Belgische bedrijven aan maakloon betalen in het buitenland schommelt sinds 1987 jaarlijks rond de 16 miljard. Volgens deze bron is er bijgevolg geen sprake van een toename in het afstoten van activiteiten naar het buitenland.

De sectoren die in 1994 en 1995 in de top tien van maakloon-belangrijkheid voorkomen zijn vrijwel dezelfde als die in de studie van 1994. In de onderstaande tabel worden die 10 sectoren opgesomd.

TABEL 136 Het maakloon : uitgaven per sector

In miljoenen BEF	1995	% van het totaal '95
Vervaardiging van kleding en bontnijverheid	4727	28
Vervaardiging en assemblage van auto's, aanhangwagens en opleggers	2473	15
Chemische nijverheid	1548	9
Metallurgie	1251	7
Groothandel en handelsbemiddeling, excl. handel in auto's en motorrijwielen	1237	7
Speur- en ontwikkelingswerk ^a	1224	7
Uitgeverijen, drukkerijen en reproductie van opgenomen media	910	5
Vervaardiging van audio-, video- en telecommunicatie-apparatuur	671	4
Vervaardiging van textiel	457	3
Overige zakelijke dienstverlening ^b	350	2
Overige	2028	13
Totaal	16876	100

a. I.v.m. sociale en geesteswetenschappen en natuurwetenschappelijk speur- en ontwikkelingswerk.

b. Advies en bijstand aan de bedrijfswereld, technisch advies, architecten en ingenieurs, technische testen en analyses, reclamewezen, selectie en terbeschikkingstelling van personeel, opsporings- en beveiligingsdiensten, industriële reiniging.

Bron : N.B.B., berekeningen Federaal Planbureau.

De grootste sector met bijna 5 miljard aan maakloon in '95 is de "vervaardiging van kleding en bontnijverheid". Die belangrijkheid wordt bevestigd door de enquête van de Ambassades.

Iets meer dan 1/4 van het maakloon in de sector van kleding en bontnijverheid is naar Frankrijk gegaan. Op de tweede plaats komt Tunesië zodat de in de vroegere studie geconstateerde trend wordt bevestigd. Verder volgen na Duitsland nog een aantal landen in het mediterrane gebied. Toch blijft 2/3 van het maakloon in deze sector binnen de Europese Unie.

De tweede grootste sector die in 1995 toch nog bijna 15% van het totale maakloon vertegenwoordigt, is de vervaardiging en assemblage van auto's, aanhangwagens en opleggers. Voor 98% is die naar Duitsland gegaan.

Het meeste maakloon (81%) wordt in 1995 uitbesteed aan de E.U. (zie onderstaande tabel). Op de tweede plaats komt Noord-Afrika, vooral toe te schrijven aan Tunesië. Het is opvallend dat dit land bij de directe investeringen een veel kleiner aandeel inneemt.

Het Verre Oosten haalt vooral sinds 1994 een aandeel van betekenis. In 1995 bereikt het een aandeel van 3,3% van het totaal maakloon (maar het gaat slechts om 560 miljoen) daar waar de directe investeringen een aandeel van 0,8% halen. Voor Centraal en Oost-Europa is de trend net omgekeerd. Het maakloon bereikt maar 1,5% van het totaal (slechts 260 miljoen) daar waar dit voor de directe investeringen 3,3% bedraagt.

TABEL 137 Het maakloon : uitgaven per regio

in miljoenen BEF	90	93	94	95	% van het totaal '95
Europese Unie	14607	14175	12479	13729	81
Noord-Afrika ^a	1402	1659	2058	1463	9
Centraal en Oost-Europa	332	603	602	259	2
Verre Oosten ^b	229	381	563	562	3

a. Marokko + Tunesië + Algerije + Egypte.

b. Zonder Japan.

2. TOELEVERING

Aan de vakbonden werd de vraag gesteld of de stopgezette activiteit in België, die leidde tot collectief ontslag, vervangen werd door toelevering en of die toelevering dan werd afgesloten met een zuster- of dochtermaatschappij. Het gaat hier dus alleen om enge delokalisatie maar waarbij de delokalisatie zelf vervangen werd door toelevering. Het hoeft bijgevolg niet te verwonderen dat er maar 9% van de respondenten daartoe zijn overgegaan. Opmerkelijk is dat bijna al die vervangende toelevering komt vanuit Europa (56%) en zelfs uit België (35%). Niet-Europese landen waren vrijwel niet vertegenwoordigd in de antwoorden.

Besluit

De bedoeling van dit rapport was de studie van 1994 te actualiseren en na te gaan of de Delokalisatie al dan niet uitbreiding neemt.

Het begrip “*Delokalisatie*” is sindsdien wat van het voorplan verdrongen door de ruimere begrippen “*mondialisering*” van de economie en “*globalisatie*” van de strategie van multinationale ondernemingen. De wereld is kleiner geworden onder impuls van de vrijmaking van het kapitaal- en handelsverkeer, de betere en goedkopere transportmogelijkheden, de enorme verbetering van de informatie- en communicatietechnologie, de overschakeling van bepaalde landen naar de markteconomie. De wedloop naar nieuwe en gemakkelijk bereikbare potentiële groei-markten met een enorme bevolking en de dwingende noodzaak om daarbij competitief te blijven, noopt de ondernemingen in het Westen ertoe, de productiviteit op te voeren wat meestal gepaard gaat met een vermindering van arbeidskrachten. Volgens het IMF zou de terugloop van de werkgelegenheid in de industrie voor 60% op rekening komen van de productiviteitstijging. Met nieuwe technieken en computergestuurde machines moeten producten gemaakt worden tegen competitieve prijzen voor de wereldmarkt. Om aanwezig te zijn op die markt wordt aan expansie gedaan en om competitief te blijven wordt soms aan delokalisatie gedaan.

Recente bedrijfssluitingen in ons land houden de vrees levendig dat de “delokalisaties” met de vinger moeten worden gewezen en dat de overheid moet optreden.

Dit actualisatie-rapport heeft in de eerste plaats willen nagaan of die “delokalisaties” belangrijk zijn en al dan niet toenemen en in welke mate onze bedrijven aan mondiale expansie doen.

Niettegenstaande de onvolledigheid en ontoereikendheid van de beschikbare statistieken in ons land, konden toch een aantal tendensen worden vastgesteld.

1. In verband met *enge delokalisatie* - dit is met afbouw in België - blijven de vroegere conclusies staande : het blijft, algemeen genomen voor het geheel van de industrie en de diensten, met 10% van de Belgische vestigingen in het buitenland, een eerder beperkt fenomeen. Dit neemt evenwel niet weg dat naar bepaalde geografische zones in het buitenland toe en in bepaalde industriële sectoren die enge delokalisatie toch vrij belangrijk is.

Het percentage ligt bijvoorbeeld al hoger in de industrie dan bij de diensten. Zo noteert men bij industriële vestigingen van Belgische bedrijven in de Europese Unie dat 24% kan in verband gebracht worden met enge Delokalisatie en dat dit in Centraal-Europa om 37% van de gevallen gaat (maar het gaat wel om een veel kleiner aantal). Dit neemt niet weg dat de categorie van delokalisatie die we “expansie” noemen en niet gepaard gaat met afbouw in België,

belangrijker blijft dan de delokalisaties met afbouw (in de EU 62% en in Centraal-Europa 52% van de industriële vestigingen).

In Portugal, Ierland en zeker in Tunesië is daarentegen de enge delokalisatie de belangrijkste categorie : meer dan de helft van onze industriële vestigingen in die landen zijn gepaard gegaan met afbouw in België.

In een zestal nijverheidssectoren is de enge delokalisatie voor meer dan de helft van de gevallen de belangrijkste categorie van vestiging in het buitenland naast de categorieën expansie, diversificatie en noodgedwongen aanwezigheid in het buitenland. Het gaat in dalende orde van belangrijkheid om :

- Kleding, bont
- Overige transportmiddelen (maar zeer beperkt aantal)
- Meubels, overige industrieën
- Leder, schoeisel
- Audio-, video-, telecommunicatie-apparaten
- Vervaardiging tabaksproducten (maar beperkt aantal).

2. Ook *de motieven* om in het buitenland te investeren of een vestiging op te richten zijn grotendeels dezelfde gebleven als in de vorige studie. Voor onze ondernemers is “marktaanwezigheid” en “uitbreiding/expansie” nog altijd, voor meer dan de helft van de gevallen, de belangrijkste beweegredenen. Het motief “loonkost” blijft op de derde plaats staan, niettegenstaande die kost van productie-arbeiders in België bovenaan de ladder van landen staat. Het relatieve belang ervan neemt zelfs wat af. Daar moet wel aan toegevoegd worden dat bij de industrie de loonkost op de tweede plaats komt met 12%, terwijl dat bij de diensten met 3% veel minder als motief wordt naar voor geschoven.

Door het grote verschil in loonkosten voor arbeiders tussen België en Ierland/Groot-Brittannië speelt het motief “loonkost” in die landen natuurlijk een grotere rol.

In het algemeen kan men stellen dat *bij de industrie* de belangrijkheid van het meest vermelde motief, met name “marktaanwezigheid” toeneemt naarmate de regio rijker is en verder verwijderd is van België. Het motief “loonkost” daarentegen haalt de bovenhand in Centraal-Europa, Noord-Afrika en enkele landen van het Verre Oosten.

Ingeval van enge delokalisatie wordt het motief “loonkost” wel belangrijker maar zelfs daar komt het slechts op gelijke voet met het motief “herstructure-ring/mondialisering”.

Dit alles toont aan dat, algemeen genomen, de hoogte van de loonkost in België zeker niet de belangrijkste drijfveer is om vestigingen in het buitenland op te zetten. Mede daarom onderschrijven wij wat het Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung daarover schrijft :

“The argument that the industrialised countries must reduce their wages in order to remain competitive also fails to recognise the dynamics of global economic competition. While enterprises in countries with high wage levels are losing labour-intensive and low-tech production areas to low-wage countries, at the same time the high-wage countries are gaining acces to new markets for

human-capital-intensive and high-tech products"¹.

Het motief "voordelen in het gastland", wat hoofdzakelijk op subsidies en fiscaliteit slaat, blijkt van ondergeschikt belang te zijn, behalve bij enge delocalisatie waar het belang ervan enigszins toeneemt.

Andere motieven zoals "competitieve devaluaties" en "milieureglementering" worden, in tegenstelling met wat nogal eens wordt geopperd, weinig als beweegredenen voor vestiging in het buitenland naar voor geschoven.

3. Omtrent *de landen* waarnaar de Belgische ondernemers zich richten, stelt men vast dat de Belgische ondernemers, naargelang van de statistische bron² zich in 60 tot 80% van de gevallen, richten naar West-Europa. Binnen West-Europa nemen onze vijf buurlanden zelfs 95% van onze bruto investeringen op. Als men nog meer in detail gaat, dan stelt men vast dat Frankrijk met één vierde van onze filialen en onze investeringen in de Europese Unie, nog altijd het belangrijkste land van vestiging is voor ons.

Recent komen Centraal- en Oost-Europa gaandeweg meer in de belangstelling. Van al onze investeringen *die niet naar OESO-landen*³ gaan, zijn thans 70% bestemd voor die regio. Maar al bij al gaat het om een zeer bescheiden investeringsbedrag van 5,2 miljard BEF in 1995.

In het Verre Oosten met een groep van 14 groeipoollanden, zijn onze investeringen uitzonderlijk klein : ze schommelen nauwelijks rond de 1 miljard BEF per jaar. We zijn bijgevolg onvoldoende aanwezig op die potentiële markten met een grote bevolking. Het verschil tussen Azië en Centraal-Europa is terzake sprekend.

In Polen, Tsjechië en Hongarije met een totale bevolking van 59 miljoen zijn we aanwezig met 558 filialen; terwijl we in China, Indië en Vietnam met een bevolking van 2200 miljoen, slechts 186 filialen hebben. Met onze aanwezigheid in de potentiële groei-landen van Midden- en Zuid-Amerika is het niet beter gesteld : we tellen er slechts 169 filialen.

4. Wat *de vestigingen in het buitenland* betreft vormen de diensten het overwicht met 65% van onze filialen in het buitenland. Het gaat vooral over groothandel en handelsbemiddeling, zakelijke dienstverlening⁴ en financiële instellingen. De filialen in de productiesfeer treft men vooral (met meer dan 200 vestigingen) aan in de chemische sector, bij de niet-metaalhoudende minerale producten en bij de voedings- en drankensector (gevolgd door respectievelijk : metallurgie, kleding, textiel, rubber- en kunststoffen en de sector machines, apparaten en werktuigen).
5. Wat *de sectoren in België* betreft die meedoen met mondialisering, kunnen volgende vaststellingen worden gedaan :
 - a. Het percentage van de Belgische vennootschappen met filialen in het buitenland is, omwille van de KMO-structuur, vanzelfsprekend klein : 8,7% van de industriële vestigingen en 2,8% van de diensten. Dit percentage ligt dan ook hoger naargelang de grootteklasse toeneemt. Zo hebben 66% van

1. DIW : "Globalisation : Source of Woe or source of Wealth", Economic Bulletin, vol. 34, n° 7, july 1997, pag. 4.
2. Uitvoer, investeringen, filialen en collectief ontslag met enge Delokalisatie.
3. De Centraal Europese landen zaten nog niet in de OESO in de observatieperiode.
4. Het betreft advies, boekhouding, management, analyses, reclame, personeelsselectie, interimkantoren, industriële reiniging, beveiliging, fotografie, verpakking, vertaling, sociale secretariaten, bedrijventra, ...

de naamloze vennootschappen met meer dan 1000 werknemers ten minste een filiaal in het buitenland.

- b. De bedrijfstakken of productgroepen werden langs vier verschillende zijden benaderd; ze kunnen bedreigd zijn door invoer, ze kunnen delokalisaties doorgevoerd hebben met afbouw in België, ze kunnen job-destructies genoteerd hebben en ze kunnen filialen in het buitenland opgericht hebben. De vier benaderingen wijzen niet allemaal op een bedreiging. Zo is enge delokalisatie negatief voor de activiteit in België, maar in bepaalde gevallen kan het de enige uitweg zijn om de onderneming te redden. Een filiaal in het buitenland, langs de andere kant, wijst meestal op expansie en op het dynamisch inspelen op de mondialiseringsbeweging, maar het kan gepaard gaan met productie in het buitenland die een deel van de productie in ons land kan vervangen zonder dat dit onmiddellijk kan geboekt worden als een enge delokalisatie.

Dikwijls neemt in dergelijke gevallen de werkgelegenheid in België in de afdelingen R&D, conditionering en marketing zelfs toe. Dit alles maakt dat de vier benaderingen slechts een indicatie kunnen aanreiken van sectorgevoeligheid voor mondialisering of delokalisatie.

Opvallend is wel dat als men de sterkst betrokken productgroepen van de vier benaderingen naast elkaar legt, men toch in veel gevallen dezelfde groepen terugvindt. Die “gevoelige” sectoren zijn⁵:

- Kleding, bont, breigoed, toebehoren
- Elektronische apparaten, radio, TV,...
- Schoeisel
- Machines, gereedschap, werktuigen
- Metallurgie
- Oliën, vetten, conserven, ...
- Meubels, houtproducten, panelen
- Transportmiddelen andere dan auto's
- Lampen, verlichtingsapparaten
- Huishoudelijke elektrische apparaten
- Tabaksproducten
- Niet-metaalhoudende mineralen
- Rubber en synthetische vezels.

Dit is zeker geen exhaustieve lijst. Het is trouwens onmogelijk al de “gevoelige” productgroepen te vatten omdat ze verschillen naargelang één van de vier benaderingscriteria wordt gebruikt en naargelang de geografische regio waaruit die producten ingevoerd worden. Om dit laatste te illustreren met een voorbeeld kunnen we verwijzen naar de invoer van “Spellen en sportartikelen” die vooral uit het Verre Oosten komen en naar “Kleding en toebehoren” die hoofdzakelijk uit Noord-Afrika worden ingevoerd.

6. Het effect van mondialisering en delokalisatie op de *werkgelegenheid* is moeilijk te achterhalen behalve in de gevallen van enge delokalisatie. Daar beschikken we, via een enquête bij de vakbonden, over de gegevens van collectieve ontslagen verbonden met delokalisatie⁶. Tijdens de periode 1990-1995 werden 17279 werknemers getroffen door delokalisatie, dit is 19% van de door collectief ontslag getroffen werknemers. Jaarlijks komt dat neer op

5. Voor details verwijzen we naar tabel 116 van de synthese.

6. De statistieken daaromtrent zijn echter niet helemaal exhaustief omdat ze slechts betrekking hebben op bedrijven met meer dan 20 werknemers waarbij de ontslagen minstens 10% van het personeel moeten omvatten.

2000 tot 3900 werknemers wat in feite geen hoog cijfer is, hoe sociaal pijnlijk dit voor de betrokkenen ook moge zijn.

Dat aantal was het hoogst in 1991 met 3894 werknemers en daalde vrijwel jaarlijks tot zijn laagste niveau in 1995 met 2091 verloren arbeidsplaatsen. De sector die veruit het meest werd getroffen (31% van de gevallen) is het grote amalgaam van “Machines, apparaten en werktuigen”⁷.

Afgezien van die enge Delokalisatie, is het effect van de mondialisering op de werkgelegenheid moeilijk te meten. Niet alleen zijn de onrechtstreekse effecten op de andere sectoren en vooral op diensten ongekend, maar zelfs de tewerkstellingsgevolgen op de sector zelf die aan expansie buiten de grenzen doet, is moeilijk te meten omdat time-lags en bedrijfsspecifieke elementen spelen.

Time-lags kunnen optreden door het feit dat de expansie geleidelijk gebeurt : beginnend met een lokaal vertegenwoordiger kan, via allerlei tussenstappen, na een paar jaar een deel van de productie lokaal gebeuren. De gevolgen van dit proces op de werkgelegenheid in België treden dan ook maar langzaam op.

Bedrijfsspecifieke factoren kunnen meebrengen dat de gevolgen van de mondialisering negatief zijn voor de productie-afdeling maar positief zijn voor de afdelingen R&D, conditonering, service en marketing. Het netto-resultaat op de werkgelegenheid kan dan ook positief zijn in zijn geheel maar negatief zijn voor bepaalde productie-afdelingen en dikwijls voor de minst gekwalificeerde arbeidskrachten. Het is bijvoorbeeld tekenend dat het aandeel van de laaggeschoolden in de tewerkstelling van Belgische filialen in Noord-Afrika 81% bedraagt en in Oost-Europa 46%.

Uit de cijfers over de jobcreaties en -destructies tijdens de periode 1993-1995, periode van optrekkende conjunctuur, blijkt dat bij de nijverheid vooral de sector van de “Overige Kleding”⁸ het grootst aantal arbeidsplaatsen verliest. Dit zowel in absolute cijfers als in percentage van de tewerkstelling van de sector.

Soms wordt aangevoerd dat de goedkope invoer uit de lageloonlanden voor bepaalde sectoren aan de basis ligt van de afbouw van activiteit en/of werkgelegenheid in België. Vooreerst moet het belang van die invoer gerelativeerd worden. Het aandeel van de vier beschouwde delokalisatiezones - maar er zijn er natuurlijk nog andere waar men rekening mee moet houden zoals Ierland bijvoorbeeld - blijft, niettegenstaande het toeneemt, zeer beperkt en bereikt in 1995 een waarde van 270 miljard BEF of slechts 7,6% van onze totale invoer van de be- en verwerkende nijverheid. Daar komt nog bij dat onze handelsbalans met die zones zeer positief is en toeneemt. Het effect van die invoer moet bijgevolg, globaal genomen, niet overroepen worden. Dat neemt niet weg dat bepaalde productgroepen wél die invoerdreiging ervaren. Van de 101 beschouwde productgroepen konden we er, op basis van twee criteria, 36 selecteren die als “bedreigend” mogen beschouwd worden. De belangrijkste van die productgroepen werden hiervoor reeds genoemd.

Bij 17 van die productgroepen met zeer sterke invoerdruk bedraagt in 1994 de netto jobdestructie -4000 arbeidsplaatsen of 28% van het totale verlies in de nijverheid. In 1995 zijn dit -5600 jobs, of niet minder dan 77% van het totale

-
7. Omvat vooral afsluitkranen, landbouwtractoren, machines voor delfstofwinning en bouw, wapens en munitie.
 8. Omvat werkkledij, bovenkleding, onderkleding, sportkledij, hoeden en accessoires.

verlies. Rekening houdend met de optrekkende conjunctuur vanaf 1994 en met het feit dat de werkgelegenheid die beweging met vertraging volgt, zou 1995 in feite minder negatief moeten zijn dan 1994. Er spelen bijgevolg nog andere factoren. Een algemene productiviteitsstijging bij de industrie, die als de belangrijkste factor voor de desindustrialisatie moet worden beschouwd, is er één van. Dit is waarschijnlijk ook de verklaring waarom zelfs bij zes van de onderzochte hoogtechnologische sectoren er slechts de helft aan netto jobcreatie blijken te doen in 1995 en ze alle zes in 1994 een verlies van arbeidsplaatsen leden.

Is die invoer, behoudens voor bepaalde productgroepen, niet zo enorm groot dan komt daar nog bij dat het merendeel van onze filialen in het buitenland voor de lokale markt werken. In de industriële vestigingen produceert 60% voor de lokale markt en slechts 11% voor de BLEU. Dit wijst er opnieuw op dat het gevaar van goedkopere productie in het buitenland in plaats van in België, waarbij die productie dan in ons land wordt ingevoerd, niet die omvang aanneemt die het soms wordt toebedeeld. Maar opnieuw geldt die algemene tendens niet voor alle productgroepen. Bij "Textiel en Kleding" loopt de productie in de buitenlandse filialen die dan naar België wordt gebracht op tot 50% waar we moeten bij vermelden dat het om een gering aantal waarnemingen gaat. De productievervangende invoer speelt dus toch een rol in bepaalde gevallen maar de kledingsector heeft terzake wel een uitzonderlijk profiel.

Wat er ook van zij, alles bij elkaar is de netto jobdestructie in elke nijverheidssector nog vrij klein in absolute cijfers. Ze bedraagt over de periode 1993-1995 maximaal 2600 jobs per jaar in de meest getroffen sector van de overige kleding.

We kunnen tot besluit van deze paragraaf over de werkgelegenheid een citaat vermelden uit een studie van het IMF⁹ :

Toutefois, les données empiriques limitées dont on dispose à ce jour sur les effets de la délocalisation sur le marché du travail dans les économies avancées indiquent que les travailleurs du pays d'origine (c'est-à-dire le pays de l'entreprise "mère") et ceux qui sont employés dans les filiales étrangères sont des éléments faiblement substituables du processus de production ou peuvent même être complémentaires, de sorte que l'emploi tend à varier dans le même sens, en hausse ou en baisse, dans l'entreprise mère et ses filiales. Dans un cas comme dans l'autre, bien qu'il puisse y avoir des effets défavorables dans certaines branches d'activité, il ne semble pas que les entreprises aient massivement substitué de la main-d'oeuvre étrangère aux travailleurs résidents.

Onze bevindingen bevestigen die conclusie. Bij alarmerende persberichten over bedrijfssluitingen krijgt men niet het volledige beeld van de situatie. De desindustrialisering omwille van productiviteitsstijgingen heeft als keerzijde dat de diensten zich ontwikkelen, dat de mondialisering van de economie leidt tot een toename van de internationale handel, dat vestigingen in het buitenland hoofdzakelijk gericht zijn op expansie en marktaanwezigheid enz.,... Het zijn ontwikkelingen die ook de binnenlandse werkgelegenheid ten goede komen maar meestal die van de gekwalificeerde arbeidskrachten alleen. De noodzakelijke voorwaarde om dat spoor van mondialisering te volgen is dat men door voortdurende R&D en vernieuwing competitief blijft op een groter wordende markt.

9. IMF : "Mondialisation, enjeux et défis, Perspectives de l'économie mondiale, mai 1997", p.65.

We kunnen dan ook onderschrijven wat het “Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung” schrijft :

“Because technology and innovations are only developed by highly qualified workers, an appropriate education and R&D policy is necessary to secure the advantages of globalisation in the long term and to translate them into an increase in real income. The industrialised countries can only maintain and increase their high wage levels if they increase their technological capacity and their stock of human capital¹⁰.

7. Over *het maakloon en de toelevering* - die ook een vorm van delokalisatie zijn - blijft de informatie schaars. Alleen over het maakloon, waarbij men eigenaar blijft van de goederen die men voor bewerking tijdelijk exporteert, zijn via de betalingsbalans gegevens voorhanden.

Het bedrag dat daaraan besteed wordt, schommelt sinds 1987 jaarlijks rond de 16 miljard BEF. De belangrijkste sector met bijna 5 miljard BEF aan maakloon is de Kleding- en Bontnijverheid.

Hierbij moet vermeld worden dat de in België binnenstromende bedragen, voor maakloon dat in ons land gebeurt, vijfmaal groter zijn en nog stabiel.

8. Tot slot werd ook *de keerzijde* belicht : de in België binnenstromende directe investeringen en de filialen van buitenlandse moedermaatschappijen in ons land.

Wat de binnenstromende bruto-investeringen betreft (dus zonder desinvesteringen), stelt men vast dat ons land altijd meer investeringen heeft weten aan te trekken dan wijzelf investeerden in het buitenland. Dat positief saldo is het grootst in 1992 : de binnenstromende bruto investeringen zijn dat jaar vier maal groter dan de uitstromende. In 1995 bereikt men een “break-even” punt maar in 1996 nemen de binnenstromende investeringen opnieuw sterk toe.

Wat de filialen van buitenlandse maatschappijen betreft, zijn het de Franse maatschappijen gevolgd door de Amerikaanse die zorgen voor de grootste tewerkstelling in ons land. De werkverschaffing door buitenlandse ondernemingen in ons land wordt voor 54% gerealiseerd door industriële vestigingen waarvan de Chemische nijverheid gevolgd door de Auto-assemblage de belangrijkste zijn.

De gevolgen van mondialisering en delokalisatie op de werkgelegenheid en macro-economische grootheden zullen beter gekend zijn als de resultaten econometrisch verwerkt zijn van de enquête die het Planbureau, in het kader van een onderzoekscontract met de Federale diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden, samen met de KUL en de UCL, lanceerde bij 3000 Belgische bedrijven.

10. DIW : “Globalisation : Source of Woe or source of Wealth”, Economic Bulletin, vol. 34, n° 7, july 1997, pag. 8.

Bijlage 1 :

Buitenlandse handel van de BLEU

1.1. Geografische zones en regio's

SAMENSTELLING VAN DE VIER LANDENGROEPEN, DIE ALS DELOKALISATIEZONES BEKEND STAAN, EN GEBRUIKT WERDEN VOOR DE ANALYSE VAN DE BUITENLANDSE HANDEL

1. *Zuid-Europa*

Griekenland, Spanje, Portugal

2. *Oost-Europa*

Polen, Tsjechoslowakije, Hongarije, Roemenië, Bulgarije en Turkije

3. *Verre-Oosten*

Pakistan, India, Bangladesh, Thailand, Indonesië, Maleisië, China, Noord-Korea, Zuid-Korea, Singapore, Hongkong, Taiwan, Macao, Vietnam, Filippijnen

4. *Noord-Afrika*

Marokko, Tunesië, Algerije, Egypte

OVERIGE IN AANMERKING GENOMEN REGIO'S

5. *West-Europa*

Frankrijk, Nederland, Duitsland (DDR + DBR), Italië, Verenigd Koninkrijk, Ierland, Denemarken, Oostenrijk, Finland, Noorwegen, Zweden, Zwitserland

6. *NAFTA*

Verenigde Staten, Canada, Mexico

7. *Japan*

1.2. Indeling naar bedrijfstakken en productgroepen

HOGE R&D INTENSITEIT

Vliegtuigen

- vliegtuigen, helicopters, hoovercrafts, raketten, ruimtevaartuigen en overige luchtvaartuigen

Computers

- bureaumachines en machines voor informatieverwerking

Elektronische en telecommunicatie-apparaten

- telecommunicatie- en signaalapparaten, meet- en regelapparatuur, elektro-medische apparatuur
- elektronische, radio-, televisie-, elektro-acoestische apparaten, grammofoonplaten en magnetofoonbanden

Farmaceutische producten

- farmaceutische producten

GEMIDDELD - HOGE R&D INTENSITEIT

Instrumenten

- precisie-instrumenten, meet- en regelapparaten
- chirurgische en orthopedische apparaten
- optische instrumenten, foto-apparatuur
- klokken , horloges

Motorrijtuigen en motoren

- motorrijtuigen en motoren
- carrosserieën, opleggers en aanhangwagens
- toebehoren en onderdelen van motorrijtuigen

Chemie

- petro- en carbochemie
- overige chemische basisproducten
- lakken, verf, vernis en drukinkten
- overige chemische producten met voornamelijk industriële en agrarische toepassing
- zeep, was- en reinigingsmiddelen, cosmetische artikelen
- overige chemische producten vooral bestemd voor huishoudelijk gebruik en kantoren
- kunstmatige en synthetische vezels

Elektrisch materiaal

- draad en elektriciteitskabels
- elektromotoren, generatoren en transformatoren, schakel- en installatiemateriaal
- elektrische apparaten, batterijen en accumulatoren
- huishoudelijk elektrische apparaten
- lampen, verlichtingsartikelen

GEMIDDELD - LAGE R&D INTENSITEIT**Machines**

- landbouwmachines en tractoren
- metaalbewerkingsmachines, machinegereedschappen en gereedschapswerktuigen
- textielmachines, onderdelen hiervoor, naaimachines
- machines en apparaten voor de voedingsmiddelen- en chemische nijverheid, plastic, rubber, verpakkingsmateriaal
- machines en installaties voor de mijnbouw, metallurgie, bouwmaterialen en bouw, hijs- en hefwerktuigen
- tandwielen en andere overbrengingsmechanismen, kogellagers
- machines voor bewerking van hout, papier, leder, schoeisel, voor chemische- en witwasserijen
- overige machines en installaties

Transportmiddelen, andere dan automobielen

- locomotieven, treinstellen, motorwagens, trams, aanhangwagens en gelijksoortig materieel
- rijwielen, motorrijwielen, invalidenwagens
- kinderwagens, ziekenwagens, karren, rijtuigen

Scheepsbouw

- schepen, binnenvaartuigen, oorlogsschepen, sleepboten, drijvende installaties, materiaal uit de sloop van schepen

Mineralen en producten op basis van niet-metaalhoudende mineralen

- bakstenen en dakpannen
- cement, kalk, gips
- bouwmaterialen uit beton, kalk en gips
- asbest (met uitzondering van asbestcement)
- natuursteen, overige niet-metaalhoudende mineralen
- slijpstenen en andere toegepaste slijpmiddelen
- glas (vlak, hol, technisch glaswerk, glasvezels)
- aardewerkproducten, vuurvaste producten

Rubber en plasticartikelen

- rubberartikelen
- loopvlakvernieuwing
- artikelen van plastic

Non-ferro

- non-ferro-metalen

Diversen (spellen, sportartikelen en overige)

- muziekinstrumenten
- producten voor copieerapparaten van films en foto's
- spellen, speelgoed, sportartikelen
- vulpennen, ballpoints, stempels, overige producten n.e.g.

LAGE R&D INTENSITEIT

IJzer en staal

- ruwijzer, ruw staal, warm- en koudgewalst plaatijzer, bekleed plaatstaal (EGKS-producten)
- stalen buizen
- draadproducten, walsproducten van bandstaal, koudgewalste profielen

Metaalproducten

- gietwerk
- producten uit metaal, gesmeed, gestampt, geperst, gestanst, getrokken
- producten verkregen door verdere bewerking van metalen
- producten voor metaalconstructie
- stoomketels, reservoirs
- gereedschap en andere eindproducten van metaal (behalve elektrisch materiaal)

Voedingswaren en dranken

- vlees, vleeswaren en conserven, overige slachtproducten
- melk en melkproducten
- plantaardige en dierlijke oliën en vetten
- groenten- en fruitconserven, vruchten- en groentensappen
- visconserven, andere visproducten voor menselijke voeding
- meel, grutten, griesmeel, graanvlokken
- deegwaren
- zetmeelproducten
- brood, beschuit, biscuit, gebak
- suiker
- cacaoproducten, suikerwerk, consumptieijs
- veevoeder
- overige voedingsmiddelen
- gist, spiritus, gedistilleerde dranken door fermentatie van landbouwproducten
- champagne, mousserende wijnen, aperitieven op basis van wijn
- cider en andere vruchtenwijnen
- mout, bier, brouwgist
- mineraalwater, limonades
- tabaksproducten

Papierwaren

- houtslip, cellulose, papier, karton
- papierwaren, kartonnage
- kranten, drukwerk, producten van uitgeverijen

Textiel en kleding

- bewerkte textielvezels, spinnerijproducten, garens, handbreigarens
- weefsels
- producten van breiwerk- en kousenindustrie
- tapijten, vilt, vloerzeil, wasdoek
- overige textielproducten
- kleding en kledingtoebehoren
- huishoudtextiel, gestikte dekens en spreien, woningtextiel, tenten, dekzeilen, vlaggen, zakken
- bontwerk
- leder, huiden, pelterijproducten
- lederwaren
- schoeisel, pantoffels, geheel of gedeeltelijk van leder

Houtwaren en meubelen

- gezaagd, geschaafd, gedroogd, gestoomd hout
- finer, triplex, houtvezel- en spaanderplaten, veredeld hout, behandeld hout
- houten bouwelementen, constructies van hout, schrijnwerkerij, parket, verpakkingen in hout
- houtwaren (andere dan meubelen), houtmeel, houtwol en lompen
- kurkwaren, stro- en rietwaren (andere dan meubelen), borstels, bezems en kwasten
- houten en rieten meubelen, matrassen

1.3. Voornaamste invoerzones voor elke blootgestelde groep

DE BLOOTGESTELDE PRODUCTGROEPEN WAARVOOR ELKE ZONE VAN DE VIER INVOERZONES VAN DE BLEU ZICH IN 1995 ALS EERSTE RANGSCHIKTE

In Italië, de groepen die pas onlangs blootgesteld raakten (1994 en/of 1995)

Zuid-Europa: 5 groepen van producten

- *kunstmatige en synthetische vezels*
- elektriciteitsdraden en -kabels
- natuursteen en niet-metaalhoudende mineralen
- aardewerkproducten
- champagne, mousserende wijnen, aperitieven op basis van wijn

Oost-Europa: 2 groepen

- groenten- en fruitconserven, vruchten- en groentensappen
- *locomotieven, trams, ... en aanhangwagens (zeer zwakke waarde in 1995)*

Verre-Oosten: 29 groepen

- *elektronische apparatuur, radio's, televisies, ...*
- *optische instrumenten, fotoapparatuur*
- uurwerken, horloges
- huishoudelijke elektrische apparatuur
- lampen, verlichtingsmateriaal
- rijwielen, motorrijwielen, invalidenwagens
- kinderwagens, ziekenwagens, karren, rijtuigen
- schepen, binnenvaartuigen, oorlogsbodems, sleepboten ... (zeer zwakke waarde)
- slijpstenen en andere toegepaste slijpmiddelen
- rubberwaren
- muziekinstrumenten
- spellen, speelgoed, sportartikelen
- vulpennen, ballpoints, stempels, overige producten n.e.g.
- *productie verkregen door verdere behandeling van metalen*
- *gereedschap en andere eindproducten van metaal (behalve elektrisch materiaal)*
- *plantaardige en dierlijke oliën en vetten*
- visconserven, andere visproducten voor menselijke voeding
- garens en handbreigarens
- *weefsels*
- producten van breiwerk- en kousennijverheid
- huishoudtextiel, gestikte dekens en spreien, woningtextiel, tenten, dekzeilen
- lederwaren
- schoeisel, pantoffels, geheel of gedeeltelijk van leder
- gezaagd, geschaafd, gedroogd, gestoomd hout
- fineer, triplex, houtvezel- en spaanderplaten, behandeld hout
- houten bouwelementen, constructies van hout, schrijnwerkerij, parket, verpakkingen in hout
- houtwaren (andere dan meubelen), houtmeel, houtwol en lompen
- kurkwaren, stro- en rietwaren (andere dan meubelen), borstels, bezems, kwasten
- houten en rieten meubelen, matrassen

Noord-Afrika: 2 groepen

- *overige chemische basisproducten*
- kleding en kledingtoebehoren

Bijlage 2 :

Analyse van de DIB : Samenstelling van de geografische zones

Europese Unie (EU): Denemarken, Duitsland (+DDR vanaf 1991), Finland, Frankrijk, Griekenland, Ierland, Italië, Luxemburg (vanaf 1995), Nederland, Oostenrijk, Portugal, Spanje, Verenigd Koninkrijk, Zweden.

NAFTA: Verenigde Staten van Amerika, Canada, Mexico.

OESO: EU + NAFTA + Australië, IJsland, Japan, Nieuw-Zeeland, Noorwegen, Turkije, Zwitserland.

Centraal en Oost-Europa: Tsjechoslowakije (vanaf 1993 Tsjechië en Slowakije afzonderlijk), Hongarije, Polen, Roemenië, DDR (tot 1990), USSR (vanaf 1992 Rusland + Oekraïne + Belarus + Turkmenistan), Bulgarije, Joegoslavië (Slovenië + Kroatië + Servië)

Verre Oosten: Hongkong, Zuid-Korea, Singapoer, China, India, Maleisië, Thailand, Taïwan, Viëtnam, Pakistan, Bangladesh, Indonesië, Noord-Korea, Filippijnen.

Zuid-Amerika: Argentinië, Bolivië, Brazilië, Brits Guyana, Chili, Columbia, Ecuador, Frans Guyana, Paraguay, Peru, Suriname, Uruguay, Venezuela.

Zuid-Europa: Spanje, Portugal, Griekenland.

Noord-Afrika: Algerije, Egypte, Marokko, Tunesië,

Bijlage 3 :

Opstelling van de databank BELMOFI en landenanalyse

1. Organisatie van de gegevensverzameling

De informatie over buitenlandse filialen van Belgische bedrijven die in de publicatie van 1994 werd verzameld, omvatte de gegevens uit :

- de balanscentrale met 5525 deelnemingen vanaf 10% van Belgische ondernemingen in het buitenland op 31.12.1992,
- de enquête bij de diplomatieke posten in 70 landen met 1577 antwoorden,
- de informatie die wij haalden uit de jaarverslagen van de ondernemingen,
- de pers,
- de enquête over collectieve ontslagen bij de vakbonden.

Deze informatie werd aangevuld met de gegevens uit de balanscentrale, toestand 30.4.1995 en werd dan in augustus 1995 verstuurd naar de diplomatieke posten van 126 landen met de vraag om de informatie te controleren op hun juistheid en aan te vullen. Voor iedere buitenlandse vestiging werd een identificatiefiche opgesteld met de volgende gegevens :

- land van de buitenlandse vestiging;
- staat, provincie of departement;
- stad;
- adres;
- naam van het buitenlands filiaal;
- naam van de moeder in België;
- vestigingsplaats van de moeder in België;
- naam van de groep waartoe het buitenlands filiaal behoort;
- naam van het subfiliaal indien de buitenlandse participatie gebeurt via een ander filiaal van de groep;
- ondernemersvorm : filiaal of joint venture;
- participatiegraad, zowel direct als indirect;
- soort activiteit : productie, diensten;
- productomschrijving;
- reden van de vestiging in het buitenland;

- vestigingsjaar;
- investeringsbedrag;
- huidig aantal werknemers;
- gevolgen voor België;
- categorie van delokalisatie volgens onze definitie;
- bron : balanscentrale, ambassade, pers, jaarverslag e.a.

Van de 7933 fiches die aan de ambassades werden overgemaakt was bij éénvierde het adres onbekend en bij 1084 filialen de stad onbekend. Bijgevolg was het voor de ambassades een moeilijke opdracht om alle filialen te vinden, te contacteren en hun medewerking te vragen.

Uiteindelijk hebben we via de ambassades inlichtingen verkregen over 3181 filialen verspreid over 94 landen.

De informatie uit de balanscentrale van de Nationale Bank van België die in de huidige publicatie verwerkt wordt, bestrijkt de gegevens uit de neergelegde jaarrekeningen, editie januari 1997. Zoals in de publicatie van 1994 beperken we ons tot de buitenlandse deelnemingen vanaf 10% in Belgische ondernemingen die niet in vereffening werden gesteld, gestopt zijn of failliet zijn. Zoals in de vorige publicatie van 1994 met de informatie uit de jaarrekeningen van 1992, hebben we nu vooral een inzicht verworven in de deelnemingen van 1995. Een korte beschrijving van de in BELMOFI opgenomen ondernemingen uit de cd-rom van de balanscentrale, editie januari 1997, staat in de volgende tabel.

TABEL 138 Balanscentrale, editie januari 1997

	Totaal ondernemingen in de balanscentrale	Ondernemingen met deelnemingen in het buitenland, ten minste vanaf 10% en vanaf 1993	Procentueel aandeel
Aantal ondernemingen	218116	3079	1,4
Afsluitdatum balans : 1995	184341	2728	1,5
Rechtstoestand :			
- normaal	204560	3048	1,5
- fusie, opslorping, splitsing	1071	31	2,9
- vereffening, faillissement en andere	12485	0	0
Rechtsvorm :			
- NV	93579	2824	3,0
- openbare instelling	244	6	2,5
- éénpersoonsvennootschap, BVBA, CV, buitenlandse vennootschap en andere	124293	249	0,2

	Totaal ondernemingen in de balanscentrale	Ondernemingen met deelnemingen in het buitenland, ten minste vanaf 10% en vanaf 1993	Procentueel aandeel
Vestigingsplaats :			
- Brussel	34289	893	2,6
- Vlaanderen	134332	1634	1,2
- Wallonië	49249	549	1,1
- Buitenland	246	4	1,6

De participaties of deelnemingen van tenminste 10% in het buitenland werden genomen door 3079 moederondernemingen van de 218116 ondernemingen die een jaarrekening hebben neergelegd bij de balanscentrale. Er zijn dus 1,4% ondernemingen die een participatie in een buitenlands bedrijf hebben; in 1989 bijvoorbeeld was dit slechts 1%, dus een stijging met 40%.

De balanscentrale waarschuwt de gebruiker dat zij de gegevens over deelnemingen niet heeft gecontroleerd op hun juistheid of waarschijnlijkheid. Uit onze confrontatie met andere bronnen blijkt dat er in feite 3443 ondernemingen met neergelegde jaarrekeningen bij de balanscentrale een participatie in het buitenland hebben. Dit komt overeen met een foutenmarge van 11%.

Dit alles is opgenomen in de databank BELMOFI. Het gegevensbestand omvat momenteel naast de gegevens van de balanscentrale, editie januari 1997, en de antwoorden op de enquête van Ambassades ook de informatie verkregen uit jaarverslagen, persartikelen, vaktijdschriften, internet en studententhesissen. Een bijkomende bron van informatie, die niet in de publicatie van 1994 werd opgenomen is de enquête van de Belgische Vereniging van Banken die een inventaris maakt van de vestigingen in het buitenland van de banken naar Belgisch recht¹. De opneming van deze gegevens vergrootte BELMOFI met 255 extra filialen en vertegenwoordigingskantoren.

Het gebruik van verschillende bronnen, die daarenboven niet volledig zijn en over een tijdsperiode van meer dan één jaar lopen², leverde ons toch een inzicht in de

-
1. Belgische Vereniging van Banken, het kantorennet van de Belgische banken in het buitenland, aspecten en documenten nr. 188, 1996, 164 p.
 2. Ongeveer 15% van de N.V.'s verzaken aan de verplichte neerlegging bij de balanscentrale. Vervolgens zijn een aantal ondernemingen laattijdig met het indienen van hun jaarrekeningen bij de balanscentrale. Tenslotte wordt bij een aantal ondernemingen niet ieder jaar een jaarrekening aan de balanscentrale overgemaakt. Daarom kunnen de beschikbare gegevens over de deelnemingen in de jaarrekening van periode t slaan op de periode t tot t-2.

huidige aanwezigheid in het buitenland van Belgische bedrijven. We moeten er op wijzen dat het gebruik van meerdere bronnen ook nadelen heeft :

- omdat de verzamelde informatie onvolledig is (bv. geen adres) en de naam van het moederbedrijf of het filiaal verschillende benamingen kunnen hebben al naargelang de bron, bevat de databank BELMOFI nog dubbelstellingen;
- omdat er een groot verloop is in de constructie van bedrijven³ en filialen is het niet steeds duidelijk of het buitenlands filiaal nog bestaat of vervangen werd door een nieuw filiaal met een andere naam.

De volgende tabel geeft de structuur van de gegevensverzameling weer. Er zijn 7109 deelnemingen in het buitenland die slechts via één bron zijn ingebracht in de databank BELMOFI.

TABEL 139 **Overzicht van de verschillende bronnen in BELMOFI**

	Aantal deelnemingen
<i>Filiaal aangebracht door één bron :</i>	
Balanscentrale	4646
Ambassade	1055
Geraadpleegde jaarverslagen	705
Pers	295
Belgische Vereniging van Banken	170
Vakbonden	155
Overige bronnen	163
Subtotaal	7109
<i>Filiaal aangebracht door meerdere bronnen</i>	
Totaal	9631

2. **Respons van de Belgische ambassades en aantal vestigingen per land in BELMOFI**

Het onderzoek naar de aanwezigheid van Belgische filialen in het buitenland werd geruggesteund door de medewerking van de Belgische ambassades. Een eerste reeks vragen werd in juli 1993 verstuurd naar 60 landen. Een tweede lijst met 5525 Belgische deelnemingen in het buitenland werd in februari 1994 verstuurd. Het resultaat van deze twee enquêtes stelde ons een staal van 1577 buitenlandse bedrijven van Belgische moeders in 70 landen ter beschikking (kolom 1 in tabel 140). Van deze 1577 filialen werd bij 1355 filialen een categorie van delokalisatie bepaald.

3. In de balanscentrale, editie januari 1997 zijn er 3547 faillissementen, 17 stopzettingen, 8858 vereffeningen, 17 fusies, 796 opslorpingen en 258 splitsingen van bedrijven op een totaal van 218 166 ondernemingen of 6,2% van het totaal van de ondernemingen heeft een specifieke rechtstoestand.

In augustus 1995 werden de ambassades opnieuw bevraagd in 146 landen om bijkomende informatie te verkrijgen over 7933 participaties van Belgische ondernemingen in het buitenland (kolom 2 in tabel 140). De respons van de Belgische ambassades staat in kolom 3. Naast de controle of het filiaal nog bestond, werden ook nieuwe Belgische vestigingen in het buitenland door de ambassades aangebracht. Tevens werd de informatie uit de balanscentrale, editie januari 1997 en andere bronnen geraadpleegd .

Het eindresultaat omvat 9204 filialen verspreid over 135 landen (kolom 4).

TABEL 140 Respons van de Belgische ambassades op de enquête en aantal vestigingen per land

Land	Aantal filialen 08/1994	Aantal fiches verstuurd 08/1995	Antwoorden ambassades 1995-1996	Aantal filialen in BELMOFI 03/1997
Albanië	1	6	1	6
Algerije	0	2	0	1
Amerikaanse Maagdeneilanden	0	3	0	0
Amerikaans-Samoa	0	1	0	0
Angola	2	2	1	3
Argentinië	16	31	18	32
Armenië	0	0	0	1
Australië	13	32	26	46
Azerbeidzjan	0	0	0	1
Bahamas	0	5	0	8
Bangladesh	2	1	1	1
Barbados	0	0	0	1
Benin	0	1	0	0
Bermuda	2	14	11	12
Bolivië	0	3	1	2
Botswana	0	3	0	1
Brazilië	12	61	23	65
Britse Maagdeneilanden	0	3	0	4
Bulgarije	2	18	2	23
Burkina Faso	1	3	1	4
Burundi	1	15	0	14
Canada	28	87	86	114
Caymaneilanden	0	0	0	8
Centraal-Afrikaanse Republiek	0	2	0	2
Chili	22	29	16	33

Land	Aantal filialen 08/1994	Aantal fiches verstuurd 08/1995	Antwoorden ambassades 1995-1996	Aantal filialen in BELMOFI 03/1997
China	28	43	25	88
Colombia	3	6	11	13
Congo	0	5	4	8
Cyprus	0	5	0	8
Denemarken	5	42	31	43
Dominikaanse Republiek	0	1	1	1
Duitsland	131	584	220	672
Ecuador	4	7	6	6
Egypte	4	10	8	12
Estland	0	3	0	3
Filipijnen	2	3	2	5
Finland	1	12	8	17
Frankrijk	315	1831	650	2027
Frans-Guyana	0	2	0	2
Gabon	0	3	0	6
Georgië	0	0	0	1
Ghana	0	0	1	2
Gibraltar	0	4	0	5
Griekenland	13	66	32	69
Guadeloupe	0	0	0	1
Guatemala	0	1	1	1
Guinee	0	6	5	13
Hongarije	44	108	91	136
Hongkong	7	47	2	61
Ierland	21	79	54	97
IJsland	0	0	0	1
India	27	39	44	63
Indonesië	18	23	24	43
Iran	0	2	0	3
Israël	0	2	0	1
Italië	43	257	45	270
Ivoorkust	1	18	5	21

Land	Aantal filialen 08/1994	Aantal fiches verstuurd 08/1995	Antwoorden ambassades 1995-1996	Aantal filialen in BELMOFI 03/1997
Japan	17	61	28	58
Joegoslavië	1	8	5	5
Kaapverdië	0	0	0	1
Kameroen	0	14	1	16
Kanaaleilanden	0	1	1	13
Kazachstan	0	2	0	5
Kenia	1	3	7	10
Kirgizië	0	0	0	1
Koeweit	0	2	1	1
Kroatië	0	1	1	3
Letland	0	5	0	6
Libanon	0	3	0	6
Liberia	0	10	2	9
Libië	1	1	1	1
Liechtenstein	0	2	0	1
Litouwen	0	1	0	5
Luxemburg	19	623	35	661
Madagaskar	0	0	0	1
Maleisië	13	21	18	31
Mali	0	2	0	4
Malta	0	0	0	3
Marokko	18	34	17	41
Mauritanië	0	0	0	1
Mauritius	0	0	0	4
Mexico	24	35	27	37
Monaco	0	5	6	7
Mozambique	0	1	1	1
Myanmar	0	0	0	1
Namibië	0	0	0	1
Nederlandse Antillen	2	19	1	20
Nederland	69	1069	103	1135
Nicaragua	0	1	1	1

Land	Aantal filialen 08/1994	Aantal fiches verstuurd 08/1995	Antwoorden ambassades 1995-1996	Aantal filialen in BELMOFI 03/1997
Nieuw-Zeeland	1	4	1	5
Niger	0	0	0	1
Nigeria	4	13	7	17
Noorwegen	14	31	30	36
Oeganda	0	1	0	3
Oekraïne	4	7	7	13
Oman	0	0	0	2
Oostenrijk	8	54	48	74
Pakistan	2	2	1	3
Panama	0	7	7	11
Papoea-Nieuw-Guinea	0	2	1	2
Paraguay	0	1	0	0
Peru	5	9	5	11
Polen	86	146	113	218
Portugal	77	119	56	126
Qatar	0	0	1	1
Roemenië	0	16	12	30
Rusland	4	68	12	78
Rwanda	0	13	0	13
Salomonseilanden	0	1	1	1
Saudi-Arabië	2	7	3	7
Senegal	0	8	4	8
Singapore	19	33	28	48
Slovakije	0	22	62	78
Slovenië	4	1	0	4
Soedan	0	1	1	1
Spanje	48	286	103	299
Sri Lanka	14	15	13	15
Taiwan	6	11	2	12
Tanzania	0	2	1	2
Thailand	15	34	55	72
Togo	0	0	0	3

Land	Aantal filialen 08/1994	Aantal fiches verstuurd 08/1995	Antwoorden ambassades 1995-1996	Aantal filialen in BELMOFI 03/1997
Tsjaad	0	1	0	1
Tsjechië	22	86	157	204
Tunesië	34	160	132	156
Turkije	6	28	7	31
Uruguay	2	4	2	4
Verenigd Koninkrijk	97	443	98	435
Verenigde Arabische Emiraten	1	9	7	10
Verenigde Staten	115	434	219	575
Vanuatu	0	2	1	2
Venezuela	6	18	8	14
Vietnam	0	12	19	35
Congo (ex-Zaire)	1	85	70	93
Zambia	0	2	2	2
Zimbabwe	1	4	3	4
Zuid-Afrika	5	22	5	31
Zuid-Korea	17	21	16	22
Zweden	7	63	32	54
Zwitserland	16	158	116	166
Totaal	1577	7933	3181	9204

3. Landenanalyse

Voor de belangrijkste landen en handelsblokken geven we een samenvatting van de verzamelde informatie over de Belgische vestigingen in het buitenland :

- Europese Unie : globaal en per land
- Zwitserland
- Noorwegen
- CEFTA landen
Hongarije, Polen, Slowakije, Slovenië, Tsjechië
- Oost Europa en Ex-USSR zonder CEFTA
Albanië, Armenië, Azerbeidzjan, Bulgarije, Estland, Georgië, Joegoslavië, Kazachstan, Kirgizië, Kroatië, Letland, Litouwen, Oekraïne, Roemenië, Rusland
- Turkije
- Midden-Oosten
Iran, Israël, Koeweit, Libanon, Oman, Qatar, Saudi-Arabië, Verenigde Arabische Emiraten
- EAEC landen
China, Filipijnen, Hongkong, Indonesië, Japan, Maleisië, Singapore, Taiwan, Thailand, Vietnam, Zuid-Korea
- Indië en Sri Lanka
- NAFTA landen
Canada, Mexico, Verenigde Staten
- MERCOSUR landen
Argentinië, Brazilië, Uruguay
- Zuid-Amerika zonder MERCUSOR
Bolivië, Chili, Colombia, Ecuador, Frans-Guyana, Peru, Venezuela
- Centraal-Amerika
Bahamas, Barbados, Bermuda, Caymaneilanden, Dominikaanse Republiek, Guadeloupe, Guatemala, Britse Maagdeneilanden, Nederlandse Antillen, Nicaragua, Panama
- Congo (ex-Zaire)
- Tunesië
- rest Afrika
Algerije, Angola, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Centraal-Afrikaanse Republiek, Congo, Egypte, Gabon, Ghana, Guinee, Ivoorkust, Kaapverdie, Kameroen, Kenia, Libië, Liberia, Madagaskar, Mali, Marokko, Mauritanië, Mauritius, Mozambique, Namibië, Niger, Nigeria, Oeganda, Rwanda, Senegal, Soedan, Tanzanië, Togo, Tsjaad, Zambia, Zimbabwe, Zuid-Afrika
- Australië

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in de Europese Unie

Aantal vestigingen : 5979

Stock op 31/12/1992 : 3453

Bijkomend in 1993-1994 : 1254

Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997: 562

Sector van het filiaal :

industrie 17%

diensten 48%

overige 3%

geen informatie 32%

*Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 629 bedrijven:
136300 werknemers*

Bruto-investeringen minus desinvesteringen in 1995 :

105 miljard BEF - 72,5 miljard BEF

Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 :

32,5 miljard BEF

Belangrijkste Belgische investeerders

Almabo, Arbed, Asahi Glass, Bayer, Beaulieu, Bekaert, Cockerill Sambre, Delhaize de Leeuw, Etex, Finasucre, Holderbank, Interbrew, Petrofina, Société Générale de Belgique, Solvay, Tractebel, UCB

Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 718 bedrijven :

marktaanwezigheid 265

uitbreiding, expansie, diversificatie 278

herstructurering, globalisatie 154

maatregelen en reglementen
overheid 137

arbeidskrachten, loonkost 86

grondstoffen, transport 53

andere 40

Delokalisatiecategorieën :

geen delokalisatie 1029 17%

expansie 1172 20%

diversificatie 506 9%

delokalisatie met afbouw 256 4%

geen informatie 3016 50%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Frankrijk	
Aantal vestigingen :	2027
Voornaamste regio's :	
- Ile-de-France (Paris)	688
- Nord-Pas-de-Calais (Lille)	522
- Rhône-Alpes (Lyon)	92
- Picardie (Amiens)	72
- Provence-Alpes-Côte d'Azur (Marseille)	66
- Lorraine (Metz)	58
Stock op 31/12/1992 :	1147
Bijkomend in 1993-1994 :	434
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	177
Sector van het filiaal :	
industrie	20%
diensten	39%
overige	3%
geen informatie	38%
Verzamelde informatie over de werkgelegenheid voor 218 bedrijven : 36000 werknemers	
Bruto-investeringen minus desinvesteringen in 1995 : 26,4 miljard BEF - 14,2 miljard BEF	
Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 : 12,2 miljard BEF	
Belangrijkste Belgische investeerders :	
Accor Wagons-Lits, Beaulieu, Cockerill Sambre, Etex, GB-INNO-BM, Interbrew, Société Générale de Belgique, Sofimpar, Solvay, Tractebel en Vandemoortele, Verbeke Textile Group	
Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 195 bedrijven :	
marktaanwezigheid	84
uitbreiding, expansie, diversificatie	63
arbeidskrachten, loonkost	29

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Frankrijk		
maatregelen en reglementen overheid	28	
herstructurering, globalisatie	26	
grondstoffen, transport	8	
andere	17	
<i>Delokalisatiecategorieën :</i>		
geen delokalisatie	339	17%
expansie	408	20%
diversificatie	89	4%
delokalisatie met afbouw	74	4%
geen informatie	1117	55%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Nederland	
Aantal vestigingen :	1135
Voornaamste regio's :	
- Zuid-Holland (Den Haag)	238
- Noord-Brabant (Den Bosch)	231
- Noord-Holland (Haarlem)	184
Stock op 31/12/1992 :	631
Bijkomend in 1993-1994 :	274
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	102
Sector van het filiaal :	
industrie	11%
diensten	53%
overige	2%
geen informatie	34%
Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 43 bedrijven : 7600 werknemers	
Bruto-investeringen minus desinvesteringen in 1995 : 58,1 miljard BEF - 46,9 miljard BEF	
Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 : 11,2 miljard BEF	
Belangrijkste Belgische investeerders	
Asahi Glass, Cockerill Sambre, Etex, Hanson Bricks, Heidelberger Zement, Interbrew, Koceram/Wienerberger, Solvay, Petrofina	
Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 120 bedrijven :	
uitbreiding, expansie, diversificatie	68
herstructurering, globalisatie	52
maatregelen en reglementen	41
overheid	

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Nederland		
marktaanwezigheid	38	
arbeidskrachten, loonkost	5	
grondstoffen, transport	5	
andere	4	
<i>Delokalisatiecategorieën :</i>		
geen Delokalisatie	161	14%
expansie	181	16%
diversificatie	120	10%
Delokalisatie met afbouw	37	4%
geen informatie	636	56%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Duitsland

<i>Aantal vestigingen :</i>	672
<i>Voornaamste regio's :</i>	
- Nordrhein-Westfalen	253
- Hessen	53
- Bayern	35
<i>Stock op 31/12/1992 :</i>	332
<i>Bijkomend in 1993-1994 :</i>	145
<i>Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:</i>	77
<i>Sector van het filiaal :</i>	
industrie	26%
diensten	43%
overige	3%
geen informatie	28%
<i>Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 89 bedrijven :</i>	
<i>42100 werknemers</i>	
<i>Bruto-investeringen minus desinvesteringen in 1995 :</i>	
<i>8 miljard BEF - 1,5 miljard BEF</i>	
<i>Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 :</i>	
<i>6,5 miljard BEF</i>	
<i>Belangrijkste Belgische investeerders :</i>	
Arbed, Beaulieu, Bekaert, Cockerill Sambre, Etex, Société Générale de Belgique, Solvay	
<i>Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 123 bedrijven :</i>	
uitbreiding, expansie, diversificatie	64
maatregelen en reglementen	27
overheid	
marktaanwezigheid	26

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Duitsland		
grondstoffen, transport	14	
herstructurering, globalisatie	10	
arbeidskrachten, loonkost	6	
andere	6	
<i>Delocalisatiecategorieën :</i>		
geen delocalisatie	164	24%
expansie	168	25%
diversificatie	25	4%
delocalisatie met afbouw	34	5%
geen informatie	281	42%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Luxemburg		
Aantal vestigingen :	661	
Stock op 31/12/1992 :	446	
Bijkomend in 1993-1994 :	131	
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	50	
Sector van het filiaal :		
industrie	1%	
diensten	66%	
overige	1%	
geen informatie	32%	
Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 31 bedrijven :		
1350 werknemers		
Bruto-investeringen minus desinvesteringen in 1995 :		
1,9 miljard BEF - 1 miljard BEF		
Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 :		
0,9 miljard BEF		
Belangrijkste Belgische investeerders		
Arbed, Electrofina, Groupe Bruxelles Lambert, Mupagemo		
Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 19 bedrijven :		
marktaanwezigheid	7	
uitbreiding, expansie, diversificatie	6	
herstructurering, globalisatie	3	
arbeidskrachten, loonkost	1	
grondstoffen, transport	1	
maatregelen en reglementen overheid	1	
andere	2	
Delokalisatiecategorieën :		
geen delokalisatie	35	5%
expansie	77	12%
diversificatie	167	25%
delokalisatie met afbouw	6	1%
geen informatie	376	57%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Verenigd Koninkrijk

Aantal vestigingen : 435

Voornaamste regio's :

- Greater London 99
- Rest South East 114

Stock op 31/12/1992 : 238

Bijkomend in 1993-1994 : 81

Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997: 57

Sector van het filiaal :

industrie 18%
diensten 52%
overige 4%
geen informatie 26%

*Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 55 bedrijven :
7200 werknemers*

*Bruto-investeringen minus desinvesteringen in 1995 :
5,6 miljard BEF - 6,2 miljard BEF*

*Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 :
-0,6 miljard BEF*

Belangrijkste Belgische investeerders

Bekaert, Hanson Bricks, Petrofina, Solvay, Tractebel, UCB

Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 75 bedrijven :

uitbreiding, expansie, diversificatie 25
marktaanwezigheid 24
herstructurering, globalisatie 24

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Verenigd Koninkrijk

arbeidskrachten, loonkost	23	
maatregelen en reglementen overheid	16	
grondstoffen, transport	10	
andere	5	
<i>Delokalisatiecategorieën :</i>		
geen delokalisatie	91	21%
expansie	98	23%
diversificatie	37	9%
delokalisatie met afbouw	39	9%
geen informatie	170	39%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Spanje

<i>Aantal vestigingen :</i>	299	
<i>Voornaamste regio's :</i>		
- Cataluna (Barcelona)	101	
- Madrid	90	
<i>Stock op 31/12/1992 :</i>	188	
<i>Bijkomend in 1993-1994 :</i>	50	
<i>Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:</i>	30	
<i>Sector van het filiaal :</i>		
industrie	23%	
diensten	49%	
overige	3%	
geen informatie	25%	
<i>Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 27 bedrijven :</i>		
<i>7000 werknemers</i>		
<i>Bruto-investeringen minus desinvesteringen in 1995 :</i>		
<i>1,8 miljard BEF - 0,1 miljard BEF</i>		
<i>Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 :</i>		
<i>1,7 miljard BEF</i>		
<i>Belangrijkste Belgische investeerders</i>		
Petrofina, Solvay, Tractebel		
<i>Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 23 bedrijven :</i>		
marktaanwezigheid	9	
uitbreiding, expansie, diversificatie	8	
herstructurering, globalisatie	5	
maatregelen en reglementen overheid	3	
arbeidskrachten, loonkost	2	
andere	1	
<i>Delokalisatiecategorieën :</i>		
geen delokalisatie	54	18%
expansie	80	27%
diversificatie	12	4%
delokalisatie met afbouw	12	4%
geen informatie	141	47%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Italië	
Aantal vestigingen :	271
<i>Voornaamste regio's :</i>	
Lombardia (Milano)	84
Lazio (Rome)	32
Piemonte (Torino)	19
Stock op 31/12/1992 :	173
Bijkomend in 1993-1994 :	50
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	26
<i>Sector van het filiaal :</i>	
industrie	21%
diensten	35%
overige	3%
geen informatie	41%
<i>Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 32 bedrijven :</i>	
4700 werknemers	
<i>Bruto-investeringen minus desinvesteringen in 1995 :</i>	
1,8 miljard BEF -0,5 miljard BEF	
<i>Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 :</i>	
1,3 miljard BEF	
<i>Belangrijkste Belgische investeerders</i>	
Solvay	
<i>Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 56 bedrijven :</i>	
marktaanwezigheid	28
uitbreiding, expansie, diversificatie	21

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Italië		
herstructurering, globalisatie	10	
maatregelen en reglementen overheid	4	
grondstoffen, transport	3	
arbeidskrachten, loonkost	1	
<i>Delokalisatiecategorieën :</i>		
geen delokalisatie	45	17%
expansie	54	20%
diversificatie	8	3%
delokalisatie met afbouw	12	4%
geen informatie	151	56%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Portugal		
Aantal vestigingen :	126	
<i>Voornaamste regio's :</i>		
- Lisboa	47	
- Porto		
Stock op 31/12/1992 :	78	
Bijkomend in 1993-1994 :	26	
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	12	
<i>Sector van het filiaal :</i>		
industrie	28%	
diensten	48%	
overige	5%	
geen informatie	19%	
<i>Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 19 bedrijven : 3500 werknemers</i>		
<i>Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 : 0,2 miljard BEF</i>		
<i>Belangrijkste Belgische investeerders</i>		
Cantaert, Her-FIC, Interbrew, Snauwaert		
<i>Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 21 bedrijven :</i>		
uitbreiding, expansie, diversificatie	7	
marktaanwezigheid	6	
arbeidskrachten, loonkost	6	
maatregelen en reglementen overheid	4	
herstructurering, globalisatie	2	
grondstoffen, transport	1	
andere	2	
<i>Delokalisatiecategorieën :</i>		
geen delokalisatie	25	20%
expansie	36	29%
diversificatie	7	6%
Delokalisatie met afbouw	16	13%
geen informatie	42	33%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Ierland		
Aantal vestigingen :	97	
Voornaamste regio :		
- Dublin	68	
Stock op 31/12/1992 :	52	
Bijkomend in 1993-1994 :	17	
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	6	
Sector van het filiaal :		
industrie	22%	
diensten	68%	
overige	2%	
geen informatie	8%	
Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 11 bedrijven : 1200 werknemers		
Bruto-investeringen minus desinvesteringen in 1995 : 0,2 miljard BEF - 1,5 miljard BEF		
Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 : -1,3 miljard BEF		
Belangrijkste Belgische investeerders		
Almanij, Etex, Packo		
Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 24 bedrijven :		
arbeidskrachten, loonkost	12	
maatregelen en reglementen overheid	9	
uitbreiding, expansie, diversificatie	8	
herstructurering, globalisatie	6	
marktaanwezigheid	5	
grondstoffen, transport	2	
andere	1	
Delokalisatiecategorieën :		
geen delokalisatie	7	7%
expansie	17	18%
diversificatie	40	41%
delokalisatie met afbouw	18	19%
geen informatie	15	16%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Oostenrijk		
Aantal vestigingen :	74	
Voornaamste regio's :		
- Wien	42	
- Niederosterreich	14	
Stock op 31/12/1992 :	44	
Bijkomend in 1993-1994 :	15	
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	10	
Sector van het filiaal :		
industrie	16%	
diensten	70%	
geen informatie	14%	
Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 41 bedrijven : 3350 werknemers		
Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 : 0,4 miljard BEF		
Belangrijkste Belgische investeerders		
Solvay		
Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 19 bedrijven :		
marktaanwezigheid	13	
grondstoffen, transport	6	
uitbreiding, expansie, diversificatie	4	
maatregelen en reglementen overheid	4	
herstructurering, globalisatie	1	
andere	1	
Delokalisatiecategorieën :		
geen delokalisatie	31	42%
expansie	16	22%
diversificatie	1	1%
delokalisatie met afbouw	3	4%
geen informatie	23	31%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Griekenland		
Aantal vestigingen :	69	
Voornaamste regio :		
- Athinai	37	
Stock op 31/12/1992 :	49	
Bijkomend in 1993-1994 :	11	
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	6	
Sector van het filiaal :		
industrie	20%	
diensten	44%	
geen informatie	36%	
Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 28 bedrijven : 4500 werknemers		
Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 : 0,4 miljard BEF		
Belangrijkste Belgische investeerders		
Delhaize de Leeuw, Johnson & Johnson, Société Générale de Belgique, Solvay, UCB		
Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 24 bedrijven :		
marktaanwezigheid	14	
herstructurering, globalisatie	9	
uitbreiding, expansie, diversificatie	1	
Delokalisatiecategorieën :		
geen delokalisatie	17	25%
expansie	17	25%
diversificatie	0	0%
delokalisatie met afbouw	2	2%
geen informatie	33	48%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Zweden		
Aantal vestigingen :	54	
Stock op 31/12/1992 :	36	
Bijkomend in 1993-1994 :	12	
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	3	
<i>Sector van het filiaal :</i>		
industrie	13%	
diensten	65%	
geen informatie	22%	
<i>Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 24 bedrijven :</i>		
<i>12100 werknemers</i>		
<i>Bruto-investeringen minus desinvesteringen in 1995 :</i>		
<i>93 miljoen BEF - 76 miljoen BEF</i>		
<i>Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 :</i>		
<i>17 miljoen BEF</i>		
<i>Belangrijkste Belgische investeerders</i>		
Trelleborg		
<i>Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 13 bedrijven :</i>		
marktaanwezigheid	9	
herstructurering, globalisatie	3	
grondstoffen, transport	2	
uitbreiding, expansie, diversificatie	1	
<i>Delokalisatiecategorieën :</i>		
geen delokalisatie	25	46%
expansie	7	13%
diversificatie	0	0%
delokalisatie met afbouw	2	4%
geen informatie	20	37%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Denemarken		
<i>Aantal vestigingen :</i>	43	
<i>Stock op 31/12/1992 :</i>	31	
<i>Bijkomend in 1993-1994 :</i>	6	
<i>Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:</i>	2	
<i>Sector van het filiaal :</i>		
industrie	12%	
diensten	82%	
geen informatie	6%	
<i>Bruto-investeringen minus desinvesteringen in 1995 :</i>		
<i>100 miljoen BEF - 80 miljoen BEF</i>		
<i>Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 :</i>		
<i>20 miljoen BEF</i>		
<i>Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 3 bedrijven :</i>		
marktaanwezigheid	2	
uitbreiding, expansie, diversificatie	1	
<i>Delokalisatiecategorieën :</i>		
geen delokalisatie	29	67%
expansie	9	21%
diversificatie	0	0%
delokalisatie met afbouw	0	0%
geen informatie	5	12%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Finland		
Aantal vestigingen :	17	
Stock op 31/12/1992 :	8	
Bijkomend in 1993-1994 :	2	
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	4	
Sector van het filiaal :		
industrie	12%	
diensten	65%	
geen informatie	23%	
Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 8 bedrijven : 5500 werknemers		
Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 : -0,2 miljard BEF		
Belangrijkste Belgische investeerders		
Finasucre		
Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 3 bedrijven :		
uitbreiding, expansie, diversificatie	2	
herstructurering, globalisatie	2	
arbeidskrachten, loonkost	1	
grondstoffen, transport	1	
andere	1	
Delokalisatiecategorieën :		
geen delokalisatie	6	35%
expansie	4	24%
diversificatie	0	0%
delokalisatie met afbouw	1	6%
geen informatie	6	35%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Zwitserland

<i>Aantal vestigingen :</i>	166	
<i>Stock op 31/12/1992 :</i>	114	
<i>Bijkomend in 1993-1994 :</i>	26	
<i>Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:</i>	15	
<i>Sector van het filiaal :</i>		
industrie	6%	
diensten	87%	
geen informatie	7%	
<i>Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 33 bedrijven : 1500 werknemers</i>		
<i>Bruto-investeringen minus desinvesteringen in 1995 : 2 miljard BEF - 0,2 miljard BEF</i>		
<i>Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 : 1,8 miljard BEF</i>		
<i>Belangrijkste Belgische investeerders</i>		
Barco		
<i>Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 4 bedrijven :</i>		
Marktaanwezigheid	3	
uitbreiding, expansie, diversificatie	2	
<i>Delokalisatiecategorieën :</i>		
geen Delokalisatie	49	30%
expansie	30	18%
diversificatie	34	20%
delokalisatie met afbouw	0	0%
geen informatie	53	32%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Noorwegen		
Aantal vestigingen :	36	
Stock op 31/12/1992 :	27	
Bijkomend in 1993-1994 :	1	
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	2	
<i>Sector van het filiaal :</i>		
industrie	6%	
diensten	66%	
overige	6%	
geen informatie	22%	
<i>Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 22 bedrijven :</i>		
3091 werknemers		
<i>Bruto-investeringen minus desinvesteringen in 1995 :</i>		
29 miljoen BEF - 38 miljoen BEF		
<i>Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 :</i>		
-9 miljoen BEF		
<i>Belangrijkste Belgische investeerders</i>		
Petrofina		
<i>Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 28 bedrijven :</i>		
marktaanwezigheid	26	
grondstoffen, transport	2	
uitbreiding, expansie, diversificatie	1	
<i>Delokalisatiecategorieën :</i>		
geen delokalisatie	28	78%
expansie	4	11%
diversificatie	0	0%
delokalisatie met afbouw	0	0%
geen informatie	4	11%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in de CEFTA landen

Aantal vestigingen : 641

Stock op 31/12/1992 : 158

Bijkomend in 1993-1994 : 147

Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997: 84

Sector van het filiaal :

industrie 25%

diensten 54%

bouw 5%

overige 2%

geen informatie 14%

Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 122 bedrijven :
20000 werknemers

Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 :
4,6 miljard BEF

Belangrijkste Belgische investeerders

Hongarije : Delhaize Louis, Interbrew, Sara Lee, Solvay, Tractebel

Polen : Bekaert, Cantaert, Société Générale de Belgique, Tractebel

Slovakije : Foresco, Spinette

Tsjechië : Asahi Glass, Delhaize De Leeuw, Heiderberger Zement, Wittock

Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 118 bedrijven :

uitbreiding, expansie, diversificatie 58

arbeidskrachten, loonkost 34

marktaanwezigheid 33

grondstoffen, transport 14

herstructurering, globalisatie 10

maatregelen en reglementen
overheid 10

andere 3

Delokalisatiecategorieën :

geen delokalisatie 219 34%

expansie 157 25%

diversificatie 9 1%

delokalisatie met afbouw 54 9%

geen informatie 201 31%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Oost-Europa en ex-USSR zonder CEFTA	
<i>Aantal vestigingen :</i>	181
<i>Voornaamste landen :</i>	
- Rusland	78
- Roemenië	30
- Bulgarije	23
- Oekraïne	13
<i>Stock op 31/12/1992 :</i>	52
<i>Bijkomend in 1993-1994 :</i>	57
<i>Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:</i>	35
<i>Sector van het filiaal :</i>	
industrie	24%
diensten	54%
overige	3%
geen informatie	19%
<i>Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 15 bedrijven :</i>	
<i>13135 werknemers</i>	
<i>Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 :</i>	
<i>0,5 miljard BEF</i>	
<i>Belangrijkste Belgische investeerders</i>	
Bulgarije : Solvay	
Kazachstan : Tractebel	
Rusland : Alcatel Alsthom	
Roemenië : Interbrew	
<i>Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 24 bedrijven :</i>	
uitbreiding, expansie, diversificatie	12
arbeidskrachten, loonkost	12
marktaanwezigheid	11

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Oost-Europa en ex-USSR zonder CEFTA		
herstructurering, globalisatie	8	
maatregelen en reglementen overheid	5	
grondstoffen, transport	3	
andere	1	
<i>Delokalisatiecategorieën :</i>		
geen Delokalisatie	54	30%
expansie	32	18%
diversificatie	0	0%
Delokalisatie met afbouw	23	13%
geen informatie	72	39%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Turkije		
Aantal vestigingen :	31	
Stock op 31/12/1992 :	18	
Bijkomend in 1993-1994 :	4	
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	4	
<i>Sector van het filiaal :</i>		
industrie	45%	
diensten	39%	
geen informatie	16%	
<i>Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 :</i>		
53 miljoen BEF		
<i>Belangrijkste Belgische investeerders</i>		
Heidelberger Zement		
<i>Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 8 bedrijven :</i>		
uitbreiding, expansie, diversificatie	5	
marktaanwezigheid	4	
arbeidskrachten, loonkost	3	
maatregelen en reglementen overheid	1	
<i>Delocalisatiecategorieën :</i>		
geen Delocalisatie	9	29%
expansie	10	32%
diversificatie	0	0%
delocalisatie met afbouw	3	10%
geen informatie	9	29%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Midden-Oosten		
Aantal vestigingen :	31	
Stock op 31/12/1992 :	16	
Bijkomend in 1993-1994 :	4	
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	4	
<i>Sector van het filiaal :</i>		
industrie	16%	
diensten	49%	
overige	16%	
geen informatie	19%	
<i>Bruto-investeringen minus desinvesteringen in 1995 :</i>		
<i>19 miljoen BEF - 8 miljoen BEF</i>		
<i>Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 :</i>		
<i>11 miljoen BEF</i>		
<i>Belangrijkste Belgische investeerders</i>		
Pauwels, Tractebel		
<i>Delokalisatiecategorieën :</i>		
geen Delokalisatie	12	39%
expansie	9	29%
diversificatie	0	0%
Delokalisatie met afbouw	2	6%
geen informatie	31	26%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in de EAEC landen	
Aantal vestigingen :	475
Stock op 31/12/1992 :	196
Bijkomend in 1993-1994 :	76
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	92
Sector van het filiaal :	
industrie	34%
diensten	49%
overige	8%
geen informatie	9%
Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 111 bedrijven : 32000 werknemers	
Bruto-investeringen minus desinvesteringen in 1995 : 2,2 miljard BEF - 2,4 miljard BEF	
Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 : -0,2 miljard BEF	
Belangrijkste Belgische investeerders	
China :	Alcatel Alstham, Bayer, Bekaert, Eurosense, Johnson & Johnson, Reynaers, Schreder, Solvay
Indonesië :	Bekaert, Pauwels, Plantations Nord Sumatra, SIPEF
Japan :	Barco, Bekaert, Johnson & Johnson, Solvay
Maleisië :	Philips, UCB, Victor Buyck
Thaïland :	Crompton & Knowles, East Starch, Lemmerz Werke, Solvay, Victor Buyck
Zuid-Korea :	Arbed, Johnson & Johnson, Solvay
Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 164 bedrijven :	
marktaanwezigheid	106
uitbreiding, expansie, diversificatie	34
herstructurering, globalisatie	25

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in de EAEC landen		
arbeidskrachten, loonkost	24	
grondstoffen, transport	20	
maatregelen en reglementen overheid	17	
andere	8	
<i>Delokalisatiecategorieën :</i>		
geen delokalisatie	198	42%
expansie	136	29%
diversificatie	13	3%
Delokalisatie met afbouw	43	9%
geen informatie	85	17%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in India en Sri Lanka		
Aantal vestigingen :	78	
Stock op 31/12/1992 :	33	
Bijkomend in 1993-1994 :	16	
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	17	
<i>Sector van het filiaal :</i>		
industrie	71%	
diensten	19%	
overige	4%	
geen informatie	6%	
<i>Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 18 bedrijven : 9500 werknemers</i>		
<i>Bruto-investeringen minus desinvesteringen in 1995 : 47 miljoen BEF - 29 miljoen BEF</i>		
<i>Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 : 18 miljoen BEF</i>		
<i>Belangrijkste Belgische investeerders</i>		
India : Barco, Etex, Roxell		
Sri lanka :Rosy Blue		
<i>Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 39 bedrijven :</i>		
arbeidskrachten, loonkost	17	
marktaanwezigheid	12	
maatregelen en reglementen overheid	11	
uitbreiding, expansie, diversificatie	10	
grondstoffen, transport	5	
<i>Delokalisatiecategorieën :</i>		
geen delokalisatie	17	22%
expansie	40	22%
diversificatie	1	1%
Delokalisatie met afbouw	17	22%
geen informatie	3	4%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in de NAFTA landen

Aantal vestigingen : 726

Voornaamste regio's :

Canada : - Ontario 43

- Quebec 26

USA : - Texas 68

- New York 64

- Georgia 46

- California 36

- Delaware 34

Mexico : - Mexico City 16

Stock op 31/12/1992 : 386

Bijkomend in 1993-1994 : 109

Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997: 55

Sector van het filiaal :

industrie 33%

diensten 44%

overige 5%

geen informatie 18%

*Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 160 bedrijven :
142000 werknemers*

Bruto-investeringen minus desinvesteringen in 1995 :

40,4 miljard BEF - 22,3 miljard BEF

Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 :

18,1 miljard BEF

Belangrijkste Belgische investeerders

USA : Asahi Glass, Bayer, Beaulieu, Bekaert, Delhaize de Leeuw,
GB-Inno BM, Johnson & Johnson, Petrofina, Sabena, Solvay,
Tractebel, Zand en Steengroeven

Canada : Ackermans & Van Haaren, Asahi Glass, Interbrew, Heidelberger
Zement

Mexico : Etex, Johnson & Johnson

Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 131 bedrijven :

uitbreiding, expansie, diversificatie 73

marktaanwezigheid 51

herstructurering, globalisatie 16

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in de NAFTA landen

grondstoffen, transport	12
maatregelen en reglementen overheid	4
arbeidskrachten, loonkost	3
andere	8

Delocalisatiecategorieën :

geen Delocalisatie	138	19%
expansie	303	42%
diversificatie	44	6%
delocalisatie met afbouw	16	3%
geen informatie	225	30%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in de MERCOSUR landen	
<i>Aantal vestigingen :</i>	101
<i>Voornaamste regio's :</i>	
- Argentinië : Buenos Aires	21
- Brazilië :Sao Paulo	18
<i>Stock op 31/12/1992 :</i>	66
<i>Bijkomend in 1993-1994 :</i>	17
<i>Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:</i>	9
<i>Sector van het filiaal :</i>	
industrie	35%
diensten	35%
overige	13%
geen informatie	17%
<i>Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 23 bedrijven :</i> <i>3900 werknemers</i>	
<i>Bruto-investeringen minus desinvesteringen in 1995 :</i> <i>0,4 miljard BEF - 0,8 miljard BEF</i>	
<i>Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 :</i> <i>-0,4 miljard BEF</i>	
<i>Belangrijkste Belgische investeerders</i>	
Argentinië :	Bayer, Etex, Tractebel
Brazilië :	Bekaert, Prayon Rupel, Straco
Uruguay :	Etex
<i>Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 29 bedrijven :</i>	
marktaanwezigheid	21
uitbreiding, expansie, diversificatie	6

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in de MERCOSUR landen		
grondstoffen, transport	3	
herstructurering, globalisatie	2	
maatregelen en reglementen overheid	2	
arbeidskrachten, loonkost	1	
<i>Delokalisatiecategorieën :</i>		
geen Delokalisatie	40	40%
expansie	33	33%
diversificatie	2	2%
Delokalisatie met afbouw	1	1%
geen informatie	25	24%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Zuid-Amerika exclusief Mercosur		
Aantal vestigingen :	81	
<i>Voornaamste regio</i>		
- Chili : Santiago	23	
- Venezuela : Caracas	8	
- Colombia : Bogota	8	
Stock op 31/12/1992 :	44	
Bijkomend in 1993-1994 :	12	
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	3	
<i>Sector van het filiaal :</i>		
industrie	42%	
diensten	28%	
overige	8%	
geen informatie	22%	
<i>Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 25 bedrijven : 3100 werknemers</i>		
<i>Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 : 10 miljoen BEF</i>		
<i>Belangrijkste Belgische investeerders :</i>		
Bekaert, Etex		
<i>Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 21 bedrijven :</i>		
uitbreiding, expansie, diversificatie	11	
marktaanwezigheid	10	
grondstoffen, transport	4	
arbeidskrachten, loonkost	3	
maatregelen en reglementen overheid	3	
herstructurering, globalisatie	2	
<i>Delokalisatiecategorieën :</i>		
geen Delokalisatie	40	50%
expansie	23	28%
diversificatie	1	1%
Delokalisatie met afbouw	0	0%
geen informatie	17	21%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Centraal-Amerika		
Aantal vestigingen :	68	
Stock op 31/12/1992 :	45	
Bijkomend in 1993-1994 :	16	
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	1	
<i>Sector van het filiaal :</i>		
industrie	1%	
diensten	90%	
geen informatie	9%	
<i>Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 :</i>		
-0,8 miljard BEF		
<i>Belangrijkste Belgische investeerders</i>		
Bermuda : Petrofina, Solvay		
<i>Delokalisatiecategorieën :</i>		
geen Delokalisatie	5	7%
expansie	3	5%
diversificatie	43	63%
Delokalisatie met afbouw	2	3%
geen informatie	15	22%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Congo (ex-Zaire)		
Aantal vestigingen :	93	
Voornaamste regio :		
- Kinshasa	72	
Stock op 31/12/1992 :	82	
Bijkomend in 1993-1994 :	7	
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	3	
Sector van het filiaal :		
industrie	19%	
diensten	38%	
overige	27%	
geen informatie	16%	
Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 57 bedrijven :		
38560 werknemers		
Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven :		
-0,4 miljoen BEF		
Belangrijkste Belgische investeerders		
Lyonnaise des Eaux-Dumez, Société Générale de Belgique, Compagnie Jules Van Lancker, Suikergroep, Petrofina, Société pour le développement de l'expansion d'entreprises, SIPEF, Unibra		
Delokalisatiecategorieën :		
geen delokalisatie	52	56%
expansie	17	18%
diversificatie	5	5%
delokalisatie met afbouw	0	0%
geen informatie	19	21%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Tunesië	
Aantal vestigingen :	156
<i>Voornaamste regio's :</i>	
- Monastir	51
- Tunis	24
- Sousse	13
Stock op 31/12/1992 :	96
Bijkomend in 1993-1994 :	21
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	18
<i>Sector van het filiaal :</i>	
industrie	84%
diensten	12%
overige	3%
geen informatie	1%
<i>Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 116 bedrijven : 15260 werknemers</i>	
<i>Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 : 5 miljoen BEF</i>	
<i>Belangrijkste Belgische investeerders</i>	
Brunotex, Meulebroeck, Sioen, Stabyl Confectie	
<i>Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 49 bedrijven :</i>	
arbeidskrachten, loonkost	25
marktaanwezigheid	21
maatregelen en reglementen overheid	17

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Tunesië		
uitbreiding, expansie, diversificatie	11	
herstructurering, globalisatie	9	
grondstoffen, transport	1	
andere	1	
<i>Delokalisatiecategorieën :</i>		
geen delokalisatie	33	21%
expansie	7	5%
diversificatie	0	0%
delokalisatie met afbouw	56	36%
geen informatie	60	38%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Rest Afrika zonder Congo (ex-Zaire) en Tunesië		
Aantal vestigingen :	263	
Stock op 31/12/1992 :	153	
Bijkomend in 1993-1994 :	45	
Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:	27	
Sector van het filiaal :		
industrie	14%	
diensten	46%	
overige	13%	
geen informatie	27%	
Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 30 bedrijven : 10400 werknemers		
Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 : 0,2 miljard BEF		
Belangrijkste Belgische investeerders		
Beaulieu, Belgische Betonmaatschappij, Groep Van Roey, Groupe Bruxelles Lambert, Plantations Nord Sumatra, SDV group, Société générale de Belgique, Verbeke Textile Group		
Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 21 bedrijven :		
arbeidskrachten, loonkost	11	
marktaanwezigheid	10	
herstructurering, globalisatie	8	
uitbreiding, expansie, diversificatie	8	
grondstoffen, transport	8	
maatregelen en reglementen overheid	7	
andere	2	
Delokalisatiecategorieën :		
geen delokalisatie	72	27%
expansie	54	21%
diversificatie	6	2%
delokalisatie met afbouw	21	8%
geen informatie	110	42%

Samenvattende statistiek van de Belgische inplantingen in Australië		
<i>Aantal vestigingen :</i>	46	
<i>Voornaamste regio's :</i>		
- New South Wales	18	
- Victoria	9	
<i>Stock op 31/12/1992 :</i>	28	
<i>Bijkomend in 1993-1994 :</i>	5	
<i>Bijkomend van 1995 tot 30/03/1997:</i>	6	
<i>Sector van het filiaal :</i>		
industrie	28%	
diensten	41%	
overige	13%	
geen informatie	18%	
ontginning	3%	
<i>Verzamelde informatie over de werkgelegenheid in 10 bedrijven :</i>		
<i>781 werknemers</i>		
<i>Netto-investeringen in het kapitaal van bedrijven in 1995 :</i>		
<i>65 miljoen BEF</i>		
<i>Belangrijkste Belgische investeerders</i>		
Bayer, Bekaert, UCB		
<i>Reden van vestiging : aantal vermeldingen in 15 bedrijven :</i>		
marktaanwezigheid	14	
herstructurering, globalisatie	6	
uitbreiding, expansie, diversificatie	2	
grondstoffen, transport	2	
<i>Delocalisatiecategorieën :</i>		
geen Delocalisatie	13	28%
expansie	20	44%
diversificatie	1	2%
Delocalisatie met afbouw	0	0%
geen informatie	12	26%

Bijlage 4 :

Opstelling van het databestand MULTIBEL

De actualisatie van het gegevensbestand MULTIBEL, dit zijn de Belgische vestigingen van buitenlandse MNO's, resulteerde in 3081 dochterondernemingen en gebeurde op de volgende manier :

1. In de publicatie van 1994 hadden we beroep gedaan op de gegevensbestanden van IWERF¹ voor Wallonië en Brussel en op de informatie beschikbaar bij de vijf GOM's² voor Vlaanderen. Deze gegevens werden gekoppeld aan de gegevens uit de balanscentrale, editie januari 1997.
2. Van het Belgisch-Luxemburgs wisselinstituut hebben we het adressenbestand gekregen van de bedrijven in België die betalingen verrichten met het buitenland en onderworpen zijn aan de jaarlijkse enquête over de directe investeringen met het buitenland. Uit de naam van het bedrijf in België kon meestal de naam en het land van het moederbedrijf worden afgeleid. De bedrijven met meer dan 100 werknemers waarvoor we deze informatie niet konden achterhalen, werden telefonisch gecontacteerd. De respons bij die bedrijven was positief.
3. De balanscentrale verschaft in een beperkte mate informatie over buitenlandse vennootschappen. Zo werden 201 bedrijven van buitenlands recht in het bestand MULTIBEL toegevoegd. Vervolgens werd op basis van de informatie over de mandatarissen het land van herkomst van de ondernemingen bepaald, voor zover deze informatie in de jaarrekening werd vermeld.
4. Via de top 30.000 van Trends, editie 1997 hebben we uit de 515 belangrijkste geconsolideerde jaarrekeningen volgende informatie geput :
 - naam van de groep;
 - nationaliteit van de groep;
 - naam van de Belgische dochterondernemingen en de vestigingsplaats in België;
 - participatiegraad van de moedermaatschappij.
5. Eveneens uit de top 30.000 van Trends werd de lijst van banken en verzekeringsmaatschappijen geraadpleegd om het aantal werknemers te kennen van deze onder buitenlandse invloed, informatie die niet in de balanscentrale is opgenomen.
6. In onze eigen enquêtes bij de ambassades (identificatiefiche van het filiaal) en bij de vakbonden (collectief ontslag) werd gevraagd naar het moederbedrijf en

1. IWERF : Institut Wallon d'Etudes, de Recherches et de Formation.
2. GOM : Gewestelijk Ontwikkelings Maatschappij.

het land van het moederbedrijf. Deze informatie werd geïntegreerd in MULTIBEL.

7. De studies van de Crisp werden geraadpleegd omwille van het inzicht in de morfologie van de belangrijkste economische machten in België³.
8. Tenslotte werd de pers geraadpleegd. De lijst van de Fortune's Global 500 belangrijkste groepen in de wereld en de 1000 grootste USA bedrijven⁴ werd vergeleken met de gegevensbestanden MULTIBEL, de balanscentrale en de top 30.000 van Trends. Aldus werden, enkel op basis van de naam van de groep 283 dochterondernemingen met een vestigingsplaats in België van een buitenlandse moederonderneming aan het bestand MULTIBEL toegevoegd.

Deze omslachtige werkwijze werd noodgedwongen gevolgd omdat in de officiële bronnen deze informatie ontbreekt. In het NIS-bedrijfsregister is de nationaliteit van de onderneming niet opgenomen en in de balanscentrale hoeven bijhuizen naar buitenlands recht van buitenlandse ondernemingen geen jaarrekening neer te leggen en wordt er bij alle neergelegde jaarrekeningen enkel gevraagd naar de Belgische ondernemingen die aandeelhouders zijn. Het huidig bestand MULTIBEL is daardoor niet volledig en waarschijnlijk niet helemaal foutloos⁵.

Voor het jaar 1995 bevat het gegevensbestand MULTIBEL een stock van 3081 dochterondernemingen in België, met de volgende informatie :

1. de naam van de moedermaatschappij in het buitenland. Bij meerdere aandeelhouders werd de hoofdaandeelhouder eerst vermeld;
2. het land van de moedermaatschappij. Bij meerdere aandeelhouders van verschillende landen werd het land van de hoofdaandeelhouder eerst vermeld. De volgende tabel geeft de lijst van de herkomstlanden;
3. de naam van de dochtermaatschappij in België;
4. het BTW-nummer van de dochtermaatschappij in België;
5. het adres en de vestigingsplaats van de dochtermaatschappij in België;
6. de NACEBEL-code en de activiteit van de dochtermaatschappij volgens de balanscentrale;
7. de werkgelegenheid voor de jaren 1993-1995 van de dochtermaatschappij in België volgens de balanscentrale. Voor de banken en de verzekeringsmaatschappijen werd deze informatie gehaald uit Trends, dit enkel voor het jaar 1995. Het aantal werknemers is bekend bij 2080 ondernemingen;
8. de omzet, de toegevoegde waarde en de investeringen voor de jaren 1993-1995 van de dochtermaatschappij in België volgens de balanscentrale. Respectievelijk waren deze gegevens bekend bij 1999 ondernemingen, 2036 ondernemingen en 2108 ondernemingen.

3. o.a. Vincent A., Le pouvoir économique dans la Belgique fédérale, Crisp, Brussel, 288 p.

4. Bron : Fortune, august 5, 1996 voor de 500 grootste groepen in de wereld, Fortune, april 29, 1996 voor de 1000 grootste groepen in de USA.

5. Faillissementen, vereffeningen en verdwenen bedrijven werden niet in het bestand MULTIBEL opgenomen.

TABEL 141 Lijst van de herkomstlanden van de buitenlandse vestigingen in België

Land	Aantal bedrijven	Land	Aantal bedrijven
Algerije	1	Liechtenstein	1
Argentinië	1	Luxemburg	49
Australië	1	Marokko	1
België/ander land ^a	33	Nederland	461
Bermuda	1	Nederland/ander land	16
Brazilië	1	Nederlandse Antillen	2
Canada	22	Nieuw-Zeeland	2
Chili	1	Nigeria	1
Denemarken	8	Noorwegen	8
Duitsland	270	Oostenrijk	7
Duitsland/ander land	16	Pakistan	1
Egypte	1	Panama	1
Finland	21	Polen	4
Finland/ander land	1	Portugal	2
Frankrijk	491	Rusland	4
Frankrijk/ander land	46	Saoudi-Arabië	1
Gabon	5	Spanje	11
Gibraltar	1	Taiwan	2
Griekenland	2	Verenigd Koninkrijk	216
Hongarije	1	Verenigd Koninkrijk/ander land	4
Hongkong	2	Verenigde Staten	524
Ierland	8	Verenigde Staten/ander land	4

Land	Aantal bedrijven	Land	Aantal bedrijven
India	2	Zaire (nu Congo)	6
Iran	1	Zuid-Afrika	1
Israël	2	Zuid-Korea	5
Italië	56	Zweden	84
Italië/ander land	4	Zweden/ander land	1
Japan	111	Zwitserland	73
Japan/ander land	1	Zwitserland/ander land	9
Kameroen	2	Vreemde nationaliteit, land nog niet bepaald	481
Kanaaleilanden	1	Totaal	3114
Koeweit	1	Totaal zonder België	3081

- a. Het bestand MULTIBEL omvat ook nog 33 Belgische bedrijven waar de meerderheidsaandeelhouder nog Belgisch is maar waar de buitenlandse invloed toch duidelijk voelbaar is. De 3 belangrijkste groepen van die 33 zijn : Belgacom/Ameritech/Singapoure Telephone/Tele Danmark; Sabena/Sairgroup; ASLK/Fortis. Samen stelt deze categorie van 33 semi-Belgische bedrijven 50.000 mensen tewerk.

Bijlage 5 : Afkortingen

Lijst van gebruikte landengroepen

ASEAN :	“Association of South-east Asean Nations”
BLEU :	Belgisch-Luxemburge Economische Unie
CEFTA :	“Central European Free Trade Association”
EAEC :	“East Asia Economic Caucus”
EFTA :	“European Free Trade Association” (= EVA : Europese Vrijhandelsassociatie)
EG :	Europese Gemeenschap
EU :	Europese Unie
EGKS :	Europese Gemeenschap voor kolen en staal
MERCOSUR :	“Mercado Comun del Sur”
NAFTA :	“North American Free Trade Association”
OESO :	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
WHO :	Wereld handelsorganisatie

Anderen veel gebruikte afkortingen

BELMOFI :	In België gevestigde Multinationale Ondernemingen en hun Filialen in het Buitenland (= bestand)
DIB :	Directe Investing in het Buitenland
GOM:	Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij
IWERF:	Institut Wallon d’Etudes, de Recherche et de Formation
KMO :	Kleine en Middelgrote Ondernemingen
MNO :	Multinationale Onderneming (= onderneming met minstens één filiaal in het buitenland)

MPD :	Invoer uit de delokalisatiezones
MULTIBEL :	Multinationale ondernemingen van buitenlandse groepen in België (= bestand)
NV :	Naamloze vennootschap
R&D :	Research and Development
TIPD :	Invoerpercentage uit de delokalisatiezones
(X-M)PD :	Buitenlands saldo t.o.v. de delokalisatiezones

BIJLAGEN OP DISKETTE VAN HOOFDSTUK II : EVOLUTIE VAN DE BUITENLANDSE HANDEL VAN DE BLEU

I. TABEL II.A.1 - (hoofdstuk II - Bijlage nr. 1)

BEDRIJFSTAKKEN EN PRODUCTGROEPEN VAN DE BE- EN VERWERKENDE NIJVERHEID **BLOOTGESTELD** AAN DE CONCURRENTIE VAN DE 4 DELOKALISATIEZONES

J. TABEL II.A.2 - (hoofdstuk II - Bijlage nr. 2)

EVOLUTIE VAN BEDRIJFSTAKKEN EN PRODUCTGROEPEN VAN DE BE- EN VERWERKENDE NIJVERHEID **DIE HET MEEST WORDEN UITGEVOERD** NAAR DE 4 DELOKALISATIEZONES

K. TABEL II.A.3 - (hoofdstuk II - Bijlage nr. 3)

EVOLUTIE VAN 1980 TOT 1995 VAN HET AANDEEL VAN DE 4 delokalisatieZONES IN DE TOTALE BLEU-INVIER VAN DE ZONES VAN DE BLOOTGESTELDE PRODUCTGROEPEN

